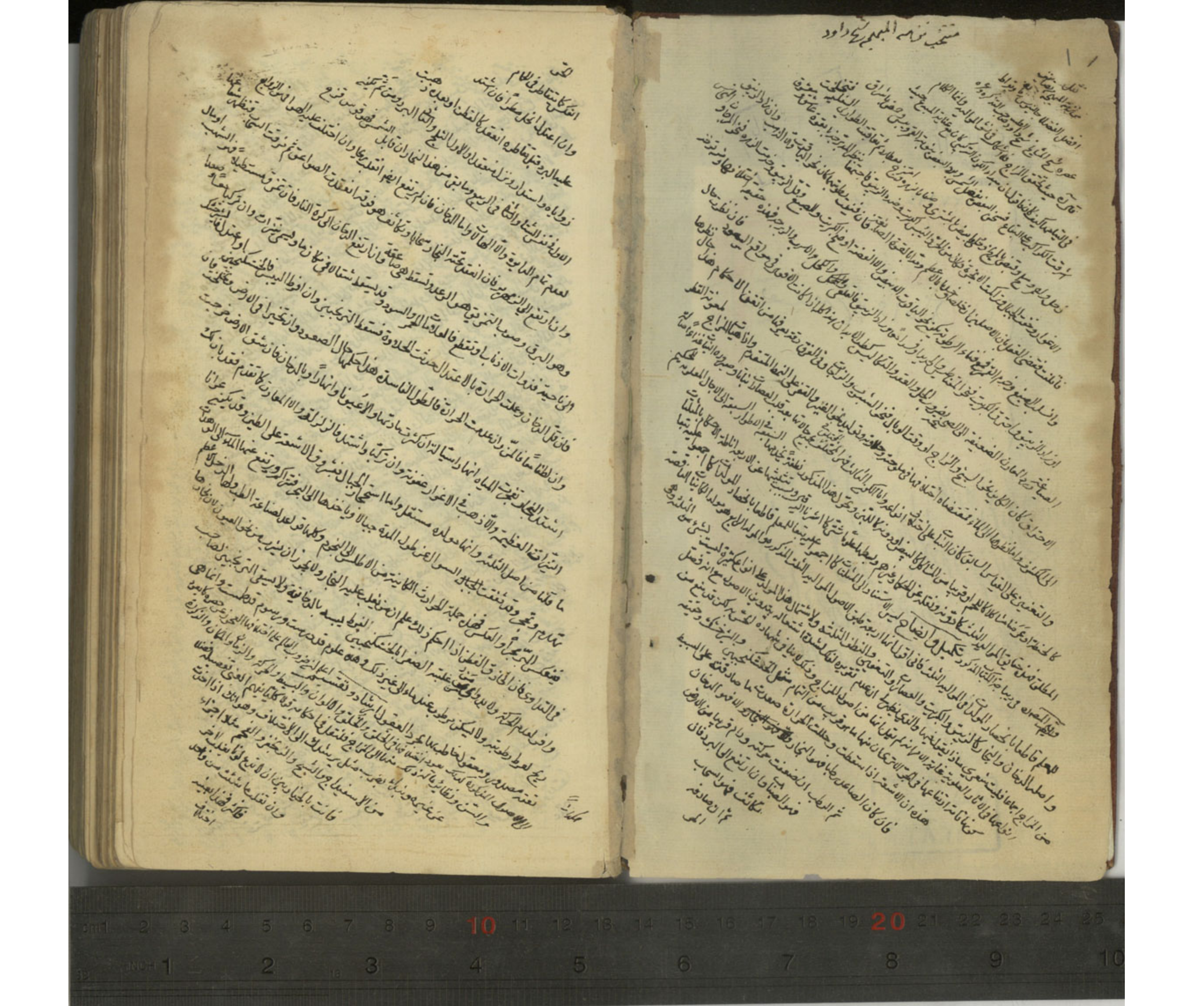

بازرسی شد
ثبت ۲۷۶۹۹
بازدید شد
۱۳۸۲
کتابخانهٔ مجلس شورای ملی
کتاب
مؤلف
موضوع
شمارهٔ دفتر
۲۷۶۹۹
۶۱۱۲
خطی . فهرست شده
۶۱۱۲
MIM GRAPHIC

حال مع اصولها الاحكام الشي ...

الكاينات مع اصولها ... [illegible]

والانسان في ... [illegible]

والجنين في الاحراق ... [illegible]

من ضبط الوجود ... [illegible]

ويتميز ... [illegible]

ويشمل الحيوان ... [illegible]

ومنها ما هو بالطبع ... [illegible]

البلد ومنها ... [illegible]

بما سمعتموه ... [illegible]

... [illegible]

الطبايع ... [illegible]

لكن لا تقييم ... [illegible]

كذلك ... [illegible]

كان الحكيم ... [illegible]

صحيح في نفسه ... [illegible]

والرابعة مركبة ... [illegible]

لان الشخص ... [illegible]

سوا ... [illegible]

المكلف ... [illegible]

والثالث ... [illegible]

نحوها ... [illegible]

[illegible]

وكان ... [illegible]

[illegible]

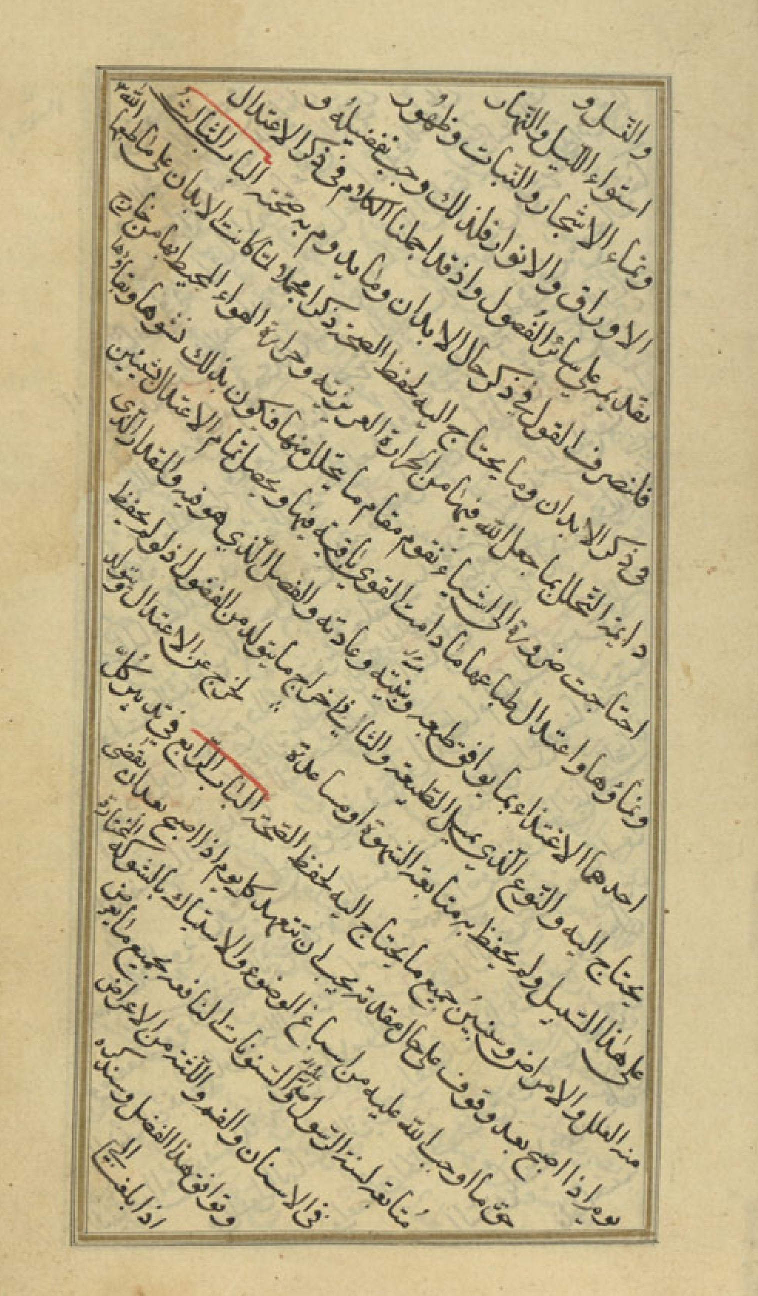
وما جربناه للنسيم ان تأخذ ما تشتت من اجزاء الحشيش الحشيشي والبنج نصف درهما واصولا وقشر
ونزرا اسود زهر حنا اس با قلا من كل نصف جزء زعفران ما تيسر يطبخ الكل حتى يتحلل فيصفى ويطبخ
ويطبخ بماؤه مع احد الادهان حتى يبقى الدهن فانه من الاسرار العجيبة المجربة في دفع الصداع وجلب
النوم كيف استعمل وان دق بالعنبر كان غاية والتضميد بالسلاقة المذكورة يفعل ذلك وكذا
النطول بالملح ومن لم يشبعه ذلك فلا طمع في برئه قالوا ومن الخواص طرح الزعفران او الحصى
او خمس ورقات من الخس تحت الوسادة يدسها الى راس العليل من غير علم وكذا الكل
الارز وحده والحلبه كيف كان ونثر الحشيش والخبز بالسكر وشم العنبر وقال الشيخ
السبات مرض يعتري النفس عند تغير الدماغ بخلط او بخار يعجز له القوى العقلية معه كالمرأة الصدئة
لا تقبل ارتسام الصورة واسبابه كثيرة واعظمها شغل النفس بعشق او فقر او هم او حاجة تستدل عليها
ويتعذر الوصول اليها فان انتفت هذه الاسباب فالعيا من جهة فساد المزاج فان حفظ
وشي بسرعته فالطاري الصفراء وعكسه السوداء او اسرع حفظه وابطا نسيانه
فالطاري الدم وعكسه البلغم ثم ان تعلق ذلك بلوازم الخيال وعلامة كل معلومه ومن
علاماته فساد التخيل نسيان المنام وفساد الوسط عدم القدرة على الفكر والمؤخر عدم الحفظ
العلاج ولا شك ان الغالب في هذا المرض كونه غالبا من البرد فيجب الاعتناء بتنقية الخلط البارد
بالاياريج وبربطه ان غلبت السوداء بما فيه حرارة نطلا واستنشاقا واكلا ودهنا كطبيخ
البنفسج والبابونج وشم الفلفل والمسك والشونيز واكل معاجينها والبلادر والدهن
بالزبد ومن الخلو فمن المعجونات تركيبنا المجرب في شفاء النسيان الصحيح والفالج واللقوة
وصفته اسطوخودوس زنجبيل كابلي من كل سبعة شونيز مصطكي فلفل ابيض واسود دارصيني
من كل اربعة صبر راوند غاريقون كندر فستق سكبينج من كل ثلاثة مسك عنبر من كل عشرة
قرابيط تعجن بالعسل الشربة مثقال وان غلبت الرطوبة زيد ما سعد مثل الصبغ غاج زنجبيل
من كل للسطوخودوس وان اردت نحو ما يطرد الشيب وضعف باقي الاهليلج وبرادة الحديد
وتتبع فيه هذا الدواء سبعة سنين فمن علاج النسيان شرب الجند بادستر وترك مجامعة النقره
والجماع وان يكثر من بلع قلب الهدهد وحمل عينيه وشم الزعفران وتكميد الموضع المتحنن
والكندر فيجعلها في المؤخر ان كان الفاسد الحفظ وهكذا ومن اللذاع
فان ره بما ينافيه مثل البيسباسه والسادج
ما يفسد اما ببخاره كالثوم والبصل او ببرده كالعدس واللبن او بخاصية كالتفاح قالوا ومن
اعظم ما يولده الكزبره والفول ونيا الرطب منها كل ذلك اخذناه من كتاب المذكور ومن
تحرير الشيخ الفاضل شيخ داود المصري صاحب التذكرة لعفانا العبد الحقير الراجي عفو طبيب
١١٠٦ ... سنة ...

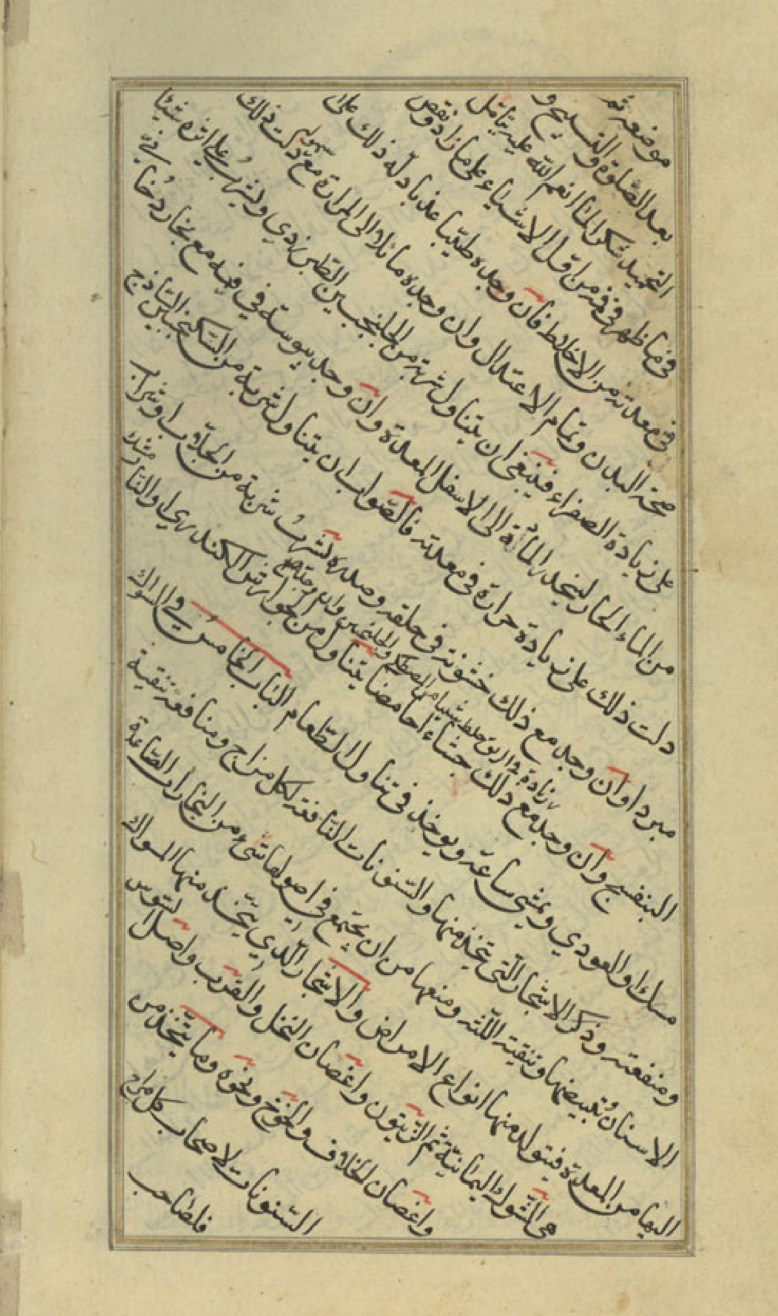
باب ...
... انا الشر ... الغالب ... الاحمر ...
الاخضر والبياض ... وما النبي ... بيهم باهر العشق والطعيق ...
وقد ... والنيه ... او بابية ... وتطلى ... الحسد ... والالات المطربة ... والنسيم ...
وترك ... المحموم ... والشعر ... ونحوها ... ان اسكت ... وصالك ... والتصويرات والنيل الحسد ... الابريج
في السبيل ... والاخلاط ... والتعرية ... من السلاح ... والاغاني ... او غزل والاغانى ... النظر المنقلب
فلان ... وامر بالجماع ... والنظر في الحسان ... بنى جبع ولاه غزال ... ما شغل الفكر
المصورة وامرى ... على العشق ... ثبت العشق ... الى حسنا ... ومناسبة ... قالوا وكذا ... النقاب المتلفت
احوال صالح ... عكس العاشق ... ويعطيه ... الى ... فى ... مواضع ... ونجاح ... النعيم
شعيرات ... النكس ... والاشى بالاشى وكذا الحلوى ... في المقابر ... سيما في قبور المتعول ...
بالنكوى ... سعوطا ... والنزول ... الماء ... وتقصيد الدماغ ... وعلاج ... عند ... في كتب
للنفع ... نجس ... الخواص ... يدب ... من كل ... عشرة ... اسطوخودوس ... تدلك ...
اكبيب ... كثيرا ... بابس ... واصل سوس ... بلبان الاول ابريج في الصف ... اورمة ... البلغم ...
سنا ... والافتيمون ... تربد ... الاحمر ... زرنباد ... ومثله ... يخلط ... تشنج ...
عشرين ... وان غلبت السوداء ... مصطكي ... بعد التصفيه ... يجمع ... بهما المحموم ... وشعير ...
سنا ... كل عشرة ... ونصف ... بيزه ... مطبوخ ... السوداء من الحجر الارمني او اللازورد واحد
ونصف ... ثلثه ... العاريقون ... اثنين ... للمبرود ... وسكر العنبر ... عنه عقده شامل البلغ
مع سبعة ... والبلغم ... في هذه ... الخياطة ... عسلا ... حفظ حوائج ... العنبر ... المسك
الحيا ... عشرة ... والفضة ... والذهب ... فيها ... والاتقال
والشرب ... البقلة ... والنظر الى الشيخ ... الذهب ... الالف والنساء ... كل قليل
العاقر قرحا ... الصيف ... سمعا ... وتقطيع لبن ... والنساء ... والعدوات ... وان
في الشتاء والعنبر ... بالماء البارد ... بالتطليف ... من ... العدوات ... النظر
بالتوتيا والاثمد ... تنفخ ... ان لا ينطف الى البروق والصباغ ... ولا الجبل ... في بحر الماء
وكذلك الالتفات ... وهي ... الحاجة ... والاخذ ... الاصل ... المولد
تحت السماء ... الجليلة ... اخذناه ... الجبس ... من ... شهر
... في السير ... ... سابع ... سنة ١١٠٦

رسالة حفظ الصحة لابن سينا بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله كفاء افضاله والصلوة على محمد وآله الباب الاول في
ذي الكيفيات اول الكيفيات التي جعلها الله مدار كيفيات الكل
ومبدا النشو اربعة اشياء هي الحرارة والبرودة والرطوبة و
اليبوسة وسميت هذه الاربع طبائع مفردة وهي التي يكون
باجتماعها الاشياء المركبة مثل النار وهي حارة يابسة والهواء وهو
حار رطب والماء وهو بارد رطب والارض وهي باردة يابسة
الباب الثاني في ذلك الاعتدال وتقدمه على سائر الطبايع والفصول
ان افضل النشو من هذه الطبايع الاربعة التي ذكرناها كان معتدلا لا
يميل الى حرارة ورطوبة مفرطة فيكون متعفنا ولا الى برودة ورطوبة
فيكون مخدرا ولا الى برودة ويبس فيكون مجمدا ولا الى حرارة ويبس
فيكون محرقا بل ناخذ من كل طرف معادلا وهذا هو الاعتدال الحقيقي
وكذلك الفصول والازمنة فان افضل الازمنة واحمدها الفصل
الربيعي وذلك لاعتدال الزمان وفيه انبعاث الحركات وابتداء النشو

والنسل و
استواء الليل والنهار وظهور
ونماء الاشجار والنبات وجب تفصيله و
الاوراق والانوار فلذلك الكلام في ذكر الاعتدال
نقل به على سائر الفصول واذ قد اجملنا الكلام وما يدوم به صحته الباب الثالث
فانصرف القول في ذكر حال الابدان ذكرا مجملا لما كانت الابدان على ما طبعها الله
في ذكر الابدان وما يحتاج اليه لحفظ الحرارة الغريزية وحرارة الهواء المحيط بها من خارج
د ابتدء التحلل بما جعل الله فيها من الحرارة تقوم مقام ما يتحلل منها فيكون بذلك نشوها ونماؤها
احتاجت ضرورة الى الاشياء ما دامت القوى باقية فيها ويحصل تمام الاعتدال الذي
وبناؤها واعتدال طباعها والفصل الذي هو فيه والقدر الذي يحفظ
احدها الاغتذاء بما يوافق طبعه وبنيته وعادته وما يتولد من الفضول اذ لم يتولد
يحتاج اليه والنوع الذي يميل الطبيعة والثاني اخراج ما يخرج عن الاعتدال و
على هذا التبديل ولم يحفظ بمتابعة الشهوة او صاحب علة لحفظ الصحة الباب الرابع في تدبير كل
من العلل والامراض ويتبين جميع ما يحتاج اليه لحفظ الصحة بعد ان يقضي
بعمر اذا اصبح بعد وقوف على حال العقل ترجيب ان تتعهد كل يوم اذا اصبح الحيارة
حتى ما اوجب الله عليه من اسباغ الوضوء والاستياك بالسواك المنفعة
منافع لسنة النبي صلى الله عليه اجزاء السنونات النافعة لجميع ما يعرض
في الاسنان والفم واللثة من الاعراض
وتوافق هذا الفصل وسنده
اذا بلغ الى

موضعه ثم
بعد الصلوة في السابع و
التمهيد بتكرار الثالث نعم الله عليه يتأمل
فيما ظهر في فمه من اقل الاشياء على ما زاد و نقص
في معدته من الاخلاط فان وجده طيبا عذبا دله ذلك على
صحة البدن وتمام الاعتدال وان وجده مائلا الى المرارة مع ذكرت ذلك
على زيادة الصفراء فينبغي ان يتناول اثرية من الجلنجبين الطبرزدي وتنزل عليه اثم ثنيا
من الماء الحار ليحدر الآلة الى الاسفل المعدة وان وجد يبوسة في فيه مع بخار دخاني
دلت ذلك على زيادة حرارة في معدته فالصواب ان يتناول شربة من السكنجبين الساذج
مبردا وان وجد مع ذلك خشونة في حلقه وصدره شرب شربة من الجلاب او شراب
البنفسج وان وجد مع ذلك جشاء حامضا يتناول من جوارش الكمون والتا الباب الخامس في
مسلكا والعودي ويمشي ساعة غدوة ويأخذ في تناول الطعام لكل مزاج ومنافعه وتنقية
ومنفعته وذكر الاشجار التي تغذ منها والتنوانات واصولها التي يتخذ منها السواك
الاسنان تبيضها وتنقية اللثة ومنها من ان يجمع ومن النجارات الفائدة
البها من العلة فتتولد منها انواع الامراض والاشجار الذي يتخذ منها
هي التوتات البانية ثم الزيتون واغصان النخل والقرب واصل التوس
واغصان الخلاف والخوخ ونحوه وما يتخذ من
التنوانات لاصحاب كل مزاج
فلصاحب

السوس

الدم
من العدس المقشر و
الملح والعود والعفص ولصاحب
الصفراء من الابيض وزبد البحر والبورق
العود الحراب وعروق التنوير والكاشنة الباب السادس
في الرياضة ومنفعتها وكيفية استعمالها وما يجب ان يستعمل عند تركها
ان الرياضة حظا عظيما في باب حفظ الصحة احدها متى عزم ان في معدته
نقايا طعام امس او رياح تخلفت عن الهضم ويستدل عليه بظهور الكسل والفتور
وليتن التمطي وقلة شهوة الطعام وزيادة التريف بعرض بدنه ونيل عند
ولعب الصولجان او غيره من انواع اللعب لتهيج فيه الحرارة الغريزية والفروسية
تلك العوارض والثانية من منافعها امتحان الرجال والدواب ان يتعرق بدنه و
والسارعة والمداخلة والحذف والهرب وحد الرياضة ويتبدل شهوة الطعام
عند الثقل والفتور الذي كان فيه قبل استعماله ويصب عليه من الماء
ويضر بمائه من الهرة الملاخة ثم تركه ويدخل الحمام ويسرع الخروج ويتناول
صبا متواترا او يتدلك الطراف بدنه من الورد ونحوه الباب السابع
طعاما خفيفا كالخل والزيت
في هيئة الحمام ومنفعته وكيفية
استعماله

والتدابير

التي يجب فيه عقيب

الخروج منه ان الحمام مبني على بنيه

الانسان وذلك ان الانسان مركب من الاجسام

الثلاثة اعني الطعام والاخلاط والارواح وكذلك الحمام يكون

في الحمام يكون مثل هذه الالات اعني الحجارة والماء والهواء والغشاء من الحمام

ماكان من نفع التمام واسع البيوت كثير الكوات قد بني على وجه الارض

ويكون له كواة نحو المشرق ويكون ماؤه وهواؤه طيبين ويجتنب ماكان

على خلاف ذلك ويتجنب الحمام في هذا الفصل باغصان التمسم والقطن

او العدس ويجتنب حماما بكناسة الطريق والترمث والزبل وفي تدبير

دخول الحمام للمزاج المعتدل التمريخ وغسل اليدين والتنوير وتحرك قبل

دخول الحمام حركة يسيرة ويمكث في كل بيت مكثا معتدلا لان كان الدم

صافيا وان كان له الاحتياج الى ان ينزف بالفصد فاستعمل صب الماء

الفاتر ويدلك بدنه بالمنديل ويسهل خروجه بالعرق والفصد وتبرح

بدنه ان لم يكن هناك حرارة او كانت لجهة اعياء من جهة التكعب او غيره

فيه من الورد لان من شانه ان يذهب بالاعياء وتغسيل الراس

بماء ورق الفستق والملح الدقوق المنخول

النقع بماء الاس الرطب

او غيره

العظام

او رغوة

بزر قطونا او الطين الحر

الحاجي في ماء الاس او ماء الورد

فان وجد في راسه او في نفسه كثير حرارة او

حكة يستعمل لعاب بزر قطونا او الخطمي او لعاب حب السفرجل

وان احتاج الى التنوير خلط معه شيئا من كل واحد بعد الخروج من الحمام

بالعود الرطب بالكافور والمسك والذريرة ويتغذى من الصندلين والعود والكافور

ودهن البنفسج وقيل من الزعفران وقيناوليعلبه بعد خروجه من الحمام من شراب

التمان او شراب العناب وشراب الحصرم فان تعدد فالجلاب والسكنجبين وتناول

من الاطعمة العدس ستيه بالسكر والزعفران او الطفل بالبلاق او الرمانية

الطيبة بالابازير مرقة او مطجنة باعناق الحملان وان احتاج الى الدين

بان يبدئ بالنبات ويتناهى نوعا معتدلا لانه يدخل الحمام ثانيا ويصب على روته

الماء الفاتر صبا متواترا او يخرج سريعا الباب الثامن في تناول الطعام مرو

ومقداره وما يحتاج تقدمه وتاخيره وترتيبه ويجب ان يكون تناول

الطعام عند استدعاء الطبيعة وخلو الجوف ويجتنب عن تناوله

اذا كان الامر بخلاف ان لا يستدعي الطبيعة

او يكون المعدة ممتلية

فان ذلك

وقليل

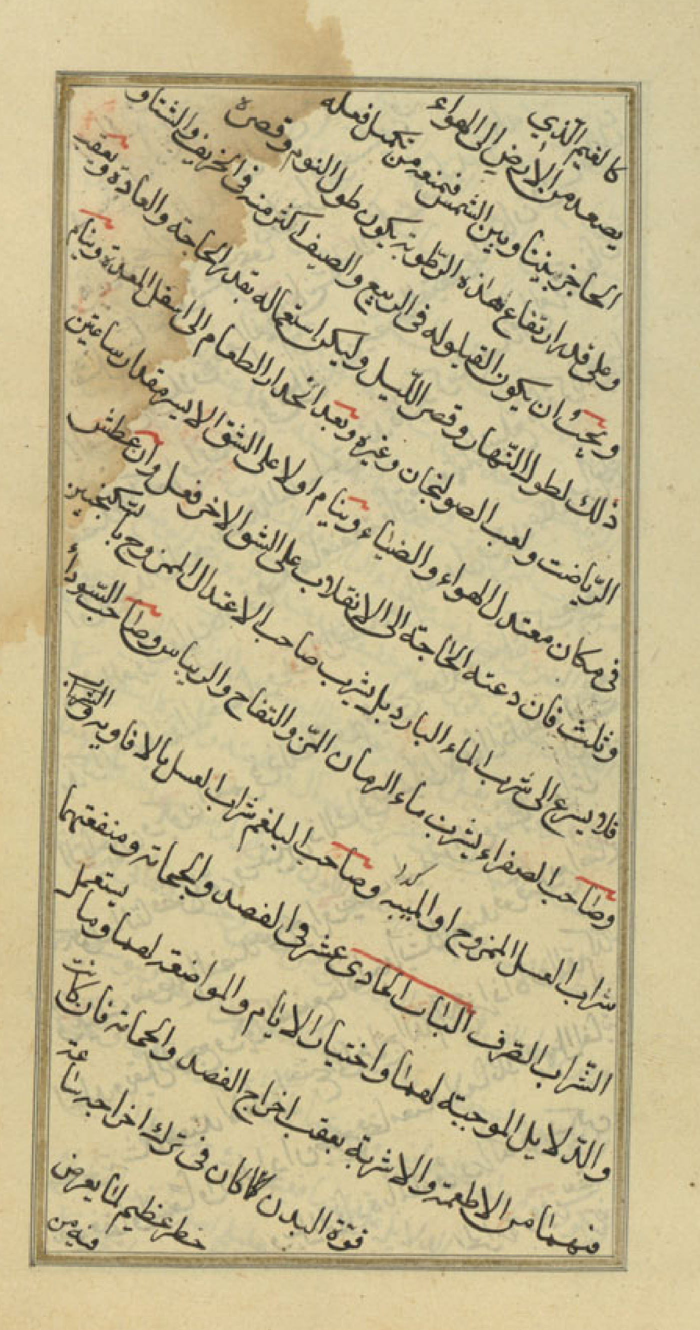
على الطعام اللطيف الهضم

تتوالد منه
الامراض من جهة
الامتلاء وكالصرع والسكتة و
يجب ان يقدم الطعام السريع الهضم لان ما
ليسرع هضمه متى تاخر ذاب قبل البطيء فان لم يجد مسلكا
تعفن وفسد لفساد ما تحته فالواجب تقديم ما هو ارق على ما هو
اغلظ مثلا ويقدم الماست واللبن وما يجري مجراهما على الامراق وتقديم لحوم
لحوم الغنم على لحوم البقر والتيوس واما انواع الحلواء فكل ما اتخذ من السكر و
دهن اللوز والدق فيقدم على ما اتخذ من النشا والسمن وهذا على ما اتخذ من التمر
والتمر والفانيد ويجب ان يكون ترتيب الطعام من اوله الى آخره على هذا المثال
فيبدأ اولا بالخبز والملح متابعة لسنة النبي صلى الله عليه وآله انه قال ابتداء لكل
داء ثم الاسفيدباجات لما فيها من كثرة الغذاء ثم الاشياء الحامضة لتهيج
الشهوة ثم القليا لما فيهما من تنشيف الرطوبات ثم الحلاوي ويجب ان يكون
الحلواء آخر الاشياء لثقلها وابطاء هضمه الباب التاسع في الشراب وانواعه
وبيان منافعه ومضاره وكيفية استعماله وما يتنقل به وعلاج الخمار و
مختلف انواع الشراب باختلاف المواضع والتدبير فان كل ما كان على
التمس فيه اكثر يكون اسخن وما يكون اقل يكون ابرد وعند
الاطباء ان طبيعة الشراب العتيق حار
يابس والمطبوخ منه
احر و

احر والعتيق من العنبي
التمري اقل حرارة من العنبي وفيها انبيع
وذلك لاكتسابه الماء وقشره والمطبوخ منه
من اليبوسة قبل قوة حبته واكثر رطوبة وخاصة اذا كان في
احر والعنبي الابيض اقل حرارة والاحمر منه اكثر حرارة وخاصة اذا كان
البلاد الباردة فانه يبرد ويرطب واسخنه الاصفر اللون الصافي البراق
من البلدان الحارة واقوى الشراب الآلاتة اقل غذاء وترطيبا والشراب الذي على
التركي الرائحة الى الطعام فصاحب الاعتدال يشرب الذي منها او الجمهوري
المرارة يصلح للابدان الحارة فصاحب اطلال وخسته اطال وصاحب الصفراء يشرب
الصحيح الطعم معدلا بعد الحرارة ويمزجه وصاحب البلغم يشرب من شراب
من الشراب التي يرجع الى المرارة واما منافع الشراب فمن خاصيته انه
المطبوخ الحديث الذي يميل الى الحرارة ويفيد الغذاء الى العروق ويغسل الاوساخ
والدم الصافي ويهضم الطعام وينفذ الغذاء هذه المنافع منافع كثيرة
من مجاري البدن وينشط ويشجعها ولها سوى هذه المنافع الانسان في
الا انا اكتفينا بهذا لمخافة التطويل ومضاره اذا انهمك الانسان في ذلك
شربها او شرب بها على الامتلاء او شرب من الاشربة الغير الصحيحة فان ذلك
يورث انواعا من العلل الصعبة ذكرنا ما يتنقل عليه لكل مزاج فاصحاب
الاعتدال بالرمان والتفاح والفرجل واللوز و
اصحاب السوداء بالزبيب الطائفي
المنزوع العجم والتين
اليابس

الصحيح الطعم ... اذا ... الطبوخ

وصاحب بالغذاء اللين النفطي
البلغم بالفندق والملح الارمني و
الملح والاسهال بالطين الارمني
وصاحب الطباشير والطين التعيتابع ربي و
والكمد والطبيعة اليابسة بالعنب الابيض والزبيب المنزوع
صاحب الطبيعة اليابسة خشونته الصدر بالالوف الحلو القشر والصمغ والكثيرا
والسكر الاحمر وصاحب علاجه اكثر الخيار يكون من كثرة التسريح مع كثرة اكل
مع القند الحراقي ذلك الخيار وعلاجه منه غثي وقلق وصداع ودوار في الراس
ما لا يقوى الطبيعة على هضمه فحلبت منه ايضا بعد الشرب شربه من السكنجبين
علاجه متى علم ان فمعدته ريقا بالطعام او شراب الهاضم بعد الاشربة الحامضة كشراب
مع شيء من الماء الحار ويتهوع وبعده ليشرب عقيبه من الاشربة الحامض الاترج ومثيوبات عنه
الرمان وشراب الحصرم وشراب الريباس وشراب الحماض ويضيب على راسه
في البساتين ونيم من واكبها الجيف البطن ثم يدخل الحمام ويخرج من الحمام من الورد
ماء فاترا وياميرنغز اطرافه وذلك وتيناول عقيب خروجه في نفسه ثقلا يا فتور
الحامضة كالخليه والرمانية والحصرمية وان وجد في نفسه كسلا الباب العاشر
وكسل يحتال السباعة للنوم ليذهب عنه ذلك الفتور والكسل الحواس وشغلها و
في ماهية النوم ومنافعه وكيفية استعماله النوم سكون الحواس عن
الطبيعة ومشاهدة ما في قعر البدن من المواد وغيره ويكون
تولده من البخار الحار الرطب الذي يرتفع من
المعدة الى الدماغ فيغشاه
ويمنعه من فعله كالغيم

كالغيم الذي
يصعد من الارض الى الهواء
الحاجز بيننا وبين الشمس فيمنعه من تكميل فعله
وعلى قدر ارتفاع هذه الرطوبة يكون طول النوم وقصره
ويجب ان يكون القيلولة في الربيع والصيف اكثر منه في الخريف والشتاء
ذلك لطول النهار وقصر الليل وليكن استعماله بعد الحاجة والعادة ونقص
الرياضة ولعب الصولجان وغيره وبعد انحدار الطعام الى اسفل المعدة وينام
في مكان معتدل الهواء والضياء وينام اولا على الشق الايمن مقدار ساعتين
وثلث فان دعته الحاجة الى الانقلاب على الشق الاخر فعل وان عطش
فلا يسرع الى شرب الماء البارد بل يشرب صاحب الاعتدال الممزوج بالسكنجبين
وصاحب الصفراء يشرب ماء الرمان المز والتفاح والريباس وصاحب السوداء
شراب العسل الممزوج او الميبه كذا وصاحب البلغم شراب العسل بالافاويه والنعناع
الشراب القرف الباب الحادي عشر في الفصد والحجامة ومنفعتهما
والدلايل الموجبة لهما واختيار الايام والمواضع لهما وما يستعمل
فيهما من الاطعمة والاشربة بعقب اخراج الفصد والحجامة فان كانت
قوة البدن لا كان في ترك اخراجه ما عنه
خطر عظيم لما يعرض
فيه من

العلل و على التعويم
ليستدل بحركات البدن والراس مع
وهيجان التهيج واحمرار الوجنتين و
ثقل وحامض وقت طعم الفم فان كانت العلامات في البدن كله
العينين وحلاوة في اعالي البدن يفصد القيفال وان كان في اسافل البدن
يفصد الاكحل وان كان في اعلى البدن يفصد من العروق فان
او الكبد او الرئة يفصد الباسليق وقد قلنا ذكر ما يفصد من العروق فان
هذه العروق وان كان في فصدها منفعة فان منفعتها الابلغ ما ذكرنا وجرينا
بذكر الايجاز والاختصار ويختار الفصد يوم المعتدل ويكون عنده من انواع
الرياحين ويكون القمر في ذلك اليوم في برج هوائي منفصلا كوكب سعيد و
يكون الناقص النور ويتبين ذلك في اختيار الاعمال اذا بلغنا في موضع
وبدلك موضع الفصد حتى يحمر او يصب عليه من الماء صبا متواترا لتليين
الجلد ويقل الوجع ويكون المبضع حادا اجل اينبد العضد فوق اربع اصابع
مضموم تر شالا معتدلا فان احتيج الى اخراج الدم الكثير اذا كان الدم كدرا
نعج فتحا واسعا وان اراد ان يخرج فتحا معتدلا لا ما نائلا وليسهل الغاية
وبدل الرفادة بالماء فورد الكافور ليكن
الحرارة ولتبرد بعقبه
من ازبة

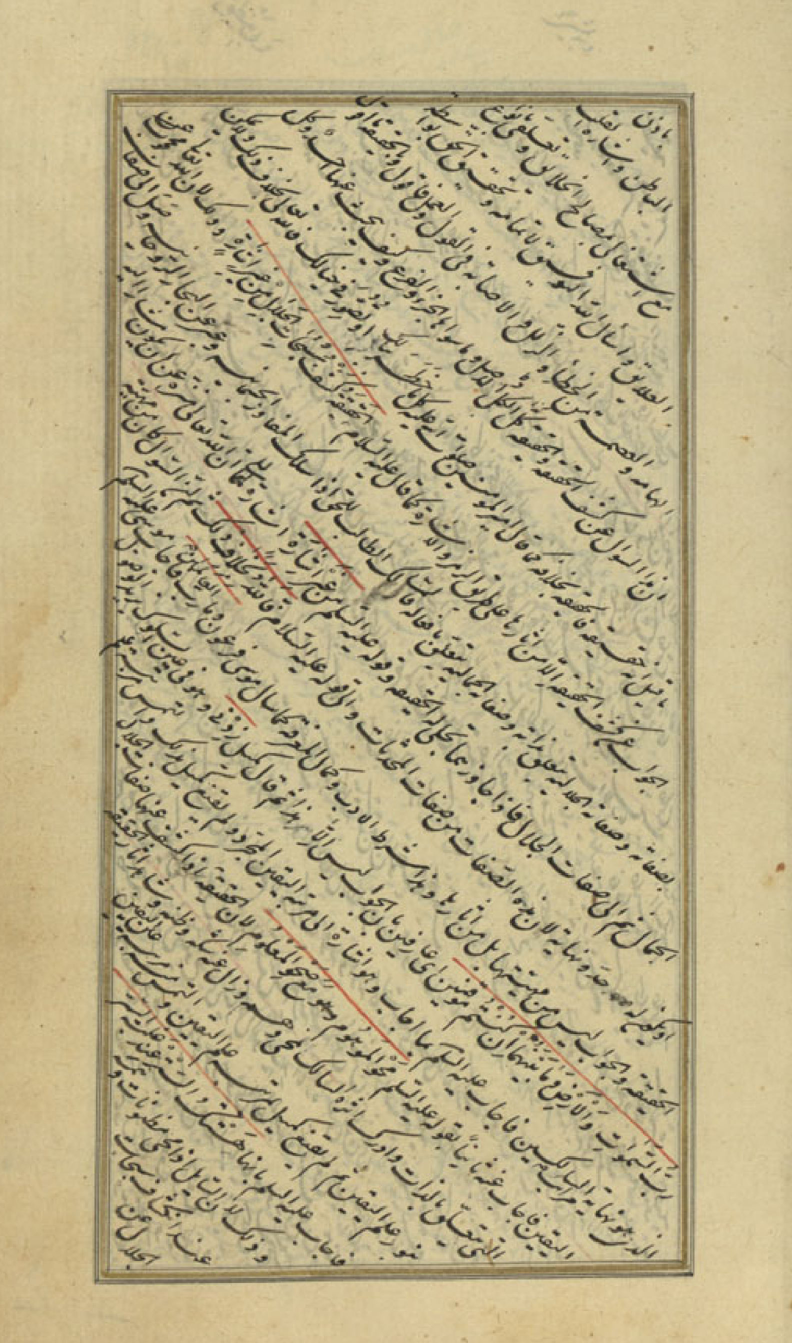
من الرمان و
التفاح ويجتنب شرب التمر الهندي البيض النيمبرشت
السكنجبين باهنية من الغشي والبيض قبل التفتيح
او المشوي وماء اللحم وما يستعمله العامة في ذلك اليوم على تناول
فان ذلك يكون وابلا على الطبيعة وينقص في ذلك ان لم يكن به حرارة وكرب
الرمانيه واخذ المزورات الحامضة او المزة وليشرب ان لم يكن به حرارة او
من الشراب الممزوج وفي الحجامة فانها سنة يستعمل عند الصداع من جهة الدم
وجع الضرس ليستخرج منه مع الماء البارد وذلك الوضع نوع من الشدة او اخذه مع احمرار
العين ويجب ان يكون الحجام خفيفا اليد جيد الآلة ويمص الوضع بالمحجمة مصا كثيرا
ليجذب الموضع ويقل الوجع ويوضع على الموضع بعد الفراغ منه الورد اليابس المسحوق
والصندل الباب الثاني عشر في الاسهال ومنفعته وتدبيره كل استفراغ وكل
خلط وعلامته دلايل الصفراء صفرة اللون ودوار الراس سيما عند خلو المعدة
ومرارة طعم الفم واحتكاك البدن من جرب وغشي وحبناء دخاني من تفتح من
الحلق وصداع خفيف وقلة شهوة الطعام وكثرة العطش ويبوسة الفم
ويكون قوة هذه الاعراض ومنفعتها على كثرة المادة وقلتها ومتى كثرت
الدلايل على غلبتها فيشرب شربة من هذا المطبوخ
هليلج اصفر عشرة دراهم بليلج و
املج من كل

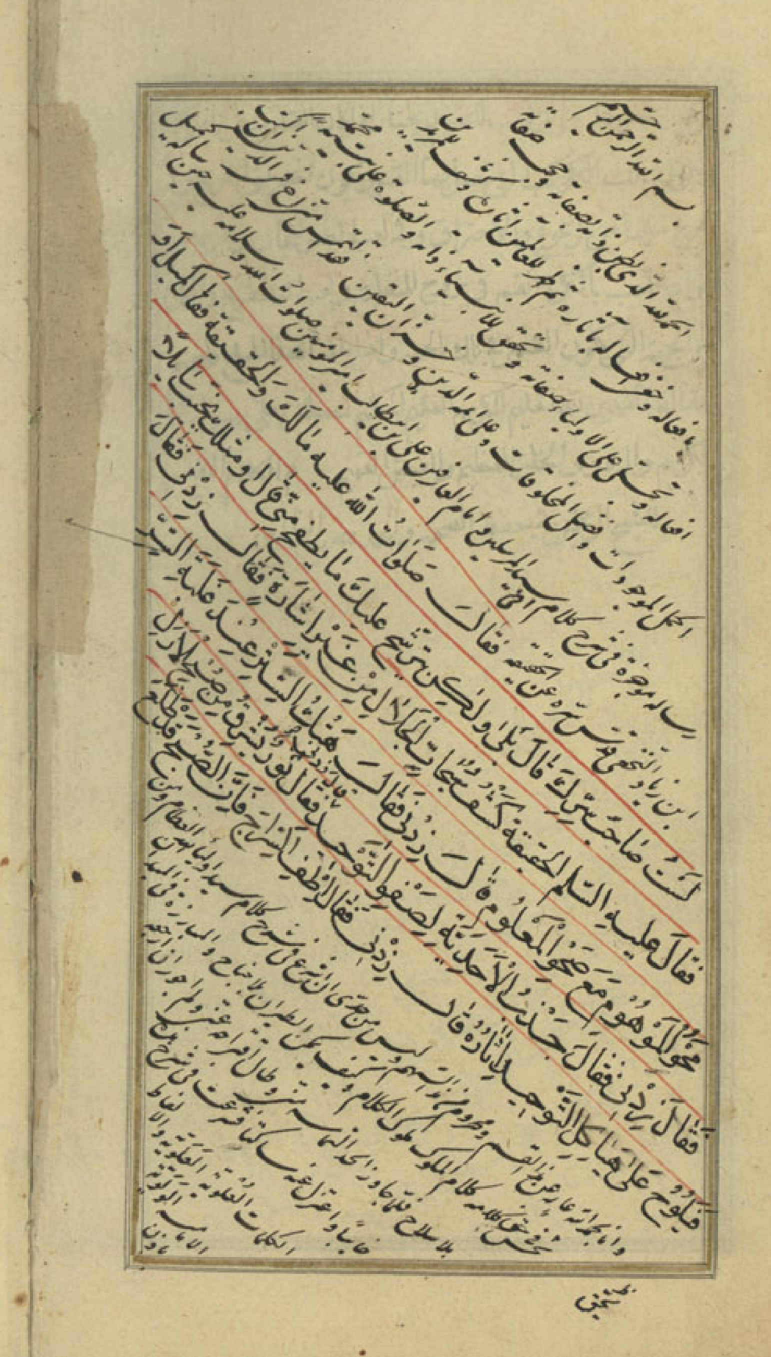
واحد ثلثة دراهم
سنا مكي سبعة دراهم من كل واحد عشرون عددا
اجاص وعناب سبستان فلوس خيار شنبر سبعة دراهم
تمر هندي عشرة دراهم فلوس خيار شنبر عشرون درهما ينقع بالليل ثلثة دراهم
ترنجبين او جلنجبين طبرزد عشرون درهما يطبخ هذا المطبوخ ثم يصفى والاشربة التي ذكرناها في باب الصفراء
يطبخ على النار ويشرب فان تعذر عليه شرب هذا المطبوخ فليقتصر على الاطريفل واكبر شربة
او شراب الورد المكرر القوي او شراب التمر الهندي ويقوي صحو وفائق
ذكره لابد للتنقيح السوداء كجودة اللون ونباهة طعم الفم وسكون ضربان هذه الدلايل شرب هذا المطبوخ
واهتمام من غير سبب ووقوع الاحلام الردية ومتى كثرت هذه الدلايل شرب عشرة دراهم بطبخ
هليلج كابلي عشرة دراهم افتيمون خمسة دراهم تزيد درهمان ربيطاني عشرة دراهم
وشربه فان كان من شربه شرب هذا الحب افتيمون درهم تزيد بنصف درهم فانه يقون
دراهم اياج نصف درهم وهي شربة ويكون غذاؤه من الاسفيداباج والعلاوباونا
اللحم ويجتنب من الحموضات وجميع ما يتخذ من الالبان ولحم البقر والتيماس
المالح منه والنمكسود ومن الحبوب الماش ومن البقول الكرنب والكرفس في دلالة
البلغم كسل وفتور وبياض اللون وسماجة طعم الفم مع رطوبته وقلة العطش
وكثرة النوم الذي يكون ذا عفرات ومن ظهرت منه هذه الدلايل فليشرب
هذه الشربة هليلج اسود عشرة دراهم هليلج اصفر خمسة دراهم
تزيد درهم زبيب طائفي خمسة عشر درهما درهمان يطبخ وهي
السوس درهمان ... شربة فان كان

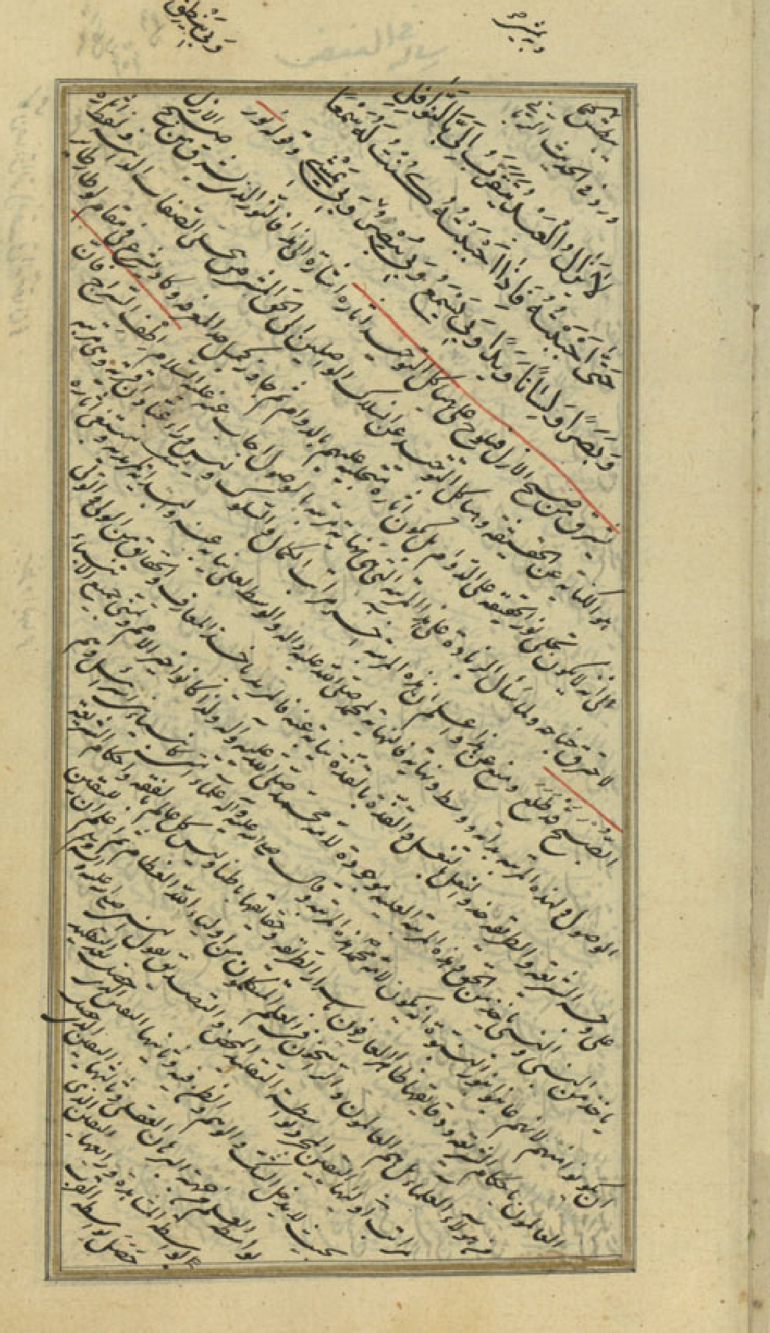
هذا الحب يشرب بماء الغاريقون دراهم شربة
نصف درهم شحم حنظل فانا يقوي الشجا
من كل واحد ربع درهم ويكون اكثر الاطعمة القلياء
بالفراخ والعصافير والطيور البرية ويكثر في هذا الفصل التوابل
والابازير كالتوابل اليابسة ويجتنب الاشياء الباردة الرطبة من الاطعمة والاشربة
غيرها ما دامت هذه الدلائل واخلطه فان بلغنا هذا المبلغ فانا نقرب القول في ذكر الادوية
بمقدار ما يليق الغرض كتابنا ذكر المجلد ولكون الرسالة مشتملة على جميع ما يحتاج اليه في
حفظ الصحة الباب الثالث عشر في ذكر اختيارات الايام احوج الاختيارات في جميع الاعمال
من قبيل احكام النجوم يكون اذا كان القمر في البروج والدرجات الموافقة لذلك العمل
ويكون متصلا بالسعود بريا بالنظر النحوس والمجامعة معهم فانه متى كان بما وصفناه صحة
كانت الجودة وان كان بخلاف ذلك كان الاختيار رديا ويدل على فساد الامر وانتقاضه
في الفصد والحجامة اجوده اذا كان القمر في البروج الهوائية سوى الجوزاء ويكون
ناقص النور والجوزاء صالح للحجامة وفي شرب دواء المسهل اشربا اذا كان القمر في
البروج الهوائية سوى الجوزاء ويكون الحمل والثور وفي امساك البطن يعالج
القمر في برج ذوات الاجساد ما خلا السنبلة وفي قص الاظافير
يكون القمر في بيوت الزهرة والمريخ وفي دخول الحمام
اذا كان القمر في برج ذات
الاجساد وبعد
ان

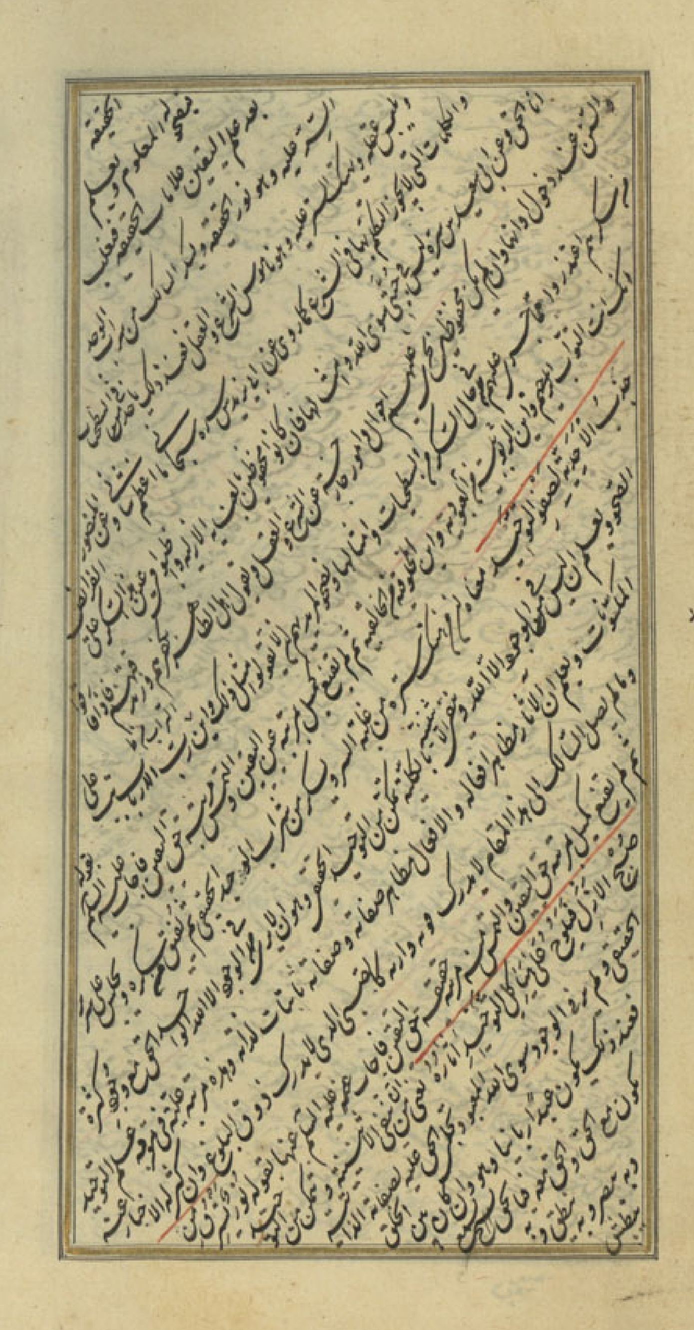
يكون سعودا والركوب للصيد يختار اذا كان القمر منصرفا من كوكب
ويكون ذلك الكوكب التي يتصل بها القمر ويكون احد بيتي المريخ ويكون
المريخ سليما من الرجوع والاحتراق وفي لعب الصولجان وغيره من
انواع اللعب بالكرة القمر في بروج المنقلبة ولعب الشطرنج والنرد
من الجهة التي يكون القمر في تلك الجهة واذا بلغنا هذا المبلغ فلنختم
المقالة حامدين لله الحليم الكريم العليم الحكيم مصلين على رسوله النبي
الكريم واله ذوي الخلق العظيم والفيض العميم تم الكلام النفيس
للشيخ الرئيس في حفظ الصحة والحمد لله رب العالمين

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

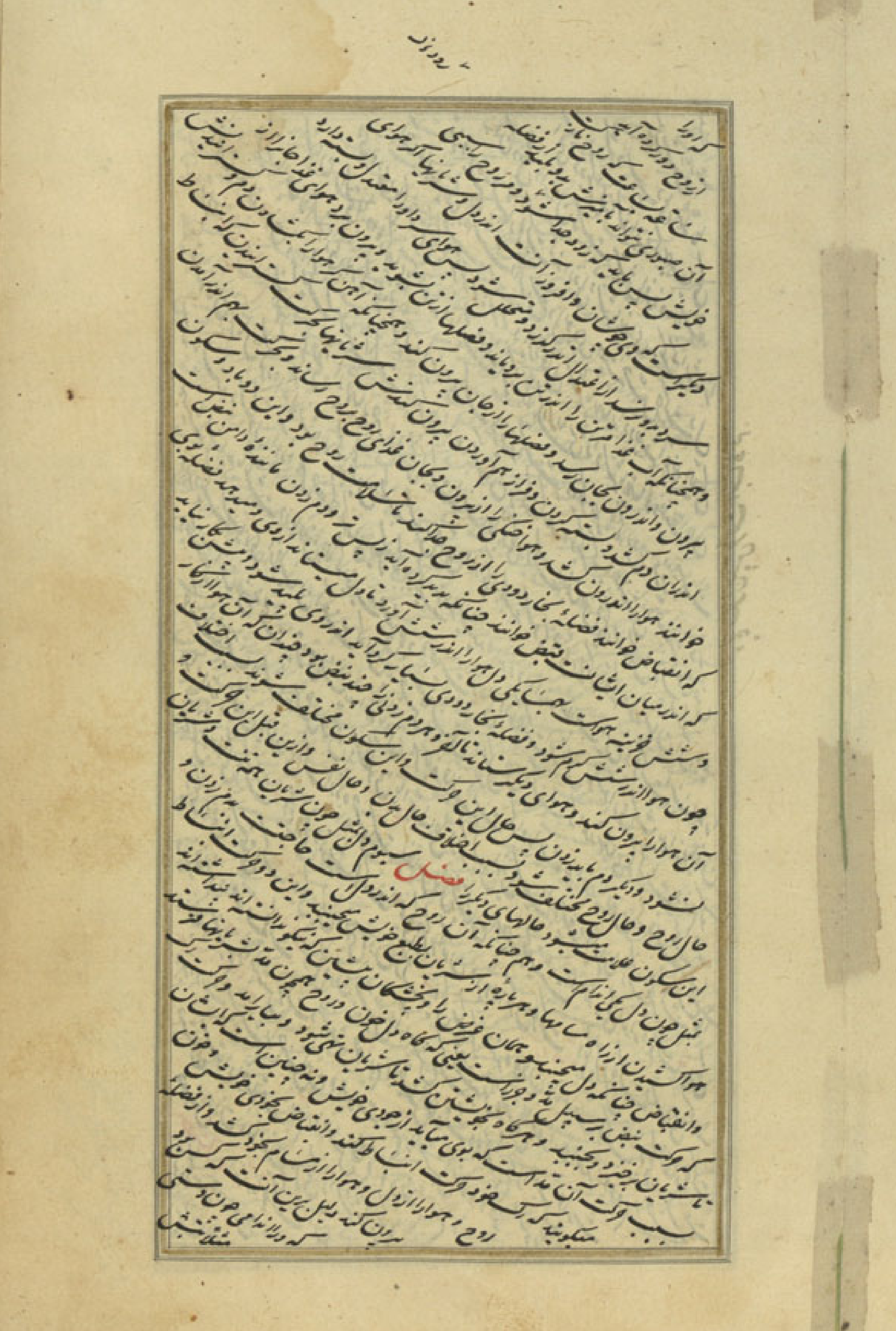

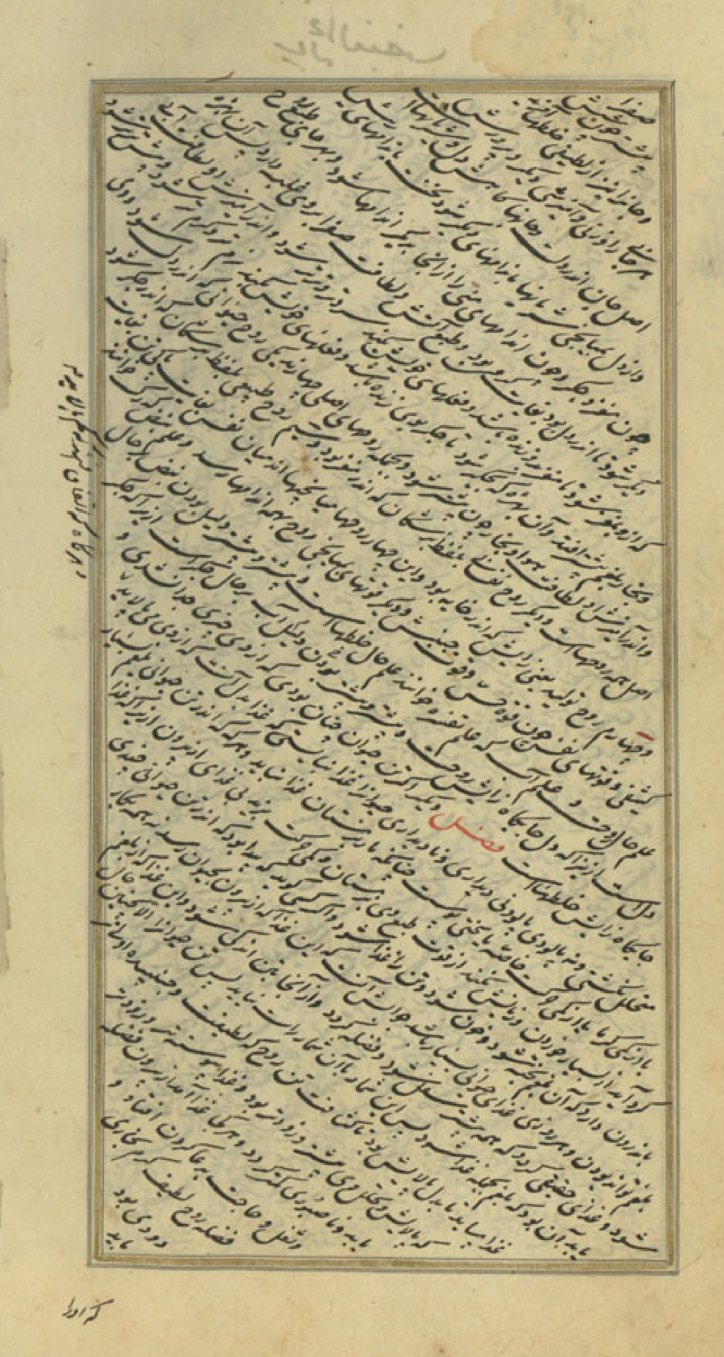

رسالهٔ النفس

بسم الله الرحمن الرحیم

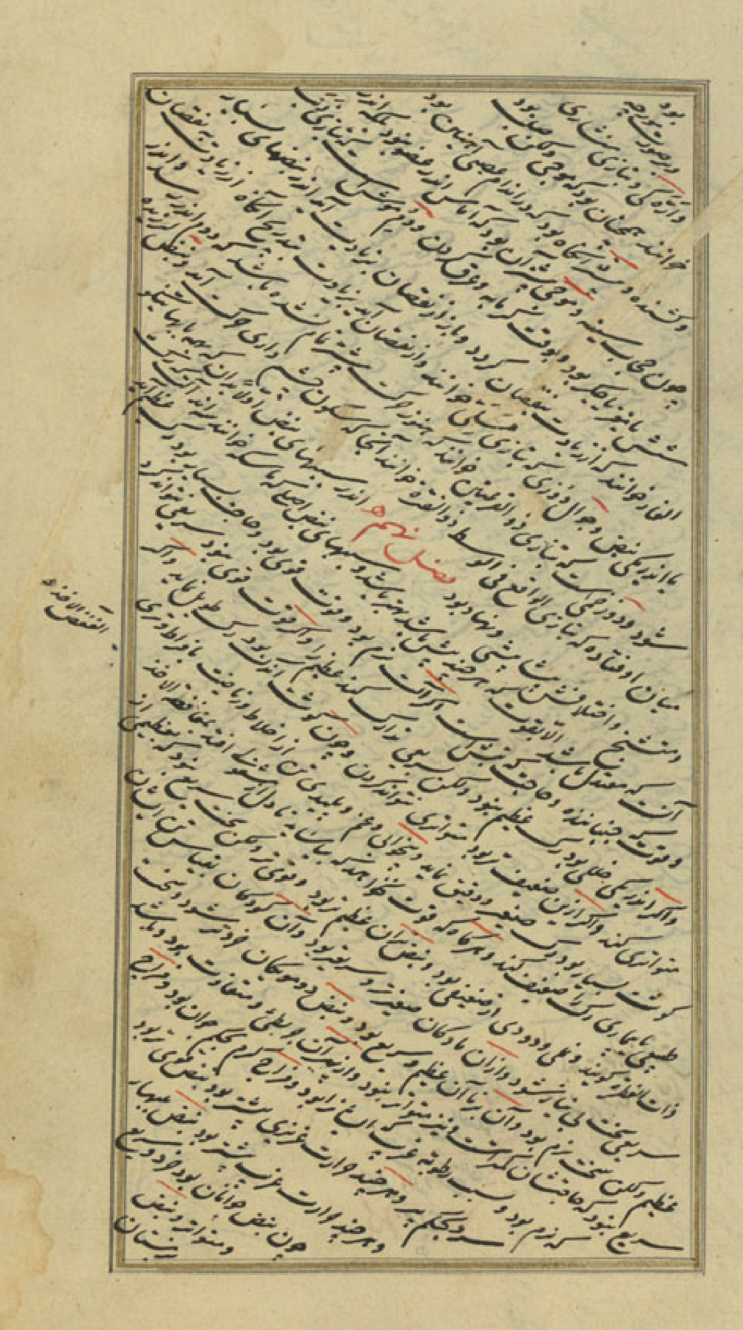

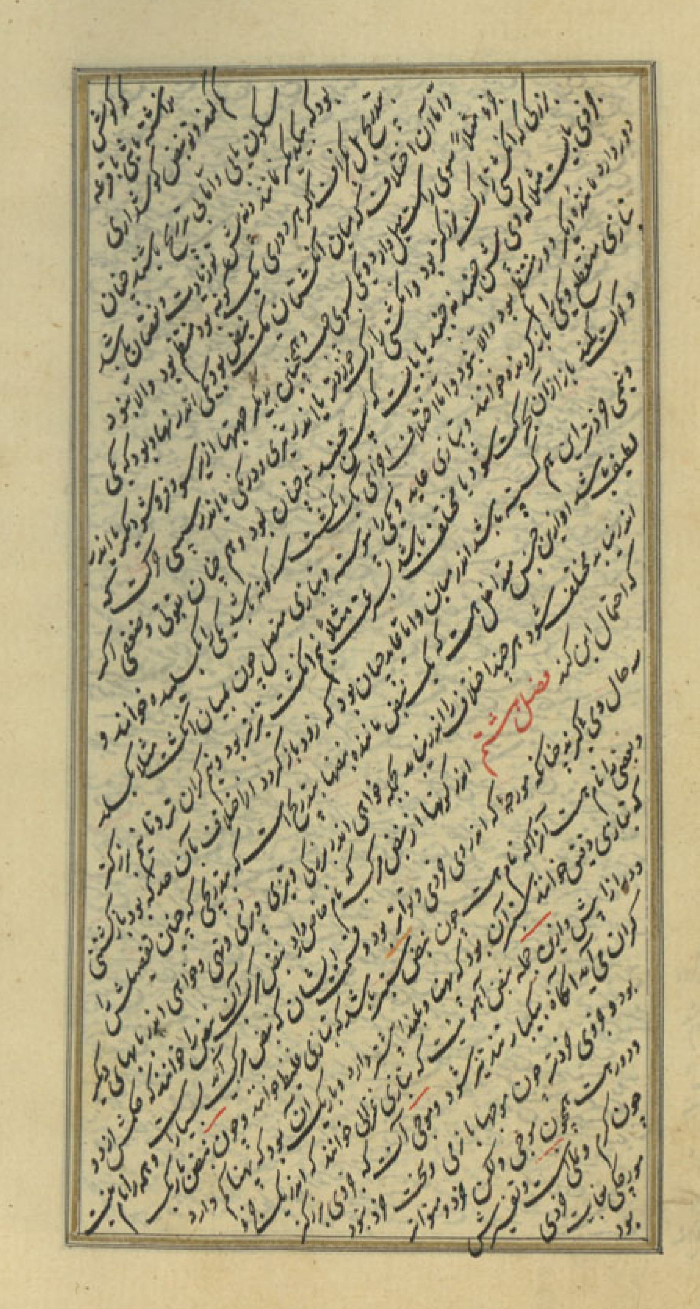

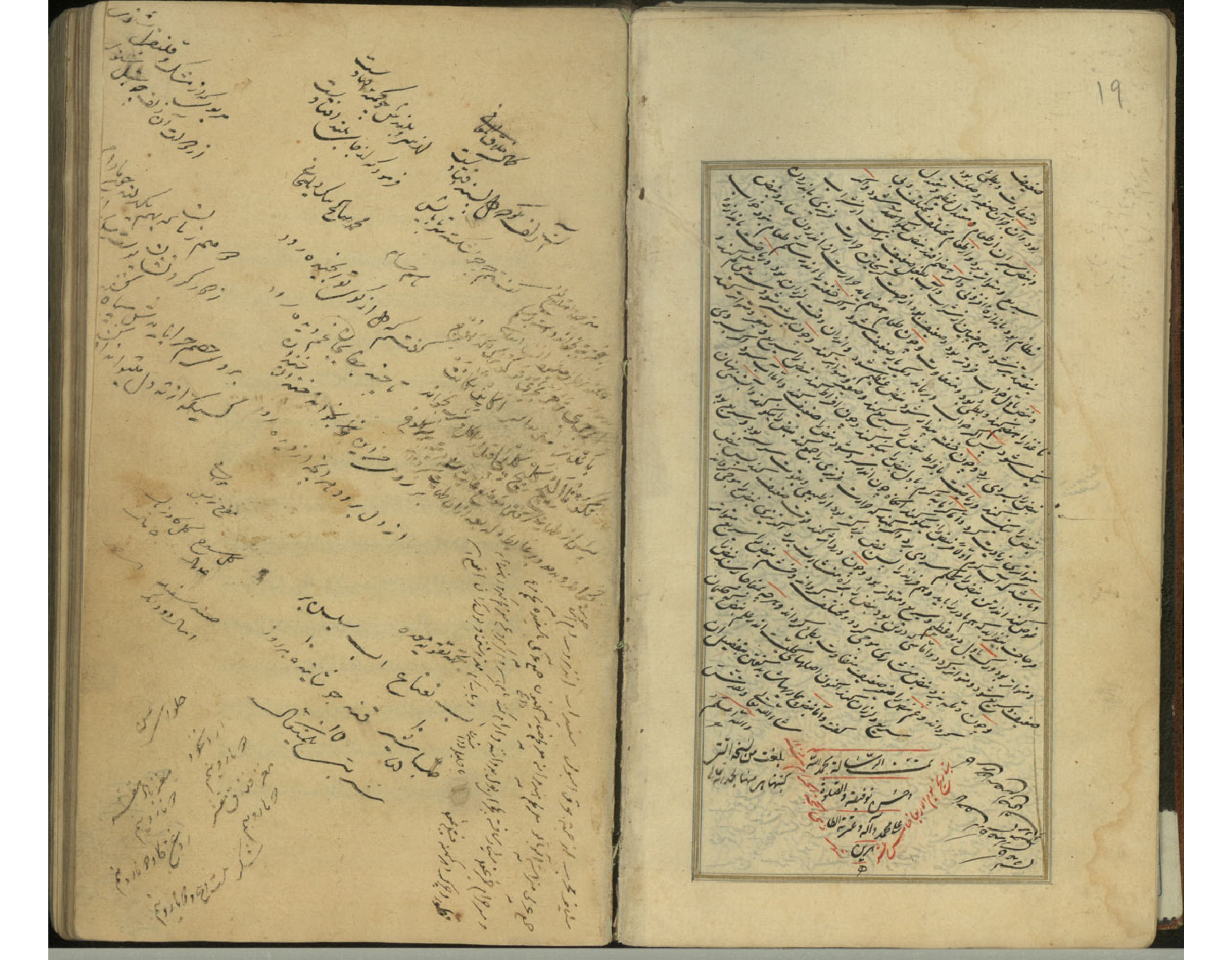

فصل نهم

فصل هشتم

تمت الرسالة بحمد الله

وحسن توفيقه والصلوة

على محمد وآله وعترته الاطهار

منافع افضلیه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد و آله اجمعین خصوصا الائمة المعصومین
علیهم السلام اما بعد چنین گوید اقل الاقل علی افضل طبیب ابن محمد امین
قزوینی مشتهر بقاطع که این رساله ایست مشتمله بر بعضی از امور نافعه
در صناعت طب منتخب از کتب معتمد علیها مثل قانون و کامل الصناعه
و نحوهما فی الاعتماد که جهة برادر خود غیاث الدین علی وفقه الله تعالی
فی تحصیل العلوم بعبارتی که فهم آن مبتدی را متعسر نباشد نوشته میشود
که قبل از ترقی بر انتهای مدارج علوم و حصول استعداد فهم کتاب مفید که
بعربی مشتمل بر اکثر ما یحتاج الیه الطبیب از کلام متقدمین و متاخرین تالیف
نموده شده او را استحضاری باشد بر بعضی مسائل ضروریه طب که رعایت نمودن آن در

ازالة علل از خطا و ذلل بعون الله تعالی محفوظ میدارد حاصل گردد و این رساله
بمنافع افضلیه موسوم گردید و چون خصوص این رساله از اکثر کتب و جیزه مستغنی
میگرداند تالیف آنرا از لفظ اغنا استخراج نمودن تاریخ خالی از نسبتی و نحوی از تنجیم
نخواهد بود و آن مشتمل است بر فاتحه و سی منفعت و خاتمه اما الفاتحه در انچه
قبل از معالجه بر معالج واجبست و آن پانزده امر است که مذکور خواهد گردید
ان شاء الله تعالی منفعت اول در کیفیت معالجه و در این منفعت امور عشره
که دلالت بر وجوب استفراغ مینماید و امور خمسه که رعایت آن در استفراغات
واجبست بیان میگردد منفعت دویم در اسباب تولد خون و علامات
استیلای آن و طرق اخراج آن و انچه متعلق بفصد است و تدارک اعراضی که مفصود
آنرا عارض میگردد و حد اخراج خون و انچه بحجامت و زلو تعلق دارد و کیفیت
تعدیل سوء المزاجی که بعد از اخراج خون باقی میماند و مسهلاتی که در امراض
دمویه مناسب و نافع میباشد منفعت سیم در انچه دانستن و رعایت آن
در صنعت مسهلات و ترتیب ادویه مسهله واجبست منفعت چهارم در اسباب
تولد صفرا و علامات غلبه آن و نضج و استفراغ آن و تبدیل مزاج بعد از استفراغ
و در این منفعت منضجات و مسهلات صفرا از مفرده و مرکبه از انواع مطبوخات

ونقوعات وحقنها مذکور میگردد منفعت پنجم در اسباب تولد بلغم وعلامات
غلبهٔ آن ونضج واستفراغ آن وتبدیل مزاج بعد از آن برهان وتیره کرد در باب صفرا
مذکور شد ونسخهٔ ایارج فیقرا وحب کر قایم مقام ایارجات کبار است واقسام
دواء الترید ونسخهٔ فلاسفه مادة الحیوة وجوارش جالینوسی وجوارش افضلی درین
منفعت مذکور میگردد منفعت ششم در اسباب تولد سودا وعلامات
کثرت آن ومنضجات ومسهلات آن از مفرده ومرکبه ومعدلات که بعد از تنقیه
نافع میباشد ودرین منفعت ماء الهلیلجین ومعجون نجاح وحب شبیاری
که مسهل سودا است با بعضی از اشربه مقویه قلب ودماغ مذکور میگردد
منفعت هفتم در منضجات ومسهلاتی که زیاده بر یک خلط استفراغ میکند
از مفرده ومرکبه ودرین منفعت نقوع تالهین ونقوع کثیر المنفعتی که این فقیر
تالیف نموده وصفت حب چیپال وحب ایارج وحب شبیار وحب غاریقون
وسفوف مصطکی واطریفل کبیر مسهل واطریفل امیری ومعجون خیار شنبر ومعجون
لوزی ودو نسخه حب مسهل نافع وحقنه لینه ومسهله واطلیه واضمده مسهله
بیان میشود منفعت هشتم در قتل واخراج انواع دیدان منفعت نهم در تدارک
عوارضی که بعضی اوقات شاربان مسهل را عارض میشود منفعت دهم در کیفیت

اختیار

اختیار واستعمال ماء الجبن وانواع آن واستعمال بیخ چینی وانواع آن وطریق
استعمال پادزهر واقسام آن وهمچنین در کیفیت استعمال جدوار وتریاق فاروق
وثمره از امتحان تریاق وایارجات کبار وترتیب خوردن حب سیماب وتبریغ
قیر وطلی زیبق وبیان نسخ مرکبات مشهوره مجربه اکثر مذکورات منفعت یازدهم در
اسباب تولد ریاح وعلامات غلبهٔ آن وکسر وتحلیل آن ودرین منفعت حب
کاسر الریاح وتریاق اربعه ومعجون بزور مذکور میگردد منفعت دوازدهم در اسباب
تولد سده وعلامات حدوث وبیان مفتحات آن از مفرده ومرکبه مثل شربت ما
الاصول وشربت دینار منفعت سیزدهم در انواع کیفیت مداوای اسهال
وتفرقه فیما بین اسهال الکبدی ومعوی وبیان ادویه حابسه از مفرده ومرکبه
مثل سفوف اسهال الصبیان وجوارش سماق وقرص طباشیر قابض وقرص کهربا وسفوف
مقلیاثا وسفوف بزر الخطمی وجوارش نانخواه قابض وصفت ماء المحرود قابض و
ضماد ذرب وچند نوع حقنه قابض مجرب وماننده آن منفعت چهاردهم در
ادرار بول وحیض ونفاس وخون بواسیر از مشروبات وفرازج مفرده ومرکبه و
نسخهٔ قرص مر وبخورات مدره منفعت پانزدهم در حبس بول وحیض وخون
بواسیر از مفرده ومرکبه مثل ماسک البول بارد وماسک البول حار منفعت

شانزدهم در مسکنات اوجاع عموماً وخصوصاً از فرق تا قدم از مفرده ومرکبه
مثل مخلصه اکبر واطریفل کشنیزی وروغن مشترک النفع جهة دردهای گوش
وشیافها وحقنها واسهلاتی که قولنج بگشاید وقرص بنفشه وجوارش کمونی وفیثمونی
وماء العسل وفلونیای طرسوسی وسفوف نانخواه وحب بورق وضماد حلتیت
وبسیاری از ادویه نافعه در قولنج ومغص ونفخ بطن وقرصی که در ازاله
وجع طحال مجربست وسفوف سورنجان دو نسخه وقیروطی سلیمانی
منفعت هفدهم در ادویه قلبیه ودماغیه از مفرده ومرکبه مثل مفرح
بارد سه نسخه ودواء المسک بارد ومفرح حار دو نسخه ودواء المسک
شیرین وبرشعثای کبیر ومفرح هلیله منفعت هجدهم در ادویه کبدیه از مفرده
ومرکبه مثل معجون لک بارد وشراب صندل وقرص مبرد ومعجون قوفی
بارد ودواء اللک ودواء الکرکم ومعجون قوفی حار وانوشدارو منفعت
نوزدهم در ادویه معدیه از مفرده ومرکبه مثل سفوفات واشربه مقویه معده
وجوارش تفاح سفرجلی وجوارش حصرم وسکنجبین وجوارش نانخواه وجوارش
عود وشربت عود وجوارش کمونی وجوارش فلافلی وطبی مقوی هاضمه منفعت
بیستم در ادویه صدر وآلات تنفس از مفرده ومرکبه مثل لعوق خشخاش

الکرکم بعض اغوزن و

دو نسخه ولعوق خشخاش ولعوق بارد وحب سرفه وسعال [illegible] وحب مانع السعال وحب
مبعه وحبی که اخراج فضول غلیظه میکند منفعت بیست ویکم در مقویات و
منقصات باه از مفرده ومرکبه مثل دواء الترنجبین ودیگر معاجین باهیه مجربه
وبیان معجونی که از غایت نفاست بمعجون جلیل النفع کثیر الفایده مسمی شده
منفعت بیست ودوم در آنچه متعلق بمعالجه حمیات یومیه وعفنیه است
از مفرده ومرکبه مثل قرص هذیان وقرص کافور ونقوع غب ومطبوخ غب
وقرص طباشیر ملین وبیان اغذیه وادویه منقیه اخلاط ثلثه وآنچه متعلق بهاست
وقرص ورد مقوی وقرص ورد جهة غب غیر خالص ایضا نوعی دیگر وقرص
افسنتین منفعت بیست وسیم در ذکر اعراضی که عروض آنها در حمیات خصوصاً
در حمیات حاره صعب میباشد وتدارک آنها وآن بیست وسه عرضست ١
قشعریره ٢ صداع ٣ عرق ٤ رعاف ٥ قی ٦ اسهال ٧ تشنگی مفرط ٨ خواب
ثقیل ٩ بیخوابی ١٠ سعال ١١ عطاس ١٢ بطلان اشتها ١٣ احتباس طبیعة
١٤ خشونت ولزوجت زبان ١٥ سواد زبان ١٦ لکنت زبان ١٧ ثقل سر ١٨
درد اندرون ١٩ برودت دست وپا ٢٠ غش ٢١ تنگی نفس ٢٢ شدت کرب
وقلق ٢٣ سهر اندرا منفعت بیست وچهارم در تدبیر ناقهین وبیان قرص

مشهی وقرص ناقهین دو نسخه منفعت بیست و ٥ در آنچه متعلق بعلاج اورام وقروح
وجراحت وبیان نسخه مرهم کبودرس منفعت بیست و ٦ دربیان کیفیت
ومضرت واصلاح بعضی از ادویه واغذیه کثیرة الاستعمال بترتیب حروف
تهجی منفعت بیست ٧ در معرفت بعضی ادویه شریفه وتفرقه میان نیک وبد آن
وبیان بدل آنها وقتی که موجود نباشد وبیان کیفیت ترک افیون بعد از اعتیاد
ونسخه معجون بدل منفعت بیست و هشتم در مداوای بعضی سموم شرب ولدغ وگزیدن
جانوران زهردار منفعت بیست و نهم دربیان بعضی از اوزان مشهوره
که در کتب طبیه بیشتر مذکور میگردد منفعت سی ام دربعضی فواید نجومیه
که معرفت آن مر طبیب را از مستحبات قریبة الوجوب است خاتمه دربیان
بعضی از فواید متفرقه مشتمل بر دوازده مطلب مطلب اول دربیان بعضی از
خطایای مریض وتدارک آنها ٢ دربیان تغیرات بعضی از امور واحوال
طبیعیه وتدارک آنها ٣ در ذکر اعراض وامراضی که مقدمات امراض صعبند
ومداوای آنها ٤ دربیان مقدمات سفر ٥ در لوازم سفر وآنچه معرفت آنها فرض
ضروریست ٦ در تدابیر اوقات حاره وتدبیر تاثیر سموم ٧ در تدابیر
اوقات بارده وتاثیر واضداد برودت شدیده ٨ در متعلقات سفر بحر ٩

در ادعیه متعلقه بسفر ١٠ در کیفیت محافظة مرکوب ومداوای بعضی از امراض
کثیرة الوقوع آن ١١ دربیان بعضی ادویه منقوله از حضرات ائمه علیهم السلام
١٢ در ذکر بعضی ادعیه مأثوره منقوله از حضرات ائمه علیهم السلام در
ازالة امراض مستعینا بالکریم الفیاض اما المقدمه در آنچه قبل از معالجه بر
معالج واجب است وآن پانزده امر است اول آنکه چون متوجه مریض گردد
بسم الله الرحمن الرحیم وسوره فاتحة الکتاب بر نیت شفای مریض بخواند
وبشاشت وانبساط تمام تفحص احوال نماید دویم آنکه تحقیق جنس مرض
کند مثلا آنکه بداند که مرض حمی است پس از آن تحقیق نوع مرض نماید مثلا
آن حمی صفراویست یا دموی پس از آن تجسس نوع اخیر مرض کند یعنی آنکه نوع
در میانه فرو گذارد مثلا آنکه اگر حمی صفراویست تحقیق کند که غب خالصه است
یا غیر خالصه وقس علی هذا سیم آنکه در تحقیق سبب مرض سعی بلیغ بجای
آورد تا آنکه مشخص نماید که از اسباب بدنیه مثل اقسام سوء المزاجات
ساذجه ومادیه واز غیر بدنیه مثل تاثیر هوا بحرارت یا برودة یا تاثیر عوارض
نفسانیه مثل غضب وفرح یا تناول مثل ولی از اغذیه وادویه یا وقوع مصادم
مثل سقطه وضربه که کدام یک موجب حدوث مرض گردیده پس در تدارک

فاذا النان بکوشد **چهارم** انکه تفحص قوة مریض نماید از قوة نبض و حرکات
قیام و قعود و قوة تکلم و اشتها و بشره که بسیار از حالة صحت متغیر بجانب
لاغری و زردی نشده باشد و مانند اینها اکر چنین باشد و ضعف مستولی
نباشد بالطمینان قلب تأنی بمعالجه مشغول شود پس اکر علامت غلبه خلطی
از اخلاط اربعه ظاهر باشد استفراغ ان بفصد یا اسهال قوی توان نمود
و اکر محتاج بامساك از غذا بوده باشد بعد غذا امساك توان فرمود و اکر
مریض ضعیف باشد و علامات مذکوره بضد بوده باشد بر خلاف مذکورات
عمل باید نمود و در تقویت بغایت باید کوشید و رعایت میل مریض باید نمود
که حفظ قوة از واجبات است **پنجم** انکه تفحص مزاج ایام صحت مریض باید نمود اکر
انکه در ایام صحت مزاج مریض حار بوده و مرضی که عارض کردیده نیز حار است
باندك تبریدی اکتفا باید نمود زیرا که از مزاج طبیعی خود اندکی دور کردیده و همان
مزاج طبیعیست که قلیلی زیادتی نموده و اکر انکه همان مرض حار بر صاحب مزاج
باردی عارض کردیده احتیاج بتبریدی در غایت قوة دارد زیرا که از مزاج
طبیعی خود بسیار دور کردیده و قس علی هذا حدوث سایر امراض بر سایر
امزجه و لیکن قلت تبرید در مزاج حار بمعنی عدم تکرار و الحاحست و قوة

ان در مزاج بارد بمعنی الحاح و مداومت و الا کیفیت مبرده در مرض حار بحرقی
اقوی باید اعراض حرارت اشد و اقویست و شرح و تفصیل این مسئله را بسط
تمام در کتاب مفید بعربی بیان نموده ایم **ششم** انکه هر چند اکر جنس مریض
ذکور است بداند که مزاج او نسبت بجنس اناث کرم تر و خشکتر است و بنیه
او قوی تر پس احتمال تبرید و معالجات قویه بیشتر دارد بخلاف جنس اناث
و نزدیك باناث است خصی و خنثی **هفتم** انکه تحقیق سن مریض نماید مثلا انکه
اکر در سن حداثت است حرارت و رطوبت و خون برو غالب تر می باشد
و اکثر امراض دموی بر او حادث میکردد و همچنین در سن شباب و در کهولت صفرا
و شیخوخت سودا و امراض ان الا انکه رطوبت غریبه بر مشایخ غالب میکردد
رعایت ان نیز باید نمود **هشتم** تحقیق عادت مریض نماید از چند جهت یکی انکه
بغیری معتاد هست یا نه اکر بافیون معتاد است برودة و یبوست بر مزاج
طبیعی او غالب کردیده از تبرید مفرط و تلیین قوی احتراز باید کرد که دماغ
وی ضعیفست و اکر بشراب معتاد است حرارت و رطوبت و خون بر مزاج او
بیشتر غالبست و امراض دموی مر او را بیشتر عارض میکردد و همچنین معتادین
بدیکر ادویه را مثل قهوه و بذر بنج و جوز بوا و فلونیا و مانند اینها رعایت باید

نمود دیگر انکه بعضی معتاد بفصد و بعضی بمسهل و بعضی بقی و مانند اینها می باشند
و از ترک آنها اکثر امراض عارض میکردد و اکر بسببی دیکر نیز عارض کردیده باشد
که بان استفراغ معتاد دفع میکردد و دیکر انکه مردم هر ولایتی بنوعی از ماکول
معتادی باشند مثلا مردم صحرانشین اکثر ماکول ایشان دوغ و ماست
و مانند آن از لبنیات می باشد و مردم دار المرز بچلاو و خشک و اهل خراسان
باشمهای آرد و اهل هند بنخود و ماش و روغن و ادویه حاره و اهل ما ورا
النهر بکوشت خصوصا کوشت اسب و شیر اسب و مردم فارس و اکثر عربستان
بخرما و اعراب بادیه بکوشت و شیر شتر و ملخ و مردم کرجی و ارمنی و فرنک
بشراب و عرق و کوشت خوک و مانند اینها معتاد میباشند پس اکثر شفای
ایشان در امراض صعبه مزمنه بمعتاد ایشان می باشد و این فقیر بسیاری را
باین طریق علاج کرده ام و دیکر انکه بعضی مردم معتاد بمرضی معین میباشند
که هر چند وقت بان مبتلا میکردند و چون اینمعنی محقق کشت در عروض
آن مرض اشتباه بمشابه آن نمیشود مثلا شخصی که اکثر اوقات بقولنج مبتلا
میکردد هر کاه او را دردی در شکم با احتباس طبیعت عارض کردد و این
دو عرض در سنک کرده نیز میباشد پس هر کاه اعتیاد مریض بقولنج ظاهر

کردید

کردید اشتباه مرتفع میکردد و دیکر انکه بعضی مردم را عادت چنانست
که باندک تبی حتی در حمیات یوم هذیان میکویند اکرچه در بین روزکار
در ایام صحت نیز اکثر هذیان میکویند حاصل انکه بمحض ان حمل بر صعوبت
مرض یا سرسام نباید کرد و همچنین جمعی که باندک مرض نهایت نحافت و ضعف
و تغییر بشره در ایشان بدید می آید حمل صعوبت مرض ایشان نیز نباید نمود
و قیاس برین است عکس آن نهم تحقیق صناعت مریض است چه مباشر هر صنعتی
کیفیتی بر مزاج او غالب می باشد مثلا ایشانی که اغلب اوقات مقاربت آتش
مینمایند مانند حدادان مزاج ایشان بکرمی و خشکی می کراید و مزاج
کازران و ملاحان از آبهای شیرین ببردی و تری و اصحاب فلاحت و کلکاران
ببردی و خشکی و قس علی هذا سایر صناعات و همچنین اصحاب ریاضت و
حرکت قلیل الفضول و ارباب راحت و سکون کثیر الفضول میباشند دهم
رعایت مسکن مریض است چه بلاد حاره کثیر التحلیل موجب برودت مزاج میکردد
لهذا از اعتیاد حرارت در بعضی بلاد حاره متضرر نمیشوند و در هندوستان
اکثر امراض را با دویه حاره معالجه مینمایند و امراض بارده بلغمیه مثل فالج
و استرخا بسیار عارض میکردد و بلاد بارده بالضد لهذا قوة هاضمه در بلاد بارده

بغایت می باشد و در اکثر جزایر و سواحل دریا مزاج برطوبت مایل میگردد
و در ریگستانها و بیابانهای خشک و سنگلاخ بیبوست میگراید یازدهم
ملاحظه فصل سال است چه در هر فصلی امراضی که مناسب کیفیت آن فصلست
بیشتر عارض میگردد مثلا در بهار امراض دموی و در تابستان صفراوی
و در پاییز سوداوی و در زمستان بلغمی و امراض نزله بسیار عارض
میشود و معرفت فصول دیگر منافع نیز دارد مثلا در تابستان غذا و دوا
بارد بالفعل و در طرف روز که محل برودة هواست انسبست و در زمستان
استفراغ بقی و در تابستان باسهال ممنوعست و قیاس بر فصولست حال
هوا در حرارت و برودت که بغیر عادة بوده باشد و از تغیرات و بائیه که در هوا
حادث میگردد و موجب بعضی امراض در میان خلایق میگردد غافل
نباید بود دوازدهم معرفت اوقات اربعه مرضست که آن عبارتست از ابتدا
که محل ظهور اثر مرضست و تزاید که محل اشتداد و قوة مرضست و انتها که زمان
وقوف مرضست بر حالت واحدة بی زیاده و نقصان و انحطاط که زمان
انتقاص و ظهور کاستن مرض است و این معرفت در استعمال غذا و دوا
هر دو نافعست اما در غذا مثلا در ابتدا که اعراض مرض ساکن است غذا مایل

بغلاظ

بغلاظ انسبست غالبا و هر چند که مرض و اعراض آن اشتداد پذیرد در تلطیف
غذا باید کوشید تا چون بانتها رسد غذا در غایت لطافت بوده باشد
بمنزلهٔ ترک غذا یا اکتفا بشربت نبات یا شربت بنفشه باید نمود تا طبیعت بنا
هضم غذا از مجاهده و مقاومت باز نماند و چون مرض روی بانحطاط
آرد بتغلیظ غذا و تدبیر ناقهین مشغول شوند و اما در دوا مثلا در ابتدای
حمیات مشغول بتفتیح و تبرید قلیل شوند و از مسهلات مانند هلیلجات
احتراز نمایند و در زمان تزاید بکسر حدت و حرارت تب اشتغال نمایند
و در انتها مبادرت بمستفرغات جویند و در انحطاط مشغول بحفظ قوة
و تدارک ضعف کردند سیزدهم دانستن طبیعة مرضست در حدت و
ازمان مثلا اگر مرض در نهایت حدتست که غایت انتهای آن از چهارم یا پنجم
روز تجاوز نمیکند پس در غایت تلطیف غذا باید کوشید مثل آنکه اکتفا با آب
خالص یا ممزوج بجلاب یا ممزوج بسکنجبین باید نمود و اگر حدت مرض
کمتر از آن حد مذکور است بلکه انقضای آن از هفت روز تجاوز نمیکند
پس سزاوار ماء الشعیر رقیقست که بقلیلی از نبات یا شربت بنفشه شیرین کرده
باشند و اگر مرض از قبیل آفت که در نه یا چهارده روز منقضی خواهد شد

ماء الشعیر یا ثفل یک دفعه یا بی ثفل بدو دفعه یا شوربای مزوره برنج و ماش
مقشر و کدو و اسفناج مناسبست وقس علی هذا هرچند مرض حادتر و مدت
آن کمتر احتیاج بتلطیف غذا بیشتر و اما امراض مزمنه مثلا ولد مثل حمی غب
غیر خالص و تبهای بلغمی و ربع و مانند آنها را مناسب تغلیظ و ازدیاد غذا است
تا طاقت احتمال مدت طویل مرض داشته باشد و در محل انتها و مجاهده ضعیف
نگردد بلکه در امراض مزمنه در وقت انتها تلطیف غذا انسب است که طبیعت را
شغلی بجز رفع مرض نبوده باشد پس حفظ قوة در امراض بحسب قصر و طول
بمثابه حفظ توشه است در اسفار بحسب قرب و بعد از راه چنانکه قلیلی از توشه
مسافر را بمقصد قریب میرساند بمقصد بعید نارسیده با تمام میرسد همچنین
قلیلی از قوة در امراض حاده مریض را با انتهای قریب میرساند و در امراض مزمنه با انتها
نارسیده ساقط گردیده میگردد پس در سفر بعید و مرض طویل احتیاج بتوشه و قوة
بیشتر است و علامات امراض حاده و مزمنه را بتفصیل در کتاب مفید تبازی
بیان نموده ایم **چهاردهم** معرفت مقارنات امراضست مثلا در حمی یا صداع
اگر سرفه مقارن باشد از استعمال ترشیها و آب شدیدة البرودة مانعست
و اگر طبیعة زیاده باشد در مسهلات احتیاط واجب بود و اگر معده مایل

بقی باشد ادویه مقیئه ممنوعست و اگر با صداع نزله مقارن باشد ترک بخور
ادهان و مرخیات اولی و اگر بیخوابی باشد از رایحه سرکه در تحلیل احتراز
انسبت و از جمله آنچه تحقیق آن واجبست آنست که مریض در مدت عمر مرض
مشهور باقتل کشیده باشد اگر کشیده باشد از چند جهة رعایت آن واجب آید
اول آنکه هرچند علامت ظهور حرارت بر و ظاهر باشد اکثر آنست که تبرید قوی
ضرر میکند و همیشه از این معنی غافل نباید بود و در تبریدات ایشان جانب
اعتدال را مرعی باید داشت و دیگر آنکه هرچند علامات ردیه در امراض
ایشان ظاهر گردد خوف نباید نمود که اکثر بسهولة مندفع میگردد و دیگر آنکه
اکثر امراض ایشان مزمن میگردد و بدون تنقیه چینی که تریاق آن مرض است بنحو
که بوده باشد زایل نمیگردد و سیماب نیز در نفع قریب باینست **پانزدهم** امتیاز است
فیما بین امراض متشابهه و این امری بغایت ضروریست زیرا که اکثر خطائی
که در معالجات واقع میشود از عدم تفرقه فیما بین متشابهین است و امراض
متشابهه بسیار است و این رساله گنجایش بیان جمیع متشابهات ندارد لاجرم تفرقه
بعضی از امراض متشابهه و تحریر برخی از غیر امراض اقتصار افتاد و اگر کسی را
اشتیاق معرفت جمیع متشابهات و تفرقه فیما بین آنها بوده باشد باین مطلب بوجه

استقصا در کتاب مفید بفعل می آید بدانکه از جمله امراض انچه بیشتر مشتبه میکردد
سکته و غشی است و فرق میانه آنها از چند وجه است اوّل انکه افت نبض در
مغشی علیه بیشتر از افت نفس میباشد بخلاف سکته دویم انکه لون در مغشی
علیه تغییر فاحش می یابد شبیه بلون موتی بخلاف سکته سیم انکه ظاهر بدن
و اطراف در مغشی علیه سرد میشود بخلاف سکته چهارم انکه هر گاه مغشی علیه را
فریاد کنند چنان میشنود که گویا از مکان دور یا از عقب دیواریست بخلاف
اصحاب سکته که مطلقا نمیشنوند پنجم انکه در غشی نداوت عرق باردی ظاهر
میکردد ششم انکه اکثر اوقات قبل از حدوث سکته بعضی امراض دماغی مثل
دوار و سدر و صداع و ثقل سر عارض میکردد امّا فرق میانه مسکوت و میت
از واجبات است زیرا که بسیار واقع میشود که مسکوت را بصورت میت کرده دفن
میکنند و این بکینه در سنه اثنین و ثلثین و الف در هرات رجال سکوتی
که اسباب تکفین و تدفین او مهیا نموده بودند واقف کردیدم و بتوفیق سبحانی
مطلق بعطوسات و حقنهای حاده معالجه نمودم و همچنین در همین سال احدی
و خمسین و الف که بطبابت دار الشفای دار السلطنت قزوین مشغول بودم
غلامی که بحبس سکوت را مانع دفع کردیده بفصد و حجامت و حقنه مداوا نمودم [illegible]

دفتح ط

بر طبیب

بر طبیب که هر گاه واقف کردد که شخصی را ناکاه بی سابقه مرضی مهلک حس و
حرکت بالکلیه باطل کردیده مانع دفن او کشته در تفتیش علامات وجود حیوة غایت
سعی و نهایت اهتمام بجای آورد و لهذا جالینوس فرموده که تا هفتاد و دو ساعت
بر مسکوت نکذرد دفن نکنند و علامات وجود حیوة که با آنها مسکوت از میت
متمیز کردد نهست اوّل انکه پشم بر زده نرمی را بر دهن و بینی او بکذارند و
تفحص نفس کنند اکر ان پشم حرکت کند زنده است و الا فلا دویم ظرفی را از آب
مملو نموده بر روی سینه او نهند اکر حیوة دارد آب حرکت میکند سیم
انکه دست بر ما بین خصیتین یا بر ما بین حالب و احلیل یا بر زیر زبان بکذارند
یا انکه نصف انکشت را بروغن نیلوفر چرب کرده بر دبر فرستند بجانب پشت
و تفحص کنند اکر در مواضع مذکوره احساس بحرکت شریانی نموده شود زنده است
چهارم انکه در مکان روشنی نظر بباطن عینین کنند اکر با رونق و اشراق هست
حیوة دارد پنجم انکه در مکان تاریکی در برابر چشم علیل چراغی بکذارند اکر
مثال چراغ در مردمک چشم مرئی شود زنده است ششم در مکان روشنی
بر مردمک چشم علیل نیکو بنکرند اکر شبح ناظر مرئی شود ذی حیوة است هفتم انکه مریض
را بر رو کردانند اکر کفهای دست او بر نکردد و باطن راحت بالا نشود و ناخنها

او نیز ونماید ذی جیوقت **هشتم** سوزن بر زیر ناخنها فرو کنند اگر جیوه دارد
حرکت میکند **نهم** انکه علیل را بپشت بخواباند چنانچه سر او مایل باسفل باشد
پس قطره از سرکه تند یا آب زنجبیل بحلقش چکانند اگر ذی جیوقت حرکت میکند
والا فلا **اما فرق** میانه خیالاتی که بسبب نزول آب و خیالات بسبب صعود
ابخره معده در پیش چشم بنظر می آید آنست که خیالات معدی در هر دو چشم
مساوی می باشد و بحسب امتلا و خلای معده زیاده و کم میشود و در چشم
کدورتی مرئی نمیشود و تا سه چهار ماه بلکه بیشتر نیز ازامتداد می یابد و بعد
از تنقیه معده زایل میگردد و در حین حرکات و حدوث دوار و سدر و عطاس
و تزحر اشتداد می پذیرد بخلاف خیالاتی که بسبب نزول آب عارض میگردد
اما فرق ما بین ذات الکبد و ذات الجنب باشتراک انها در اکثر عوارض
مثل سعال و حمی و ضیق النفس و تمدد و درد پهلو آنست که نبض در ذات الکبد
موجی و درد بغیر ناخس و رنگ زرد و سرفه خشک و زبان مایل بسیاهی و بول
غلیظ و استسقائی و براز کبدی و احساس وجع در محل کبد می باشد و باشد که
اسهال عشائی نیز مقارن افتد بخلاف ذات الجنب **فرق فیما بین المدة و غیرها**
از اخلاطی که دفع کرده میشود در امراض صدر آنست که سطح چرک مستوی

وصاف

وصاف بی خشونت و را بحران عفن می باشد خصوصا چون بر آتش افکنند و چون
در آب فاتر اندازند تا سه چهار ساعت بقعر آب نشیند **فرق میانه جرم کبد**
که در اسهال کبدی با براز مندفع میگردد و میانه انچه مشابه آنست مثل خون
منعقد آنست جرم کبد چون بر آتش اندازند گداخته نمیشود و چون در آب گرم
بمالند حل نمیگردد و از جمله متشابهاتی که تفرقه فیما بین انها از واجبات است
اسهال کبدی و معویست و ان در مبحث اسهال مذکور میگردد تا انکه در
حین معالجه اسهال ها از آن تفرقه غافل نگردند و باقی متشابهات و تفرقه
فیما بین آنها در کتاب مفید باستقصا مذکور گردیده و این مختصر گنجایش
زیاده برین ندارد **منفعت اول** در کیفیت معالجه بدانکه مرض از دو حال
خالی نیست یا آنست که بعد از عمل پانزده امر مذکوره و تحقیق سایر علامات
مشخص میگردد که در آن شبهه نباشد مثل انکه از روی جزم توان گفت که
خالص است یا ذات الجنب خالص یا قولنج ثقلی یا انکه چنین نیست بلکه علامات
مختلط و مرض مشتبه است اگر از قسم اولست بمعالجه که در تحت هر مرضی در کتب
معتمده مسطور است عمل باید نمود و تا ممکن بوده باشد از اخف معالجات شروع
با قوی ترقی باید نمود و بمعالجه هر کتابی عمل نباید نمود بلکه بکتب معتمد علیها رجوع

باید نمود مثل قانون که بتجربت مملو از جواهر ثمینی که از خزاین متقدمین و
متاخرین انجنان جوهری انتخاب نموده با انچه از خود رشد شرینفید و در نفیسه کرده
خزانه عقل کامل خود مختفی داشته و مثل کامل الصناعه که من حیث المداواة تصنیفی
چنان کمتر نکرده حتی انکه مشهور است که چون شیخ الرئیس کامل الصناعة را دید
از روی انصاف فرمود که اگر قبل از تصنیف قانون می دیدم قانون را تصنیف
نمیکردم و علی ابن عباس نیز بعد از دیدن قانون چنین گفته و همچنین است
اکثری از تصانیف طبیب فاضل محمد بن زکریا و از کتب ادویه مفرده مثل ما لا یسع
الطبیب جهله که مصنف آن نهایت سعی و غایت اهتمام در تحقیق کیفیت و بیان منفعت
و مضرت ادویه نموده و از مختصرات بشرح اسباب علامات و ابقی حنین
بجنی و معالجات ایلاقی و غنا و منا و ترویح الارواح و از کتب فارسی بخلاصة
التجارب و ذخیره خوارزمشاهی بوثوق تمام عمل می توان نمود و کتاب مفید که این
کمینه از بسیاری کتب مبسوطه و جیزه استخراج اکثر ما لا بد منه للطبیب نموده ام
از برای طبیبی که طی طرق کلیات نموده باشد بسی نافع است و در معالجه از اکثر
مواضع کتب منتخب منها مستغنی میکرداند و اگر مرض از قسم دویم است که محقق
یا آنست که علامات کیفیتی از کیفیات یا خلطی از اخلاط ظاهر است مثلا انکه

توان گفت که حرارت و یا صفرا و یا برودت و بلغم برین شخص غالبست یا انکه ظاهر
نیست پس اگر ظاهر است بتعدیل کیفیت و دفع خلط غالب باید کوشید و در استفراغات
رعایت امور دهگانه را که دلالت بر وجوب استفراغ می نماید لازم باید دانست
و آن ده امر است **اول** امتلا **دویم** قوت طبیعت **سیم** مزاج حار و رطب **چهارم**
اعراض ملایمه مثل انکه علیل را در قی و اسهال عارض شده باشد
پنجم سحنه معتدل در لاغری و فربهی **ششم** سنی که کمتر از حد بلوغ و متجاوز
از حد ذبول نبوده باشد **هفتم** فصل معتدل **هشتم** بلد معتدل **نهم** عادت
استفراغ **دهم** صناعتی که کثیر التحلیل نبوده باشد زیرا که عدم امتلا و ضعف
قوة و افراط حرارت و یبس و برودة مزاج و استعداد مر اسهال و تهیج را و افراط
لاغری و فربهی و سن طفولیت و غایت پیری و فصل و بلد شدیدة الحرارت
او البرودة و صناعة شدیدة التحلیل و معتاد نبودن باستفراغ تمامی مذکورات
مانع استفراغ و موجب اضرار میگردد و همچنین رعایت پنج امر دیگر از واجبات
اول انکه خلطی دیگر سوای آن خلطی که غالب و موجب مرض است استفراغ
ننمایند زیرا که اگر صفرا غالب باشد مثلا و اخراج بلغم نمایند هر اینه موجب
اشتداد و ازدیاد صفرا و استیلای مرض خواهد گردید **دویم** انکه ماده را

از طریقی که طبیعت بدان مایل است دفع نمایند مثلا اگر غثیانی بوده باشد بدانند
که طبیعت مایل بدفع ماده بطریق قی است و اگر پیچش و قراقری در شکم یابند دلالت
بر میل طبیعت بطریق اسهال میکند پس متابعت میل طبیعت نموده بجهة مخالف
تحریک ماده ننمایند **سیم** آنکه هر ماده هر عضوی را از مخرج طبیعی آن عضو
اخراج کنند مثل آنکه در علل دموی کبد اخراج خون بفصد باسلیق از دست
راست کنند نه از دست چپ و نه قیفال دست راست و دیگر آنکه شرط است
که عضو مخرج اخس از عضو مستفرغ بوده باشد **چهارم** آنکه استفراغ
بقدر احتمال قوة علیل و اقتضای کمیة ماده بوده باشد **پنجم** آنکه استفراغ
بعد از نضج ماده بوده باشد خصوصا در امراض بطیئة الزوال و اگر در امراض
حاره سریعة الزوال ماده در غایت حدة و اهتیاج بوده باشد و مهلت
نضج بوده باشد درین حال نیز انضاج ماده اولی خواهد بود چون مقصد
درین رساله بجز ایمائی بر رؤس مسایل ضروری نیست لهذا از بسط و تطویل
کلام احتراز مینماید و اگر آنکه علامت کیفیتی یا خلطی ظاهر نیست مرض را
بطبیعت که حکیم علی الاطلاق جهة تدبیر و کدخدائی بدن خلق نموده باید
گذاشت که طبیعت غلط نمیکند و باذن خالقها کافیست در شفای امراض

بقدر

بقدر استطاعت و کیفیت این تخلیه و با فواید دیگر در کتاب مفید بعربی ذکر
کرده ایم **منفعت دویم** در اسباب تولد خون و علامات استیلای آن
و طرق اخراج آن و آنچه متعلق بفصد است و تعدیل مزاج بعد از اخراج
خون بدانکه هرگاه قصوری در قوتهای طبیعی نبوده باشد بیشتر اغذیه کثیرة
الغذا مستحیل بخون میشود اعم از آنکه صالح باشد یا فاسد مثل شراب و گوشتها
و تخم مرغ و بعضی از حلاوات و نان میده پاک و آشهای آرد و از بعضی میوه ها
و مغزها نیز خون بسیار متولد میشود و هرگاه خون زیاده بر حد طبیعی
متولد گردید و از آن مقدار و کیفیتی که سزاوار است غالب آمد موجب ظهور
بعضی اعراض میگردد خواه مرضی حادث گردیده باشد یا آنکه در طریق حدوث
باشد مثل سرخی رنگ و گرانی بدن و کاهلی و گرمی بدن و کشیدگی رگهای وریدی
آن و کثرت خمیازه و خواب و گرانی سر و تیرگی حواس و امتلاء و قوة و عظم
و سرعت نبض و سرخی و غلیظی و تیرگی بول و کمی اشتها و احساس بحالتی که مشابه
باشد بماندگی و آمدن خون از بعضی مواضع مثل بینی و بیخ دندان و مقعد از
ادنی سببی و شیرینی طعم دهن و سرخی زبان و ظهور جوششها و دملها و خارش
در محل حجامة و فصد و دیدن بعضی خوابها که دلالت بر غلبه خون میکند مثلا

چنان بیند که قادر بر حرکت و سرعت و حرف زدن نیست و اکثر چیزهای
سرخ بیند و چنان مشاهده نماید که فصد یا حجامت میکند و دست بخون
می آلاید یا در خون غوطه می زند یا جراحتی بر خود یا بر دیگری ملاحظه کند
شخصی نزد بنده آمد که چند شب است چنان در خواب می بینم که در حوض
مملو از خون افتاده قوة بیرون آمدن ندارم اگر از علم تعبیر وقوفی داری
مرا آگاه گردان بنده نبض او را گرفته در غایت عظم و قوة یافتم گفتم تعبیر خواب
تو آنست که الحال فصد کنی همانجا فصاد را طلب داشته صد و سی مثقال خون
گرفتم دیگر چنان ندید و از آنچه اراده امر مذکور نیز استدلال بر کثرت خون
میتوان نمود اما اخراج خون بدانکه خون اگرچه غذای بدن و مادهٔ روح
و حرارت غریزیست ولیکن هرگاه کمیت یا کیفیت آن از مجری طبیعی که اعتدال
آنست تغیر پذیرد موجب حدوث امراض میگردد که اگر تدارک آن بمبادرت
بفصد یا حجامت نکنند بهلاکت می انجامد و تا مانعی قوی از فصد نبوده باشد
اختیار حجامت و زلو نکنند و معالجهٔ دیگر را بر فصد مقدم ندارند که بدون
اخراج اصلاح نمی پذیرد چنانچه شاعر در این معنی فرموده شعر
چو خون زاندازهٔ خود بیش گردد ۝ سزای نیش مال نیش گردد ۝ چراغ

ازچه

ارچه ز روغن نور گیرد ۝ بسی باشد که از روغن بمیرد ۝ و عمدهٔ د
جسارت بفصد عظم و قوة و سرعت نبض است خصوصاً که با آن حمرة و غلظت
بول بوده باشد و اکثر امراض دموی خالی از امتلا و عرقی نمی باشد و چون
فصد استفراغ کلیست اگر اخلاط دیگر نیز در داخل عروق غالب و
فاسد گردیده باشد که با خون دفع میگردد و اکثر امراض حاره و مستعدان
آن و مستعدان صرع و سرسام و مالیخولیا با کثرة خون و جمعی که سیلان
خون معتاد از ایشان منقطع گردیده باشد مثل خون بواسیر و حیض
هرچند که الوان ایشان دلالت بر وجوب فصد نکند و اکثر امراض چشم
و گوش و حلق و سینه و مقعد و نقرس و مفاصل و عرق النسا و اغلب
حمیات حاره که ماده آن در داخل عروق متعفن شده باشد و بثور و
دملها و جوششها و دردهای صعب و ضربه و سقطه محتاج بتقلیل خون
می باشند و بدون فصد یا حجامت از معالجات دیگر نادر منتفع میگردند
و در بعضی امراض و احوال که اکثر اوقات از اخراج خون متضرر میگردند
مثل تخمه و اکثر امراض معده و اکثر انواع اسهال و قولنج و استسقا و همچنین
زنان آبستن و حایض و تنهایی که در نهایت حدة و حرارت بوده باشد

و اکثر انواع تبهای نایبه که مادهٔ آنها در خارج متعفن شده باشد وطاعون
و در اکثر سموم مشروبه و منهوشه و در روزهای بحران و نوبت فصد مضرت
عظیم می کند و همچنین فصد جمعی را که در غایت لاغری یا نهایت
فربهی بوده باشند مخوفست واحتراز اولی و گاه باشد که فصد در
بعضی مذکورات فجاءةً هلاک کرداند پس طبیب باید که از مراعات
اینها غافل نگردد و هرگاه فصد واجب شود و معده یا امعا از فضول
ممتلی باشد اول معده را بقی و روده را بانچه ممکن باشد مثل حقنه پاک
باید کرد بعد از آن بفصد جرات توان نمود و هرگاه صاحبان معده صفراوی
وضعف فم معده و ذکاء حس فم معده محتاج بفصد کردند بعد از
تمام وجود علامات ازاله اول باید که لقمهٔ نان با رب نار ترش یا رب
سیب ترش یا رب به ترش یا شربت لیمو یا رب ریباس معطر باندکی از گلاب
بخورند بعد از ان فصد کنند واگر ضعف فم معده از برودة بوده باشد
نان را با شربت سیبه یا شربت نار شیرین یا شربت نعناع بخورند و صاحب
معدهٔ صفراوی می باید که اول باب نیمگرم و سکنجبین شکری قی نموده
معده را پاک کرداند بعد از ساکن معده از حرکت قی نان را با رب سیب مذکور

بخورد

بخورد بعد از آن بزمانی معتد به فصد کند و هر سه گروه را بعد از
فصد خوردن قدری از کباب تدارک بدل ما یتحلل از خون صالح اولی
واگر مانعی از ضعف هاضمه نبوده باشد ثقل کباب نیز خوردن اولی
باشد و جمعی را که ضعف غالب بوده باشد و محتاج بفصد کردند
بدو دفعه یا بیشتر اخراج خون فاسد نمودن مناسب تر است و بالجمله
زیادتی در عدد فصد بهتر از زیادتی در اخراج خونست اما تدارک
اعراضی مقصود از اعارض کردد بدانکه هرگاه در حین فصد یا بعد از
آن ضعف و غشی عارض گردد می باید که لحظهٔ محل فصد را محکم ببندند
تا دیگر خون دفع نشود و گلاب و اب سرد بر روی او پاشند و غافل باشند
و میوهای خوشبوی مقوی مثل سیب و به و امرود بوئیدن و میکادن
و پیچهای را نرم محکم گرفتن و بستن و مالیدن و اگر تواند بریان بحلق
فرستد چنانکه بفم معده رسد قی کند بهترین تدابیر باشد واگر مقصود
از شدت غشی قادر نباشد می باید دهان او را بعنف بکشایند و بر بحلقش
فرستند وسعی کنند تا قی کند و نافهٔ مشک ببویانند و قدری از دواء
المسک بعرق بید مشک و گلاب بحلقش بریزند تا بهوش اید واگر محل فصد

ورم کند وخون بیرون نیاید پس واجبست که از دست دیگر فصد کنند
ومرهم اسفیداج بر محل فصد وبر حوالی آن مبردات قویه طلا کنند واگر خون
بقدر احتیاج بیرون آید بعد از آن ورم کند می باید که تنقیه از مواد
ردیه باسهال کنند وبسا باشد که خون بیرون نیامده ورم بدید آید و
بنابر شدت فساد خون وخوف مرور آن بر قلب وسایر اعضای شریفه از دست
دیگر فصد نتوان کرد انچنانکه قرشی در شرح قانون حکایت میکند که
در دمشق شایع شد که مردم را امتلای دموی عارض میکردید وفصد
میکردند ودر دست مفصود ورمی سرخ وگرم بدید می آمد واطبا امر بفصد
از دست دیگر میکردند وهر که بدان عمل مینمود هلاک می شد پس در این
هنگام می باید که از همان رگ مفصود یا رگ دیگر از همان دست فصد کنند
واگر سر نشتر بشریان رسد وخون شریانی سیلان گیرد وآن خونی بود
مایل بزردی وجسته جسته بطریق حرکت نبض بیرون می آید ونبض زودی
صغیر وضعیف ومنخفض می شود واین خطا اکثر در فصد باسلیق واقع
میشود پس می باید که در ساعت قدری از دواء الکندر که مرکبست
از کندر ودم الاخوین وصبر وموم با قلیلی از قلقطار وزاج بر محل فصد

پاشیده وقطعه از پشم زیر بغل خرگوش بدوای مذکور آمیخته بر محل فصد
گذاشتن وآب شدیدة البرودة بر آن پاشیدن ومحکم بستن وحوالی
فصد را بقوابض مبرده ضماد کردن وبالاتر از محل فصد را بغایة محکم
بستن چنانچه شریان را مضغوط سازد وتا سه روز آنچه بسته اند نباید کشود
وبعد از آن نیز باحتیاط تمام بگشایند واز معالجات مجربه این عارضه
که قطب المحققین علامة شیرازی در شرح کلیات قانون فرموده آنست
که دقاق کندر واقاقیا را بغایة نرم کوفته وبیخته وبا سفیده تخم مرغ آغشته
بر محل فصد بمالند وپاره از نسج عنکبوت بر بالای آن بچسبانند ومحکم
بر بندند وچند روز نگشایند خصوصا در زمستان وهمچنین گل مختوم
ودقاق کندر وزرق کبوتر بغایة نرم کرده پاشیده ومحکم بستن بسی نافعست
وحکیم علی در شرح قانون نقل نموده که هلاکو خان را فصد کردند ونیشتر
بشریان رسیده اطبا مضطر شدند یکی از امرای حبشه که خالی از فطوت
وادراکی نبود بعرض نمود تا دست او را در زیر چله کمان نزدیک بگوشه کمان
گذاشته چله را بعنف تمام بلند کرده ترک دادند تا بضرب تمام بر محل
فصد فرود آمد مکرر چنین کردند تا آن موضع ورم کرده خون بایستاد

وبعد از هفته آثار نضج و وجع در آن ورم بدید آمد و همکی از تفجیر آن
ورم اندیشه ناک و خایف بودند که مبادا محل فصد منفجر کردد آخر
امر خواجه نصیر الحق والدین الطوسی حاضر کردید از موضع مناسب بفرمود
تا بشکافتند و چرک بسیار بیرون آمد و بمراهم مناسبه ملتحم کردید
و زایل شد بدانکه این فقیر قرار غایت اختصار در تالیف این رساله
داده ام و این بیانات مذکوره مناسب مختصر نیست ولیکن چون سمند
خوش خرام خامه را میدانی وسیع مشاهده افتد شوق برو غالب کشته
تا جولانی چند ننماید بانعطاف عنان منعطف نمیکردد پس شروع
کنیم در بقیه از ضروریات این مبحث بدانکه از عروق مفصوده دست
انچه فصد آن شایع و متعارفست سه است اول باسلیق که محاذی انکشت
بنصر است بحیثیتی که اکر خطی راست از طول بنصر بطول ساعد بکشند در اکثر
مردمان برک باسلیق بر میخورد و فصد آن استفراغ از نواحی تنور بدن
و اعضای سافله میکند دوم اکحل است که محاذی انکشت وسطی است
و آن متوسط الحکم است در استفراغ میان باسلیق و قیفال و چون
علامات غلبه خون در جمیع بدن ظاهر کردد اکحل افصد است سیم قیفالست

که محاذی

که محاذی انکشت ابهام است و این معنی اختلاف خلقت مختلف نیز می باشد
و فصد آن استفراغ از کردن و ما فوق میکند و اندکی از پایین تر نیز
کردن و حکم آن از ناحیه جکر تجاوز نمیکند واما عروق مفصوده پا انچه اکثر
اوقات فصد آن میکنند عرق النساست که در جانب وحشی از کعبست
و نفع فصد آن در علت عرق النسا عظیمست و همچنین در نقرس و دوالی
و داء الفیل نافعست و دیکر صافن است که در جانب انسی از کعب موضوعست
و آن نمایان تر از عرق النسا می باشد و فصد آن از جهت استفراغ
خون از اعضایی که پایین تر از جکر است و از جهت امالة خون از اعالی
باسافل اثری تمام دارد و لهذا ادرار حیض و خون بواسیر میکند و بالجمله
فصد پا نافعست امراضی را که از تصاعد مواد ببر عارض کردیده باشد و همچنین
از جمله امراض سوداویه مفیداست و فصد رکهای پا ضعف بیشتر از
رکهای دست می آرد و عروقی که در سر فصد میکنند مثل عرق جبهه و هامه
و ماق و رک سر بینی و مانند آنها امراض سر و چشم و مواضع قریبه را نافع
است چون این مقدمات دانسته شد بدانکه از فصد ناقص اجتناب
باید نمود و نیا باشد که بر بدن اخلاط فاسده غالب کرده باشد و فصد

خصوصا فصد ناقص موجب ثوران آن اخلاط وجریان آن گردیده اعراض
مریض اشتداد پذیرد و بدون تکرار فصد اصلاح نیابد وحد اخراج خون
کر زیاده و کم آن و وقت حبس آن معلوم گردد از سه چیز ظاهر میشود
اول از قوة جستن خون و سستی آن پس مادامی که بقوة آن تمام می جهد
طبیعة محتاج و معاون بدفع آنست و خون نیز از جهة وفور و مزاحمة بعضی
اجزا مر بعضی دیگر را بعنف بیرون می آید و هرگاه از آن جستن اول ست
گردید محل قطعست دویم از رنگ پس مادامی که سیاه و غلیظست واجب الدفعت
حتی انکه غشی نیز عارض گردد مگر انکه با سواد خون قوة زمان و سن عمرها
مساعدة ننمایند که در آن وقت اخراج انچه واقعست قلیلا قلیلا و بدفعات
اولیست و چها باشد که در اول رقیق و کم رنگ بیرون آید و در آخر غلیظ
و تیره شود و در اورام اکثر اوقات چنین می باشد پس اعتقاد بر استلاء و غلبه
خون باید نمود و فصد را کامل کرد سیم از نبض معلوم میگردد و می باید
که از ابتدای فصد نبض در دست طبیب باشد پس مادامی که قوة و عظم
در از دیاد بوده باشد باید که دفع شود و چون شروع در صغر و ضعف کند بر
بندد و همچنین اگر خمیازه و فواق و غثیان بدید آید قطع باید کرد اما

حجامت

حجامت بدانکه حجامت بر سه قسم است **اول** حجامت بشرط یعنی بنشتر انچنانکه
متعارفست بمکند و نشتر زنند **دویم** حجامت بی شرط که نشتر نزنند و بهمان
مکیدن اکتفا کنند **سیم** حجامت آتشی که قدری از پنبه در میان شیشه حجامت
بر افروخته در عین اشتعال بر عضو نهند تا بقوة حرارت آتش جذب کند
و حجامت بشرط استفراغ خون رقیق از نواحی جلد عضو محجوم میکند و از
عضوی دیگر استفراغ جوهر روح بسیار نمیکند و اثر آن باعضای رئیسه
نمیرسد و حجامت بی شرط مراد از آن جذب ماده است از عضوی دیگر
و حجامت آتشی مراد از آن جذب مواد غلیظه است بقوة تمام و بدانکه
حجامت یا ضروریست و محل آن وقت احتیاجست بدان یا اختیاریست
و انرا دوازده شرطست **اول** انکه در وسط ماه که محل هیجان اخلاطست
واقع شود **دویم** انکه در فصول و اوقاتی که مایل بحرارت بوده باشد
واقع شود تا مواد بسهولة مندفع شود **سیم** انکه معده خالی بوده باشد
تا صفرا بمعده نریزد **چهارم** انکه محجوم صاحب سمن شحمی نباشد از جهة
کمی خون ایشان **پنجم** انکه محجوم رقیق الدم یا غلیظ الدم یا ضعیف القوة
نباشد زیرا که اضعاف حجامت زیاده بر فصد می باشد هرگاه اخراج

خون در هر دو مساوی باشد ششم انکه بعد از حمام نبوده باشد مکر در
کسی که خونش غلیظ باشد هفتم انکه بعد از حجامت جماع نکند هشتم
انکه قبل از حجامت و بعد از آن از خوردن تخم مرغ احتراز کند زیرا
که بتجربه چنان یافته اند که مورث لقوه است نهم انکه قبل از دو سال
و بعد از شصت سال حجامت نکند از جهة کمی خون در اطفال و غلظ
و کمی آن در پیران دهم انکه صفراوی بعد از حجامت نار میخوش و شیره تخم
کاسنی یا سکنجبین و یا کاهو با سرکه بخورد یازدهم انکه تا ممکن باشد
در روز دوشنبه یا پنجشنبه حجامت کند که همین دو روز در احادیث
صحیحه مرخص و باقی ایام اسبوع ممنوع است و همچنین وارد است که مستحب است
حجامت در هفدهم و یازدهم و بیست و یکم دوازدهم انکه اگر ممکن باشد
در محل حجامت هفت برگ کاسنی بخورند و ایة الکرسی بخوانند که تا یکسال
از امراض معاف بماند علی ما ورد فی الحدیث واما زلو قوة جذب آن
زیاده بر حجامت است و خون فاسد میکشد و سعفه و بلخیه و توثه
و قوبا را و حمره و احتراق را که در رو و بینی عارض میشود بغایت نافع است
ولیکن جایز نیست مگر بعد از تنقیه بدن بفصد یا مسهل زیرا که مبادا

در بدن مادهٔ فاسدی بوده باشد و بان موضع منجذب گردیده بلیه قوی تر
گردد و اگر سیلان خون محتبس نگردد دماز وی سوخته یا سفال الصلایه
نموده یا خاکستر پاشند چون این مقدمات دانسته شد بدانکه بعد از
اخراج خون در تجوید و تجمید و تقلیل غذا بحسب اقتضاء حال باید کوشید
و از لحوم مواشی و حلوا خصوصاً انچه مسدد باشد منع باید نمود تا انکه
طبیعت تولید مواد محموده نموده قائم مقام مواد ردیه منتفعه نماید و
از اغذیه بمثل لحوم فراریج و طباهیج و مانند آن یا آب غوره و نار میخوش و
عدس و از فواکه بنار و سیب و به و امرود اقتصار باید کرد و از تعب
و حرکات و حمام و جماع احتراز باید نمود پس نظر باعراض باید کرد اگر علامات
امتلاء دموی یا بعضی از آن موجود باشد و در قوة ضعفی مانعه نبوده
باشد تکرار فصد باید نمود و رعایت تدابیر مذکوره باید کرد و بر همین
قیاس تا وقتی که اعراض زایل گردیده بدن بحالت طبیعیه رجوع نماید و بعد از
آن اگر سوء المزاجی در بدن باقی ماند یا انکه بنا بر ضعف قوة تمامی ماده را
بفصد دفع نکرده باشند یا انکه بنا بر خطا یا غفلت خون فاسد واجب
الدفع را دفع نموده باشند میباید که اگر فساد خون باختلاط صفرا بجهة تغیر

آن بحدة صفراویه بوده باشد در تبرید و تغلیظ خون بکوشند و اگر مایل
بغلظ و سوداویه بوده باشد در تلطیف و تصفیه آن بکوشند و بالجمله
اگر بسببی از اسباب مثل ضعف قوة یا ضعف معده و جگر و مانند آن
جرأت بفصد نتواند نمود پس تقلیل و تلطیف غذا بحسب احتمال قوة
واجب گردد تا آنکه طبیعت متوجه اصلاح و نضج خون فاسد گردد و اولی
جلد تدابیر آنچه مبرد و مخفف باشد اختیار نمایند مثل آب انار و شربت
غوره و سیب و رب ریباس و حماض اترج و مزورات بارده و اگر بنا بر
ضعف قوة احتمال مزورات نداشته باشند از لحوم خفیفه سهلة الانهضام
داخل کنند در مواضع بارده و مهب شمال مسکن سازند و استشمام روایح
طیبه بارده نمایند تا آنکه خون کما و کیفا بصلاح آید و اگر آنکه خون حدت
بغایتی رسیده باشد که مستحیل بسمیة شده باشد تا اکثر آن بظاهر جلد بروز
نکرده باشد و مانعی بغایت بوده باشد دست از اخراج آن باز ندارند و الا
در کسر حدة و سورة و ابراز آن بغایت کوشیده اعضای دیگر را از ضرر آن
محفوظ دارند و این کمینه بعضی از ادویه که متضمن افعال مذکوره بوده باشد
بیان میکند اما آنچه خون را صاف میکند و حرارت و لهیب را می نشاند آنها

ترشی ترنج خون و روح را صاف میکند و حرارت را می نشاند بزرقطونا
حدت خون را ساکن میکند فلوس خیارشنبر نیز همان فعل میکند رب سیب
ترش غلیان و حدت خون را می نشاند انار ترش و میخوش نیز همان فعل میکند
و همچنین است زعرور و آب کدو و ترنج لیمو اطفای حدة خون مینماید و تسکین
حرکت و غلیان خون میدهد شاهتره خون را صاف و دفع احتراق آن میکند
زردآلوی میخوش نیز در فعل نزدیک بآن است و اما لیمو نافعتر است قراقروت
اطفای حرارت خون میکند هلیله سیاه خون را از کدورت و سوداویت
پاک میکند هندبا اطفای حرارت خون مینماید اما آنچه تغلیظ خون
رقیق حار میکند اینها است عناب در کسر حدت و حرارت خون و تغلیظ
آن بی نظیر است و آنچه عوام گمان می برند که خون را صاف میکند خطاست و دیگر
عدس خصوصاً که در چیزی ترش پخته باشند و اما آنچه خون فاسد سمی را از
داخل بخارج بدن بروز میفرماید تا آنکه مضرت و سمیت آن باعضای رئیسه
نرسد و در تبهای مطبقه و حصبه بسیار نافعست و بعضی اوقات استعمال
آنها واجب میباشد خصوصا که از اخراج خون غافل گردیده فصد نکرده باشند
اینها است عنب الثعلب عدس گل سرخ کتیرای سفید علیق مویز رازیانه تخم کرفس

نبات انجیر زرد و لک مغسول و چوب لک هر یک از مذکورات مفرده یا مرکب
بعضی را با بعضی از روی حدس و قیاس جوشانیده و آب اندک آنرا بدفعات
اندک اندک دادن بروز سیم باید ولیکن وقتی که حرارت غالب باشد
از آنچه حار است کمتر باید و بعضی از اطبای متأخرین را اعتقاد آنست [متأخرین]
که هر چند مبرز کمتر است زودتر سیم باید و بنده جوانی محموم را
که فصد نکرده بودند و نهایت قلق و اضطراب داشت نیم مثقال جدوار
خطائی با دوغ گاو سائیده دادم در همان روز بروز نموده ساکن گردید
و با نضمام دیگر تدابیر صحت یافت و شنیده‌ام که بعضی تریاق فاروق
مجرب نیز داده‌اند و در جائی که رعایت جانب جگر بیشتر باید کرد داخل
کردن لک نافعست خصوصا که لینت طبیعت مانع بروز باشد و در جائی
که سرفه و ضیق در سینه باشد کثیرا و انجیر داخل نمودن بغایت نافعست
و انجیر زرد را از حصبه دخلی تمام هست حتی آنکه در اکثر کتب معتمده در
مزورات و ماء الشعیر فرموده‌اند و اگر بعد از فصد احتیاج بتلیین طبیعت
بوده باشد این ملین مناسبت و موافق جمیع امراض دمویست آب انار ترش
و آب انار شیرین که با پیه فشرده و صاف نموده باشند نیم رطل شربت گل مکرر

ده مثقال شیرخشت هفت مثقال ترنجبین ده مثقال که همه را در نیم رطل
گلاب حل نموده و صاف کرده باشند با آب انارین ممزوج نموده بناشتا
بنوشند نقوعی که در صداع و اکثر امراض دمویه نافعست عناب بیست عدد
زرشک سه مثقال و نیم تخم کاسنی نیم کوفته یکمثقال و نیم ریوند چینی نیم کوفته
یکمثقال تخم کشوث نیم کوفته یکمثقال و نیم تمر هندی هفت مثقال گل
سرخ دو مثقال مجموع را یک شب و یک روز خیسانیده و صاف نموده شیرخشت
هفت مثقال ترنجبین چهارده مثقال در آن میان حل کرده مکرر صاف نموده
بناشتا بنوشند شربتی که اطفا تسکین و هیجان خون مینماید و در جمیع
امراض دمویه نافعست خصوصا صداع صفراوی عناب یک رطل کشنیز خشک
نیمکوفته بیست مثقال عدس مقشر نیمکوفته هفتاد مثقال پوست بیخ کاسنی
هفت مثقال مجموع را سه روز در سرکه بخیسانند بعد از آن بجوشانند
و صاف نموده با قند سفید بقدر احتیاج بقوام آورند شربتی هفت مثقال
با بیست مثقال آب نقیع زرشک بیاشامند و بالجمله انچه تعدیل سوء المزاج
حار رطبی که بعد از اخراج خون باقی مانده نماید استعمال مبردات قابضه است
از اشربه ملینه مثل شربت گل مکرر که در گلاب یا در آب طبیخ گل نیلوفر مکرر طبخ

کل نموده باشد و همچنین شربت تمر هندی و شربت عناب وانچه مانند
اینها بوده باشد و از اشربهٔ قابضه شربت مورد و شربت به و شربت زرشک
و شربت حماض و شربت ریباس و مانند اینها و از اغذیه زرشک باج و انار
باج و غوره باج یا طبیخی که از جو مقشر و عدس مقشر یا از کاهو و کاسنی و
برگ خرفه ترتیب داده باشد و اگر قوه ضعیف باشد جوجهٔ مرغ خانگی
و خروس نیز جایز است و اگر سرفه یا ضعفی در اعصاب و روده‌ها بوده باشد
از ترشیها پرهیز کند **منفعت سیم** در آنچه دانستن و رعایت آن در صنعت
مسهلات و ترتیب ادویه مسهله واجب است و آن چهارده امر است **اول**
آنکه ملاحظه نمایند که اگر مسهلی که اختیار نموده اند مضرتی بفم معده دارد
پس از ادویهٔ طیبة الرایحه که مقوی قلب و معده بوده باشد بان مخلوط
سازند **دویم** آنکه ادویه مدره با ادویه مسهله بسیار مخلوط نسازند
سیم آنکه مسهل را بسیار شیرین نکنند **چهارم** آنکه اکثری از ادویه
مسهله بدون اخلاط با ادویه دیگر که معین قوه مسهله آنست عمل نیکو
نمیکند پس از این معنی غافل نشوند **پنجم** آنکه عمل عاصره مثل هلیله بر عمل
مزلق مثل بنفشه مقدم ندارند **ششم** آنکه بعضی از ادویه که جهت اصلاح

بعضی

بعضی مسهلات داخل مسهل میکنند اگر موافق مزاج شخص است چیزی از آن
ناقص نکنند و اگر موافق نبوده باشد ربع وزن آن داخل کنند **هفتم**
آنکه بعضی از ادویه مطبوخات مسهله که از آن جرم و ثفلی باقی می ماند مقدار
از نسبت ثفلی که از آن باقی می ماند بیفزایند و اگر دوائیست که تمامی آب در
که اخذ میشود مثل نمک و صبر مقدار آن نباید افزود **هشتم** آنکه اگر دوا را
مفرد استعمال میکنند از مقدار آن چیزی کم نکنند و اگر با ادویه دیگر ترکیب
مینمایند بعدد ادویه کم کنند مثلاً اگر مرکب از دو دواست از هر کدام نصف
شربت کنند و اگر سه دواست ثلث و اگر چهار دواست از هر کدام ربع شربت
مفرد آن داخل یکدیگر کنند **نهم** آنکه بعضی از ادویه مسهله که جرم آن سست
و لطیف بوده باشد مانند گلها و برگها مثل بنفشه و سنا و نحو آنها اگر طاقت
کثرت طبخ ندارند در اواخر طبخ داخل کنند که زیاده بر یک دو جوش نزنند و بعضی
جرم آن صلب و کثیف بوده باشد در اول جوش داخل کنند مثل تخمها و مانند آن
دهم آنکه مقدار آب مطبوخات بقدری بوده باشد که چون سه ربع آن در جوش
تحلیل رود آن ربعی که باقی ماند زیاده بر قدر آب زلالی که در حین عطش
صادق در وقت صحت معده احتمال آن داشته باشد نبوده باشد و صاحب

شفاء الاسقام میگوید که مقدار شربت مطبوخات زیاده بر یک رطل نمیباید
یازدهم انکه ثفل ادویه را که مطبوخات در اخر طبخ در حین جوش از دیک
باید کشید بعد از آن دیگر افزود که تصاف باید نمود دوازدهم انکه حبوب
مسهله انچه تنقیهٔ معده و اعضای راس بوده باشد بزرکتر باید ساخت و انچه
جهت تنقیه اقاصی اعضا مثل مفاصل و جلد بوده باشد کوچکتر باید ترتیب داد
سیزدهم انکه در امزجه و امراض و بلاد و اوقات شدیدة الحرارت کثیرة التحلیل
سلا قرادویه مسهله را استعمال باید کرد زیرا که نسبت باجرام ضعیف
تراست و ابدان قلیلة الفضول صغیفة القوی و الحرارة آن کروه را کافی
و وافی چهاردهم انکه تا ممکن باشد در تنقیص مقادیر ادویه مسهله غیر سمیه
مثل حبوب و معاجین که بیشتر در معده توقف مینماید سعی باید نمود زیرا
که هر چند در مقدار کمتر است احتمال آن و اقبال آن مرطبیعت را اسان
تراست لهذا حکمای هند ادویه مسهله را از سمیات قوی بتالیف مینمایند
و مقدار قلیل میخورانند مطلق مضرت نمیکنند بلکه منافع عجیبه بزودی ظاهر
میکردد مثل حب جیپال و نحو اکثری از مسهلات ایشان در کتاب مفید
بنظر و مطالعه میتوان در آورد انشاء الله تعالی و دیگر شرایط متعلقه بمسهلات

بسیار است و این رساله کنجایش آن ندارد و در کتاب مفید بعرض باستقصا
ذکر نموده ایم منفعت چهارم در اسباب تولد صفرا و علامات غلبه آن و نضج
و استفراغ آن و تبدیل مزاج بعد از استفراغ بدانکه از جمیع اغذیه کرم و
خشک مثل عسل و شراب کهنه و از اکثر چیزهای چرب و شیرین و تند صفرا
متولد میشود و هر کاه از مقدار طبیعی غالب آید بعضی از اعراض غیر طبیعیه
عارض میکردد مثل زردی رنک و چشمها و تلخی دهن و خشکی و درشتی
و زردی زبان و لذت یافتن از ترشیها و یافتن تلخی در طعم اکثر ما کولات
و خشکی بینی و لذت یافتن از هوای سرد و شدة تشنکی و سرعت نبض و نادرت
و رقت بول و کمی اشتها و وجود غثیان و قی صفراوی و حدت و کزندکی
مدفوع و حدوث قشعریره و بعضی تدابیر سابقه نیز دلالت بر کثرت صفرا
میکنند و همچنین از سن و مزاج و عادة و بلد و وقت و صناعت استدلال
میتوان نمود و خوابهائی که دلالت بر غلبه صفرا دارد مثل دیدن اتشها است
و برق و روشنیها و چیزهای زرد و کرم خانه حمام و آفتاب و مانند اینها
واما کیفیت اخراج و اسهال صفرا چنانست که اکر زمان تابستان بوده باشد
و قلیل با احساس بغثی و لذع معده نماید پس قی به سکنجبین و آب نیم کرم ماشد

آن از مقیات صفرا اولی و انسب است و اکر زمان صیف بنوده باشد استعمال
اوفق است و از جمله شرایط استعمال آنست که اول چند روز منضجات صفرا بدهند
و نضج عبارت از دوائیست که قوام ماده را معتدل کرداند و اکر غلیظ است
ترقیق آن کند و اکر رقیقست تغلیظ آن کند و اکر لزج است تقطیع آن نماید و قطع
هذا تا آنکه مستعد سهولت دفع کردد و تا رسوب محمود که دلالت بر نضج تام نماید
در قاروره ظاهر نکردد باستفراغ مبادرت نباید نمود **و از جمله منضجات صفرا**
ماء الشعیر است که با قند سفید اندک شیرین کرده باشند و همچنین اکثر اشربه
سرد و ترش مثل شربت اجاص و شربت نیلوفر و نقوعاتی که شدید الحموضه نبوده
باشد نضج صفرا میدهد **صفت منضجی** که در انضاج صفرا محمود است بنفشه
کبود کل سرخ تخم کاسنی نیمکوفته از هر یک دو مثقال آلوی بخارا پنج عدد سپستان
بیست عدد مجموع را در یک پیاله آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده
شربت نیلوفر یا بقند سفید شیرین کرده اکر فصل تابستان باشد قبل از
طلوع آفتاب سرد بنوشند و اکر زمستان باشد بعد از طلوع آفتاب نیمکرم
بیاشامند و این قاعده را نیز در شرب مسهلات صفرا نیز مرعی دارند اما مسهلات
صفرا **هلیله** زرد شربتی از جرم آن از دو مثقال تا پنج مثقال است و در مطبوخات

و نقوعات

و نقوعات از هفت مثقال تا ده مثقال باشد **بنفشه** شربتی از دو مثقال تا پنج
مثقال باشد **افسنتین** در مسهلات صفراوی مزاجان را نافع بود و غیر ایشان را
نشاید شربتی از یک درم تا دو درم و در مطبوخات تا چهار درم بود **ترنجبین**
شربتی از هفت درم تا بیست مثقال باشد **تمر هندی** نیز در شربت موافق ترنجبین
باشد اما آب آن شربتی از سی مثقال تا چهل و پنج مثقال با هفت مثقال قند سفید
باشد **خیارشنبر** چون با تمر هندی باشد بهترین مسهلات صفراست و لیکن
میکویند که بمعده بد است و مصلح وی مصطکی و انیسون باشد شربتی از پنج مثقال
یا پانزده مثقال باشد **سقمونیا** مسهل صفرا بود از جمیع بدن و باید که بغایت
نرم سازند و با روغن بادام چرب کرده استعمال کنند شربتی از طسوجی تا دو دانک
باشد **شیرخشت** نیز در حکم و شربت مثل ترنجبین است و در فعل اقوی از آن
ماء الشعیر مسهل اخلاط محترقه باشد **شمش** آب نقیع و طبیخ آن مسهل صفرا
بود و همچنین **اجاص** و لعاب بزر قطونا با ترنجبین و آب هندوانه با شیرخشت
و ماء الرمانین با شیرخشت **و آب نقیع عناب و آب کدوی تازه** و مقدار
شربت هر یک از مذکورات از سی مثقال تا پنجاه مثقال باشد **و آب خیار**
و هندوانه و کدو را چنان میکیرند که اینها درست در میان خمیر کرفته در تنو

اتش کند تا خمیر پخته شود بیرون آورده بفشرند و آب آنها کرفته صاف نموده
استعمال کنند صفت مطبوخی که اخراج صفرا و تسکین صداع نماید پوست
هلیله زرد نیمکوفته هفتاد مثقال شاهتره ده مثقال عناب بیست دانه هفت
مجموع را در سه پیاله آب بجوشانند تا یک پیاله آید صاف نموده اول ایارج
فیقرا یکدرم سقمونیا مشوی بیمانند حب نموده بخورند و جوشیده را
بر بالای آن بنوشد ایضا مسهلی که همان منفعت دارد پوست هلیله زرد
نیمکوفته از هفت مثقال تا پانزده مثقال نظر بضعف و قوة طبیعت علیل
در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف نموده قند سفید یا ترنجبین
سفید یا جلاب یا قند هر کدام که حاضر باشد چهارده مثقال و داخل نموده
بنوشند و بعضی تمر هندی منقی مساوی هلیله می کنند و انفع می باشد
ایضا مسهلی که همان منفعت دارد و بتعالی اسهال صفرا میکند و موافق
اکثر طبایع و اکر سر فر نیز بوده باشد نافعست صفت آن کل بنفشه کبود قند
سفید کاهی از سه مثقال تا پنج مثقال بحسب ضعف و قوة علیل کوفته و بیخته
در تابستان با آب سرد و در زمستان با آب نیمکرم بنوشند ایضا که همان
نفع دارد فلوس خیار شنبر از هفت مثقال تا چهارده مثقال در جلاب که

ممزوج با آب فاتر بوده باشد حل کرده و صاف نموده بنوشند ایضا مثل اقل
قند سفید بیست مثقال تا سی مثقال در یکرطل و نیم آب شربت نموده
قدح قدح در چند دفعه متواتر بنوشند صفت مسهلی که اسهال صفرا میکند
و خشونت و اکثر امراض سینه را نافعست بنفشه کبود پنج مثقال اصل السوس
تراشیده نیم کوفته هفت مثقال آلوی بخارا بیست دانه در چهار رطل آب
بجوشانند تا یک رطل آید صاف نموده قند سفید یا ترنجبین پانزده مثقال
در آن میان حل کرده مکرر صاف نموده نیمکرم بنوشند و اکر خواهند
که قوی تر باشد فلوس خیار شنبر نیز از پنج مثقال تا ده مثقال اضافه نمایند
مطبوخ ماء الورد که مسهل صفرا بود کل احمر صد درم نیمکوب نموده بنفشه
خشک بیست درم در آن یک شب بخیسانند بعد از آن بجوشانند چنانچه
چند جوشی زیاده ترند صاف نموده با ده درم قند سحوق بنوشند صفت
نقوعی که مسهل صفرا بود و در اکثر امراض صفراویه نافع باشد سنا
مکی پنج مثقال پوست هلیله زرد نیمکوفته سه مثقال تخم کاسنی نیمکوفته
کل نیلوفر آهی دو مثقال تمر هندی ده مثقال سپستان سی عدد مجموع را
در آن قدر آب که بر بالای اجزا بایستد خیسانیده و صبح صاف نموده شیر

خشت پنج مثقال دران میان حل کرده مکرر صاف کرده رغبت نمایند
صفت مسهلی که در خراسان بچهار شربت معروفست و در اسهال صفرا
خصوصاً در کودکان و محروران بی نظیر است بگیرند آلوی بخارا سی و پنج
مثقال تمر هندی نیز مثل آن شب در آب بخیسانند و صبح صاف نموده شیر
خشت پنج مثقال که آنرا نیز علیحده در گلاب خیسانیده باشند و صاف کرده
داخل کنند و بیاشامند اگر سه مثقال سنا مکی نیز با شیرخشت در گلاب
بخیسانند در اسهال صفرا قوی‌تر باشد صفت ملینی که تنقیه معده و امعا
از صفرا و رطوبات مراری کند بگیرند عصیر غوره یک پیاله و پانزده مثقال
ترنجبین در آن حل کرده و صاف نموده بنوشند صفت مطبوخ که در
غثیان و قی صفراوی و تبها و قولنج حار و درد جگر که سبب آن از حرارت
و یبوست باشد نافعست گل سرخ هفت مثقال عناب اجاص از هر یکی ده دانه
در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده شیرخشت ده مثقال
در آن حل نموده بنوشند بدانکه بعد از فراغ از عمل مسهل اگر صفرا اثرات
قند یا بزر قطونا سرد نوشیدن و نار سیب میخوش مکیدن و اغتذا
بفرایج معمول به آب غوره یا حماض اترج یا آب نار میخوش و مانند آن نمودن

واجتناب از شیرینیها و تندیها و شوریها و از جمیع اغذیه یابسه و از تعب
و حرکات و غم و غضب لازم باید دانست صفت حقنه که مسهل صفرا
و مسکن حرارت و ملین طبیعت باشد و در سرسام و حمیات حاره نافعست
بگیرند گل بنفشه کبود گل نیلوفر تخم خطمی سبوس گندم جو مقشر نیم کوفته از هر
یک کف در چهار رطل آب بجوشانند تا بیک رطل و نیم آید بعد از آن قند
سفید ده درم دران حل کرده روغن بنفشه دو وقیه اضافه نموده دو حصه
کنند و بدو مرتبه عمل کنند و اگر خواهند که تقویت قوه مسهله آن کنند عناب
و سپستان و انجیر با ادویه مطبوخ آن بیفزایند و در آخر آب چند درم مغز فلوس
و قراقروت اضافه کنند و عمل نمایند آنچه تبدیل مزاج صفراوی و قطع و تسکین
صفرا و حرارت مینماید ترشی ترنج و آب لیمو و سیب ترش و آب غوره و سرکه
و حماض و رب سیب ترش و رب غوره و رب ریباس و رب ترنج و رب
لیمو و رب توت و زعرور و تمر هندی و انار و مغز خیار و کدو و شاخهای کاهو
سبزیات و مشمش و شفتالو و کدو و ماش مقشر و شیره تخم کاسنی و آب
نقیع پوست بیخ کاسنی و آب برگ کاسنی تازه و شیره تخم خرفه و جمیع ترشیها
و اکثر آنچه بالطبع سرد و تر بوده باشد تسکین صفرا میکند و اگر علیل را حرارت

والتهاب تمام در درون خود احساس کند حقنها کردن بچیزهای
سرد و تر مثل آب هندوانه و شیره جو و لعاب بزرقطونا بغایت نافعست
صفت حقنه که بغایت اطفای حرارت میکند و تسکین تشنگی و لهیب
میدهد و در امراض دماغیه حاره مثل سرسام بغایت نافعست شیره جو
مقشر ده وقیه لعاب بزرقطونا یک اوقیه سفیده تخم مرغ یک عدد
روغن مغز کدوی شیرین یا روغن بادام هرکدام حاضر باشد یک
اوقیه مجموع را با یکدیگر ممزوج نموده عمل کنند منفعت نجم در اسباب
تولد بلغم و علامات غلبه آن و نضج و استفراغ آن و تبدیل مزاج
بعد از آن بدانکه از جمیع اغذیه سرد و تر مثل ماست و شیر و ماهی تازه
بی نمک و از اکثر میوه های تر که شیرینی آن غالب نباشد بلغم متولد میشود
و اکثر اوقات بسیار خوردن و اطعمه غلیظه و تواتر تخمه و امتلاء سبب تولد
بلغم میشود اما علامات استیلای بلغم زیادتی سفیدی رنگ و
زبان و سستی و نرمی و سردی لمس و بسیاری و لزوجت آب دهن و
ترشی و بی مزگی و شوری طعم دهن و لذت یافتن از چیزهای تند و تیز
و کمی تشنگی مگر آنکه بلغم شور باشد و دیگر ضعف قوه هاضمه و کثرة آروغ

ترش و سفیدی بول و کثرت خواب و کاهلی و سستی اعصاب و کندی
حواس و نرمی و سستی و تفاوت حرکات نبض و دیدن ابهاما و رود و برف
و یخ و باران و سرما در خواب و از سن و عادت و تدابیر سابقه و صناعتهم
نیز استدلال بر غلبه بلغم میتوان نمود پس چون غلبه بلغم اگر زمان تابستان
و پائیز بوده باشد قی کردن بمقیئات بلغم اولی و در فصول دیگر اسهال
انسب و اکثر بر همین قیاس استخراج اسهال سودا صفت منضج
بلغم پرسیاوشان اصل السوس تراشیده قنطوریان دقیق از هریک نیم
نیمکوفته آهی دو مثقال انجیر زرد هفت دانه در دو رطل و نیم آب بجوشانند
تا یک رطل آید صاف نموده گلقند آفتابی هفت مثقال در آن میان حل
کرده مکرر صاف نموده نیمگرم بناشتا بنوشند ایضا منضج دیگر رازیانه
و انیسون نیمکوفته بادرنجبویه پرسیاوشان آهی دو مثقال انجیر زرد
پنج عدد در دو پیاله آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده گلقند عسلی
ده مثقال در آن میان حل کرده مکرر صاف نموده نیمگرم رغبت نمایند
اما مسهلات بلغم اشق با سرکه مسهل بلغم غلیظ بود شربتی از نیم مثقال
تا یکمثقال باشد صبر سایله یکمثقال آن را با سه اوقیه آب گرم مسهل

بلغم بود جاوشیر مسهل بلغم بود شربتی از نیم مثقال تا دو درم باشد برنج
کابلی شربتی از دو مثقال تا سه مثقال و نیم بود تربد شربتی از نیم درم
تا یکمثقال بود اگر تنها استعمال کند مسهل بلغم رقیق بود و اگر با معین
استعمال کند مسهل بلغم غلیظ بود و معین آن زنجبیل است خروع
هرگاه هرگاه مقشر کند و با ماء العسل بیاشامند مسهل بلغم و رطوبت
مائیه بود شربتی از مغز سفید کرده آن از ده عدد تا بیست عدد بود
با قلیلی از مصطکی و نعنع که مصلح آنست سکبینج شربتی از یکدرم تا یک
مثقال بود سورنجان شربتی از مغز دان بوده یکمثقال و اگر با چیزی
دیگر ترکیب کند نیم مثقال بود و در اخراج بلغم خام از مفاصل و مواضع
بعیده بی نظیر است فرفیون مسهل بلغم لزج از پشت و ورکین بود شربتی
از یک قیراط تا یکدانک بود دند که اهل هند جیپال گویند در اسهال
اخلاط غلیظه و خام و بلغمی که در مفاصل بود در غایت قوتست و لیکن
تا مقشر نکند و آنچه شبیه بزبان کنجشک در جوف مغز آنست بیرون نیاورند
استعمال نشاید کرد و شربتی در ابدان قویه که طاقت افراط اسهال داشته
باشند از یکدانک تا نصف درهم است و نشاید که در اوقات و بلاد حاره

استعمال کند و واجبست که انرا با قلیلی از نشاسته و گل سرخ و اندکی
از زعفران که مصلحات آنست بکوبند و استعمال کنند و اگر بدوائی
که معین فعل آنست ترکیب سازند بهتر و نافعتر است و معینات
آن تربد و عصاره غافث و عصاره افسنتین است اسارون هرگاه
هفت مثقال از آن کوفته و بیخته با ماء العسل بیاشامند مانند خربق
سفید اسهال کند ریوند چینی مسهل اخلاط غلیظ و خام و اخلاط
رقیقه باشد شربتی از نیم درم تا یکمثقال و نیم باشد و طفل و ضعیف
القوة و اصحاب تبهای گرم و مزاجهای گرم را از ریوند منع نموده اند
زراوند طویل اگر یکمثقال کوفته و بیخته با ماء العسل بنوشند بطریق
تخم حنظل اسهال کند در صرع و کزاز بغایت نافع باشد و ضعف
احشا که از اخلاط حاصل شده باشد زایل کند زنجبیل دو درم از آن
با آب گرم اخلاط لزجه لعابیه و رطوباتی که از افراط اکل فواکه رطبه
حاصل شده باشد سبنمایند زوفای خشک طبیخ آن با سکنجبین عسلی مسهل
کیموس غلیظ بود شربتی از آن از دو مثقال تا چهار مثقال باشد و اگر
طبیخ ان وردمانا و ابرسا بیفزایند در اسهال اقوی بود شیطرج مسهل

اخلاط لزجه بود خصوصاً از مفاصل شربتی یکدرم درم بود **حلبه** که
در ماء العسل بپزند و بیاشامند اخراج اخلاط ردیه از رودها
میکند شربتی از دو مثقال تا چهار مثقالست **مقل** مسهل بلغم بود شربتی
تا دو مثقال با ماء العسل **تربد** ورق ان مسهل بلغم بود شربتی از یک
مثقال تا سه مثقال باشد **صفت ایارج فیقرا** که نافعست در امراض سر
و معده که از رطوبت و بلغم بوده باشد و همچنین نافعست و درد مفاصل
و پشت و قولنج را و منع قی میکند و فالج و لقوه و استرخای اعضا و ثقل
زبان را مفید است مصطکی زعفران سنبل هندی حب بلسان اسارون
سلیخه دارچینی آهی یکجزو صبر سقوطری دو برابر مجموع اجزا و این نسخه
اصل ایارج فیقراست و بعضی اطبا عود بلسان یکجزو و بعضی دیگر فقاح
اذخر یکجزو اضافه نموده اند و مجموع ادویه را کوفته و بیخته با ابی که یک
جزو مقل ازرق در ان حل کرده باشند خمیر کرده قرص نمایند و در سایه
خشک کنند شربتی از یکمثقال تا دو مثقال نرم کوفته با عسل که آتش
ندیده باشد ناشتا در خلای معده بلع کنند و جرعه آب نیم گرم بر بالای
آن بنوشند **صفت حبی** که قایم مقام ایارجات کبار است از مؤلفات

محمد بن

محمد بن ذکریا نافعست در جمیع علل بارده غلیظه مثل سکته و فالج و خدر
و رعشه و تشخص و فساد ذکر و سبات و مانند آن **صفت** تربد سفید
مجوف محکوک با روغن بادام چرب کرده پانزده مثقال شحم حنظل ده
مثقال سقمونیا سه مثقال و ثلث مثقال فرفیون یکمثقال و دو ثلث
مثقال شربتی از یکدرم و نیم تا دو درم حب نموده با آب نیم گرم بخورند
صفت حبی که صاحب کامل در استفراغ و تنقیه بدن از بلغم بیان
نموده صفت تربد جید یکدرم و نیم حب النیل عیز عتیق یکدرم شحم حنظل
دو درم انیسون یک دانک و نیم کتیرا یکدانک نرم کوفته یکدانک
و نیم سکبینج محلول در آب حب کرده بمثل فلفل و استعمال نمایند **صفت**
سفوفی که مسهل اخلاط لزجه بلغمیه است تربد سفید زنجبیل قند سفید
آهی یکجزو کوفته و بیخته شربتی از دو درم تا دو مثقال باب گرم بنوشند
ایضاً سفوفی که همین عمل کند تربد سفید یکجزو و نیم کوفته و بیخته از
یکمثقال تا دو مثقال باب سرد بنوشند و آب گرم قطع عمل آن مینماید
ایضاً نوع دیگر که دواء التربد گویند تربد سفید ده مثقال مصطکی
زنجبیل آهی پنج مثقال قند سفید بیست مثقال شربتی از یک مثقال تا دو مثقال

واین مسهل بی غایت نافعست حتی آنکه اطفال را نیز میتوان داد صفت مسهل
که در بلغم و را بجز آن کراهتی نیست تربد سفید کنجد مقشر قند سفید اجزا
ساوی کوفته و بیخته شربتی از دو مثقال تا سه مثقال و نیم با آب نیمگرم
بنوشند بدانکه در استفراغ بلغم بعد از فراغ از عمل مسهل شرب شربت
قند با تخم ریحان و اغتذا با مراق طیهوج اسفید با اجتناب زیت مغسول
نمودن مناسبت و انبذا نیز موافقه بعد از ان اغتذا نمودن بقلیهای
خشک که از گوشتهای طیور جلیله مع زیره و دارچینی و فلفل پخته باشند
تا خود آبی که از کبوتر بچه و نخود با ادویه مذکوره طبخ نموده باشند و قبل از
غذا اسکنجار ریاضت و بعد از هضم غذا شراب عسل یا شراب عتیق
اصفر یا احمر و بعد از حصول تنقیه تامه استحمام بابهای گرم کبریتی و ابهای
شور نافع و مناسبت و از موالدات بلغم مثل گوشتهای بره و ماهی تازه
و شیر و ماست و میوه های رطب و از اکثار غذا خاصه احتراز واجبست
زیرا که عمده در اصلاح امزجه بلغمیه تقلیل و تلطیف غذاست و بسا باشد
که از استعمال مسهلات نیز مستغنی گرداند صفت حقنه که اخراج بلغم
کند و درد پشت را نافع بود سنای مکی بسفایج قنطوریون دقیق اهی شده

درصد

درم ده
درصد درم آب چندند بجوشانند تا بنیمه کمتر آید صاف نموده پانزده
فلوس خیار شنبر و ده درم عسل و یکدرم بوره ارمنی با نمک و دیم درمی
محموده در آن حل نموده و صاف کرده روغن بادام دو مثقال ضم ساخته
نیم گرم حقنه کنند واما انجه تبدیل و تسخین مزاج بلغمی میکنند بدانکه بهترین
ادویه سخنه شونیزاست و در احادیث نیز تعریف بسیار نموده اند شربتی
از یکمثقال تا دو مثقال کف مال کنند چنانکه پوست آن اندکی جدا شود
و بطریق سفوف یا بعسل معجون کرده بخورند و دیگر اکرات و آن دوائی
کثیر المنافع است شربتی از نیم مثقال تا یکمثقال با نبات سفوف ساخته
بخورند و دیگر فلفلاست و جمهور اطبا آنرا در تسخین مزاج و هضم طعام
بهترین ادویه دانسته اند شربتی از نیم مثقال تا یکمثقال و نیم باشد و دیگر
صعتر شربتی از یکمثقال تا دو مثقال باشد دیگر عنبر است و آن در تسخین
و تقویت امزجه مشایخ بی نظیر است شربتی از یکدانک تا چهار دانک است و
دیگر جندبیدستر است و تاثیر آن در تسخین مزاج و تقویت اعضا و
و اعصاب نزد خواص و عوام زیاده بر آنست که محتاج بیان باشد شربتی
از یکدانک تا نیم مثقالست و دیگر بهترین و نافعترین جمیع ادویه سفرزه د

تسخین مزاج و تقویت اعضاء رئیسه و دیگر منافع که این مختصر گنجایش تعداد
آن ندارد جدوار خطائی بلکه در هیچ مرکبی نیز این منفعت نیست حتی آنکه
اکثر اطبا بر آنند که آنچه از فواید که در تریاق فاروق هست در این دوائی
مفرد نیز هست مع شیء زاید و مقدار شربت و کیفیت خوردن آن در منفعت
دهم مذکور خواهد کرد بید انشاء الله تعالی دیگر باد زهر حیوانی استهبانات
و فواید آن مشهور و معروفست و طریق خوردن آن نیز با جدوار مذکور
میگردد و دیگر سیر است و اگر کراهیت رایحه آن نبوده باشد بهترین
و قوی ترین مبدلات امزجه برده نیست حتی آنکه حرارت آن مشابه حرارت
غریزی و مقوی آنست و حکمای هند بغایت معتقداند و از معاجین
که نافع و مناسب امزجه بارده بلغمیه است فلافلی است و اکثر متنافع آن
انزا ماده الجوه میگویند صفت آن فلفل دار فلفل زنجبیل دارچینی پوست
بلیله آمله مقشر شیطرج هندی زراوند مدحرج دیفه بابونه خصیة
الثعلب مغز جلغوزه مغز نارجیل آهی ده مثقال تخم بابونه ده مثقال
مویز منقی صد مثقال و بعضی از متاخرین دار زیادتها منع مثقال اضافه
نموده اند مجموع را کوفته و آنچه بیخته شود بیخته با سه وزن عسل کف گرفته

بقوام

بقوام آورده معجون کند شربتی دو مثقال پیش از غذا و بعد از
غذا بلع کند جوارش جالینوس که نفع آن در امزجه و امراض بارده
ازحدا است صفت آن سنبل هندی قاقله صغار سلیخه دارچینی
خولنجان قرنفل سعد زنجبیل فلفل سفید دار فلفل قسط بحری عود
بلسان اسارون حب الآس قصب الذریره زعفران جنطیانا حب
الغار آهی دو مثقال مصطکی ده مثقال قند سفید مساوی مجموع اجزا
عسل دو وزن ادویه علی الرسم معجون کند شربتی از خلای تا امتلای
معده از دو مثقال تا سه مثقال باشد و در اکثر نسخ جنطیانا و حب
الغار را ساقط ساخته اند لهذا منافع مطلوبه ظاهر نمیگردد و بعضی
بدل قصب الذریره ضعف آن گل سرخ میکنند و دیگر از جمله تراکیبی
که بغایت مناسب امزجه بارده بلغمیه است جوارشیست که این فقیر تالیف
نموده و بجوارش افضلی موسوم ساخته و حرارت آن نیز بحد افراط نیست
در تقویت معده و هضم طعام و کسر ریاح و تفتیح سده و تقویت اعضای رئیسه
و منع تصاعد ابخره بدماغ و ازاله نسیان و تقویت حواس بی نظیر است
و مکرر در اکثر اشخاص تجربه شده و بجهت جمعی که اشتهای ایشان کم باشد موافقت

از جمله

طعام بغایت دارند و هاضمه ایشان از عهده هضم انچه تناول می نمایند بیرون
نمی آید بسیار موافقست صفت آن شونیز سی و پنج مثقال صعتر دوازده مثقال
فلفل پانزده مثقال پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله مقشر آهی ده
مثقال هلیله سیاه پنج مثقال مغز پسته آهی ده مثقال زیره کرمانی
هیل مقشر زنیان انیسون مصطکی عود قاری آهی پنج مثقال مویز طایفی
منقی سی مثقال با عسل کف گرفته بقوام آمده علی الرسم معجون کنند شربتی
از دو مثقال تا سه مثقال باشد منفعت ششم در اسباب تولد سودا و
علامات کثرة آن و منضجات و مسهلات آن از مفرده و مرکبه و معدلات
مزاجی که بعد از تنقیه نافع باشد بدانکه از تناول اکثر اغذیه سرد و خشک
و اغذیه غلیظ عسرة الانهضام ردیة الکیموس و از بعضی اغذیه گرم و خشک
مثل قدید و بادنجان و عدس و باقلای خشک و کشک و سیر و پنیر کهنه شور
و ماهی خشک شور و خرما و کاورس و نان خشکار و سرکه و از اکثر
چیزهای ترش و شور و تند سودا متولد می شود و علامه غلبه آن خشکی
و لاغری بدن و تیرگی و سیاهی رنگ و غلظ و سواد خون و زیادتی وسواس
و فکرهای فاسد و کثرت حزن و محبت تنهایی و بسیاری خوف و تاملکی

ازامور

از امور و سوزش فم معده و اشتهای کاذب و استلذاذ از حلاوات و
تیرگی و سیاهی و سرخی و غلیظی قاروره و صلابت و بطوء و صغر نبض و میل
بدن بسیاهی و کثرت تولد خون و حدوث بهق سیاه و قروح ردیه و
علل طحال و دیدن خوابهای موحش از تاریکیها و چیزهای سیاه و محلهای
مخوف هایل و خرابیها و مانند آنها باشد و همچنین از سن و فصل و عادت
و تدابیر سابقه نیز استدلال بر غلبه خلط میتوان نمود صفت منضج سودا
اسطوخدوس بادرنجبویه گاوزبان پرسیاوشان رازیانه نیم کوفته اصل
السوس مقشر نیم کوفته از هر یک دو مثقال در دو پیاله آب بجوشانند تا بنصف
آید صاف نموده بقند سفید شیرین کرده نیم گرم بنوشند ماء الاصول که در نضج
سودا و تلطیف آن بغایت نافع و موثر است صفت آن پوست بیخ کاسنی دو مثقال
پوست بیخ رازیانه دو مثقال اصل السوس مقشر یکمثقال بسفایج فستقی دو مثقال
گاوزبان دو مثقال بادرنجبویه یکمثقال و نیم پوست هلیله کابلی سه مثقال
علی الرسم جوشانیده و صاف نموده با ترنجبین بقدر ظهور حلاوت بنوشند
و بعد از سه چهار روز افتیمون نیز در آن بمالند تا انچه نضج یافته
دفع شود ایضا منضجی که مواد سوداویه را در جمیع بدن نضج دهد تخم

خطمی تخم خبازی تخم کرفس نیمکوفته آهی یکمثقال بسفایج فستقی نیمکوفته
دو مثقال گاوزبان سه مثقال شاهتره یکمثقال و نیم اسطوخدوس
دو مثقال انجیر زرد پخته مویز منقی هفت مثقال گل سرخ بادرنجبویه
اصل السوس مقشر نیمکوفته آهی یکمثقال و نیم بنفشه کبود یکمثقال گل
نیلوفر نیم مثقال عناب سپستان آهی ده دانه مجموع را بقاعده مقرر
جوشانیده وصاف نموده و بقند سفید شیرین کرده بنوشند **اما مسهلات**
سودا هلیله سیاه مسهل سودا بود شربتی از جرم آن از سه درم تا پنج درم
و در مطبوخ از پنج درم تا ده درم باشد **حجر ارمنی** مسهل قوی بود سودا را
وانفع واقوی از حجر لاژورد و خربق باشد شربتی از یکدرم تا سه درم
باندک کتیرای سفید استعمال کنند **افتیمون** چون دو درم یا سه درم
از وی با آب پنیر تازه بنوشند چند روز متواتر مر سودا را بکند و براند
وشاید که بسیار نرم بسایند وی باید که با روغن بادام چرب کرده
استعمال کنند خواه سایده و خواه در مطبوخات **لاژورد** در عمل مثل
حجر ارمنی و در قوة ضعیف تر از آن باشد شربتی از دو مثقال باندک
کتیرای سفید باشد بدانکه از ادویه مفرده آنچه سودای بحت استفراغ

کند

کند بسیار نادر می باشد و اکثر مسهلات سودا اسهال بلغم یا صفرا نیز
میکند و بیان آنها در فصلی دیگر مذکور میگردد انشاء الله تعالی
مطبوخی که مسهل سودا و اکثر امراض سوداویه را نافع باشد هلیله سیاه
نیمکوفته هفت مثقال بسفایج فستقی نیمکوفته چهار مثقال مویز دانه بیرون
کرده ده مثقال مجموع را در دو رطل آب بجوشانند تا بنصف آید بعد از آن
افتیمون اقریطی پنج مثقال در لته کتانی ببندد و در دیگ انداخته بعد از یکجوش
فرو گرفته و لته افتیمون را در آن میان فشرده کشیده صاف نموده بنوشند
وگاه قوة آنرا بر داروی مناسب زیاده کنند **ایضا صفت دوائی** که مسهل
سودا بود تربد سفید یکدرم افتیمون اقریطی نمک هندی از هر کدام
نیم درم تا یکدرم کوفته و بیخته با آب نیم گرم بنوشند **صفت ماء الهلیلجین**
که مسهل سودا بود و دفع صداع و امراض راس بغایت نافع باشد پوست
هلیله کابلی هلیله سیاه آهی هفت مثقال نیمکوفته مویز دانه بیرون کرده ده
مثقال در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید صاف نموده افتیمون اقریطی
سه مثقال در لته ببندد و در آن میان بمالند و باین سه مثقال غاریقون
سفید را نیز کرده بنوشند **ایضا مسهلی** که جذب مواد سودا نیز

افاضی اعضا نموده دفع میکند و اکثر امراض مزمنه و علل دماغیه و توحش را
بغایت نافعست افتیمون اقریطی اوقیه مویز دانه بیرون کرده دو اوقیه در
یک رطل آب باهستگی بجوشانند تا آن قدر بماند که چون صاف کنند صاف
کردهٔ آن بیست مثقال باشد صاف نموده ایارج لوغاذیا رسیدهٔ اعلا یک
مثقال نیم در آن میان حل کرده بنوشند **ایضاً مسهلی** که در رفع شر آن
باشد ایارج فیقرا افتیمون آهی دو ثلث درم اسطوخدوس بسفایج غاریقون
آهی نیم درم شحم حنظل ربع درهم سقمونیا مقل نمک هندی آهی یک دانگ
حب نموده بنوشند **صفت معجون نجاح** که در دفع امراض و امزجه سوداویه
معروفست هلیلهٔ سیاه آمله و بلیله مقشر آهی ده مثقال بسفایج افتیمون
تربد اسطوخدوس آهی پنج مثقال کوفته و بیخته با دو وزن عسل علی الرسم
معجون کرده شربتی از سه مثقال تا چهار مثقال با آب طبیخ بادرنجبویه یکجا
بنوشند **واگر مقصد تنقیه** ناحیه سر و قلب از مواد سودا و نیز خالص بوده باشد
باین **حب شبیار** استفراغ کند افتیمون هلیله کابلی مقشر آهی یکجزو و نیم
اسطوخدوس ثلثای جز خربق سیاه سدس جز مصطکی عود خام بسفایج
آهی یکجز و حجر ارمنی مغسول ثلث جز شحم حنظل ثلث جز مجموع را کوفته و بیخته

بعصاره

بعصاره سیب شیرین حبهای بزرگ شرنجی از یکدرم تا یکمثقال وقت خواب
بخورند و بخوابند و صباح سکنجبین که از سرکه کبر ساخته باشند نیمگرم چند
مرتبه غرغره کنند **و بعد از فراغ** از عمل مسهل شربت بنات که عرق گاوزبان و
بید مشک و گلاب و تخم بالنگو داخل نموده باشند بنوشند و با مراق لحوم طیبه
مثل گوشت بره و پاچه اغتذا نمایند وانچه در تعدیل مزاج سوداوی مذکور
میگردد بعمل آورند **صفت حقنه** که اخراج سودا کند سنای مکی پنج مثقال
بسفایج نیمکوفته سه مثقال بنفشه و رازیانه نیمکوفته پرسیاوشان گاوزبان
گل بابونه گل نیلوفر آهی دو مثقال سپستان سی عدد مجموع را در یک کاسه
آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده شکر سرخ فلوس خیارشنبر آهی ده
مثقال روغن بابونه سه مثقال اضافه نموده نیمگرم حقنه کنند **واما انچه**
تعدیل مزاج سوداوی میکند اکثر اغذیه بر واد و نیز گرم و تر خصوصا که از
مقویات قلب و دماغ بوده باشد در امزجه سوداویه بغایت نافع می باشد
وهمچنین اکثری از انچه بدنرا فربه میکند و اکثر اغذیه چرب و شیرین و
بشتر مغزها و گوشتهای بره و بزغاله شیرمست فربه و زردهٔ تخم مرغ نیم
بخته و شیر تازه با قند و سرشیر و قیماق و اکثر حلواها خصوصا حلوای

کہ از آرد برنج و روغن بادام و عسل یا قند پخته باشند و همچنین تنقل بادام
قندی و مانند آن و همچنین شیر برنج با عسل یا قند و پالوده و فرنی و امثال
اینها و موافقت اکثری از مذکورات مشروط بقوة معده و هاضمه است
و از میوه‌های ترانچه شیرین و آبدار بوده باشد مثل خربزهٔ شیرین و انکور و
انجیر و مانند اینها و از میوه‌های خشک مثل انجیر و مویز لحیم اعلا و اطعم
و رطب نافعست و از سبزیها نعناع و بادرنجبویه مختار است **صفت**
شربتی کہ در امزجه سوداویه بغایت نافع و مقویست عرق گاوزبان
کہ در وقت تازکی از برک آن کرفته باشند سه اوقیه عرق بیدمشک
دو اوقیهٔ کلاب نیم اوقیه قند سفید انقدر کہ شیرین شود زعفران
انقدر کہ تغییر لونش دهد تخم بالنکو دو مثقال تخم ریحان یکمثقال ممزوج
نموده بنوشند **ایضاً** کہ همان نفع دارد بادرنجبویه سه مثقال در عرق
گاوزبان یکپیاله بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده شربت سیب شیرین
انقدر کہ شیرین شود تخم بالنکو دو مثقال تخم ریحان یکمثقال ممزوج نموده
بنوشند **ایضاً کہ مثل آنست** برک گاوزبان سه مثقال بهمان طریق مذکور
در آب جوشانیده و صاف نموده و تخمها و شربت داخل کرده بنوشند و شربت

سیب و شربت نار و شربت فواکه و از مربیات هلیلهٔ پرورده و از مفرحات
و معاجین اکثری از انچه در مقویات قلب مذکور خواهد کردید انشاء الله
تعالی مناسب و نافع است **صفت شرابی** کہ صاحب کامل در اصلاح امزجه
سوداویه و تقویت قلب و دماغ و ایراث مسرت نفس بسیار مدح نموده
بگیرند آب سیب خوب سه رطل آب بهی املاد و رطل و در دیک سنک
کرده بعد از ان بگیرند قرنفل یکدرم و نیم عود هندی دو درم بادرنجبویه
و گاوزبان آهی سه درم نیمکوفته در خرقهٔ کتان رقیق مخلخلی بسته در دیک
اندازند و با آتش ملایم بجوشانند تا ثلث آن کم شود پس صاف کرده با شراب
ریحانی متوسط در حدات و عتاقت دو رطل قند سفید یک رطل و نیم پوست
ترنج تازه پنج درم ورق کل سرخ دو درم گاوزبان سه درم در ظرف چینی کرده سر
آنرا محکم بربندند و بیست روز در آفتاب گذاشته بعد از ان برداشته
استعمال کنند **منفعت هفتم** در منضجات و مسهلاتی کہ زیاده بر یکخلط استفراغ
میکنند هرگاه مادهٔ مرض مرکب از دو خلط یا بیشتر باشد منضجات و مسهلات
آنرا از انچه مذکور کردیده ترکیب کنند مثلا اگر ماده مرکب باشد از صفرا و
بلغم منضج آنرا از ادویه منضجهٔ صفرا و ادویه منضجهٔ بلغم ترکیب کنند با رعایه

درم

قواعد وضوابط کلیه زیرا که ادویه منضجه ومسهله بحسب هر شخصی وخصوصیات
طبیعت او مختلف وزیاده وکم ساقط میشود **صفت منضجی** که اخلاط غلیظه مثل
بلغم وسودا را نضج میدهد وسده میگشاید ومجاری پاک میکند وبادها را
بتحلیل میبرد تخم کرفس رازیانه انیسون اصل السوس مقشر مجموع را نیمکوفته
آهی یکدرم مویز دانه بیرون کرده وانجیر زرد آهی ده درم بنفشه کبود تخم
خبازی آهی سه درم پرسیاوشان یکمثقال ونیم وگاه باشد که اسطوخودوس
وعود الصلیب آهی یکدرم در امراض دماغیه وعصبیه می افزایند مجموع را
علی الرسم جوشانیده وصاف نموده گلقند آفتابی پنج مثقال در آن حل کرده مکرر
صاف کنند ونیم گرم بنوشند **ماء الاصول** که منضج بلغم وسودا باشد ودر
اوجاع مفاصل ونقرس بغایت نافعست پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کاسنی
پوست بیخ کرفس اصل السوس مقشر خطمی تخم کاسنی نیمکوفته آهی ده درم رازیانه
زیره کرمانی نانخواه مجموع را نیمکوفته آهی پنج درم انجیر زرد مویز منقی آهی
هشت درم مجموع را در سه رطل آب بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده هر روز
سی درم با ده درم گلقند آفتابی بنوشند **صفت منضجی** که صفرا وسودا و
اخلاط محترقه را نضج دهد بنفشه کبود گل نیلوفر گاوزبان بسفایج فستقی

بادرنجبویه پوست بیخ کاسنی پوست بیخ رازیانه شاهتره آهی دو درم گل سرخ تخم
کاسنی اصل السوس مقشر آهی یکدرم عناب سپستان انجیر زرد آلوی بخارا
آهی هفت عدد علی الرسم جوشانیده وصاف نموده فلوس خیارشنبر ده درم در آن
حل نموده روغن بادام دو درم اضافه کرده نیمگرم بنوشند **در بیان مسهلات**
اخلاط متعدده **افتیمون** مسهل سودا وبلغم بود شربتی از جرم آن دو درم تا چهار
درم ودر مطبوخ از پنج درم تا هفت درم بود **هلیله زرد** مسهل صفرا بود با قلیلی
از بلغم شربتی از جرم آن از سه درم ونیم باشد تا شش درم ودر نقوع ومطبوخ
از هفت درم تا ده درم باشد **هلیله کابلی** مسهل اخلاط غلیظه از بلغم
وسودا مع قلیلی از صفرا بود ومقدار شربت این هلیله نیز مثل هلیله زرد است
ایارج هفت درم از وی با ماء العسل بلغم غلیظ ومره صفرا براند **پرسیاوشان**
سه درم از وی مسهل بلغم وسودا بود **بسفایج** مسهل بلغم وسودا بود شربتی
از سه درم تا پنج درم **حب النیل** مسهل اخلاط غلیظه از سودا وبلغم
بود شربتی مغز او از نیم درم تا یکدرم وبا دیگر ادویه از یک دانگ ونیم تا نیم درم
باشد ومیباید که نرم سائیده با روغن بادام چرب کرده استعمال کنند و
مغز آن بغایت بطی العمل باشد وهر گاه محرکی مثل سقمونیا با آن بیفزایند صفرا

وبلغم زود براند وهلیله عادیه آنرا می شکند فلوس خیارشنبر چون از ده مثقال
تا پانزده مثقال تا پانزده مثقال از آن با روغن بادام چرب کرده ودر گلاب
گرم خیسانیده وحل وصاف نموده با ترید سفید از نیم درم تا یکدرم بجوشانند
مسهل بلغم ورطوبت ومره محترقه بود واگر خواهند که صفرا نیز براند ترهندی
بآن اضافه کنند شاهتره عصاره آن مسهل مره محترقه بود وجهت استفراغ
مواد جلدیه مثل حکه وجرب که از احتراق خون وصفرا وبلغم مالح عارض
گردیده باشد بغایت نافعست شربتی از آن در مطبوخات از پنج درم تا ده
درم بود واز جرم آن از سه درم تا پنجدرم واز عصاره آن از چهار اوقیه
تا شش اوقیه باشد مع قند سفید بظهور رخلا ولی قلیل وسزاوار آنست
که با هلیله زرد که مصلح آنست ومنع ضرر آن از اطفال مینماید استعمال
کنند شحم حنظل مسهل مرار اسود واصفر وخلط خام از مفاصل ومواضع
بعیده بود شربتی از دو تا ده قیراط با یکی از مصلحاتش ومصلحات آن
قلیلی صمغ یا قلیلی از کتیرا یا مقل یا نشاسته ونشاید که از ده قیراط زیاده کرد که با اسهالهای
شدید استعمال کنند وهمچنین نشاید که در غایت نرمی نسایند واگر
خواهند که در حقنه کنند وبا آنکه حنظل را درست با پوست از ابتدا بکر

اجزا بجوشانند سنا مکی مسهل جمیع اخلاط بود ودر اخراج اخلاط
محترقه سوخته از اخاصیتی نیکوست وشرب آن در مطبوخات اولی از
جرم آنست شربتی از جرم آن سحوق از دو درم تا سه درم ودر
مطبوخات از سه درم تا هفت درم باشد ومصلح آن آب فواکه وبنفشه
صبر مسهل سودا بود وبلغم وشربتی مفردا از نیم درم تا دو درم ومرکبا از
دو دانگ تا یکدرم باشد با یکی از مصلحات آن مثل مصطکی وگل سرخ
وهلیله زرد ومقل وکتیرا وهی باید که بغایت نرم کنند غاریقون مسهل
بلغم وسودای غلیظ باشد ومسهل بغایت نافعست شربتی مفردا تا یک مثقال
ومؤلفا تا یکدرم باشد از صوبه کن رانیده قنطوریون مسهل سودا وبلغم
خام وآب زرد باشد شربتی یک مثقال بود صفت مطبوخ که اسهال سودا
وبلغم وصفرای سوخته کند وجهت جذام وجنون ووسواس وامراض سوداویه
نافعست سنای مکی هفت درم بنفشه نیلوفر تخم کاسنی اصل السوس آهی
چهار درم بادرنجبویه گاو زبان آهی سه درم ترید سفید دو درم مویز
منقی ده درم پوست بلیله وآمله وهلیله زرد وهلیله کابلی وهلیله سیاه
بسفایج آهی پنج درم تخم کشوث گل سرخ اسطوخودوس آهی چهار درم

شاهتره تازه یك دسته عناب سپستان الوی بخارا آهی بیست دانه در
آنقدر آب که محتاج باشد جوشانند تا ثلث آید افتیمون هفت درم در
لته کتان بسته در دیك انداخته بعد از دو سه جوش فرو گرفته فلوس
خیارشنبر ترنجبین آهی بیست درم در آن میان مالیده و صاف نموده
رغبت نمایند **صفت نقوعی** که نافعست جهت بقای امراض حاده و حمیات
و عروق را پاك میکند آلوی بخارا سی عدد مویز دانه بیرون کرده خراسانی
بیست درم عناب بیست دانه سپستان سی دانه تمر هندی منقی از حب
و لیف بیست درم تخم کاسنی نیمکوفته تخم کشوث نیمکوفته آهی چهار درم
کشنیز خشك سه درم مجموع را در آنقدر آب جوشان که چهار انگشت بر بالای
آن بایستد بخیسانند و سه شبانروز بگذارند و روزها در آفتاب
و شبها در جای گرم سرپوشیده بنهند بعد از آن صاف نموده شربتی نیم رطل
که دو درم ترنجبین یا قند سفید در آن حل کرده باشند محل نماز صبح
بنوشند و دو ساعت قبل از شرب نقوع صبر سقوطری چهار دانك مصطکی
دو دانك کوفته و بیخته و حب نموده بلع نمایند بعد از آن نقوع را بنوشند
صفت نقوعی که این فقیر تالیف نموده و نیك تجربه در آورده در اسهال

صفرا و بلغم و تنقیه و تقویه معده و دماغ و جگر و تفتیح سده و تحلیل ریاح
بی نظیر است **صفت آن** پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد آهی شش مثقال
ریوند چینی کشنیز خشك با دیانه آهی یکمثقال و نیم زنجبیل یکمثقال مجموع را
نیمکوفته مویز طایفی دانه بیرون کرده یا کشمش سبز نرم کوفته ده مثقال
تمامی را در نیم شاه کاسه گلاب نیمگرم شب خیسانند و صبح صاف نموده
مصطکی صلایه کرده نیم مثقال اضافه نموده نیمگرم بنوشند **صفت**
چیپال که در اخراج بلغم لزج و شور صفرای محترق و قلیلی از سودا و کرم کدو
غلیظه از اقاصی اعضا و قلع مواد انها بقی و اسهال عدیل و نظیر ندارد و بکار برند
چیپال مدبر و بعد ده مغز هلیله زنگی زنگی یکعدد با یکدیگر نرم کوفته و
بیخته و برابر مجموع آرد برنج سفید اضافه نموده با هم بسایند تا مخلوط شود
و جمله را با آب لیمو یا عصیر غوره خمیر کرده در هاون سنگ بسیار بکوبند
و بقدر مغز فندقی حبها ساخته در سایه خشك کنند شربتی یکعدد نرم
کوفته در اندك دوشاب حل کرده بر بالای شود بای با نخود آب چرب
بخورند که عمل نیکو میکند و اگر بعد از نیم نانی کرد در معده قرار گرفته و حل
شده باشد و شروع در عمل نموده فی عنیف بیاید ضبط و منع نکنند که

بغایت نافع خواهد بود انشاء الله تعالی **حب ایارج** که نافع است در علل
راس و معده و استفراغ فضول از آنها ایارج فیقرا شش درم تربد سفید
چهار درم نمک هندی دو درم و نیم با آب کرفس حب نموده شربتی از دو درم
تا سه درم **حب شبیار** که تنقیه معده و دماغ و اسهال خفیف می کند
صبر سقوطری دو درم مصطکی نیم درم با آب رازیانه حب کرده مجموع را
وقت خواب بخورند و آب نیمگرم بر بالای آن بنوشند و بخوابند **ایضاً**
حب شبیار صبر سقوطری سه درم مصطکی گل سرخ هر کدام دو درم
با آب حب نموده در سایه خشک کنند و بعضی تربد و پوست هلیله زرد
نیز اضافه میکنند شربتی از یکمثقال تا دو مثقال **حب غاریقون** که نافعست
اصحاب ربو و کسانی که در سینه ایشان رطوبات بسیار باشد و قوة
ایشان ضعیف شده باشد **صفت آن** غاریقون ممدوح اعلا از سوس
گذرانیده یکمثقال با عسل خمیر کرده حب نموده با آب نیمگرم بخورند و اگر
دو دانگ غاریقون بآن اضافه کنند جهة استسقای زقی بغایة نافع باشد
حبی که اسهال صفرا و بلغم برفق کند بنفشه کبود دو درم تربد سفید
یکمثقال با شربت ورد حب نموده با آب نیمگرم بخورند **سفوفی** که طبیعة را

نرم

نرم کند و بادها را بتحلیل برد و بجهة اخلاط بلغمیه و احداد فضول نافعست
و برامتلاء و خلای معده میتوان خورد و اگر سه روز متوالی بنوشد
نفع میکند معده را نفع بلیغ **صفت آن** مصطکی جزو قند سفید دو جزو
کوفته و بیخته شربتی چهار درم باشد **صفت مسهلی** که با آب سرد بنوشند
تربد یکدرم نمک هندی یکدرم و نیم کوفته و بیخته کف نموده آب سرد
بالای آن بخورند و اگر تشنه شوند از آب سرد خوردن مانعی نیست و اگر
آب گرم بیاشامند قطع عطش میکند **اطریفل کبیر مسهل** نسخه نادر ناصر و عزیز است
و مسهل اخلاط ثلثه و مفتح سدد و محلل ریاح و مقوی معده و دماغ
و جگرات **صفت آن** پوست هلیله کابلی و بلیله و امله و هلیله سیاه
تربد سفید مجوف سنای مکی آهی پنج مثقال غاریقون چهار مثقال افتیمون
دو مثقال اسطوخودوس دو مثقال و نیم ریوند چینی هفت مثقال عسل
سه وزن اجزا ملی الرسم معجون ساخته شربتی از دو مثقال تا پنج مثقال
باشد **اطریفل امیری** که قایم مقام معاجین کبار است و حفظ بدن بنماید
مانند تریاق فاروق و نافعست ریاح و اوجاع سایر بدن را خصوصاً
ریح بواسیر و وجع معده را و معین هضم و محسن لون و مقوی شهوت جماع

ومرقق خون ومقوی روح باصره است ومفتح سدد ومقوی جگر وملین
صلابت آنست وتخمه را زایل میکند وتسکین عطش میدهد ومقوی جمیع
اعضاست خصوصًا مرضای را صفت آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله
املج مقشر هلیله سیاه آهی هفت جزء زنجبیل دارچینی دارفلفل خولنجان
سنبل هندی ساذج هندی لسان العصافیر بهمنین خشخاش سفید
کنجد مقشر آهی سه جزء مغز بادام شیرین مغز بادام تلخ جوز بوا رازیانه انیسون
مصطکی عود قماری آهی دو جزء حب الریحان شاهسفرم نعناع خشک
آهی یکجزء ونیم تربد سفید تراشیده بروغن بادام چرب کرده سی جزء مجموع را
جدا جدا کوفته وبیخته وموزون نموده با قند سفید مسحوق بیست وسه جزء
درهاون بطریق سحق خلط نمایند وبعد از آن بروغن بادام چرب کرده
علی الرسم با عسل معجون نموده شربتی از دو درم تا دو مثقال باشد
معجون نجاح از معاجین مجربه کثیرة الاستعمال است مسهل صفرا وبلغم
ومفتح قولنج باشد ودر غب غیر خالصه نیز مفید است صفت آن
تربد سفید خراشیده بروغن بادام چرب کرده چهل درم گل بنفشه کوفته
بیست درم نمک هندی رب السوس آهی هفت درم رازیانه انیسون

مصطکی

مصطکی آهی پنج درم سقمونیا ده درم فلوس خیار شنبر که در هاون از قلم
بیرون آورده باشند صد درم عسل وقند سفید آهی صد درم روغن
بادام چهل درم طریق ساختن این معجون چنانست که سقمونیا را همچنان
خام با بنفشه همراه بسایند وبیزند وسایر ادویه را جدا جدا کوفته وبیخته
وباوزان مذکوره درآورد ومجموع را باهم مخلوط ساخته با روغن بادام
چرب کند وبا شیره فلوس خیار شنبر که آتش ندیده باشد بعد برشته
از آن قند وعسل را کف گرفته وبقوام آورده اجزای سرشته را داخل کرده
برهم زنند تا معجون شود شربتی از پنج مثقال تا هفت مثقال باشد
معجون لوزی که مسهل صفرا وبلغم بود واز الغب غیر خالصه وشطر الغب
نماید واین دوای ملوکست که کراهیت در طعم آن نیست صفت آن عود ۲
ده درم مغز تخم قرطم ده درم مغز بادام شیرین پنج درم قند سفید بیست و
پنج درم زعفران یکدرم علی الرسم معجون کرده شربتی از یکمثقال تا دو مثقال
باشد صفت حبی که اسهال بلغم وصفرا ورطوبات فاضله کند تخم حنظل
دو جزء صبر سقوطری یکجزء کوفته وبیخته با آب حب کنند بقدر حمص شربتی
بعد از خروج از حمام از سه عدد تا شش عدد شاید وبر بالای آن قلیلی

از شرکه با آب کومه مجموع نمایند واین مسهلی بی غایلاتست ایضا حب
که معده را نافع بود صبر سقوطری یک اوقیه مصطکی چهار مثقال با آب
کرفس حب کرده شربتی از سه عدد تا هفت عدد باشد حقنه لینه که
اورام احشا و پوست را نافع است صفت آن سنای مکی بنفشه کبود
تخم خطمی تخم خبازی از هر یک سه مثقال جو مقشر نیم کوفته نیم کف اصل السوس
دو مثقال برک چغندر دیکسته سپستان سی عدد مجموع را در یک من آب
بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده فلوس خیار شنبر پانزده درم
شکر سرخ هفت درم بوره ارمنی یا نمک یکدرم در آن آب حل کرده
وصاف نموده روغن بادام دو مثقال اضافه نموده نیمکرم حقنه کنند
حقنه که جهت امراض بلغمی وسوداوی وصفراوی نافعست سنای مکی
پنج درم بنفشه کبود نیلوفر کاوزبان از هر یک سه درم اصل السوس دو درم
آلوی بخارا بیست عدد سپستان سی عدد عنب الثعلب بسفایج از هر یک
سه درم برک چغندر خطمی از هر یک قبضه سبوس کندم بابونه قنطوریون
دو درم علی الرسم جوشانیده وصاف کرده فلوس خیار شنبر و ترنجبین
و روغن بادام و آب کامه و شکر سرخ از هر یک ده مثقال نمک طعام

بقدر ظهور سلو حرسا بطریق معهود اضافه نموده بمقداری که زیاده و کم
نباشد عمل کنند صفت طلایی که بر مقعد بمالند تلیین طبیعت کند بکیرند
زبیب الجبل و بورق و زهره کاو متساوی و با عسل خلط نموده طلا
کنند ضمادی که شکم براند بکیرند شونیز و مویزج مساوی سحق نموده
با زهره کاو آغشته بر ناف ضماد کنند و چون خواهند که حبس کرده ضماد
بردارند و غذا میل نمایند اخر مثله بکیرند مویز دانه بیرون کرده و
با زهره کاو و سحق نموده تا مثل معجون شود بر ناف کذا زند صفت ضمادی
که مسهل بود بکیرند ترمس شونیز حب الغار متساوی کوفته و بیخته با زهره
کاو معجون نموده بر سره بربندند منفعت هشتم در دفع و اخراج انواع دیدان
بدانکه جمیع حیوانات ماعدای انسان از سموم خود بالطبع اجتناب
مینمایند و تناول نمیکنند پس سزاوار آنست که حیله انکیخته تا انکه دیدان
از داروی که قاتل و مخرج ایشانست استکراه ننموده متوجه تناول آن بغتة
تمام بشوند و بهترین حیلها آنست که سه روز یا چهار روز هر روز
ناشتا یکرطل شیر تازه بنوشند و اکر با قند سفید شیرین کنند میشاید که
غذا بعد از ظهر نخود آب با شیره خشخاش و اندک دارچینی و صعتر

بخورند و روز پنجم ناشتا باشند تا خوب گرسنه شوند بعد از آن اندکی
گوشت را بکوبند و در تابه برشته کنند یا انکه کباب کنند و می باید که
نمک و ادویه حاره نداشته باشد و آن گوشت را بخایند و زیاده
از دو سه قطره آب آن فرو نبرند و بیندازند و بعد از آن ادویه را
در جایی که بوی آن بعلیل رسد با شیر تازه مخلوط سازند و بفرمایند
تا علیل پنبه بر سوراخهای بینی بگذارند پس دوای مخلوط بشیر تازه را
نفس بنوشد و تا یکساعت آهسته بگوید و اگر پنج شش ساعت
کرم بیفتد ده درم سرکه تند با آب کامه با آب کرم بخورد و دود را آخر روز
غذا سیر با کشک آمیخته قاتق آش نموده بخورد یا انکه نخود آب بخورد
صفت ادویه که قتل و اخراج دود کند **ابهل** اگر سه درم از وی سفوف
کنند کرمها را بمجموع بکشد **برنگ کابلی** در اخراج دیدان و خصوصا
حب القرع بهترین ادویه است حتی انکه اوعیه کرم را دفع کند شربتی
تا سه درم کوفته و بیخته با شیر تازه بنوشند **ترمس** چون سه درم از
آرد آن با عسل آمیخته لعوق کنند یا انکه بشکر بیاشامند کرم بکشد
و ضماد کردن بر ناف اطفال نیز همین عمل کند **جوز** بسیار خوردن

ومداومت

ومداومت آن حب القرع و حیات را بکشد و دفع کند **حرف** نیم درم
از وی کوفته با آب کرم حب القرع دفع کند **حلتیت** نیز همین کند شربتی
نیم درم **حمص** چون شب در سرکه بخیسانند و صباح ناشتا بنوشند و تا ظهر
صبر کنند کرم بکشد **زنجبیل** تا دو مثقال با شیر خوردن کرمها بکشد **سعد**
کرمها و حب القرع بیرون آورد چون بشراب بر پزند و ده درم از آن شراب
بیاشامند **سقمونیا** یکجز از آن با دو جز تربد با شیر تازه نوشیدن کرم
بزرگ و خورده بیرون آورد و مجربست **سکبینج** کرم بزرگ و خورد بکشد
شربتی سه ربع درم **شونیز** چون بکوبند و با آب حنظل تر یا طبیخ خشک آن
با آب درمنه ترکی سرشته بر ناف طلا کنند جمیع کرمها بیرون آورد **صابون**
رقی چون یکمثقال بخورند دیدان و حب القرع بیرون آورد و مجربست
صعتر چون آب طبیخ آن بیاشامند کرم بکشد و حب القرع بیرون آورد **قسط**
چون با آب بخورند حب القرع و کرمهای بیرون آورد شربتی یکدرم باشد
قنبیل حب القرع و مجموع کرمها بکشد و بیرون آورد شربتی تا ده درم **کشنیز**
خشک اگر سه روز هر روز دو درم کوفته با دوشاب انگوری سرشته
بخورند کرمها را بیرون آورد **کمون** دو درم کرم بکشد **نانخواه** حب القرع

وکرمها بیرون آورد شربتی یکمثقال نعناع عصاره وی چون با سرکه
بیاشامند کرم دراز بیرون آورد پوست بیخ نارنج خشک کرده با زیت
بخورند و با آن ادمیان کنند کرم و حب القرع بیرون آورد ورق
الخوخ چون بر ناف طلا کنند کرم بکشد و همچنین خوردن عصیر آن همان
فعل کند و گفته اند که اگر زیت انفاق انقدر که تواند بخورند کرمها
بکشد و بیرون آورد تخم کرفس اگر با سکنجبین یا با آب بخورند قتل
انواع دود در غایت قوتست بیخ درخت تا اگر بجوشانند و آب آن
بخورند کرم بکشد و اگر اسهال و دود باهم باشد و عصاره لسان الحمل
تازه و سفوف لسان الحمل خشک و تیره ساق کرد در آب مالیده و گرفته
باشند بغایت نافعست و میگویند که جزره قاتل و مخرج دودات
و هریک از افسنتین و درمنه ترکی را چون از سه درم تا چهار درم
با ماء العسل گرم بنوشند کرم دراز و حب القرع را کشته یا قریب بهلاک کنند
بیرون آورد صفت دوائی که انواع کرم بکشد و قطع بلغم کند درمنه
ترکی افسنتین قیسوم آهی یکجزو ترمس دو جزو نرم کوفته با عسل معجون
کرده شربتی سه درم ببرکه ممزوج با آب بنوشند صفت دوائی که در اخراج

حب القرع

حب القرع بی نظیر است بگیرند برنک کابلی دو مثقال مغز جوز ده مثقال
خرمای دانه بیرون کرده پنج مثقال تربد سفید یکمثقال مجموع را جدا
جدا کوفته و با هم آمیخته وقت خواب بخورند و بخوابند بنادق که از قتل
و اخراج حیات و حب القرع نمایند صفت آن مغز برنج کابلی آمله مقشر
پوست هلیله زرد آهی پنج درم و نیم و تربد سفید محکوک دوازده درم
قایند چهار درم قایند را در آب گرم حل کرده و ادویه را بدان سرشته
بنادق بسازند هر بنادق شش درم شربتی بکنند و با آب گرم بنوشند منفعت
نهم در تدارک عوارضی که بعضی اوقات شاربان مسهل را عارض میشود
بدانکه اگر مسهل در معده کسی قرار نگیرد و بقی برگردد تدارک آن آنست
دو روز قبل از شرب مسهل در امتلای معده بطبیخ شبت و ترب و نمک و
سکنجبین و مانند آن از مقیئات مناسب قی کنند روز سیم دو مثقال از
سفوف یا نیم فنجان گلاب سرد بناشتا بخورند و در غذا بر برونا رو نعنع
داخل کنند و وقت خواب نیز دو مثقال سفوف با گلاب بخورند و بخوابند
صفت آن نعنع بودنه خشک پوست بیرون پسته مصطکی عود قاری
قاقله مقشر قرنفل جوزبوا سماق سنتی آهی یکجزو سویق جو دو جزو سویق

به ترش سویق سیب ترش آبی سه جزء مجموع را کوفته وبیخته استعمال کند
واگر در اجزا و اوزان مذکوره بحسب اقتضای امزجه یا امری دیگر
از روی حدس زیاده وکم کند مجوز است و روز چهارم مسهل را در
مکانی که بوی آن بعلیل نرسد مهیا نمایند وعلیل پنبه بمغز خود نهاده
برگ عناب با طرخون بخاید یا بطبیخ عاقرقرحا مضمضه کند تا اگر
یخ وبرف در دهن بگیرد تا اجزای دهن کرخ شود پس مسهل را بیاشامد
واگر از رد مسهل بسیار خایف باشند قلیلی از سفوف مذکور بر روی
مطبوخ پاشیده بنوشند ومتعاقب آن با گلاب سرد مضمضه وغرغره
کنند وبیخ بازوها را محکم بر بندند چنانچه درد کند ونعناع وپیاز بویند
وبخوابند وبیدار زند و بوییدن سرکه وزیره وگاه گل بسرکه وگلاب تر
کرده ومرزنجوش خشک با گل سرشوی کوفته وهمچنین بوییدن کرفس
وسداب نیز مانع غثیان میشود واگر مسهل حب باشد بعسل یا شکر
غلیظ القوام یا بموم روغنی خوشبو یا بقند صلایه کرده یا بسفوفی
که جهة منع قذف مسهل مذکور شد غلطانیده بلع کنند تا طعم آن محسوس
نشود وبعد از خوردن مسهل تا قریب بیکساعت معده واطراف را گرم نگاه

داشته

داشته حرکت نکنند اگر مسهل در عمل کاهلی کند ودیر بکار آید می باید که
باره با آهستگی بگردند واگر مسهل محتاج بمرفقی بوده باشد قلیلی از آب گرم
مفرد یا اندکی شیرین نموده بقند یا شور نموده بنمک بنوشند وهمچنین آب
ما العسل نیمگرم وساقهای پا وقدم را مالندگی کنند واگر شروع در عمل
نکنند شیافی استعمال کنند ونیم مثقال مصطکی صلایه نموده با آب گرم
بنوشند وبسا باشد که مکیدن آب به شیرین وسیب شیرین محرک مسهل
گردد واگر دوا بنابر ضعف قوة مسهله در عمل کاهلی کند مثل خیار شنبر می باید که
مرغ فربهی را بی نمک در آب بر پزند وشوربای چرب آنرا بقند سفید شیرین
کرده بخورند که نافع ومعین اسهال آنست واز جمله محرکات مسهل استعمال
حقنه است خصوصا که موجب کاهلی دوا بودن ثفلهای خشک در روده
باشد واگر مسهل از ادویه سمیه بوده باشد واز بطوء عمل آن خایف باشند
پس اگر هنوز از معده منحدر نشده باشد بآب نیمگرم وروغن قی کنند
تا معده پاک شود وبعد از قی وآشامیدن شربتی از آب وگلاب وقند ساخته
سرد بخورند واگر تدابیر مذکوره نافع نیفتد واعراض ردیه مثل تمدد بدن
وبیرون مایل شدن چشم از حدقه وگرفتگی اعضا وتواتر غثیان باعدم

قی حادث کرده باشد که سبب بدید آید البته فصد قیفال باید کرد که
انفع تدابیر است و گفته اند هرگاه مسهل قوی عمل نکند اگر چه اعراض مذکوره
بدید نیامده باشد فصد باید کرد هر چند که بعد از دو روز یا سه روز
بوده باشد و اگر آنکه مسهل قوی نبوده باشد تعدیل مزاج کافیست وامّا
اگر عمل مسهل بافراط انجامد وضعف غالب شود سر او را آنست که اطراف را
محکم بربندند چنانکه ابتدا از زیر بغل و کش ران نموده بر دست و کعب منتهی
سازند و اگر میسر باشد علیل را بحمام برند و الا آب گرم جوشان در زیر
لباس آن بدارند تا بخار آن عرق کند و اعضای او را مالندگی کنند و ضمادهای
قابض مثل ضمادی که از آرد سنجد و کنار و به و سیب و مصطکی و مانند آن
ساخته باشند بر معده او بگذارند و بر روغنهای مقوی قابض مثل روغن
به و روغن مصطکی تدهین کنند و در مسکنی معتدل الهوا ساکن دارند
و اندکی نان خشک با آب انار شیرین و گلاب بخورند و همچنین خوردن
سویقها نافع باشد و از جمله خواص نافعه مجربه مجرب و دیگر آنست که دو مثقال
حب الرشاد اندکی بریان کرده در دوغ بجوشانند تا منعقد شود و بخورند
و مجرب و الحجر در ازاله تب مذکور میکرده نافع باشد و همچنین اگر کوکنار را

کوفته

بریخته و بریان کرده قلیلی سفوف سازند و همچنین قلیلی از برشعثا بغایت
مفید است ولیکن تأخیر مخدرات تا محل اضطرار اولی است و از جمله تجربه
معین اسهال تسبیح قی به آب گرم است و گذاشتن اطراف در آب گرم و — ط مانع
همچنین استعمال حقنهای قابض معزی واجبست که طبیب سفوفات
قابضه نافعه مهیا داشته باشند مثل سفوف طین و سفوف طباشیر و مانند
آن و دیگر از جمله خواص ربوب قابضه است مثل رب به و رب مورد
و رب ریباس و همچنین نان خشک را کوفته با دوغ سرد خوردن خصوصا
که دوغ را با آهن سرد کرده باشند بغایت سریع الاثر است و همچنین آب — ط تابیده ١٥ و ٢
آهن تاب سرد با نان خشک و انجرابن حقیر مکرر در اکثر اشخاص مختلفه
تجربه نموده خصوصا در جمعی که مسهلات قویه حاره مثل جیپال خورده
بوده اند و همان ساعت حبس و تقویت نموده آن دوغ گاو و با بلادر نیز
و چربی که با گوه گاو ریخته باشند و چرب کردن اطراف و میان انگشتان بگوه
گاوی و بعضی اوقات که حدت و حرارت و قلق و اضطراب بدید می آمد
و اسهال حبس نمیشد و بجنون نمی انجامید مجددا رخانی بنفش املاح را اصلاً بهم
نموده از دو دانگ تا چهار دانگ با دوغ میداده ام و در همان لحظه حبس

اعراض ساکن میشد و در جائی که جدوار بدست نمی آمده پادزهر حیوانی
از یک دانک تا دو دانک بهمان طریق میداده ام و همان نفع میکرده و تریاق
فاروق مجرب نیز همین عمل میکند و همچنین گل ارمنی در آب به ترش
یا سیب ترش دادن یا عصیر حصرم لرد در حبس خون بغایت نافعست و اگر
از افراط اسهال فواق پدید آید بزرقطونا با روغن گل سرخ چرب کرده
با آب سرد بنوشند و اطراف محکم به بندند و عطسه آورند و اگر سوزش
و گزندگی حادث گردد روغن بادام یا روغن گل سرخ یا روغن مغز تخم
کدو و لعاب بزرقطونا و بهدانه ممزوج نموده ساعت بساعت خوردن
بسی نافع بود و اگر مسهل از ادویه سمیه تیوعیه بوده باشد و از فرط اسهال
اعراض مهلکه پدید آید پس که سوره و حدت آن باید نمود بشربت سیب
تازه و کره تازه و روغن و ماست تازه و همچنین بلعابها و ربوب قابضه
مقویه و اگر شارب مسهل را تبی عارض گردد یا بدکه سفوف طین با روغن
گل سرخ چرب کرده بعرق بارتنگ بخورند و حقنهای معزیه که حبس خون
میکند استعمال کنند و اگر از افراط عمل وحدت دوا تب عارض گردد
بزرقطونا و گل ارمنی و صمغ عربی بروغن بادام یا گل چرب کرده باشند

بهر یا

بهر یا سیب یا مورد بخورند و آب سرد نیز بپاشند مناسبت منفعت
دهم در کیفیت اختیار و استعمال ماء الجبن و انواع آن و استعمال الیخ جینی
و انواع آن و طریق استعمال پادزهر و اقسام آن و همچنین در کیفیت استعمال
جدوار و تریاق فاروق و ایارجات کبار و ترتیب خوردن حب سینات
و تمریخ قیروطی زیبق و بیان نسخ مرکبات مشهوره مجربه اکثر مذکورات
اما ماء الجبن بدانکه ماء الجبن از چند جهة بهتر از جمیع ادویه مسهله است
اول انکه بنا بر رقت قوام و لطافت قبل از انکه قوة آن بتحلیل رود و باطل شود
و بعضو مقصود میرسد دویم انکه هم تقویت دارد و هم حدت پس بسبب قوة
تملیس و ارخای مجاری و تعدیل و ازلاق اخلاط حاره مینماید و بحدت
تقطیع مواد لزجه میکند سیم انکه چون جبنیه از شیر جدا شد مائیه و
دهنیه باقی می ماند و مائیه آن مسهل و ملطف است و دهنیه آن منضج و ملین
چهارم انکه فضله که از آن در بدن باقی میماند مضرت نمیرساند بلکه غذای
بدن میشود بخلاف سایر ادویه مسهله پنجم انکه چون شیر غذای مالوفست
طبیعت بآن بهتر اقبال و تصرف میکند و قوة آن و انچه بدان ممزوجست
زودتر بفعل می آید ششم انکه در تابستانهای گرم می توان خورد بخلاف مسهلات

دیکر وچون این مقدمات دانسته شد بدانکه صنعت ماء الجبن چند
نوعست وهر نوعی در بعضی حالات انسب پس اکر جهة احتراقات
صفراویه وسایر امراض که از صفرا واحتراق آن عارض میشود وآن جهة
تبرید بدن وتفتیح سدهای جکر وطحال وازاله یرقان وجهة جلای
ظلمه بصر وجرب وقروح وشری ومانند اینها خواهند بر این صنعت مناسبت
بکیرند بزجوان صحیحی که سرخ مو ودرشت چشم بوده باشد واز زائیدن آن
چهل روز یا بیشتر کذشته باشد وچند روز او را علفهای موافق بدهند
مثل قصیل جو وکشنیز تازه وبرک کاسنی وبرک بزرقطونا وکاهو وخیار و
امثال اینها وشبها از جو نیمکوفته تر کرده قدری بدهند بعد از آن شیر او را
بدوشند ودو رطل در دیک رطل سنک کرده با آتش ملایم بجوشانند
ودر اثنای جوش با چوب پد انجیر برهم زنند و پارچه ابر تر کرده بر سر
دوره دیک بمالند وبعد از چند جوشی که در حین بلند شدن شیر دیکر
ازوختن سه اوقیه سکنجبین با یخ سرد کرده بر آن بپاشند وسر دیک را
پوشیده در میان آب یخ یا برف بکذارند تا اجزای جبنی آن بسته شود و
کرمی آن بر طرف شود بعد از آن بعد از آن از کرباس صفت دو تویی صاف

کند

کند وصافی آنرا با یکمثقال نمک اندرانی صلایه کرده مکرر در دیک کرده اند که
بجوشانند وکفها از کرفته وصاف نموده بدستوری که بعد از بیان اقسام صنعت
آن مذکور خواهد شد بنوشند واز مسهلاتی که با این نوع مذکور باید نوشید
یکی آنست که سه مثقال پوست هلیله زرد را کوفته وبیخته با روغن بادام
چرب کرده با سه مثقال قند سفید کوفته مخلوط ساخته قبل از شرب ماء الجبن
بخورند وماء الجبن را بر بالای آن بنوشند وهر چند روز بعوض هلیله این
سفوف را بخورند صفت آن پوست هلیله زرد دو درم صبر سقوطری یکدرم
کل سرخ کثیرا از هر کدام نیم درم واکر بسیار قوی خواهند سقمونیا یک طسوج
انیسون یکدانک اضافه نموده سفوف ساخته استعمال کند واکر ماء الجبن را
جهة تعدیل مزاج حار واطفای التهاب وحرارت احشا وجمیع بدن که کرم
بوده باشد خواهند باین طریق بسازند که شیر را در دیک سنک کرده با چوب
بید برهم زنند وبا آتش ملایم بجوش آرند وهر یک رطل شیر را دو اوقیه سکنجبین
ساده که با یخ یا برف بسیار سرد کرده باشند ویک اوقیه آب غوره بر آن
بپاشند دیکر او را کرفته بطریقی که در نوع اول مذکور شد مهیا نمایند وبا این
سفوف بخورند صفت آن کل سرخ جز طباشیر نصف جزء شربتی دو درم

جرب ص اگر انکه **ماء الجبن** جهت ازاله حار و خارش و جوششها مثل شری و جراحتها
و تاریکی چشم که از صفرا و حرارت حادث شده باشد و اکثر این قسم ظلمة
بعقب امراض حاره عارض میشود و بجهت دفع حدت و حرارت معده که از
انصباب صفرا متولد شده باشد خواهند بهمین طریق نوع دویم بعمل
آرند الا سکنجبین را تماما با آب غوره داخل کنند و با این سفوف بخورند
صفت آن پوست هلیله زرد کابلی و هلیله سیاه از هر کدام یکدرم افتیمون
یکدرم و نیم افسنتین یکدرم صبر غاریقون آهی نیم درم نمک اندرانی
ربع درهم شربتی از نصف مجموع سفوف تا ثلثان بحسب قوت طبیعت و اگر
انکه بجهت اوجاع حاره جگر خواهند از همین نوع دویم با آب کشوث و آب
شاهتره تازه مناسبت **و اگر ماء الجبن را** جهت امراض سوداویه کهنه مثل کلف
و قوبا و مالیخولیا و جرب کهنه غلیظ و ابتدای ظهور علامات جذام خواهند
باین کیفیت بسازند **صفت آن** بگیرند دو رطل شیر و یک دانک پنیر مایه
بزغاله تازه در ان میان بمالند و سر آنرا پوشیده بگذارند تا بسته شود
بعد از آن با کارد خطها کشیده قطعه قطعه کنند و دو دانک نمک اندرانی
صلایه کرده بر آن درزهای خطوط بپاشند و در صافی سفت اندازند

بیاویزند

بیاویزند تا صافی آن بچکد بعد از آن سه اوقیه سکنجبین با آب صافی آن
ممزوج نموده باتش ملایم بجوشانند و با چوب انجیر ترکه پوست از آن کنده
و سر آن را بطریق سر مسواک ریشه ریشه کرده باشند بر هم زنند چون خوب
بجوش آید فرو گرفته صاف نموده با این سفوف بخورند **صفت** پوست هلیله
زرد و کابلی و هلیله سیاه آهی یکجزء افتیمون اسطوخدوس بسفایج کاوزبان
آهی نیم جزء نمک سیاه ربع جزء کوفته و بیخته شربتی از نیم درم تا ده درم و اگر
علت صعب و مزمن بوده باشد با ایارج ارکاغانیس یا ایارج لوغاذیا از
یکمثقال تا دو مثقال با سفوف آمیخته نموده بخورند **و اگر ماء الجبن را**
اخراج فضول بلغمیه و ردائت مزاج که از کثرت بلغم بوده باشد و از جهت
سدهای جگر و استسقا خواهند این نحو بسازند **صفت آن** بگیرند شیر تازه
دو رطل و یک دانک پنیر مایه نمک سود و یک اوقیه مغز کاجیره کوفته
و بیخته در میان شیر بسیار بمالند و سر آنرا پوشیده بگذارند تا ببندد بعد از
آن بطریق مذکور قطعه قطعه نموده نیم درم نمک سیاه صلایه کرده بر آن
پاشیده در صافی بیاویزند و آب آنرا گرفته تا سه اوقیه سکنجبین عسلی ممزوج
نموده مکرر جوشانیده و صاف نموده با این سفوف بخورند **صفت آن** هلیله

سیاه مصطکی انیسون تخم کرفس بادیان نمک سیاه از هر کدام بقدر

حاجت شربتی از سه مثقال تا پنج مثقال واین سفوف نیز مناسبت

صفت آن ایارج فیقرا چهار دانک نمک سیاه دو دانک واین یکشربت است

چون انواع ماء الجبن دانسته شد بدانکه شرایطی که در ماهیت بز مذکور

کردید بعضی مفقود باشد موقوف ندارند الا آنکه واجبست که بز مریض

وشیر آن قلیل باشد و دیکر باید دانست که بجهت امراض سوداویه مزمنه

اکر سکنجبین افتیمونی باشد بغایت بهتر است واین نسخه سهل المأخذ

کثیر المنافعست **صفت آن** بکیرند هلیله سیاه و نمک هندی وافتیمون

و در سرکه خیسانیده وصاف نموده بآن سرکه سکنجبین بسازند و دیکر

آنکه اکر تخم کاچره بری باشد بسیار بهتر از پوست آنست **و دیکر آنکه**

اکر بجهت امراض وسدهای جکر وطحال از شیر شتر بسازند بهتر است

وکیفیة خوردن آنچنانست که تا چند روز بعد از سهولت وصعوبة مرض

واقتضای مزاج ماء الجبن را خالص بی آنکه بسفوف یا بدوای مسهلی

ممزوج سازند بنوشند و روز اول سه اوقیه بنوشند و روز بروز

زیاده کنند تا بده اوقیه رسانند وهر مقداری را که می نوشند بایل

که سه حصه کرده به سه دفعه بنوشند هر دفعه تا دفعه دیکر نیم ساعت

فاصله باشد وبعد از هر دفعه چند کام بروند وچون با ادویه

مسهله بنوشند از مقدار آن کم کنند که بعضی اوقات افراط در اسهال

میکند وبعد از فراغ از عمل آن اشربه واغذیه بدستور سایر مسهلات

اما کیفیة استعمال بیخ جکر چینی بدانکه بیخ چینی دوای کثیر الفواید است

واین مختصر کنجایش تعداد منافع آن ندارد خصوصاً در ازالة امراض جمعی

که مرض مشهور با تشک کشیده آیینت فیخ چینی هر چند که کهنه وشغلغل باشد

وبهر نوع که بخورند البته منتفع می شوند حتی آنکه جمعی را دیده ایم که هر روز

پاره مختلفه را با وزان مختلفه می خوانیده اند واز بسی امراض نجات یافته اند

ولیکن بهترین طرق آن طریق تعریق است خصوصاً در امراض معضله

مزمنه وبعد از آن مغلیست بنوعی که حکمای هند مقرر نموده اند

وبعد از آن استعمال معاجین آنست بعد از آن سفوفات بعد از آن

طریقی که مشهور است بفالوده ودر جمیع اقسام اولی آنست که بعد از

تنقیه بدن از ماده فاعل مرض بوده باشد ورعایت پرهیز نموده خصوصاً

از آنچه بعلت مرض مضرت دارد واز ترشیها ولبنیات واز آب وهوای

شدیدة البرودة و از جماع و اعراض نفسانی و اغذیهٔ بنجره و نفاخ
و در امراض صفراویه و سوداویه از نمک بقدر امکان موجب زیادتی
ظهور منفعت آنست و فقیر هر پنج قسم را در این رساله بیان میکنم اما طریق
تعریق بیان چنانست که بگیرند هر روز هشت مثقال چوب چینی که او را برند
با کارد تراشیده و ریزه ریزه کرده باشند و یا آنکه نیم کوب کنند و
با یکمن و نیم تبریز آب در دیگ سنگ یا سفالی یا مس تازه قلعی کرده
کنند و سر او را پوشیده منافذ او را بخمیر محکم کنند چنانچه بخار آن مطلق
بیرون نرود و با آتش ملایم بجوشانند تا بنصف آید بعد از آن
بیمار لحاف بزرگ بر سر خود گرفته دیگ را همچنان سربسته در زیر
لحاف بزیر او بگذارند و بیمار باهستگی سر دیگ را گشوده سر بخار
آن بدارد و محل درد یا زخم را نیز بخار بدارد و تا تواند صبر کند بعد
از آن دو فنجان از آن آب گرم گرم در همان زیر لحاف بنوشد و لحاف
را بر خود پیچیده بیک کنار بخوابد تا عرق خشک شود و باهستگی برخیزند
و خود را پوشیده نگاه دارد و می باید که از وقتی که بزیر لحاف میرود
تا محلی که عرق خشک شده می نشیند چنان کند که مطلق هوا باعضا

گرم

گرم و نرم شده او بهیچ وجه او نرسد که مفاسد عظیمه بر آن مترتب می گردد
و آن آب جوشیده چوب چینی را صاف نموده قدری در دیگ طعام و
خمیر نان و قدری در آفتابه وضو و طهارت کنند و تتمه را چنان نگاه
دارند که اثر گرمی آن در آن اندکی باقی باشد و در محل تشنگی بخورند
و در شربتی که گاهی میل بکنند داخل کنند و ثفلهای جوشیده در سایه
تنک کرده خشک کنند و بعد از بیست روز می باید که تا بیست روز
دیگر هر روز هشت مثقال آن ثفلها در دو من تبریز آب بهمان دستور
مذکور بجوشانند تا بچهار یک بتریز آید و بهمان طریق استعمال کنند
و اگر مریض مرطوب بوده باشد و بسیار ضعیف القوة نباشد ناشتا
شروع کند و الا اغذای لطیف زود هضمی که مسدد نباشد مثل زرده
تخم نیم برشت و شوربای گوشت و مانند اینها قلیلی قبل از شروع بچهار
ساعت بخورند و آن ثفلهای دوباره جوشیده را نگاه دارند تا بعد
از اتمام بسه روز یا پنج روز مجموع را در آن قدر آب که چون برقع آید
آب زن را کفاف باشد بجوشانند و صاف نموده بحمام برده در حوض
کوچک ریخته در آن میان آنقدر که توانند نشست بعد از آن بشویند و دیگر

تداپیر جزئی که باین طریق متعلق است ظاهر است و احتیاج بیان ندارد
و اما طریق مغلی و حکمای هند باین نوع بسیار اعتقاد دارند الحق که در
بسیار امراض مزمنه آزموده‌ایم و نافع آمد صفت آن بگیرند هر روز بیخ
چینی چهار مثقال و نیم آن را نیم‌کوب کنند و در دیگین تبریز آب با آتش
ملایم بجوشانند تا بدو فنجان آید صاف نموده گرم گرم بنوشند و خود را
بپوشند و وقت خواب نیز اگر آن بیخ چینی که صبح جوشانیده‌اند جوان
و صلب و سرخ و بی کره و غیر صمغ و غیر متخلخل بوده باشد همان ثفل
آن را در دیگین و نیم تبریز آب بجوشانند تا بدو فنجان آید و بهمان طریق
صبح بخورند و اگر متصف بصفات مذکوره نبوده باشد وقت خواب
نیز چهار مثقال و نیم از همان قسم صبح ناجوشیده بعمل آورند و اما طریق
استعمال معاجین بدانکه اگر نظر بجمیع عوارض علیل کرده از ادویه موافقه
نافعه بقواعدی که در ترکیب ادویه مقرر نموده‌اند معجونی تالیف کنند
و جزو اعظم آن را بیخ چینی کنند بهتر است والا از معاجین مجربه کثیرة الاستعمال
که در اشخاص مختلفه نفع آن ظاهر شده باشد استعمال کنند و از آنجمله
سه نسخه است که بنده فواید عجیبه و منافع غریبه در اکثر اشخاص و امراض

از آن

از آن مشاهده نموده‌ام اول این معجون است صفت آن بیخ چینی هشتاد
مثقال دارچینی سورنجان آهی سه مثقال گاوزبان بادرنجبویه
فلفل [illegible] مثقال زرنباد زنجبیل قرنفل بوزیدان زعفران درونج مصطکی
آهی دو مثقال بسه وزن عسل علی الرسم معجون کنند شربتی هر صبح و
هر شام دو مثقال باشد با یکفنجان آب طبیخ بیخ چینی دوم این نسخه است
که تالیف اطبای روم و فرنگستان اکثر امراض سوداویه و بلغمیه و امراض جلدیه
و امراض دماغیه و مفاصل را نافعست صفت آن بیخ چینی سی مثقال
دارچینی زنجبیل یکمثقال جوزبوا بسباسه کبابه ریوند چینی سنای مکی کدر
مصطکی آهی سه مثقال زعفران یکمثقال بدو وزن عسل علی الرسم معجون
کنند شربتی هر صبح و هر شام دو مثقال با یکفنجان آب طبیخ بیخ چینی سیم
این معجون است که مستعمل اطبای اکثر بلاد است چوب چینی ده مثقال ریوند
چینی سه مثقال سنای مکی پنج مثقال دارچینی سه مثقال قند سفید ده
مثقال علی الرسم معجون کرده هر صبح و هر شام یکمثقال بخورند اما سفوفات
نیز سه نسخه است که بسیار بعمل می‌آورند اول اینست چوب چینی یازده
مثقال گل گاوزبان زرنباد دارچینی از هر کدام دو مثقال نبات سفید

[illegible]

ده مثقال کوفته وبیخته شربتی هر صبح وهر شام سه مثقال نسخهٔ دویم
پخ چینی بیست مثقال دارچینی ده مثقال نبات سفید سی مثقال
شربتی هر صبح وهر شام سه مثقال نسخهٔ سیوم واین اپیشتر جمعی که
آنمرض کشیده اند یا کسانی که ضعیف البنیه باشند جهة حفظ صحة
مداومه میکنند وبغایة نافع می باشد پخ چینی ونبات مساوی کوفته
وبیخته شربتی هر صبح وهر شام یکمثقال وآن دو قسم اول آنرا یکفنجان آب
طبیخ پخ چینی باید خورد اما فالوده صوفیان بنوعی که در اکثر اشخاص وامزجه
نفع آن ظاهر شده اینست بگیرند هر روز پخ چینی شش مثقال دارچینی
دو مثقال نبات سفید ده مثقال مجموع را کوفته ونرم بیخته در پنجاه مثقال
عرق بید مشک وپنجاه مثقال گلاب وپانصد مثقال آب باتش ملایم
آنقدر بجوشانند تا مثل حریره غلیظ شود وزیاده از شصت هفتاد مثقال
نماند وآنرا گرم بخورند وجمیع انواع خوردن پخ چینی اقل آن بیست روز واکثر
آن چهل روز باید اما کیفیت استعمال پادزهر بدانکه پادزهر حیوانی خصوصًا
شبانکاره بغایت عزیز است ومستحق آن عزت نیز هست زیرا که تقویت
قلب وحفظ حرارت غریزی میکند ودفع ضرر سموم مشروب ومنهوشه

مینماید

مینماید واستعمال آن بجهة حفظ صحة جایز نیست مگر مشایخ مبرودی
مزاج را وصیت طریق استعمال آن دو طریق است اول آنکه مختار
اکثری از اطبای فارس وعراقست وانچنانست که در سال اول یک دانک
پادزهر حیوانی را با ادویه که مذکور میگردد حب نموده بلع کند ودر
سال دویم دو دانک وهمچنین هر سال یکدانک می افزایند تا سال ششم
یکمثقال برسد وبعد از آن زیاده نمیکنند که زیاده بر یک مثقال
از نوع فارسی آن اکثر اوقات مضرت میکند وجایز نیست وبنده شخصی را
دیده ام که هر سال از پادزهر حیوانی هندی مفرد را هفت مثقال میخورد
منتفع میگردید واین امری عجیبست صفت حب آن اینست که هر یک
دانک پادزهر را ورق طلا دو عدد وورق نقره چهار عدد مصطکی عنبر اشهب
مشک خالص لعل بدخشی زبرجد یاقوت مروارید ناسفته آهن بوزن یک جو
متوسط پادزهر را علیحده وجواهر انرا علیحده با سنگ سماق بغایت نرم کنند
وبا بقیه اجزا مخلوط ساخته در روی سنگ سماق همه را بیک دیگر سرشته
حب کنند ودر سال اول سه عدد حب کرده در ماه اول بهار در روز
که برودة از هوا زایل شده باشد وحرارت غالب نگردیده هر سه حب را

صبح بناشتا بلع کند در سال دویم شش حب کرده دو روز بخورند و در سال
سیم تا سال ششم و ما بعد آن نیز نه حب کند و سه روز هر روز سه حب
بلع نموده یک فنجان گلاب و عرق بید مشک و عرق گاوزبان که بنبات
سفید یا شربت سیب شیرین کرده باشند بر بالای آن بنوشند
طریق دویم مفرحیست که شاه بهاء الدوله نوربخشی در خلاصة التجارب
ذکر کرده و بمفرح شاهی موسوم ساخته و میگوید که حسب الامر سلطان
حسین میرزا آن مفرح را تالیف نموده ادعا کرده که اکثر قوتش در بدن
شارب آن تا یکسال بماند و استعمال آن مفرح بهترین طرق استعمال
پادزهر است و این معنی بخط حکیم عماد الدین محمود رحمه الله دیده ام
و بنده نیز بعد از آنکه بتوفیق الله تعالی معالجه خواجه بیک وزیر خراسان
نمودم او هر سال یک مثقال پادزهر بطرق متعارفه میخورد و نفعی معتد به
یافت باستعمال مفرح شاهی قرار دادم و در سالی دو مرتبه یکمرتبه در حمل
و یکمرتبه در میزان و هر مرتبه سه روز میخورد و بغایت منتفع میگردید
صفت آن پادزهر حیوانی ده درم جدوار ختایی پانزده درم زعفران
پنج درم ابریشم محرق بادرنجبویه آهی هفت درم ریزه لعل شش درم گاوزبان

سه درم عنبر اشهب دو درم مشک یک درم صندل سفید درونج عقربی
آهی چهار درم آمله مقشر زرنباد آهی سه درم و نیم گل سرخ هشت درم
مجموع را فرادا فرادا کوفته و بیخته داخل هم کرده بعرق بید مشک خمیر کرده
در سایه نیم خشک نموده بشربت سیب مقوم معجون کنند شربتی یک مثقال
باشد **و طریق دیگر** که اکثر عوام الناس چنان استعمال میکنند و آن چنانست
که هر سال پوزنی که طریق اول مذکور شد با سنگ سماق صلایه نموده
بگلاب و بید مشک حل کرده بر حنک بمالند تا انکه بدندان نرسد
و منفعت این طریق با آن دو طریق اول نمیرسد و بر هر تقدیر سه روز قبل
از خوردن پادزهر و هفت روز بعد از آن از آنچه در پرهیز چینی مذکور
شد اجتناب لازم دانند خصوصا از جماع تا چهل روز احتراز نمودن
اولی و از خطر دورتر است **اما طریق استعمال جدوار** بدانکه شرافت و فضیلت
جدوار زیاده بر آنست که تقریر توان نمود و این حقیر فوایدی چند از آن
مشاهده نموده ام که بمنزله خرق عادة بوده و اکثر آنچه تجربه نموده ام بیان
میکنم و نیز بدانکه استعمال آن یا بجهة حفظ صحة است یا بواسطه ازاله مرض
اما بجهة حفظ صحة پس آنست که بقاعده که اطبای ختا و ما وراء النهر قرار داده اند

که هر سال بنوعی که درین بلاد باد زهر بخورند در آن ولایت جدوار
بخورند و بسیار منتفع می شوند و میگویند که هر منفعتی که در باد زهر هست
در جدوار نیز هست مع زیادتی که باد زهر را در امزجه حاره و در جوانان
استعمال نمی توان کرد و از استعمال جدوار مطلقا مانعی نیست با آنکه
که اکثر اوقات بلکه علی الدوام مداومت می نمایند اما طریقی که اطبای
ایشان مقرر نموده اند چنانست که در اول تحویل حمل هفت روز
باین ترتیب بخورند که روز اول دو دانک روز دویم سه دانک روز سیم
چهارم چهار دانک روز پنجم سه دانک روز ششم دو دانک روز هفتم
یکدانک باین صنعت استعمال کند که هر روز آن مقدار معین را کوفته
و بغایت نرم بخته با گلاب پنج مثقال عرق بید مشک پنج مثقال عرق
گاوزبان خالص ده مثقال آمیخته نبات سفید هفت مثقال زعفران نیم
دانک عنبر اشهب یک دانک صلایه نموده اضافه کنند و تخم بالنگو
یکمثقال تخم ریحان نیم مثقال بر آن افزوده بناشتا بنوشند و همان
پرهیزی که در باد زهر مذکور شد رعایت کنند که بغایت نافعست
ولیکن جدوار باید که ختایی الاصل بنفش رنگ که کرم دخل نکرده باشد

تا انکه

تا انکه منافع مطلوبه بحصول پیوندد اما طریق مداومت و اعتیاد
بدان نیز دو قسمت یا انکه معتادا هر روز یک دانک یا دو دانک حب
نموده بلع می نمایند یا انکه با ادویه مقویه دیگر و قلیلی از افیون جهة حفظ
و بقای قوای ادویه و ظهور نشاه و تغییری ترکیب نموده حبی میسازند
و از یکعدد یا زیاده بقدر ظهور کیفیت بخورند و بهترین نسخ حبوب
جدوار این نسخه است که موافق اکثر امزجه است صفت آن جدوار
ختایی سه مثقال صندل سفید عود قماری زعفران زرنباد خصیة
الثعلب طباشیر سفید مصطکی طلای محلول نقره محلول اگر میسر شد
از اوراق تمام مروارید ناسفته یاقوت درزه آهی یکمثقال صمغ عربی نیم مثقال
افیون بنفش خشک دو مثقال مجموع را علی الرسم کوفته و بیخته و بسنگ
سماق صلایه نموده با آب سیب و عرق بید مشک خمیر نموده بمقدار فلفل
حب کند و این نسخه نیز مؤلف اطبای ماوراء النهر است و بسیار نافع است
صفت آن جدوار ختایی دو مثقال عود قماری مصطکی زعفران از هر
یکمثقال افیون یکدرم مشک دو دانک علی الرسم حب نموده استعمال
کند اما استعمال آن بجهة ازاله مرض باید دانست که در تقویت اعضا

رئیسه خصوصاً قلب و دفع سموم مشروبه و ملدوغه و تفتیح سده کبد و
طحال و دفع عفونت اخلاط و حفظ بدن از تاثیر اهویه وبائیه استعمال
آن شربا مع ما یناسب الحال و یقتضیه و در تحلیل اورام حاره و بارده
و منع ماده و تسکین اوجاع و الام استعمال آن طلاء از خارج بانچه
مناسب باشد عدیل و نظیر ندارد و این فقیر در جمیع افعال مذکوره بکرات
تجربه نموده و تفصیل کیفیات استعمال آن در امراض داخلی و خارجی در کتاب
مفید بعربی مذکور گردیده **اما کیفیة استعمال الترياق** فاروق بدانکه
تریاق فاروق مستغنی از تعریف است مشروط برانکه مجرب و ممتحن بوده باشد
و امتحان آن بان سه طریق که در قانون و کامل و اکثر کتب معتمده از قدما
منقولست اگرچه اعتماد بدان طرق بیشتر است و لیکن در اکثر اوقات
ممکن نیست و بیشتر مردم را میسر نمیشود و انچه همه وقت همه کس را میسر است
دو طریقست که ابو الریحان در امتحان تریاق فاروق نقل نموده یکی آنست
که اول قدری سیر خام بخورند و بعد از ان قلیلی از تریاق بخورند اگر قطع
رایحه سیر از دهن فاروق بکند خوبست و الا فلا دیگر انکه اندکی از تریاق
را با ربع آن سیر کوفته بهم آمیزند و بعد از یکشب اگر رایحه سیر معلوم نشود

خوبست و دیگر نقل کرده که تریاق فاروق را در خون خوکی که منعقد شده
باشد بریزند اگر در ساعت آن خون گداخته شود نیکو بود **و چون**
تریاق ممتحن بدست افتد باید دانست که شاربه تریاق میباید که ضعیف
القوة نباشد و در کبد یا طحال یا معده شارب آن فسادی نباشد و
واجب که بدن او از اخلاط فاسده پاک باشد و هوای زمان نیز معتدل
باید و بهترین اوقات وقتیست که شمس در حمل یا در میزان باشد و بدترین
اوقات انکه شمس در اسد یا در جدی باشد و از اعظم شرایط تناول
تریاق آنست که در هر طلوع آن مقدار شربتی که مخصوص بان علت است
بناشتا بلع کند و شربتی که مناسب مرض بوده باشد بر بالای آن بنوشند
و تا هفت روز مطلق چیزی از ماکول و مشروب نخورند تا انکه جوع
اشتداد یابد بعد از آن یک کاسه از آب طبیخ شبت که با عسل و نمک شیرین
و شور کرده باشند نیم گرم بنوشند و جهد نمایند تا قی کنند که اگر باین طریق
عمل کنند خلطی از معده دفع میشود که از غایت غلظ و لزوجت و فساد لون
ان موجب تحیر و تعجب میگردد و اعتقاد فقیر آنست که سوای انقسم
مذکور هیچ قسم دیگر نمی توان عمل کرد زیرا که چون تریاق وارد معده

کردید بخار آن ببر منتقم میگردد و مواد ردیه را بمعده میریزد و
قوة آن بعروق نفوذ نموده فضول فاسده را بمعده بر میگرداند پس اگر
بقی دفع نکنند بعد المخلوط گردیده افساد آن میکند و با عصارهٔ غذا
بجگر نفوذ کرده افساد خون مینماید و صلاحیت غذای بدن در آن
نمی ماند و این قاعده عامست جمیع متناولین تریاق را قاطبة اما کیفیة
استعمال ایارجات کبار مثل لوغاذیا و ماتندان و منفعت آنها
خصوصاً لوغاذیا در امراض مزمنه مادیه احتیاج بشرح و بیان ندارد
بدانکه واجبست که قبل از تناول ایارج لوغاذیا ده روز پرهیز کند
و بعد از خروج از تناول آن نیز ده روز پرهیز کند و در ده روز
قبل شوربای با نخود آبی که با جوجه مرغ و نخود بسیار و قلیلی از دارچینی
و زیره و کشنیز خشک پخته باشند اقتصار کند و در ده روز بعد شوربای
میخوش که مایل بترشی بوده باشد که اگر گوشت بره و جوجه مرغ و آنچه
انچه مناسب مزاج بوده باشد و با آب لیمو و قند یا سرکه و قند میخوش
کرده باشند بخورند و میباید که از ساختن آن ایارج یکسال و نیم کمتر
نگذشته باشد و سحر و روز قبل از تناول ایارج بدو ساعت یکفنجان آب

طبخ جو مقشر و انار دانه باید خورد و بعد از آن ایارج را بمقدار و کیفیتی
که مقرر است باید خورد اما ترتیب خوردن حب سیماب و کیفیت
تمزیج بقیه وطی زیبق بدانکه سلیم ترین انواع حبوب سیمابی که مجربست
اکثر بلاد است سه قسم حبست که مذکور میگردد اول بگیرند سیماب
ده درم سفوف مقوی که عبارت از سفوفیست که از دارچینی و رازیانه
و قرنفل و مصطکی مساوی ساخته باشند پنج درم برگ حنا فلفل زنجبیل از هر
دو درم مجموع را کوفته و بیخته سیماب را با اینها مخلوط ساخته کف مال کنند
تا کشته شود پس بعسل و شربت لیمون معجون کرده هر صبح و هر شام شربتی بقدر نخود
بزرگ باشد دویم بگیر فلفل چهار مثقال هلیله سیاه سه مثقال کوفته
بیخته سیماب هفت مثقال قند سیاه کوفته پانزده مثقال آرد سپید و روغن
گاو هر یک شش مثقال مجموع ایشان دیگر آمیخته کف مال کنند تا سیماب
کشته شود پس چهارده بخش نموده هر صبح و هر شام یک بخش را حب کرده
بلع کنند سیوم بگیرند نانخواه و شکر خام و سیماب آهی یکمثقال مجموع را
با یکدیگر در روی سنگ آنقدر سحق کنند که سیماب کشته شده مجموع یکدست
شود و بعضی بعوض شکر کشمش سبز میکنند و بعضی بعوض نانخواه زرنباد

میکند بعد از آن تمامی را هفت حب کنند شربتی یکعدد باشد **اما طریق**
استعمال این حبوب چنانست که هفت روز هر روز یک شربت مقرر را بخورند
و یک قاشق آب نیمگرم بر بالای آن بخورند غذا شیر برنج بی نمک بقند
سفید سوده یا نبات و نان مایه دار بی نمک و پاچه بره یا بزغاله بی نمک
بخورند و رعایت پرهیزی که در بیخ چینی مقرر کرده شده بنمایند و اگر طبیعت
محتبس گردد ده مثقال روغن بادام یا روغن بالجلم شیرخشت بعد از حب بنوشند
و اگر از جوشش دهن و حلق بسیار متأذی باشند اول بجهت تسکین درد
طبیخ خطمی یا خبازی یا بنفشه کبود لحظه بلحظه مضمضه کنند و آخر که سیلان لعاب
کمتر شود تمر و گلاب یا رب شاه توت و آب کشنیز تازه و گلاب یا نقیع سماق
و زرشک و قراقروت و کشنیز خشک و گلاب نیم گرم مضمضه و غرغره کنند
و طباشیر و فوفل و گل سرخ و آرد برنج و تخم خرفه و کات هندی کوفته بیخته
بر دهن بپاشند و خاکستر جوزقه پنبه بر قرحه دهن پاشیدن بغایت
نافعست **اما قرص طلای سیماب** و آن نیز انواع است و بهترین و فاضلترین آنها
نسخه ایست **اول** بگیرند جدوار ختائی کندر مصطکی سورنجان قسط
تلخ زراوند مدحرج حب الغار مرصافی مقل سکبینج جاوشیر زرنباد عاقرقرحا

آهی دو مثقال برنجاسف سه مثقال زیبق چهار مثقال صابون رقی نیم قالب
آب لیمو بقدر احتیاج روغن بابونه روغن دانه زرد آلوی تلخ روغن
زنبق روغن گاو کهنه روغن گل آهی هفت مثقال موم زرد پیه گرده بز
آهی ده مثقال روغنها را با موم یکجا گدازند و پیه ها را با گلاب بسایند و
صموغها را با آب لیمو حل کنند و زیبق را به پیه بز نیکو بکشند و مجموع را ترکیب
کنند و در کشتن سیماب سعی بلیغ نمایند و در وقتی که داخل کنند می باید که
سرد باشد و در هاون سنگ بکوبند بعد از آن چند روز بگذارند تا مزاج
یابد پس بطریقی که مذکور میگردد استعمال کنند **دویم** بگیرند موم نیم مثقال
در سه مثقال روغن گاو و پنج مثقال روغن گرده بز که با آب شسته باشند — پیه گرده نا
حل کرده شش مثقال سیماب و چهار مثقال حنای سوده اضافه نموده کف
مال کنند تا سیماب کشته شود و استعمال کنند **سیوم** بگیرند پیه گرده
بز ده مثقال روغن دانه زرد آلوی تلخ بیست مثقال موم زرد سه مثقال
با یکدیگر گداخته بعد از آن تریاق اربعه ده مثقال با آن مخلوط ساخته چون
سرد شود سیماب سه مثقال داخل کرده آنقدر بمالند تا سیماب کشته شود
اما طریق استعمال آن چنانست که هر یک از اقسام ثلثه را که اختیار میکنند

می باید که سه حصه کرده سه روز متراخی هر روز در محل اعتدال هوا
و معتدل در مکانی معتدل باین کیفیت بمالند که ابتدا از میان دو ابرو
کنند و تا پر کردن به پهنای دو انگشت بمالند و بر تمام مهرهای پشت
و بر جمیع مفاصل بدن از دستها و پایها و مفاصل انگشتان و هر جا که
دردی و المی احساس نمایند بمالند ولیکن بمغابن ثلثه که عبارت از
پر گوش و زیر بغل و کش ران بوده باشد نمالند و باید که فی ما بین هر روزی
از آن سه روز که روغن میمالند تا روز دیگر سه روز فاصله باشد و بدن را با
جامهای پنبه دار گرم پوشیده از هوای سرد نهایت احتراز واجب دانند
و همچنین رعایت تمامی آنچه در پرهیز چینی مذکور گردیده بنمایند و قطعه
نقره خالص در دهن نگاه دارند و آنچه از مضامض و دوا روایت کرده در حب
سیماب مذکور گردیده جهت جوشش دهن بعمل آورند و بعد از اتمام ایام
تمریخ سه روز صبر نموده بعد از آن بحمام رفته بعد از آنکه بدن را بصابون
رقی شسته باشند بطبیخ بنفشه و خطمی و سبوس بشویند **منفعت یازدهم**
در اسباب تولد ریاح و علامات غلبهٔ آن و کسر و تحلیل آن بدانکه حرارت
ضعیفه هرگاه عمل کند در مادهٔ غلیظی مرتفع میشود از آن بخارات غلیظه

عسرة التحلیل پس هرگاه مفارقت نمود حرارت آن بخار غلظ آن زیاده میشود
پس اگر در عضو منتشر و متخلخل است اسم ریح بر آن اطلاق میکنند و اگر ساکن
و محتبس باشد در یک فضا مثل معده آنرا نفخه میگویند و از جمیع اغذیه
نفاخه و غلیظه و آنچه در آن رطوبت فضلی باشد ریح و نفخ متولد میشود
و علاماتی که دلالت بر ریاح میکند از آنجمله آنست که در اعضای حساسه
وجع ممدد که با خفت و انتقال بوده باشد پدید می آید و حرکات غیر طبیعی
مثل اختلاجات در اعضا ظاهر میگردد و قراقر و نفخ در شکم و معده محسوس
میشود و ریاح بآروق و غیره بسیار دفع میشود و از دفع آن خفتی حاصل
میگردد **و اما آنچه** کسر و تحلیل ریاح میکند از ادویه مفرده صعتر است و برنجاسف
سداب و کندر و انیسون و کرویا و فودنج و نعناع و نانخواه و قرنفل و مصطکی
و کاشم و زیره و حب الغار و بسالیوس و خولنجان و سکبینج [illegible]
از مذکورات یا خوانیدن بعضی از آنها یا پارچهٔ آهری را بطبیخ بعضی از آنها
کرده و گرم گرم بر عضو نهادن تحلیل نفخ و ریح میکند و همچنین اگر قلیلی
از چندی دسته با سرکه بنوشند بغایت نافعست و از مرکبات **حب**
کاسر الریاح بغایت سریع النفعست **صفتش** خولنجان و سکبینج مساوی

حب نموده شربتی یکمثقال با آب گرم نافعست و دیگر **تریاق اربعه** وآن
در تحلیل ریاح غلیظه از معده وامعا وسایر احشا و در تسکین اوجاع
که از برودة وریح متولد شده باشد بی نظیر است **صفت آن**
خنطیانای رومی حب الغار زراوند طویل مر صافی اجزا مساوی
علی الرسم با عسل معجون کرده شربتی یکمثقال باشد با آب گرم و دیگر
معجون بزور که بجهة ریاحی که در شکم متولد شود و دردهای جگر
وطحال ومعده نافعست **صفت آن** سلیخه حماما سنبل نانخواه رازیانه
تخم کرفس انیسون سیسالیوس جند بیدستر تخم شبت زراوند
طویل مصطکی اسارون کرویا اجزا مساوی علی الرسم با عسل معجون
نموده شربتی از یک مثقال تا دو درم باشد **منفعت دوازدهم** در اسباب
تولد سده وعلامات حدوث وبیان مفتحات آن **بدانکه** سده سبب
بسیاری از امراض صعبه میگردد وحدوث آن یا از جهة وقوع شی
غریبست در مجری مثل سنگ ریزه وریگ یا ثفل بسیار و یا خلط غلیظ
لزج یا خون بسته وماننده آن یا انکه برودة یا یبوستی قوی که موجب
قبض مسددی شود و یا از جهة شدة قوة ماسکه یا ضعف دافعه تا

در مجری میماند وسده میشود و یا از جهة بستن شدید یا
از انطباق مجری بسبب ورمی که از مجاورت آن مجری را بفشرد و
امثال اینها وگاه یکی از این اسباب موجب سده میگردد وگاه بیشتر
واز جمله اغذیه انچه مسدد است جمیع گوشتهای غلیظ است ونان بیمایه
خصوصا فطیر ودیگر شراب غلیظ است خصوصا شیرین ودیگر برنج و
جاورس وپاچه وقلیهای خشک وخرما وجمیع شیرینیها خصوصا که در آن
غلظ ولزوجتی باشد مثل حلواهای آرد با روغن وقطایف وفالوده و
مانند اینها احداث سده میکند خصوصا که حرکت و ریاضتی بعد از
آن مرتکب شوند یا آب بسیار بر بالای آنها خورند **اما علامات سده**
بدانکه هرگاه سده درمیانه معده وجگر واقع شود علامات آن رطوبة
براز وکثرت آن عطش وغلبه خون وتغییر لون باستسقائیه است وهرگاه
درمیانه معده وطحال حادث گردد علامت آن کمی اشتها وبزرگی وثقل
طحال است وهرگاه درمیانه معده وامعا عارض گردد اعراض ایلاوس وقولنج
ظاهر میگردد وهرگاه میانه معده ودماغ بدید آید علامة آن کمی اشتها با صلاح
مزاج قوة هضم وقلة احساس بیلع الطعم تند وکزنده است **اما ادویه مفتحه**

بدانکه مفتح دوائیست که هر ماده که بمجاری واقع باشد تحریک آن بخارج
نموده مجاری پاك ومفتوح سازد وهرچه طعم آن تند وهرچه تلخ
ولطیف باشد وهر لطیف وسیالی وهر لطیف حامضی مفتح است
وادویه مفرده اشق والنجوآن وانیسون وتخم کاسنی وتخم لسان الحمل
وتخم فنجنکشت وتخم خربزه وانجیر خشك ودانه کبر که پرورده وجزر
وجوز السرو وماء الخلاف ودار فلفل ودارچینی وراوند ورازیانه
وکرفس وکراث وملوخیا وگل سرخ وهندبا هر یك از این مجموع ازجمله
مفتحات سده خصوصا سده جگر است وبهترین ادویه مفتحه جدوار
خطائیست که چون چند روز با سکنجبین بنوشند تفتیح سده جگری که
که باستسقا خواهد انجامید سیما اگر ورتك روزرا بحالة صحت می آورد
وازمرکبات مفتحه بهترین همه سکنجبین است خصوصا عسلی بزوری با
عنصلی ودیگر شربت ماء الاصول است ونفع آن بسیار است وبهترین
اکثر نفع آن اینست که منضج مواد غلیظه ومفتح سده ومدر فضلات
وکاسر ریاح است ونافع است سوء القنیه واستسقا را صفت آن
پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کرفس پوست بیخ کاسنی اهی سه درم پوست

بیخ کرفس کبیر پانزده درم تخم رازیانه تخم کرفس تخم کاسنی اهی بیست
درم انجیر زرد بیست عدد مویز منقی چهل درم فقاع اذخر ده درم
مجموع را در آب جوشانند وصاف کرده با چهار رطل عسل بقوام
آورند شربتی از پانزده تا بیست درم باشد وبعضی اوقات سنبل
وسلیخه واسارون نیز برین نسخه می افزایند ودیگر از اشربه تفتیح
کثیر المنافع شربت دینار است باین نسخه که نزدیکست باعتدال و
نافع است از برای سده ماساریقا وجگر واحشا واورام انها وادرار
بول وتلیین طبع میکند وبا شیره تخم خیار نافع است از برای یرقان
وحرارت جگر ومعده خصوصا هرگاه اضافه کنند بران سکنجبین
قندی وبا شربت عناب نافعست از برای حصبه وجدری و
تبهای دموی وصفراوی صفت آن تخم کاسنی نیم کوفته بیست
مثقال پوست بیخ کاسنی سی درم وگاه می افزایند بران گل سرخ پانزده
درم ریوند چینی چهار مثقال ریوند را نیم کوفته در کیسه کرده با تمام
ادویه در آب باتش ملایم بجوشانند وصاف نموده با دو رطل قند سفید
بقوام آورند وگاه بجهة زیادتی قوة آن یك مثقال دیگر ریوند را کوفته

وبپخته در اخر طبخ بر آن پاشیده برهم زنند تا هموار شود وفروگیرند
شربتی از ده درم باشد **مسهلاتی** که در حال وجود سدد در حین
احتیاج باسهال موافقست آنست که بسیار قوی نباشد زیرا
که ماده نزدیکست بد و الّا که واجبست که خفیف باشد مثل ایارج
فیقرا صغار یکمثقال واقویا را یکمثقال ونیم خصوصاً باروغن
خروع که قوی تر ومعتبرتر است ودیگر بسفایج وغاریقون وافتیمون
است ودیگر واجبست که در اغذیه اصحاب سدد کذنا داخل کنند
وهلیون وکبر نیز نافعست **منفعت سیزدهم** در ایمائی
بکیفیت مداوای اسهال وبیان ادویه حابسه از مفرده ومرکبه
بدانکه معالجه اسهال را واجبست که از چند امر غافل
نشود اول از وقوع اشتباه فیما بین انواع اسهال پس باید که در
تحقیق وتشخیص نوع اخیر ان غایت سعی ونهایت دقت بورزد
واین امری بغایت صعبست واکثر از مهره متقدمین ومتاخرین
در این باب بعجز معترف شده اند واکثر انچه مشتبه می شود کبدی
ومعویست وفرق میان این دو نوع از چند وجهست **اوّل** انکه با اسهال

کبدی دردی اندرون نمی باشد مگر بسبیل ندرت که علیل باندک دردی
در ناحیه جگر احساس میکند بخلاف معوی که نمی باشد مگر با وقوع درد
بجهة عصبیه امعا **دویم انکه** در کبدی خون با دواری می آید مثل انکه
دو روز باسر دو روز می آید بعد از آن محتبس میگردد تا انکه باز جمع
شود بخلاف معوی که استفراغ خون در آن متصل میباشد بی انکه
ساکن گردد **سیوم** انکه با کبدی بدن لاغر میشود بخلاف معوی
که با آن بدن لاغر نمیشود الا بعد از افراط و ازمان **چهارم** انکه استفراغ
در کبدی از اول تا اخر یا خون محض می باشد یا غسالی ومخالط نمی باشد
با آن خراطه مگر بعد از افراط که تجرید سطح امعا نموده باشد وخون
با خراطه مخلوط گردیده بخلاف معوی که در ابتدا صفرا وزرداب استفراغ
میشود بعد از آن جراده دفع میگردد بعد از ان خون واجسام غشائیه
بعد از ان چرک مستفرغ میگردد **پنجم** انکه مدفوع کبدی بغایت
متعفن میباشد **ششم** انکه کبدی در مقدار بسیار ودر مرات کم
وغیر متصل میباشد **هفتم** انکه آمدن خون در کبدی اکثر اوقات
بعد از براز میباشد وکم با آن مخلوط میگردد **هشتم** انکه در کبدی دوز (?)

بروز احوال علیل بدتر و مدفوع متعفن تر میباشد **نهم** انکه اکثر کبدی
خالی از تب و تشنکی و التهاب نمی باشد **ودیکر** باید دانست که اصل در
معالجهٔ اسهال بلکه در معالجهٔ جمیع امراض رعایت اعضای دیکر است
چنانچه اکر فضله در آنها بیابند تنقیه نمایند و اکر ضعف یا سوء المزاج
احساس کنند تقویت و تعدیل نمایند و همچنین رعایت حال معده
نیز از واجبات دیکر انکه در شرب دوا مبالغه و الحاح نکنند زیرا که
اکثر سبب استادملت میکردد خصوصا در اسهال چه عمده در معالجهٔ
آن تخفیف است از طبیعت و قوة اعضا دیکر انکه از حفظ قوة بچیزهای
غذائی قلیل المادة کثیر الغذا مثل ماء اللحم و زردهٔ بیضهٔ نیم برشت
غافل نکردند **ودیکر** در معالجهٔ اسهال بحبس مبادرت و تعجیل نمی باید نمود
و اکثر اوقات اسهال را باعانت بر اسهال علاج باید کرد و بسا باشد
که بزودی حبس نمودن سبب تلف علیل کردد زیرا که اکثر در ظاهر
اسهال مینماید و در حقیقه احتباس است مثل زحیر کاذب **ودیکر** انکه
تا ممکن باشد معالجهٔ اسهال را بترک و اصلاح غذا نمودن اولیست
ودیکر انکه تا باستعمال دوا از خارج مثل اطلیه و اضمده مطلب حاصل کردد

بمشروبات

بمشروبات مبادرت نباید نمود **دیکر** انکه تا با ماله بجهتی دیکر مقصود بحصول
پیوندد مثل تقیه مواد رادر و تفریق بحبس مطلق جرات نباید کرد **ودیکر**
انکه تا بدوای مفرد مقصد حاصل کردد و اختیار مرکب نباید کرد
ودیکر انکه تا ممکن باشد بقوابض صرف علاج نکنند **ودیکر** انکه در حین
اقتران سرفه یا سحج از ترشیها احتراز واجب باید دانست **ودیکر**
باید دانست که حاجت بطباشیر جهة حبس خون است و حاجت بیرون
جهة حبس اسهال معوی است و حاجت ببزر قطونا و بارتنگ بنابر
مغص است و اما در استعمال المخدرات اکثر اوقات خطر است و شیخ
علیه الرحمه الرئیس الحجة نقل کرده که مشاهده نموده ایم کسی را که احتمال شیافی
افیونی کرده و هلاک شده و بعضی اوقات جهة تغلیظ ماده و آوردن
خواب بان احتیاج میشود پس اکر ناچار شود بدون اختلاط بمصلحی مثل
جند بید ستر یا زعفران و مانند آنها استعمال نباید کرد **ودیکر** باید
دانست که خواب اصحاب اسهال را بسی نافع است و از جملهٔ حوابس اسهال
حمام و دلکست بتوسیع مسام و همچنین بکذاشتن حجامت بر شکم
و از جملهٔ ادویهٔ مفردهٔ حابسه اینهاست برنج شکم به بندد و اکر با آب

که بیخ سرخ در آن جا نشانده باشند با بعضی ادویهٔ قابضه حقنه کنند
بچه روده را نافع بود و خون شکم ببندد آس و حب الآس شکم ببندد
افیون حابس اسهال بود و بچه را نافع بود اقاقیا شکم ببندد و بچه و اسهال
دم را نافع بود انجبار اگر یک مثقال از بیخ انجبار در نیمکوب بجوشانند و آب آن را با
نبات سفید آمیخته بخورند نزف الدم از هر عضوی که بوده باشد خصوصاً
که از گشودن سرگها بوده باشد ببندد و حابس بود انیر باریس بچه را نافع
بود و اسهال کبدی را که از حرارت جگر بود حبس کند و اگر با ادویه
موافقه مثل سنبل خلط کنند اسهالی که از سردی جگر بود ببندد قرن ایل
محرق وی دو مثقال با کثیرا اسهال مزمن ببندد باقلا چون در سرکه
و آب بپزند و بخورند اسهال مزمن و اسهالی که از قرحه امعا بود قطع کند
بزر قطونا بریان کرده و با روغن گل سرخ چرب کرده شکم ببندد و
بچه را نافع بود تخم خطمی خون رفتن از شکم قطع کند تخم مرو ذوسنطاریا
و بچه را نافع بود و شکم ببندد خصوصاً که سبب اسهال خلطی گرم بوده باشد
تخم کتان بریان کرده شکم ببندد بزر حماض قابضست بزر کراث
دو درم از آن با دو درم حب الآس زحیر را نافع بود و اگر با حب الرشاد

بریان کرده بخورند زحیر را که از برودة بود بغایت نافع باشد بزر
الورد اسهال مراری را نافع بود بزر الریحان نیم درم بریان کرده بچه را نافع
بود و شکم ببندد و اگر یک مثقال با آب بپزند و بخورند اسهال مزمن قطع
کند و طبیخ وی نیز شکم ببندد و آنچه سبز بود حبس در وی بیشتر بود بقلة
الحمقا عصارهٔ آن حابس است توت حامض خشک وی شکم ببندد
خصوصاً نارس و بچه را نافع بود تواج خطائی در حبس اسهال دموی بی
نظیر است شربتی از نیم مثقال تا یک مثقال نرم کوفته با دوغ آهن تافته بدهند
جاورس شکم ببندد جبن عتیق چون بریان کنند یا در عصارهٔ قابضی
بجوشانند تا شوری آن برود یا سه مرتبه بنمک آب بشویند پس در آب
شیرین بجوشانند تا شوری از آن زایل شود و در آتش کباب کرده یک
درم بخورند بقوة تمام شکم ببندد جزمازج نفث الدم و اسهال کهنه
را نافع بود جفت بلوط شکم ببندد جوز مقشر و بیرا چون بریان کرده
با نبات کوفته بقدر مغز جلغوزه با آب سرد بدهند اسهال صبیان را حبس
کند جودبوا خصوصاً بریان کرده شکم ببندد حب الرمان شکم ببندد
خصوصاً بریان کرده و منع مواد صفراویه میکند حب الرشاد زحیر و

مغص بلغمی را نافع بود خصوصاً که با روغن گل سرخ چرب کرده باشد
کرم بخورند حب الزیت شکم ببندد حصرم شکم ببندد حضض
سحج و اسهال کهنه را نافع بود خرنوب خشک شکم ببندد خشخاش
سفید شکم بر بندد دم الارنب قطع اسهال مزمن بکند دم الایل
بریان کرده دو سه طسوج یا واسهال کهنه را نافع بود دم الاخوین مدقوق
با آب بر خام قطع قیام الدم نماید راوند قطع اسهال که از سده ما
ساریقا حادث شده باشد بنماید خصوصاً با گل سرخ یا با سنبل
و بالجمله هر گاه مخلوط سازند با ادویه که اضعاف قوة مسهله آن نمود
انفاس قوة قابضه آن نماید مثل گل سرخ و جلنار و طراثیث و صمغ عربی
بریان کرده و ماننده آن یکجا دو سه طسوج یا معوی نافع باشد ریباس
اسهال صفراوی را نافع بود زعرور جبلی شکم ببندد زرنباد دو درم
از مسحوق آن با آب سرد قطع اسهال معوی و معدی که اسهال قوت
نموده باشد بکند سفرجل پیش از غذا شکم ببندد و هر گاه با اسهال عسر البول
بوده باشد هیچ دوایی مثل شربت به نیست که قابض و مدر است سماق
قطع اسهال صفراوی خواه مزمن و خواه غیر مزمن بکند سنبل شکم

ببندد سندروس اسهال مزمن را عظیم نافع بود و خون از هر موضع که
آید ببندد سویق الشعیر و سویق النبق و سویق الرمان و سویق الغبیرا
و الخرنوب تمامی حابس بود و قطع اسهال کند سیاه داروان ببندد درم از آن
با آب لسان الحمل قطع نفث الدم و اسهال و حبس طبیعت کند و در الطبیعه
واضح بر همین فعل کند صمغ عربی اسهال صفراوی را نافع بود طباشیر
اسهال دموی را حبس کند خصوصاً بوی داده و خصوصاً پرورده بکافور
و اطفای حرارت بکند و تشنگی بنشاند طراثیث شکم ببندد و قطع نزف
از هر عضوی که باشد بکند ثمره طرفا قابضست طین ارمنی قطع خون
رفتن بکند عدس چون با لسان الحمل یا حب الآس یا پوست انار یا گل
سرخ یا زعرور یا سفرجل هر کدام باشد بر پزند شکم ببندد و حدت خون
ساکن گرداند عظام اگر استخوان ران گاو سوزانیده خاکستر از آن با آب
عصی الراعی بخورند شکم ببندد و نزف دم را سود دارد عفص
بغایت قابضست چون سحق نموده با آب یا غذا بخورند اسهال کهنه
باز دارد علیق ثمر آن پخته شکم ببندد عناب سویق استخوان وی
شکم بر بندد عود از نیم درم تا یک درم و نیم شکم ببندد و دو سه طسوج یا

نافع بود خصوصًا سودا و برا **انبیرا** شکم ببندد و مجموع سیلانها را
باز دارد و پیچ صفر و برا نافع بود **فاغره** یعنی کبابه شکافته شکم ببندد
فستق پوست بیرون آن چون در آب جوشانیده بیاشامند شکم
ببندد **پوست انار** چون با برنج و جو مقشر بپزند و با آب آن حقنه کنند
شکم ببندد و پیچ امعا را زایل کند **قاضه دجاج** خشک کرده با سوهان
نرم کرده سه درم با رب بهی یا رب آس قطع ذرب بکند **قطن** عصارهٔ
ورق آن اسهال اطفال را نافع بود **قنب** شکم ببندد **کافور** اسهال
صفراوی باز دارد **کبر** شکم بربندد **کرفس** نیز همان فعل کند **کزبره**
کشنیز خشک بریان کرده آن شکم ببندد **کرویا** شکم ببندد **کمثری**
انچه ترش بود شکم بربندد **کمون** در سرکه خیسانیده یا جوشانیده خشک
کرده و بریان کرده شکم ببندد **مخیض** دوغ ترش خصوصًا جوشیده
وخصوصًا که با آهن یا بسنگ تفسیده داغ کرده باشند اسهال صفراوی
و دموی ببندد **لبن ماعز** با آهن تافته سه مرتبه داغ کرده معز دهان اندک
برنج در آن بپخته شکم ببندد و پیچ را نافع بود **مح بیض** در سرکه جوشیده
شکم ببندد **نشا** بریان کرده شکم ببندد **نعناع** قابض و هیضه را نافع

بود اما ادویه که نافع است در اسهال که با آن سعال بوده باشد انها است
مصطکی آس صمغ عربی کندر بزر قطونی بریان کرده طباشیر شاه
بلوط جوز و لوز مشوی **و بالجمله** انچه عفوصة و حموصة شدیده در آن
نباشد بلکه در آن تغریه بوده باشد در آن حال نافع است و اگر بیشتر نشود
بعد از ادویه عفصه لعوقات ملینه صدر بدهند و بیشتر لعوقاتی
که از خشخاش و کثیرا و صمغ و حب الاس و نشاسته بریان ساخته باشند
نافعست **اما مرکبات سهل الماخذ** کثیرة الاستعمال مجرب که در اکثر اسهالها
نافع بود اینها است **از انجمله** مازوی سبز بی سوراخ پوست نار سماق
فلفل آهی نیم درم کوفته و بپخته بسفیده تخم مرغ خمیر کرده در میان نان گرد
که خالی کرده باشند گذاشته سر آنرا با خمیر گرفته در روی اخگر بگذارند
تا بریان شود بیرون آورده بخورند و دیگر سفوفیست که اسهال صبیان
را که در محل بر آمدن دندان عارض میشود نافع و حابست **صفت آن**
خشخاش حب الاس کندر سعد آهی نیم درم کوفته و بپخته در شیر
مرضعه حل کرده بخورانند **جوارش آن** که تقویت معده کند و حبس اسهال
صفراوی نماید سماق منقی سی درم سویق النبق و سویق الشعیر و کعک

وحزنوب شامی آملی ده درم کوفته و بیخته بشربت سیب معجون کرده
شربتی سه درم باشد قرص طباشیر قابض که نافعست در حمیات حاره
وخفقان حار و دق و سل و تشنگی و کرب و قی الدم و اسهال و سرفه و
منفعت این قرص در اسهال حار مستغنی از تعریفست و هر گاه هیچ دوائی
نافع نیفتاده باشد و اطبا در معالجهٔ عاجز و مأیوس باشند این قرص بتوفیق
شافی مطلق موجب شفا میگردد خصوصا که با اسهال تعفن و حرارت
بسیار باشد صفت آن گل سرخ رب السوس آملی شش درم مغز تخم خیار
وتخم بادرنگ و مغز تخم کدو و تخم خرفه آملی چهار درم طباشیر سفید صمغ
عربی کثیرای سفید آملی دو درم کافور قیصوری یکدرم زعفران نیم درم
کوفته و بیخته بلعاب بزرقطونا قرص نموده در سایه خشک کرده شربتی یکمثقال
باشد قرص کهربا جهت اسهال الدم و سیلان خون از هر موضع که بوده باشد
بیخ انجبار چهار درم گل سرخ صمغ عربی کهربا آملی سه درم نشاسته گل ارمنی
بسد طباشیر رب السوس جلنار آملی دو درم اقاقیا یکدرم و نیم برب مورد
خمیر کرده قرص کنند شربتی یکمثقال باشد سفوف مقلیا که نافع است
جهت اسهال کهنه و زحیر و ضعف معده و مغص و بواسیر حرف مقلو

یکجزو

یکجزو و نیم زیرهٔ کرمانی مدبر مقلو نیم جزو تخم کتان تخم کندنا هلیلهٔ زرد
مقلو در زیت آملی ربع جزو مصطکی ثمن جزو مجموع را بغبیرا زحرف و تخم
کتان نیم کوفته از دو درم تا سه درم استعمال کنند سفوف بزرالخطمی
که در انواع اسهال که با آن پیچ و مغص و حرارت بوده باشد نافعست تخم
خطمی تخم خبازی آملی پنج درم نشاسته صمغ عربی آملی ده درم مجموع را کوفته
و اندکی بریان کرده شربتی سه درم با شربت مورد و جهت اسهال کبدی قرص
طباشیر قابض مذکور با شربت اصل الهند با ماء تخم بارتنگ نافعست
جوارش نانخواه قابض که نافع است جهت خلفه و فساد استمرا و نفخ و قراقر
صفت آن نانخواه جلنار کندر اجزا متساوی و بعضی پوست بیرون پسته
نیز یکجزو می افزایند نرم کوفته بمویزی که با دانه نرم کوفته باشند معجون
کنند هر صبح و هر شام دو مثقال بخورند صفت ماء الحدید که حبس اسهال نماید
و دفع حرارت کند اول آب را آنقدر آهن تفسیده بر آن گذارند که
ربعی از آن باقی ماند بعد از آن در هر یکمن از آن آب بیست درم آرد
سنجد بجوشانند تا بنصف آید صاف نموده و سرد کرده در محل تشنگی بنوشند
و اگر پنج درم حب الآس مرضوض در آن آب ریخته بعد از یکساعت صاف نموده

یک مثقال طباشیر سفید صلایه کرده بر آن بپاشند انفع خواهد بود

صفت ضمادی که در کرب ملتهب را نافعست شونیز کمون عفص متساوی سحق نموده با ماء بعی مناسب سرشته بر خرقه مالیده اول شکم را بروغن مناسب چرب کند بعد از آن خرقه را ضماد نمایند صفت دوائی که جهت حبس طبیعت نافعست بگیرند پستان و در دیک حدیدی کرده و آب آن ریخته در تنوری بگذارند تا همه آب مضمحل گردد پس بیرون آورده صاف نموده نان خشک مسحوق و آرد عدس از هر کدام قلیلی داخل کرده بجوشانند تا غلیظ شود و بنوشند دوائی دیگر عصی الراعی را کوفته و پخته چهار مثقال با شیر تازه گرم بنوشند در ساعت شکم بندد ایضا که همان فعل کند عدس را در آب طبخ عفص انقد بجوشانند غلیظ گردد و بنوشند در زمان حبس کند ایضا حبوبی از آرد عدس و صمغ عربی بر هم زنند تا غلیظ گردد و بنوشند ایضا بگیرند لسان الحمل و عصی الراعی آهن دو اوقیه عفص یک اوقیه در آب خوب بر هم زنند صاف نموده در آن آب عدس بخام مطبوخ را انقد بجوشانند که غلیظ گردد و بنوشند

منفعت چهاردهم

در ادرار بول و حیض و نفاس و خون بواسیر اما از مداوای امراض

مذکوره

مذکوره آنچه مناسب محرور نیست اینهاست تخم خیار بول براند شربتی پنج درم تخم خربزه بول براند و مجاری کرده و مثانه پاک کند و سوزش آن زایل کند و اورام حاره که در آن مواضع باشد تحلیل دهد شربتی دو درم بطیخ زقی اگر آب آن با سکنجبین بیاشامند بول براند و مثانه را بشوید و اگر با قند بنوشند تبرید زیاده کند تخم خرفه سوزش مثانه و درد آن زایل کرده بول براند حب الاس خشک و تر آن بول براند و قرحه مثانه را نافع بود شربتی سه درم حب القرع عسر البول زایل کند شربتی درم خیار بول براند رمان حامض ادرار بول زیاده مرتبه کند سفرجل شیرین آن بول براند و مربای آن ادرار زیاده کند و تقطیر البول و ضعف گرده و مثانه را نافع بود و عصاره آن در قضیب چکانیدن حرقة البول را نافع بود سکر با روغن گاو یا گوسفند آشامیدن احتباس بول را سود دهد و مجربست و خشونت مثانه زایل کند و سده را بگشاید و گرده را نافع بود سماق بول را براند شاه بلوط مثانه را از اخلاط پاک گرداند کاکنج ادرار بول کند و گرده و مثانه را نیکو بود و حرقت مجاری بول را سود دهد کهربا عسر البول را سود دهد لبن معز بول براند و ریش مثانه

را نافع بود ماء الشعیر بول براند نوی الاهلیلج الکابلی یکمثقال از آن عسر
البول را نافع بود ورق الخلاف با سکنجبین بول براند روغن مغز تخم خربزه
در احلیل چکانیدن بول بکشاید اما مرکبات مدره که در امزجه حار
استعمال توان نمود سفوفی که بول براند و تنقیه مجاری بول نماید و چون
اوسان کند مواد یرا که نزدیک بآن شده باشد که متحجر گردیده ریک
کرده و مثانه از آن متولد شود اخراج نماید و تسکین حرارت بکنده
صفت آن مغز تخم خربزه ده درم تخم کرفس دو درم و نیم دوقو دو درم
و نیم قند سفید هفت مثقال و نیم شربتی یکمثقال قبل از طعام و یک مثقال
بعد از طعام بدو ساعت نافع بود ایضا دوائی که ادرار بول کند مغز
تخم خربزه پنج درم قند سفید پنج درم سفوف کنند و این یکشربت بود
دوائی دیگر که ادرار بول قوی تر بود تخم خیار تخم بادرنگ تخم
خربزه آهی سه درم در آبی که چهار درم انیسون و بادیان در آن جوشانیده
باشند و صاف کرده شیره بکشند و بقند سفید شیرین کرده بنوشند
قرصی که بول براند و جهة حرقة البول نافع باشد مغز تخم خیار و
بادرنگ و خربزه و کدو و تخم خرفه و خبازی و خطمی آهی سه درم تخم

ترب

ترب و رازیانه آهی یکدرم علی الرسم قرص ساخته شربتی یکمثقال تا دو مثقال
مفید بود سفوفی که عسر البول را بکشاید پوست خشک خربزه و قند سفید مساوی
کوفته و بیخته علیل در میان آن نشسته سه کف بخورد و در آبزن باید که
لقوان و برگ کرنب تازه پخته باشند صفت ضمادی که بول بکشاید بنفشه
برگ کاکنج و خطمی بابونه و عنب الثعلب و خبازی آهی یک کف کوفته و بیخته
آرد جو دو کف با آب کاسنی یا عنب الثعلب و روغن بنفشه با دام خمیر
کرده بر زهار ببندند اما مدرات حیض و نفاس آنچه موافق مجرب نیست
اجاص ترو آب نقیع خشک آن ادرار حیض کند حاض طبیخ بیخ آن حیض
براند خیار اگر در زیر خاکستر گرم کنند تا پخته شود و بکوبند و با اندک روغن
خروع الایته زن بخود بردارد بقوت تمام حیض بکشاید گل بستان
افروز اگر زن فرج خود را از آن پر کند و چون در محل بول کردن خالی شود
مکرر پر کند و مدرات نیز تناول نماید چه اکثر مدرات بول ادرار حیض
نیز میکند بعد از سه روز حیض گشوده شود و در رسالة مستفادات
از خدمت محمد ذکریای رازی مذکور است که زنی در خدمت آن حکیم فاضل
شکایت کرد که مدت ده ماهست که حیض منقطع شده و حرقتی در قبل حادث

وبثورات

کردید و بثورات بدید آمده و ضعف شدید طاری گشته حکیم فرمود که
بگیر آب نار بیجوش نیم رطل و با یک درم طباشیر سوده بنوش و بفروج و آب
غوره اغتذا نما و بشیافی از مرهم اسفیداج احتمال کن تا بعد از زوال ضعف
فصد صافن باید کرد بعد از آن صندل و کافور با گلاب بر معده طلا باید
نمود در ماهی دو مرتبه و هر روز چند مرتبه با آب سرد غسل باید کرد بعد از
آن بماء الجبن اسهال نمود پس او بمذکورات عمل نموده صحت یافت **ایضا**
زنی دیگر از انقطاع حیض و حدوث خفقان شکایت نمود بفرمود تا فصد
صافن کنند از پای چپ و آب نار بیجوش با یکدانگ دواء المسک بخورد
و غذا آش سماق **دیگری** شکایت کرد از احتباس حیض و درد اندرون
فصد صافن و نشستن در آب گرم فرمود **ودیگری را** که از انقطاع حیض
بخارات از معده بسر او متصاعد میگردید و صرع میشد امر کرد فصد
صافن کردند و هر روز شربتی از آب نار بیجوش و سه درم کشنیز خشک
سوده میخورد و روغن گل و گلاب و سرکه بر سر او طلا میکردند و از
گوشتها اجتناب می نمود و ترشیها میخورد و تا صحت یافت **وهرچه**
ادرار حیض میکند تنقیه رحم از خون نفاس نیز مینماید و در احتباس

نفاس

نفاس فصد صافن و اقوی از آن فصد مابض رکبه است و شرب ماء
الشعیر و تناول نار شیرین بغایت نافع است و تعطیس و تبخیر بمر و مقل
با سم اسب و الاغ ادرار نفاس میکند **وانچه تفتیح بواسیر و ادرار خون** محتبس آن
میکند فصد صافن و مابض است و از ادویه مدره آنچه بادر بود
باشد کم واقع میشود و از ادویه حاره آنچه نافعست مذکور خواهد
گردید **اما مدرات بول** آنچه مناسب مبرور نیست اینهاست از آن
الفا اذخر اسقیل شقاقل انیسون بزر الجزر البستانی توت شیرین ثوم
جاوشیر جراد جرجیر حب الخضرا حمص خرد اوند راز یانه زرنباد زعفران
سعد سکبینج شونیز فجل فلفل اسود پوست بیخ کبر قسط کرفس کراث
کرویا لوز مر مامیران مشلطرا مشیع مصطکی مقل نانخواه هلیله از آن
مجموع بول براند و مثانه را پاک گرداند و همچنین است اشنان شربتی نیم
درم انجوان و یا بونه خوردن یا ضماد کردن پرسیاوشان شربتی سه درم
تخم کرفس شربتی سه درم تخم ترب شربتی دو درم با سرکه تخم کتان شربتی
سه درم انجیر حنظل چون با صعتر و فوتنج بخورند **جدوار** با شیره تخم
خیار خوردن و بر مثانه طلا کردن و در احلیل چکانیدن چند

پد ستر در قضیب چکانیدن خشک شربتی دو درم حلتیت شربتی نیم
درم تمامی مذکورات بول براند وعسر البول را بکشاید وتنقیه مثانه
از مواد غریبه الاحتباس نماید سنگ شب چون با آب سایند و بر زهار و قضیب
طلا کنند بول بکشاید ادرار حیض ونفاس که موافق مبرودین است
ابهل سه درم با عسل سرشته زن لعوق کند حیض براند وبچه زنده بکشد
وبچه مرده بیندازد وهمچنین اگر بخود بر گیرند یا بخور کنند بچه بیندازد
اذخر شرب آن وبخور آن وحمول آن حیض براند واختناق رحم را سود
دارد اسارون حیض براند شقاقل اگر بخود بر گیرند حیض براند اشنان
یک درم از وی حیض براند اصل کبر حیض براند افسنتین با عسل
حمول کردن و در طبیخ کرده آن نشستن حیض براند اقحوان فرزجه
آن حیض بکشاید ووجع رحم وورمها را نافع بود انجدان حیض براند
فرزجه وبخور آن حیض براند بابونج خوردن طبیخ آن ودر آن نشستن
حیض براند وولادت آسان کرداند برنجاسف در طبیخ آن نشستن حیض
براند پرسیاوشان بزر الجزر البستانی بصل احمر حمص دارچینی سعد و
نقیع سمسم فلفل ابیض قیوم کبر کرفس کراث مرمقل ناخواه وج ...

ظ
قیسوم

مجموع ادرار حیض بسته کند ورحم را پاک کرداند ترمس چون با مر وعسل
فرزجه سازند حیض براند ثوم چون در طبیخ ورق وساق آن نشیند
حیض براند ومشیمه بیرون آورد جاوشیر چون با عسل فرزجه کنند
حیض براند وبچه بکشد وبیندازد جند بیدستر چون با فوتنج بری
بخور کنند حیض بسته بکشاید حلبه طبیخ آن آشامیدن حیض بکشاید
حلتیت نیم مثقال از آن حیض براند وبچه بیندازد رازیانه نوشیدن
طبیخ آن حیض براند سکبینج شربا وحمولا حیض بکشاید شبت
بزر مثل آنست شقایق حمول کردن آن حیض براند صبر شربا وحمولا
حیض براند قصب ورق واصل آن حیض بسته بکشاید کرنب آب
وی حیض براند لوبیا آب طبیخ آن حیض براند ومشیمه وبچه بیرون
آورد خصوصا سرخ آن مشکطرامشیع یک مثقال از آن حیض ونفاس براند
اما مرکبات که حیض بسته در امزجه مبرودین بکشاید صفت دوائی
که جالینوس میگوید مکرر تجربه کرده ام ادرار حیض میکند ومطلق مضرت
ندارد ولیکن می باید که بعد از فصد صافن یا حجامت کعبین استعمال کنند
صفت آن جند بیدستر نیم درم فوتنج جبلی ونهری ده درم بما العسل نوشند

فرزجه که ادرار حیض کند بیخ سوسن با زرد کوفته و بیخته با آب کرنب
خمیر کرده احتمال نمایند مطبوخی که ادرار حیض نماید و جنین ساقط
کند صفت آن حرمل یک رطل حلبه نیم کوفته سرکف فوة الصبغ نیم کوفته قوة ط
یک کف در سه رطل آب بجوشانند تا یک رطل آید صاف نمایند و سه
اوقیه جدا کنند و با یک اوقیه و نیم آب سداب معصور ممزوج نموده
بنوشند در تزویج الارواح نقل میکند که زنی را حیض محتبس شده
بود سه برگ را جوشانیده از آب آن سه روز هر روز ده استار بناشتا
آشامید حیض گشوده شد و نیز منکور است که جلابی از عسل و روغن
دنبه و تخم ریحان ترتیب داده باشند ادرار حیض میکند حبی
که ادرار حیض میکند حب الغار قنه آهی یکجزء ابهل شلطراشیع
آهی نیم جزء ادویه یابسه را کوفته و بیخته با قنه سرشته حب کنند شربتی
از یک مثقال تا دو درم و بر بالای آن ماء العسل بنوشند فرزجه که
حیض براند بگیرند پارهٔ پشم و آنرا باب سداب و آب فودنج نهری تر
کنند و ابهل و شلطراشیع و حرمل سوده بر آن پاشیده حمول سازند
فرزجه که حیض محتبس هفت ساله بگشاید صفت آن مر فودنج ازهر کدام

چهار درم ابهل هشت درم سداب ده درم مویز منقی بیست درم مجموع را
نرم کوفته بزهره گاو خمیر کرده فرزجه ساخته استعمال کنند و از جمله علاجات
مجربه که حیض براند و تنقیه و تنحیف رحم نماید قرص مر است مر صافی سه درهم
ترمس بیخ درهم برگ سداب فودنج شلطراشیع فوة الصبغ حلتیت
سکبینج جاوشیر آهی دو درم علی الرسم قرص کرده شربتی از یک درم تا دو مثقال
با طبیخ ابهل بنوشند واما انچه تفتیح بواسیر عیا و ادرار خون آن
مینماید واجبست که اول باستحمام متواتر در تلیین آن بکوشند و بفصد
صافن و مابض بمبادرت نمایند و مروخات مثل روغن استه شفتالو
واسته زردالوی مغز تلخ و کوهان شتر و مقل مفردا و مرکبا استعمال
کنند بعد از آن عصاره پیاز مفرد یا ممزوج باندکی از یتوعات بمالند
و دیگر مویزج و ذرق کبوتر مخلوط ساخته طلا کردن می گشاید و همچنین
قند و زهره گاو طلا کنند و دیگر سداب و روغن الخوان مالیدن
و طبیخ الخوان نوشیدن ادرار خون بواسیر میکند و همچنین تناول
دوائی که از هلیلجات و بزور ترکیب نموده باشند فتیله که تفتیح
بواسیر عیا و ادرار خون آن مینماید شحم حنظل سه درم مغز بادام

تلخ چهار درم نرم کوفته فتیله طولی ساخته در مقعد نگاه دارند و هر ساعت
بدل میکنند چنانچه پنج فتیله در پنج ساعت بکار برند و هرگاه در مقعد
درد اشتداد کند فتیله بروغن گل چرب کرده در مقعد نگاه دارند
تا ساکن شود **منفعت پانزدهم** در خوابیدن بول و حیض و خون بواسیر
اما از خوابیدن بول انچه موافق امزجه شدیدة الحرارت است **اینهاست**
جفت بلوط و بلوط و آب طبیخ کشنیز و ارزو سماق طری طباشیر جلنار گل غیر
طین ارمنی بزر البقلة والحمض شرب هر کدام از مذکورات سلس
البول را نافعست **صفت** ماسک البول بارد که افراط بول و تقطیر
البول را نافع بود طباشیر کشنیز خشک تخم حماض گل ارمنی صندل
ابرسون سفید جلنار صمغ عربی تخم کاهو اجزا سوا کوفته و بیخته شربتی
یکمثقال و نیم **و انجه** مناسب امزجه غیر شدیدة الحرارت است اینهاست
صفت دوائی که نافع است از برای تقطیر البول و خروج البول بی
اراده پوست هلیله کابلی و بلیله کابلی و امله که نمای را در روغن
گاو جوشانیده باشند آهی یکدرم بلوط مقشر بریان کرده دو درم
سعد کندر سعتر سایله آهی چهار دانگ هر نیم درم کوفته و بیخته

نرم بیخته شربتی سه درم باشد **ایضًا** جهة خروج بول بی اراده بلوط
مقشر چهار درم طباشیر دو درم سعد سه درم کندر یک درم کوفته
و بیخته شربتی دو درم با آب آهن تاب و ادمان نمودن باطریفل
صغیر نیز نافعست اما انجه ببرودین را مفید است از آن جمله بسباسه
خوردن و ضماد کردن سلس البول را نافع بود **پوست درخت** جوز
و ورق آن دو مثقال خوردن تقطیر البول را نافع است **حلبه** سردی
مثانه و چکیدن بول را سود دارد **خولنجان** سلس البول و بول در فراش
را سود دارد **سعد** تقطیر البول را نافع بود **عود** منع ادرار بول
کند **قرنفل** سلس البول و تقطیر البول را سود دارد **کوشت قنفذ** بول
در فراش صبیان را مفید بود **نارجیل** تقطیر البول را نافع بود **وادمر کیان**
نافعه ماسک البول حار است که تقطیر و افراط بول را نافع است
صفت آن کندر بلوط سعد خولنجان قرفه آس حب الزلم اذ اجزا
سوا با عسل معجون کرده شربتی دو مثقال نافع باشد **سفوفی** که بول
در فراش و سلس البول را نافع باشد کندر سعد آهی یک درم قند
سفید سه درم شربتی دو درم دوائی که بول در فراش را نافع بود

سعد و دو درم شونیز خردل حب الرشاد آهی یکدرم کوفته و بیخته
با روغن زیتون و عسل معجون کرده شربتی مثل جوزی در وقت خواب
و بعد از آن زرده بیضه نیم برشت بخورند اما حوابس خون حیض
ونفاس و بواسیر و سیلان خون از هر موضعی که باشد بدانکه اکثر
ممسکات بول و حابسات اسهال دموی که موافق مزاج علیل بوده باشد
در علل مذکوره نیز نافع میباشد و دیگر آنکه تجربه سود مند است شربت
انجبارات وجفت بلوط وجلنار وسماق وعدس وعناب وکهربا و
لسان الحمل واکثر اشمد زن بخود برگیرد افراط حیض باز دارد آس
در طبیخ آن نشستن و زیر خود بخور کردن خون رفتن از رحم باز
دارد بلوط در طبیخ آن نشستن وحمول کردن سیلان رحم باز دارد
خبث الحدید چون بپشم فرزجه کند خون رفتن باز دارد و همچنین است
در طبیخ پوست انار یا در طبیخ شب یمانی یا طبیخ مازو نشستن و همچنین است
استعمال فرزجه از عصی الراعی یا عنب الثعلب یا لسان الحمل نافع باشد
ثابت بن قره فرموده که اگر سه روز هر صبح بناشتا مقدار ثلث درم تا دو
ثلث بزرنج سفید را با نبات کوفته و بیخته بنوشند قطع سیلان حیض

ونفاس

ونفاس کند اما حوابس خون بواسیر انجبار طبیخ آن با قند نوشیدن
خون بواسیر حبس کند تواج خطائی نفع آن در اقسام بواسیر مشهور است
باین کیفیت که سه روز هر روز یک مثقال کوفته و بیخته با آرد جو
مخلوط ساخته اماج بپزند و بخورند یا آنکه با آب سرد بنوشند نافعست
دم الاخوین قطع سیلان خون از بواسیر و سایر مواضع کند سماق
نیز در فعل قریب بآنست و همچنین کهربا و طباشیر و طلق شربا و طلاء
وتناول سفرجل واستنجا نمودن بپوست انار یا معقد بطبیخ آن نشستن
حبس خون بواسیر نماید اما مرکبات در حبس سیلان خون اکثر انچه
در حبس اسهال دموی مذکور گردید مثل قرص کهربا و قرص طباشیر در این
مقام نیز نافعست قرصی که قطع خون حیض و بواسیر نماید پوست
بلیله و آمله و هلیله سیاه و خبث الحدید و عفص و کزمازج آهی دو درم
صندل کندر دم الاخوین صمغ عربی لک مغسول سندروس طین
ارمنی نشا آهی یک درم ذیره سنبل سعد قرنفل مصطکی آهی نیم درم
بزرنج سه درم افیون یکدرم و دبع علی الرسم قرص کرده شربت وسطی
یک درم و نیم بطبیخ کشنیز خشک و سماق یا انار قیر یا دواء فم صفت

دواء که نافع است بواسیر را که خون از آن جاری باشد پوست بلیله آمله هلیله سیاه آهن بنج درم تخم کندنا سه درم نبد کهربا صدف سوخته آهن دو درم و نیم مقل ازرق ده درم مجموع را سوای مقل کوفته و بیخته مقل را با آب کندنا و آب برگ مورد حل کرده اجزا را با آن سرشته حب کنند شربتی سه درم با آب آهن تاب سفعت شاه‌زده در مسکنات اوجاع عموماً وخصوصاً از فرق تا قدم اما عموماً بدانکه چون سبب حلوث وجع در هر عضوی که بوده باشد یا یکی از اقسام سوء المزاج ساذج یا مادیست یا تفرق اتصال و علاج هر یک بود اسباب مضاده آنست ولیکن واجبست که در تحقیق سبب وجع بکوشند زیرا که بسا باشد که اسباب خارجی مثل حرارت یا برودة هوا یا اردات وضع بالین و خوابیدن یا سقطه و ضربه موجب وجع گردد و از آنها غافل گردند و از اسباب بدنی تحقیق نمایند و علاج خطا افتد و جمله مسکنات وجع یا مبدل مزاجست یا محلل ماده و مرخیات نیز از این قسمت است یا مخدر حس عضو است و در شرح کلیات قانون مسکنات اوجاع را بدو نوع مختصر ساخته روحانی و غیر روحانی

بو برود یا برود

اول مثل

اول مثل تلحین بنغمات طیبه ملذه و مثل اشتغال بحکایات مطربه و مضحکه و ثانی نیز بر دو نوع است حرکت و غیر حرکت حرکت مانند ریاضات معتدله رقیقه و غیر حرکت نیز بر دو نوع است دسم مثل تمریخ بروغنهای سخنه که ارخای عضو و تحلیل ماده نماید مثل روغن بابونه و شبت یا آنکه قوة قابضه نیز در آن بوده باشد که منع انصباب ماده هم بکند مثل روغن گل سرخ و غیر دسم نیز بر دو نوع است سیال و غیر سیال مانند مانند تطلیل و تکمید باب گرم و ثانی مثل تکمید با ارزن یا نخاله گرم کرده و از جمله مسکنات عام مستفرقی کردن تسکین اکثر اوجاع بی نظیر است سوطیراست و آن مخصله اکبرانست که کرنافس جهة صداع کهنه و شقیقه و درد دندان و بجهة درد چشم چون سعوط کنند بدان یا بچشم کشند و بجهة درد سینه و شش و درد پهلو و شراسیف و جگر و طحال چون بماء العسل بنوشند و بجهة درد معده و روده چون با طبیخ زیانه بنوشند و دردهای مفاصل و نقرس و تشنج و سموم مثل زهر و سنهو شبه مفیدات و درازاله صرع و دوار و رعشه و فالج و وسواس و گرفتگی آواز و ریاح معده و حشا و یرقان و قروح مثانه و اورام طحال مجربست

وچون با آب لسان الحمل یا عصی الراعی بنوشند نفث الدم زایل کند
وچون بمذاکیر طلا کنند بغایت تقویت مینماید وچون در امراض
امعا واوجاع آن داخل حقنه کنند که جزء اعظم آن حلبه باشد سود
مند بود ودیگر آنکه ادرار فضول کرده ومثانه مینماید وریگ روی
صافی میکند وسردهای کهنه را دفع میکند ومنع نزلات مینماید وتبهای
نایبه وبرودة را زایل میکند صفت آن سلیخه اذخر مرآهی یک اوقیه
ونیم چند بیدستر فطراسالیون آهی پانزده مثقال تخم کرفس دو اوقیه بسباسه
یک مثقال قسط تلخ دارچینی اقراص آرد ومیعه سایله اسارون
آهی شش مثقال ایخسون ده مثقال فلفل سفید دوازده مثقال دار فلفل
چهار مثقال سنبل هندی هفت مثقال حماما زعفران آهی چهار مثقال افیون
ده مثقال عسل مصفی مقوم سه وزن ادویه علی الرسم معجون نموده بعد از
شش ماه استعمال کنند صفت قرص آیدو معمول مستعمل در مخلصه حماما دار
شیشعان قسط قصب الذریره فلفل سفید قرنفل نانخواه آهی سه مثقال
دارچینی مصطکی زعفران مواز هریک شش مثقال افیون یک مثقال سنبل
هندی آهی هفت مثقال کوفته وبیخته با شراب یا مثلث یا جمهوری خمیر نموده

قرصها سازند ودر سایه خشک کرده استعمال کنند اما خصوصا از فرق
تا قدم انچه حدوث آن خطر واحتمال آن شدید است مذکور میکردد
ادویه صداع حار اکر سبب ماده خون باشد فصد قیفال کنند
از آب لیمو وکلاب ونبات وبزرقطونا شربتی ترتیب داده بنوشند
یا شربت عناب یا شربت اجاص یا عرق بید مشک وبزرقطونا بیاشامند
واکر صفرا باشد مسهل صفرا بنوشند وشربت اجاص یا شربت نارنج واکر
سرفه باشد شربت بنفشه ونیلوفر یا عرق کاسنی رقیق نموده بنوشند
صندل سفید یا شیاف مامیثا یا پوست درهندی یا آب کشنیز تازه یا کلاو
سائیده بمالند یا روغن کل سرخ وکلاب وسرکه ممزوج نموده بمالند یا بزرقطونا
برکه مخلوط ساخته بمالند واکر ماده با آن نباشد بمالیدن اشیاء مذکوره
فقط منتفع میکردند وشبها اطریفل کشنیزی خوردن بجهة رفع صداع
ومنع صعود ابخره بدماغ وتقویة معده بغایت نافع است صفت آن پوست
هلیله کابلی وهلیله زرد وبلیله وآمله وهلیله سیاه آهی ده درم کل سرخ پنج
درم کشنیز خشک بیست درم کوفته وبیخته با روغن بادام ده مثقال چرب
کرده با دو وزن شیره کشمش بقوام آمده معجون کرده شربتی وقت خواب

دو مثقال بلع کنند و بعضی کشنیز را مساوی مجموع ادویه و روغن بادام
را بروغن گاو و شیره کشمش را بعسل بدل میکنند **ادویه صداع بارد**
بعد از تنقیه از بلغم یا سودا اگر مادی باشد مداومت نوش دارو
و جوارش افضلی و تریاق فاروق و قرنفل در گلاب جوشیده و با نبات
شیرین کرده و رازیانه در آب جوشیده و با عسل شیرین کرده و زنجبیل
پرورده و آمله و گلقند آفتابی و عرق دارچینی هر کدام که حاضر
باشد بغایت نافعست و مالیدن جند بیدستر یا قرنفل یا فلفل
یا زنجبیل یا زردچوبه با گلاب سائیده مفید است و از روغنها روغن
قسط و روغن فرفیون و روغن یاسمین نافع است **ادویه رمد حار**
بعد از تنقیه از ماده غالب و تجاوز از زمان تزاید لعاب بهدانه
چکانیدن یا سفیده تخم مرغ یا شیر دختران یا شیاف ابیض یا سفیده
تخم مرغ سائیده یا شیاف ابیض با شیر دختران سائیده یا چشم مقشر
یا ربع آن بزرقطونا ذرور ساختن یا بنفشه و خطمی و بابونه آهی یکجزو
مغز بادام مقشر دو جزو کوکنار ربع جزو نرم کوفته در گلاب پخته
بر پشت چشم ضماد کردن یا سیب شیرین در خمیر آرد جو پخته و نرم

و نرم کوفته

و نرم کوفته بر پشت چشم ضماد نمودن مجموع درد ساکن کند و نافع باشد
و اکثر آنچه در صداع حار مذکور شد طلا نمودن نافع است **ادویه رمد**
بارد بعد از تنقیه از خلط غالب اکثر ادویه صداع بارد موافق افتد
و جدوار با گلاب سائیده بر خارج طلا و در داخل تقطیر نمودن نبات نافع
و همچنین تضمید به بابونه و اکلیل الملک و قلیلی از دارچینی و زعفران
که کوفته و در گلاب و عرق رازیانه پخته باشند نافع باشد و همچنین طلا
نمودن بمامیران با آب سائیده مفید باشد و چشم مقشر یا ربع آن نبات
ذرور کردن سودمند بود و زیره و مغز جوز مساوی نرم کوفته با آب
دهن سرشته بر روی پنبه کشیده بر پشت چشم بستن بغایت نافع باشد
خصوصا در اطفال و مرطوبان **ادویه درد گوش حار** بعد از اخراج خلط
غالب قطورات رمد حار نیم گرم چکانیدن و روغن گل چهار جزو که آنرا
دو جزو سرکه یکجزو بجوشانند تا روغن بماند نیم گرم بچکانند و همچنین تقطیر
روغن مغز تخم کدو و همچنین آب کدو با روغن گل چکانیدن مسکن
درد بود **ادویه درد گوش بارد** اکثر آنچه در صداع و رمد بارد مذکور
شد نافع باشد و روغن بادام تلخ یکجزو آب ترب تازه یا طبخ تخم

آن دو جزء بجوشانند تا روغن بماند و بچکانند نافع باشد و همچنین جدوار
با ماء العسل سایند و چکانیدن یا چند پد ستر با آب سایند یا در روغن
بابونه یا روغن زنبق حل کرده چکانیدن بغایت مفید است صفت
روغنی که جمیع انواع دردهای گوش را خواه حار و بارد و آنچه از آن
چرک و زرد آب آید یا آنکه نیاید و یا آنکه با آن حکه و خارش باشد
یا نباشد که نافع و مسکن و گرانی گوش را مفید بود صفت آن
بگیرند شنکار شدیدة الحمرة و از اصول پاک کرده لب آنرا جدا کرده در روغن
گل سرخ خالص بجوشانند تا روغن سرخ شود صاف نموده با قلیلی از شمع
مصفی بجوشانند تا مثل مرهم شود و پنبه با آن آلوده کرده در گوش نهند
و با این هم این ضماد نیز استعمال کنند صفت آن خشخاش سفید نیم
کوفته ده مثقال آرد جو سه مثقال در شراب بپزند و نیم گرم ضماد
کنند ادویه درد دندان حار در دهن گرفتن و مضمضه نمودن بجمیع
ادویه و عصارات بارده بالقوة و بالفعل و نگاه داشتن یخ و برف در دهن
مسکن و همچنین سرکه و گلاب سرد کرده و سماق در گلاب خیسانیدن
نافع است ادویه درد دندان بارد بعضی آنچه مذکور شد عمل باید نمود و

در دصعتر بدندان و همچنین سیسنبر و فودنج بغی نافع است و در دهن گرفتن
اکثر ادویه و توابل حاره مثل فلفل و قرنفل و زنجبیل و جوز و دارچینی
و هیل و وج مسکن است و این فقیر از خائیدن شونیز و خائیدن عاقر
قرحا و مضمضه بطبیخ آن و بسرکه و نمک گرم کرده بغی منتفع گردیده ام
و خائیدن طرخون از همه نافع تر است ادویه اوجاع حلق مثل ورم
و سقوط لهات و خناق آنچه با آثار حرارت باشد البته اخراج خون باید کرد
اما بیک دفعه آنچه واجبست دفع نکنند خصوصا که قوة ضعیف باشد بلکه
بتفاریق اخراج خون کنند بفصد قیفال یا قیفالین و رگ زیر زبان و
حجامت بر ساقهای پا و گاه باشد که روی زبان را با حجند و دیگر اسهال
طبیعت بحقنه مسهله و بستن و مالیدن و در آب گرم شستن اطراف و
سنك پا برکفهای پا مالیدن و در ابتدا بقابضات بارده غرغره کردن
مثل رب حب زورب توت و سرکه یا گلاب یا آب ممزوج نموده بهترین غرغرهاست
و همچنین غرغره بعصاره حصرم و سماق یا گلاب و سکنجبین با آب
سود مند است و در سایر اوقات جایز است و خوردن ترشیها خصوصا
که تریاقیتی در آن باشد بغی نافع است و اگر جدوار ختائی بسرکه و گلاب

سایند و بآن غرغره کنند و بر خارج حلق طلا کنند بغایت نافعست اگر
درد حلق از برودت باشد استعمال الجلجنه حاره کردن و غرغره نمودن بطبیخ
خردل و سکنجبین عسلی یا آب کامه و عسل یا شیره زنجبیل پرورده یا سرکه
کهنه جوشیده یا سکنجبین و طبیخ عاقرقرحا و آب تربت غرغره کردن نافع است
و یکنوع از درد حلق میباشد که بسیار مزمن میگردد و معالجات
مشهوره نفع نمیکند بلکه اکثر ضرر میکند و همیشه صاحبان درد حین
ابتلای درد و آزار احساس میکند و این در اغلب اوقات در جمعی پدید
می آید که اثری از مرض آتشک در ایشان موجود باشد و این غرغره
مرا تجربه نافع و مجربست صفت آن قرطاس محرق و عفص محرق
و قلی اجزا مساوی با سرکه و گلاب و آب کشنیز تازه ممزوج نموده نیم گرم غرغره
کنند درد سینه و پهلو در ابتدای حدوث درد اول باید که مثانه
گوسفند را پر از آب گرم کرده بر محل درد بگذارند و اگر میسر نشود ارزن و
نخاله گرم کرده بر محل درد بگذارند پس اگر درد تنها ساکن گردد بدانند
که از نفخیست که در عضلات و زیر اغشیه حادث گردیده و موکد
آنست عدم حمی پس تکرار نکنید و شرب محللات و تریاق اربعه با آب

کم

گرم تسکین دهند و اگر تسکین نیابد بلکه اشتداد پذیرد و علامات ورم
حجب ظاهر گردد بعد از مراعات امور موجبه استفراغ فصد کامل کنند و
اگر بجهت حفظ قوة بیک دفعه دفع نکنند بتفاریق اخراج خون نمایند اما
در ابتدا از جانب مخالف و انجح آن از صافن محاذی در طول باید بعد
از باسلیق محاذی در عرض بعد از چند روز از جانب موافق در عرض و
شرب ماء الشعیر و لعاب بزر دانه با شربت نیلوفر و بنفشه و در ابتدا تضمید
بقیروطی معمول از روغن بنفشه بادام و موم سفید و قلیلی از کتیرائی سفید
و بعد از ابتدا تضمید بضماد منضج مثل خطمی و تخم کتان و موم سرخ با تضمید
با این ضماد بنفشه خطمی آهی یکجزو اصل السوس دو جزو آرد باقلی آرد جو هم
یکجزو و نیم بابونه کتیرا از هر کدام یکجزو نرم کوفته در آب بجنند روغن بنفشه بادام
دو جزو داخل کرده استعمال نمودن و تلیین طبیعت بحقنه یا مطبوخی که
از بنفشه و نیلوفر و سپستان و فلوس خیار شنبر و ترنجبین و شیرخشت و
روغن بادام ترتیب نموده باشند نافع است و بعضی حبوب و لعوقات
که در متعلقات احوال صدر مذکور خواهد گردید موافق وقت و احتیاج
بعمل آورند درد معده اگر از افراط تناول اطعمه یا ردائه کیفیة آن بالجمله بعد

از تناول ماکول قبل از انکه از معده کذشته باشد عارض کرد د البته
قی باید کرد واکر از سوء المزاجی بوده باشد در تبدیل آن سعی کنند واکر
از انصباب اخلاطی بوده باشد تنقیه آن نمایند واکر از کثرت ریاح بوده
باشد در تحلیل و تفتیش ان بکوشند واکر از ضعف معده بوده باشد
تقویت نمایند واین جمله را از منافع سابقه استنباط میتوان نمود ودر
مقویات معده مذکور خواهد کردید انشاء الله تعالی **اما وجع قولنج**
که مهلک ترین دردهاست اکر بعقب تناول طعامی عارض کردد همان
ساعت قی کنند وبعد از تنقیه معده وبقای درد تلیین طبیعت کنند
بشیافها وحقنها مناسب ودر ما بین هر حقنه تا حقنه دیکر مهلتی باید داد
وبعد از انفتاح امعای سفلی بحقنه معجونات وجوارشات وحبوب مسهله
استعمال کنند واکثر از شدت وجع خوف غشی وسقوط قوت تا اضطرار
باستعمال المخدرات مثل فلونیا وجزات توان نمود وبعد از تسکین درد
بمداوای واجبی عمل باید کرد **صفت شیافی** که قولنج بکشاید بوره ارمنی
کوفته وبیخته با شکر یا دوشاب بقوام آورده شیاف سازند یا انکه مقدار
بلوطی از نمک سنک شیاف سازند یا انکه حرزوالقار با عسل شیاف

سازند یا انکه شحم حنظل با عسل شیاف کنند یا انکه شحم حنظل و انزروت
بافایند شیاف سازند ومی باید که طول شیاف شش انکشت مخروطه
بوده باشد **صفت حقنه لیّن** که نافع است قولنج غیر شدید را انجیر زرد ده
عدد عناب بیست عدد سپستان سی عدد مویز خراسانی منقی پانزده درم
خسک بابونه اکلیل الملک شبت کرنب آهی پنج اوقیه بنفشه خطمی تخالد...
لته بیسته از هر کدام سه درم مجموع را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل
آید صاف نموده نصف آن را جدا کنند وپیه بط کداخته وآب کامه آهی دو اوقیه
شکر سرخ ده درم بوره ارمنی یک درم داخل کرده نیم کرم حقنه کنند **صفت
حقنه دیکر** که انواع قولنج را نافع بود سنا مکی پنج مثقال انیسون بادیان
تخم کرفس شبت حلبه آهی سه مثقال بنفشه خطمی آهی دو مثقال مغز کاجیره
نیم کوفته ده مثقال آب چغندر نیم پیاله همه را دریک کاسه آب بجوشانند
تا بنصف آید صاف نموده شکر سرخ فلوس خیار شنبه آهی ده مثقال بوره ارمنی
با نمک هفت درم در آب آن حل کرده وصاف نموده روغن بادام دو مثقال
اضافه نموده نیم کرم حقنه کنند **صفت حقنه** که در قولنج ریحی و تفتیح
ریاح غلیظه بغایت نافعست بکیرند عصاره کراث وعصاره سلق وعصاره

پودنه و عصاره سداب آهی بیست درم روغن خروع یا روغن قسط یا روغن
ناردین یا روغن خسل هر کدام که حاضر باشد پانزده درم عسل ده درم
چند بید ستر شحم حنظل آهی یک دانگ و نیم درم کوفته داخل نموده نیم
گرم حقنه کنند واگر قولنج ریحی بحقنه تخفیف نیابد حجامت آتشی بر مراق شکم
بر محل درد بگذارند که بغایت در تحلیل ریاح نافعست واما قولنجی که از
انصباب اخلاط لذاعه یا صفرا حادث گردد از ادویه حاره احتراز باید
کرد و حقنهای لینه مزلقه مرطبه با فلوس خیار شنبر و ادهان مرطبه استعمال
باید کرد و همچنین اغذیه مرطبه مزلقه با روغن بادام و خیار شنبر نوشیدن
نافعست صفت مسهلی که قولنج بلغمی را نافع باشد و در امزجه محرور این
موافق است فلوس خیار شنبر بیست درم گلقند پانزده درم هر دو را در آب
طبخ داده یک شبانه بمالند تا حل شود و ثفل آنرا با دست بیرون آورده بیفشرند
و بر بالای جی که از ترید سفید تراشیده یک مثقال ایارج فیقرا یک درم
ساخته باشند گرم بنوشند و معجون خیار شنبر نیز بغایت نافع است
و قرص بنفشه نیز قولنج بگشاید صفت آن بنفشه کبود ده مثقال اصل
السوس مقشر ترید سفید مجوف محکوک پنج مثقال کوفته و بیخته کنند شربتی

چهار درم

چهار درم با آب گرم صفت جوارش کمونی افتیمونی جهت سردی معده
و کبد و اروغ ترش نافع است و تلیین طبیعت و تفتیش ریاح و تفتیح سدد
و استیصال قولنج مزمن مینماید زیره کرمانی صد درم زنجبیل بیست درم
بوره سرخ بیست درم افتیمون اقریطی سی درم بعسل معجون کنند شربتی
بقدر احتیاج صفت ماء العسل که استعمال آن معتادین قولنج را نافعست
یک رطل عسل را در شش رطل آب بجوشانند و کف برگیرند تا بقوام آید
و در اواخر طبخ کیسه از فلفل در آن انداخته بعد از پنج شش جوش فرو گیرند
حقنه که تفتیش ریاح کند سداب را در زیت بجوشانند و صاف کرده بیست
درم جدا کنند و جند بیستر جاوشیر سکبینج آهی از نیم درم تا یک درم داخل
کرده عمل کنند و اگر درد بغایت شدید باشد بلک نخود افیون نیز داخل
کنند روغنی که بر شکم بمالند تفتیش ریاح کند روغن سداب ده درم
حل کنند در آن جند بید ستر دو درم فرفیون یک درم و بمالند معجونی
که در قولنج عجیب الفعل است لب القرطم پنجاه درم سکبینج ده درم با قند
معجون کرده شربتی پنج درم صفت فلونیا بنسخه اصل تالیف فیلن
طرسوسی سکن جمیع اوجاع است خاصه وجع قولنج و بجهت عسر البول و حصاة

کرده ومثانه وعلت طحال ونفس انتصاب وسل وتشنج ودرد پهلوی
تخوف ونفث الدم وقی الدم وجمیع اوجاع احشا وسعال وفواق
وخناق ونوازل منحدره از سر نافع است **صفت آن** فلفل سفید بزر بنج
آهی بیست مثقال افیون ده مثقال زعفران پنج مثقال فرفیون سنبل
هندی عاقرقرحا آهی یک مثقال عسل بقدر کفایت شربتی بمقدار حمصی
بآب فاتر **سفوف نانخواه** که نافع است نفخ شکم را وقولنج بکشاید نانخواه
اوقیه فلفل نعناع آهی نصف اوقیه کوفته وبیخته مقدار یک ملعقه با آب
فاتر بنوشند **حب بورق** که اسهال اصلاح کند وقولنج بکشاید بورق
احمر حلتیت سحق نموده با عسل بمقدار باقلی حب نموده سر عدد بلع کنند
ضماد حلتیت نافع است قولنج ونفخ شکم ودرد معده ومثانه را بگیرند
حلتیت وبا موم سفید آغشته ضماد کنند یا آنکه قلیلی از جندبیدستر
نیز بآن بیفزایند وهمچنین نافعست در قولنج ورياح ونفخ بطن ومعده
ومغص خاییدن زیره وابتلاع ریق آن وهمچنین است شرب طبیخ کرسنه
وحلبه مدقوقتین وهمچنین است اگر حب الغار خشک مقشر را کوفته
با آب گرم بنوشند وهمچنین شرب طبیخ انیسون قبل از طعام واگر

کرفس را نرم کوفته در سرکه جوشانیده قلیلی از آن سرکه بنوشند وثقل آن را
ضماد کنند نفخ بطن را بتحلیل برد **صفت قرصی** که در ازالهٔ وجع طحال
مجرب است بگیرند بیخ سوسن آسمانگونی چهار درم فلفل سفید سنبل
هندی اشق از هر کدام دو درم اشق را در سرکه حل کرده وباقی ادویه را
کوفته وبیخته بآن سرشته قرص کنند شربتی یک درم با سکنجبین بنوشند
اما مسکنات نقرس واوجاع مفاصل بعد از تنقیه اخلاط غالب تبدیل مزاج
بانچه در صداع ودیگر مواضع مذکور شد باید نمود تا تاثیر منفعت کند خصوصا
در اوجاع اسافل بیماران خصوصا جمعی را که معتاد دفعی بوده باشند
وازاد وبر **اصل القطن** هرگاه بادویه موافقه مخلوط ساخته بر مفاصل
وجع ضماد کنند جهت حار وبارد آن بالخاصیة نافعست خصوصا در نقرس
وتسکین ضربان آن خاصه با روغن گل **اسطوخودوس** طبیخ آن بر مفاصل
ضماد کردن درد ساکن کند **اشق** اگر با عسل خلط کرده لعوق کنند
مفاصل وعرق النسا را نافع بود **اصل القصب** اگر سحق کرده با سرکه سرشته
بر مفاصل وعرق النسا ضماد کنند نافع باشد **اکلیل الملک** ملین اورام
صلب در مفاصل بود **بزر الجرجیر البستانی** جهت درد ساقین نافع

بود شربتی یکند درم با مثل آن قند بزرقطونا با سرکه ضماد کردن درد
نقرس را ساکن کند بول الدواب بآن نطول کردن باد را آن نشستن
درد مفاصل و اعصاب را نافع بود حب الرشاد چون بکوبند و بر روغن
ضماد کنند عرق النسا را نافع بود حرمل بآب آن نطول کردن عرق
النسا و وجع ورک و مفاصل را نافع بود و گفته اند کرده وازده شب
بپای پی هر شب یک مثقال و نیم ناکوفته در دست سفوف سازند عرق
النسا و نقرس را نافع بود حماض طلا کردن بیخ آن نقرس و مفاصل را
نافع بود حلبه حشیش آن چون بجوشانند در پشت را نافع بود حمص
انواع آن اوجاع را سودمند بود حنا درد مفاصل را نافع باشد
اخثا البقر با زیت و خاکستر بر نقرس ضماد کنند نافع باشد خروع
اعصاب را نافع بود و چون ضماد کنند تلیین صلابات کند
خزف سوده بر نقرس ضماد کردن نافع بود خطمی با پیه مرغ آبی ضماد
کنند درد مفاصل را نافع بود و اعصاب صلب را نرم گرداند خفاش
چون در روغن کنجد بجوشانند آن روغن عرق النسا را نافع بود
خیارشنبر طلا کردن بر نقرس و مفاصل نافع بود راوند عرق النسا را

نافع بود زرنباد عرق النسا را صح

و نقرس و درد ورکین و حقوین که از رطوبت بود چون با عسل بیامیزند
نافع بود زنجبیل عرق النسا و نقرس را نافع بود سورنجان نرم کند مفاصل
و نقرس و عرق النسا مجرب بود خوردن و طلا کردن شبت طبیخ وی درد پشت را
نافع بود شونیز ضماد کردن درد مفاصل را نافع بود صابون با حنا
ضماد کردن درد زانو را نافع بود ظلف المعز اگر خاکستر وی با عسل
طلا کنند درد مفاصل و نقرس را نافع بود عدس با سویق ضماد کردن
نقرس را نافع بود عنبر ضماد کردن اوجاع مفاصل و انواع درد اعصاب
و خدر و ضعف دست و پا و جمیع ضعف جمیع اعضا را نافع بود فلفل
اسود جمیع علل اعصاب را نافع بود نفط درد ورکین و مفاصل را
نافع بود ورق الدلب و دمهای گرم که در زانو بود ضماد کردن نافع بود
اما مرکبات نافعه در انواع اوجاع مفاصل تریاق اربعه فلاسفه
ایارج فیقرا سفوف سورنجان معجون سورنجان صفت سفوف سورنجان
که نقرس و مفاصل و عرق النسا و بالجمله درد اعضا را نافع باشد سنای
مکی هفت درم سورنجان سفید و قند سفید از هر یکی ده درم زعفران دا
شربتی از دو درم تا سه درم با آب سرد بنوشند ایضا سفوف سورنجان

که سبروردین را مناسبت سورنجان هفت درم زیره کرمانی بوی داده
فودنج نهری آهی دو درم فلفل یک درم قند سفید بوزن مجموع اجزا
شربتی از دو درم تا سه درم با آب نیم گرم صفت قیروطی سلیمانی که درد
از الم اوجاع مفاصل بالخصوص آنچه سبب آن باد آتشک بوده باشد
و مزمن گردیده لاعدیل لراست بگیرند صابون رقی بیست مثقال کوفته
و بیخته در ظرف چینی کرده آب گرم بر آن کم کم داخل کرده با انگشت بمالند
تا یکوحل و لزوج گردد بعد از آن یک مثقال سلیمانی سحوق در ظرف
عدل ظ چینی با آب دهن بسایند تا عبد نابدید گردد داخل صابون محلول
نموده بسیار بر هم زنند و طلا کنند و نشاید که این قیروطی کهنه شود
بلکه در محل احتیاج تازه باید ساخت منفعت هشتم در ادویه
قلبیه و دماغیه مفرده و مرکبه بدانکه اکثر ادویه قلبیه تقویت دماغ
نیز مینماید و از جمله آنچه موافق محروریناست اترجست که مقوی قلب
و خفقان حار را نافع است اجاص آب طبیخ آن با ترنجبین حرارت
دل را زایل کند آملج مقوی قلب و سایر اعضا بود انبرباریس مقوی
قلب بود اهلیلج زرد و کابلی خفقان را نافع بود تفاح مقوی و مفرح

بود تمر هندی خفقان و غشی را نافع باشد دمانین خفقان را سفید
بود صندل سفید مفرح و مقوی قلب بود و خفقان صفراوی را
وانچه در حمیات حاره عارض گردد نافع باشد طباشیر مقوی قلب
و مفرح و دافع خفقان و توحش و غم بود فوفل مقوی قلب باشد
کزبره مقوی و مفرح و دافع خفقان بود کثری مقوی بود
ماء الورد مقوی و دافع خفقان و غشی بود هندبا مقوی قلب
و در خفقان نافع باشد ورد التفاح والکثری مقوی قلب باشند
لیمو مقوی قلب بود خلاف عرق کل آن مقوی و منشط باشد
خیار استشمام رایحه آن مقوی قلب و مطیب نفس و مزیل ضعف
و غشی باشد سفرجل رایحه آن اعاده قوة و انتعاش روح نماید خصوص جریرات
نفس باشد عقیق مقوی قلب و نافع خفقان باشد فضه
مقوی مفرح و دافع خفقان باشد یاقوت در افعال مذکوره اقوی
از فضه بود و تعلیق آن نیز مقوی قلب بود رب التفاح والرمان
مفرح و مقوی قلب باشد حماض تخم آن دافع خفقان و هم بود
کرم قضبان تازه آن که اول مرتبه طلوع کرده باشد مطیب نفس

و مزیل خفقان بود **گل نیلوفر** سوء المزاج حار قلب را نافع بود
رب ریباس خفقان حار را نافع بود **کافور** خفقان و ضعف قلب
حار را نافع باشد و او را خاصیتی است در سلامت جوهر روح و
گفته اند دانچه آن در بدن مثل دانچه شمالست در عالم **امام کبات**
بارده **صفت مفرح** بارد که نافع است در ضعف قلب و دماغ و
خفقان و وسواس و توحش و حزن و فکرهای فاسد و منع بخار
و تقویت معده طباشیر سفید گل سرخ آمله مقشر کشنیز خشک تخم خرفه
صندل سفید زرشک منقی از هر یکی سه مثقال ابریشم مقرض مروارید
کهربا از هر یکی دو مثقال و ورق نقره مثل خالص از هر یکی یک مثقال آب سیب
عرق بید مشک گلاب از هر یکی پنجاه مثقال با شیره قند سفید بقدر حاجت
معجون سازند **ایضا مفرحی** که خفقان با حمی را نافع بود **صفت آن**
کشنیز خشک سه درم گل سرخ یکدرم و نیم طباشیر سفید یک درم با
شراب سیب معجون کرده شربتی یکمثقال باشد **ایضا مفرح بارد** که مقوی
قلب و معده حار و مانع صعود ابخره و نافع خفقان باشد
صفت آن کشنیز خشک دو درم گل سرخ طباشیر سفید از هر یکی

یکدرم کافور قیصوری دو قیراط با شربت سیب یا شربت حماض معجون
کند شربتی دو مثقال **دواء المسک بارد** که مجربست و شدید التطفیه
تخم کاهو تخم کاسنی طباشیر گل سرخ صندل سفید تخم خرفه گاو زبان
کشنیز خشک ابریشم مروارید کهربا اجزا مساوی با شربت سیب معجون کرده
شربتی دو درم باشد **و آنچه مناسب مفردات** ابریشم مقوی قلب بود و خفقان را
سود دارد و حزن زایل کند شربتی یکدرم است **پوست بیرون ترنج**
از ادویه قلبیست و در آن تریاقیتی هست **تخم مشک** خفقان را نافع بود دل را قوت
دهد **بادرنجبویه** در تقویت و تفریح نظیر ندارد و خفقان را زایل کند
بهمن مقوی دل و نافع خفقان بود **جدوار** در تقویت دل
و جمیع اعضا و احداث و دفع سموم فرح و مضرت **ما لا** ماء الاعدیل لها بالشد
شربتی هر روز نیم درم با قند و گلاب **حجر الیس** مقوی قلب و بدن
بود شربتی دانگی **حدید** با خود داشتن مقوی قلب و دافع خوف
و افکار ردیه باشد **دارچینی** مفرح بود و در آن تریاقیتی هست **ه**
قاقله در فعل نزدیک بدارچینی باشد **ذهب** جهت دفع درد دل و
خفقان و دل و حزن و غم بغایت نافع بود و در تقویت دل و اعضای

اصلیه هیچ چیز بآن نمیرسد حتی آنکه با خود داشتن و دیدن آن بالخاصیة
غم ببرد و فرح و نشاط آورد **درنباد** مفرح و مقوی قلب بوده
بالخاصیة و از اعظم ادویه تریاقیه است و خفقان و فساد فکر و غم و وحشت
را زایل کند و اکثر امراض سوداویه را نافع بود **زعفران** مقوی قلب و
بغایت مفرح بود **سعد و سنبل الطیب و سلیخه و ساذج** هم مقوی قلب
باشد **عنبر** مقوی قلب و دماغ و همه حواس بود و مقوی جوهر جمیع ارواح
بود شربتی دانکی باشد **عود** مقوی قلب و حواس و مفرح بود و در فعل
نزدیک بعنبر است **غاریقون** مقوی قلب و مفرح و دافع خفقان بود
قرنفل مقوی و مفرح بود **کرویا** و لسان العصافیر نافع خفقان
باشند **کندر** خفقان را سود دارد و منقی روح بود **لسان الثور** مقوی
و مفرح بود و خفقان را سود دارد شربتی دو درم **ماء اللحم** سودمند
ترین چیزها بود جهة ضعف دل **مشک** مقوی دل و دافع خفقان
بود و احداث شجاعت کند **مومیائی** مقوی روح بود بالخاصیة و قیراطی
از وی با آب کوکن خفقان را نافع بود **یاقوت** در تقویت قلب و تفریح آن
نظیر ندارد حتی با خود داشتن و در دهن نگاه داشتن آن نفع کند

اسطو

اسطوخدوس مفرح و مقوی قلب بود و تصفیه جوهر روح
کند در قلب و دماغ ست میکند **بادروج** مفرح بود **بیض** زرده
بیضه نیم برشت از مرغ خانگی و تذرو و دراج و کبک شیخ الرئیس در ادویه
قلبیه میفرماید که بجای خونیست که غذای دل میشود و ازاله ضعفی که
بعد از امراض محلله حادث گردیده باشد مینماید و تقویت میکند
درونج خاصیة آن در تقویت قلب و تفریح آن بسیار است و در آن
تریاقیت هست **نعنع** تفریح میکند **سوسن** آزاد مقوی قلب و روح
مفرح بود **فستق** مقوی و مفرح است و در آن تریاقیت هست **اما**
مرکبات نافعه از آن جمله مفرح حار است که مقوی قلب و مفرح بود و اکثر
امراض قلبی را نافع بود **صفت آن** بهمن سرخ و سفید زرنباد آهی بیست
درم درونج عقربی بادرنجبویه عود قاری بسد آهی ده درم قرنفل سنبل زعفران
آهی پنج درم مسک نیم مثقال کوفته و بیخته بدو چندان شربت سیب عسلی
که نیم مثقال ورق طلا در آن حل کرده باشند سرشته شربتی هر روز یکمثقال
بلع کند **ایضا مفرح** دیگر خفقان و ضعف قلب را نافع بود گاوزبان
درونج هر یک شش درم زرنباد سه درم کوفته و بیخته بشربت سیب عسلی

معجون کرده شربتی یکمثقال صفت دواء المسک بدانکه نسخ دواء المسک
بسیارست و بهترین جمیع نسخ این نسخه است که در جمیع امراض قلب و دماغ
و اعلال معده و بالجمله جمیع اعلال بارده شدیدة النفع است صفت آن
زرنباد درونج لولو کهربا بسد آهی ده درم ابریشم خام بهمنین سنبل
سادج قاقله قرنفل آهی پنج درم اشنه دارفلفل زنجبیل گل سرخ آهی چهار درم
مشک دو درم یاقوت ثلثان درم ورق طلا ثلث درم با عسل خام معجون
کنند شربتی یکمثقال برشعثای کبیر که جمیع امراض قلبیه را نافع است و مقوی
قلب و حرارت غریزیت و انعاش آن و انمای روح حیوانی مینماید و بتوسط
افعال مذکوره در جمیع امزجه ثمانیه نافع است و اوجاع معده که علت آن
هر یک از اخلاط و ریاح بوده باشد سودمند است و همچنین اوجاع
مراقیه و معائیه و کبد و سپر را که فاعل آن یکی از مواد مذکوره یا ورم بوده
باشد و ریاح و اورام طحال و امراض صدر مشتعله ناخنه و اورام
اعضای صدر را مفید است و نفع آن در ابتدای اورام اعضای مذکوره
بردع و منع است و بعد از تورم تحلیل و منع جمع ماده است و بعد از تجمع
تفجیر است و بعد از انفجار بالنخاست و همچنین مفید است صداع و

شقیقین

و شقیقین و رمد و اوجاع اذن و اسنان و مفاصل و نقرس را نافع است
و نافع است وسواس و هذیان و مالیخولیا و قطرب و سهر و صرع و فالج و استسقا — و مالیخولیا ظ
و سرعت انزال را بعضی را از مذکورات بتجدید و تسکین و بعضی را بتحلیل
و بعضی را بتوسط تقویت قلب و روح منفعت مینماید و شاید که بجهت الخمر را
از اضرار عقار و خمار آن محفوظ میدارد و دیگر منافع بسیار دارد و بهمین
قدر اقتصار افتاد صفت آن بگیرند خطیا نای رومی سلیخه دارفلفل
دارچینی جندبیدستر آهی چهار درم سنبل هندی فقاح اذخر زراوند طویل
آهی ده درم زعفران پنج درم افیون یک اوقیه و نیم انیسون تخم کرفس برنج
آهی دو اوقیه فلفل سیاه ربع رطل قسط فوه اسارون آهی ده درم زنجبیل
هفت درم فودنج خشک هفت درم روغن بلسان یا روغن گل سرخ
یا زنبق هر کدام حاضر بوده باشد ده درم عسل بقدر کفایت علی الرسم ترکیب
نموده شربتی بعد از شش ماه دو دانگ باشد مفرح هلیله که تقویت قلب
و دماغ و معده و منع تصاعد ابخره و ریاح سوداویه نماید و در ازاله
مالیخولیا خصوصا مراقی و رفع حزن و خوف و توحش و اکثر امراض سوداویه
بی نظیر است صفت آن بادرنجبویه پوست بیرون ترنج قرنفل مصطکی

قرفه جوز بوا قاقله نارمشك بهمنين زرنباد درونج زعفران تخم بالنگو
تخم فرنجمشك ماهی دود درم ونیم مشك خالص ربع درم کوفته وبیخته نگاه
دارند بعد ازان پوست هلیله کابلی پنجاه درم آمله مقشر هفتاد وپنج درم
در ده من آب بجوشانند تا بنصف آید پس بادست مالیده وصاف کرده
باینمن عسل بقوام آورده اجزای مدقوق را با آب سرشته بسیار برهم زنند
شربتی دو درم ونیم تناول نمایند منفعت هیچده هم کرا دو بیر کبیر از
الجمله انچه موافق محرورین است انبرباریس تشنگی نشانند ومقوی جگر
گرم بود تخم خرفه درد جگر که از حرارت بود پنج درم از آن شیره کشیده
بخورند نافع باشد هندبا بهترین ونافعترین ادویه است مر جگر را خصوصا
بجهة اعلال حاره آن ودر ترویح الارواح مذکوراست که آب کاسنی نافعست
در جمیع امراض جگر از حاره وبارده ومفرده ومرکبه ودر جمیع اوجاع آن
واز محمد بن زکریا نقل کرده که هرگاه امراض جگر مشتبه از آب کاسنی نباید
گذشت که در همه احوال نافعست تخم خیارین وتخم خربزه بجهة ورم گرم
جگر وتفتیح سده آن نافع باشند بستان افروز طبیخ آن با سکنجبین حرارت
جگر ساکن کند طبیخ زرقی حرارت جگر وتشنگی نشاند بقلة الحمقا

جگر

جگر گرم را خوردن وضماد کردن نافع بود بنفشه ورم گرم جگر را ضماد
کردن نافع بود ترنجبین تشنگی نشاند وهمچنین تفاح وتمر هندی تشنگی که
از صفرا بود بنشاند حصرم حرارت بنشاند وجگر را نافع بود خلاف
آب وی سده جگر را نافع بود ویرقان زرد اسود دارد خل تشنگی بنشاند
وبخار آن استسقا را تحلیل کند خمیر چون معتدل بود در آب خیسانند
وبعد از ده ساعت صاف کرده دانگی طباشیر وطسوجی زعفران ودانگی
قند در مقدار سی درم از آن آب حل کرده بیاشامند تشنگی بنشاند ومبرد
احشا بود وموافق جگر گرم باشد خیارشنبر درد جگر را نافع بود وتنقیه
جگر کند وچون با آب کاسنی ویا آب عنب الثعلب بنوشند یرقان ودرد
جگر گرم را نافع باشد رمان حامض جگر گرم را نافع بود وسویق آن قوة
جگر گرم بدهد ورب وی تشنگی بنشاند ریباس حرارت جگر بنشاند و
خمار را نافع بود زعرور قوة جگر گرم بدهد ومسکن صفرا بود صندل
سفید جگر گرم ضعیف را بغایت نافع بود طباشیر حرارت جگر بنشاند
عصاره انبرباریس حرارت وورم وضعف جگر را سودمند بود قرع
جگر گرم را نافع بود وسده آن که از حرارت باشد بکشاید اما مرکبات

ورد جگر را نافع بود صح

نافعه **معجون لك** بارد حرارت جگر و تشنگی بنشاند و تفتیح سده که
در عروق جگر بوده باشد بنماید و ورمهای استسقائی را نافع است و حرقت
والتهاب جگر و سینه را و تبی را که در رو زند و بار آید و تبهای سوداوی را
مفیدات **صفت آن** لك مغسول طباشیر سفید مصطكی آهی یکجزو کثیرا
سفید مغز تخم خیار تخم خرفه آهی دو جزو سنبل الطیب مرصافی ریوند چینی
آهی یکجزو و نیم رب السوس جزو کوفته و بیخته باسه وزن عسل مقوم معجون کرده
شربتی اقویا را شش درم متوسطین را چهار درم و ضعفا و اطفال را سه درم
مناسب است **شراب صندل** که حرارت جگر و دل و معده و تشنگی و لهب
حمیات را بنشاند و تقویت اعضای مذکوره نماید و سدها بگشاید
صفت آن انار دانه پنجاه درم تمر هندی سی درم اجاص خشک بیست
عدد براده صندل مقاصری ده درم ریوند چینی یك درم تخم کاسنی
سه درم تخم رازیانه یك درم انجره نیم کوفتنی باشد نیم کوب کنند پس
مجموع را در سه من طبی آب یکشب و یکروز نگهداشته بعد از ان بجوشانند
تا بنصف آید صاف نموده آب غوره پنجاه درم آب سیب سی درم آب
لیمو هفت درم قند سفید دو من طبی اضافه نموده بقوام آورند شربتی

بقدر احتیاج

بقدر احتیاج **قرص** که حرارت جگر و ورم گرم و لهیب آنرا و استسقا و سوء
القنیه که با غلبه حرارت باشد و یرقان را نافع است **صفت آن** عصاره زرشك
خشك کرده و اگر یافت نشود زرشك منقی ده درم گل سرخ طباشیر سفید
هر یك پنج درم تخم کاسنی تخم خیار و تخم کدو و تخم خرفه هر یك سه
درم رازیانه یکدرم علی الرسم قرص کنند شربتی دو مثقال با سکنجبین
ساده و گاه با آب کاسنی یا آب عنب الثعلب بخورند **معجون قوقی**
با ارد که از جهت استسقا که با آن سرفه و لینت شکم بوده باشد بغایت
نافع است **صفت آن** تخم کاسنی مغز تخم خربزه رب السوس آهی پنج درم
تخم خرفه مغز تخم خیار و بادرنك آهی چهار درم مصطكی یکدرم مقل ازرق
یکمثقال مغز بادام تلخ یکدرم سنبل هندی نیم درم فقاح اذخر زعفران
آهی یکدرم با عسل و مویز و قند معجون کرده شربتی سه درم با طبیخ زوفا تخم
مناسب بود و دیناست ادخره جگر و ورم آنرا نافع بود استسقا و یرقان را **اسقیله**
نافع بود **اخثا البقر** چون خشك کرده و صلایه نموده با مائی مناسب بنوشند
و بعضی گفته اند که سوخته آنرا استعمال کنند استسقا را نافع باشد و همچنین
ضماد کردن بدان مفید بود **اصل السوس** درد جگر را نافع بود **اکلیل**

الملک یا افسنتین ضماد کردن ورم جکر را نافع بود انیسون جهة سدّ
واستسقا مفید بود بادرنجبویه جکر را سود دارد بزر الجزر البستانی
استسقا را نافع باشد بزر الانجره نیم مثقال از آن با عسل وآب کرم با استسقا
نافع باشد بعر الماعز در افتاب بر مستسقی نافع بود بول الابل ورم جکر
واستسقا را نافع بود بول المعز جهة استسقا آشامیدن نافع بود جاوشیر
استسقا را نافع بود جوزبوا قوة جکر بدهد واستسقا لحمی را مفید بود
شربتی از آن یکدرم تا دو درم حب الخضرا درد جکر که از سردی بود نافع
باشد حلبه درد جکر را نافع باشد حلتیت با انجیر خشک یرقان را نافع
باشد جوزبوا جکر سرد را نافع بود دارچینی استسقا ویرقان را نافع بود
دم الاخوین قوة جکر بدهد راوند خاصیة آن در اوجاع مزمنه جکر و
ورم صلابت آن وضعف جکر واستسقا عظیم وبغایت نافع باشد
زبیب محبوب جکر بود ذبل الحمام چون با سرکه بر مستسقی طلا کنند سود
مند بود زرنباد مقوی روحی بود که در جکر باشد زعفران با دوا
مخلوط نموده اوجاع حالی جکر را نافع بود زوفای یابس درد پهلوی
راست را نافع بود وچون با شراب بنوشند استسقا را مفید باشد ساذج

ضماد کردن مفید بود
بورق با انجیر بر مستسقی ضماد
کردن ص

هندی درد وضعف جکر را نافع بود سداب با انجیر بر استسقاء لحمی
ضماد کردن نافع باشد سعد مسخن جکر بود سنبل استسقای لحمی
ویرقان وضعف جکر وسردی آن را نافع باشد ولون را نیکو کرداند صعتر
سردی جکر را نافع بود عروق الصفر با شراب سفید وانیسون یرقان
که از سدة جکر بود نافع باشد عود مقوی جکر بود غار علل جکر را
زایل کند غاریقون یرقان را نافع بود غافث درد جکر را نافع بود فجل
آب وی استسقا را نافع باشد وآب ورق آن یرقان را زایل کند فقاح
اذخر ورم وضعف وسردی جکر را نافع است فوتنج استسقا ویرقان را
نافع بود فوه جکر پاک کند وسدة آن بکشاید قاقله درد جکر را سود دارد
قسط درد پهلوی راست را نافع بود قرنفل جکر ومجموع اعضای باطن را
مقوی ومسخن بود واستسقای لحمی را بغایت نافع باشد کرفس سردی
ورياح جکر را زایل کند لادن ملین صلابت جکر ومقوی آن باشد
مصطکی اورام جکر را نافع باشد وخاییدن آن مقوی ومسخن جکر بود
وورم آن را تحلیل دهد مومیائی نیم دانک در آب طبیخ انیسون حل کرده
بر شکم مستسقی طلا کردن نافع بود نانخواه مسخن جکر بود نارمشک

جگر سرد عظیم را نافع باشد و ملطف اخلاط غلیظه و محلل آن بود دح
مقوی جگر بود و درد او را تسکین دهد **امام رکبات** نافعه از انجمله
دواء اللك که نافع است از برای ضعف جگر و ابتدای استسقا و بیرون
معده و تفتیح سده و ادرار بول و تفتیت حصات مینماید و بهترین ادویه
کبدیه است **صفتش** راوند چینی یک اوقیه و نیم لک منقی قسط
تلخ فقاح اذخر حب الغار ترمس حلبه فلفل سیاه آهی یک مثقال اوقیه کوفته
و بغایت نرم بیخته علی الرسم با عسل معجون کرده شربتی یکدرم با آب طبیخ افسنتین
دواء الکرکم نافع است بجهة درد جگر و طحال و ضعف معده و بجهة اکثر
امراض بطیئة الزوال و استسقا و رنگ روی را نیکو کرداند **صفتش**
سنبل زعفران سلیخه از هر کدام دو درم مرصافی دارچینی قسط تلخ فقاح
اذخر آهی یک درم علی الرسم معجون کنند شربتی یکدرم بماء العسل **معجون**
قوفی حار نافع است دردهای جگر و طحال و دبر و سینه و آلات تنفس
و سرفه و شوصه را و اورا نصافی کند و ادرار بول نماید و معده مفید است
صفتش مویز لحیم دانه بیرون کرده یا کشمش بیست و پنج درم زعفران
سنبل هندی سلیخه دارچینی دار شیشعان آهی یکدرم قصب الذریره

فقاح اذخر علک البطم مقل ازرق آهی دو درم و نیم مرصافی چهار درم
صمغ عزا کوفته در شراب یا مایعی که قایم مقام آن باشد بخیسانند تا حل شود
و بقیه ادویه را کوفته و بیخته مجموع را با عسل مقوم بیست درم اغشته معجون
سازند و بعد از دو ماه استعمال نمایند شربتی یکدرم با آب گرم در دردهای
جگر و معده و بجهة امراض سینه و تنگی نفس بماء الزوفا مناسبت **انوش**
دارو منفعت آن از برای جگر عظیم است و مقوی قلب و بدن و معده و هاضم
و مفرح و محسن لون باشد و بوی دهن و عرق خوش کند و دران مضرتی
ظاهر نیست و قبل از طعام و بعد از طعام میتوان خورد و نسخ آن باختلاف
تصرفات متاخرین بسیار است و از آن جمله این نسخه بهترین آن نسخ است
و فواید بسیار از آن مشاهده شده **صفتش** گل سرخ شش درم سعد کوفی
پنج درم قرنفل مصطکی سنبل هندی اسارون ساذج هندی آهی سه درم
بسباسه زعفران آهی پنج مثقال مشک خالص نیم مثقال جوزبوا هفت
عدد قاقله صغار و قاقله کبار قرفه زرنباد دارفلفل دارچینی آهی دو درم
و نیم آمله منقی صد مثقال مجموع را بجهة غیر از آمله کوفته و بیخته آمله را
یکشبانه روز در شیر خیسانیده و خشک کرده در نهصد مثقال آب بجوشانند

تا بسی صد مثقال آید صاف نموده با دو وزن اجزا قند سفید ویك وزن عسل
بقوام آورده معجون کرده شربتی از یك مثقال تا دو مثقال بلع کنند
صفت نوزدهم در ادویه معدیه اما بارده مثل آملج که مقوی معده (منفعت)
ومشهی بود امیرباریس مقوی معده ومانع قی وسکن تشنگی بود اهلیلج اصفر
مقوی ودابغ معده باشند واسترخای معده را زایل کند اهلیلج کابلی
مربی مقوی معده وهاضم طعام ومفتح سده بلغمی باشد وخمل معده را
محکم دارد بزرقطونا لذع معده را نافع بود بزر الفرفخ جهت کند
فم معده را نافع بود بستان افروز منقی معده وسکن حرارت آن باشد
چون طبیخ آن با سکنجبین بنوشند شربتی دو درم باشد بقلة الحمقا
خوردن وضماد کردن معده گرم را نافع بود بنفشه برورم گرم معده
ضماد کردن نافع بود تفاح مقوی معده بود واگر در میان خمیر بپزند
اشتهای طعام باز دید کند وذوسنطاریا را نافع بود وسویق آن مقوی
معده وقاطع قی باشد تمر هندی جهت قی وکرب معدی نافع بود
حب الآس مقوی معده واحشا بود حب الرمان قی باز دارد وغثیان
کرداند وفم معده را قوت دهد حصرم مقوی معده ودافع صفرا بود

حامض ورق وی تشنگی وقی وغثیان صفراوی وخمار ساکن گرداند
وآرزوی گل خوردن ببرد خشخاش سفید رطوبت معده ومواد آن را
دفع کند خل دابغ معده وهاضم ومشهی طعام ومسکن تشنگی باشد
خوخ طبیخ آن قطع سیلان فضول از معده وشکم بکند وانجه زبد بود سیده
اشتهای طعام آورد خیار معده گرم را نیك بود رمان حلو معده را جلا
دهد رمان حامض التهاب معده را نافع بود وقوت آن بدهد وشراب
آن تشنگی وقی وغثیان باز دارد زعرور جبلی مقوی معده ودافع
قی وخمار بود وآب آن از جرم آن فاضلتر بود وقطع غثیان وتهیج اشتها
نماید سفرجل مقوی ومشهی ودابغ ومسکن قی وغثیان وتشنگی باشد خوردن
وضماد کردن قابض شکم بود سویق شعیر مفرد یا با آب انار رطوبت معده
خشك گرداند وغثیان وقی باز دارد وقوة معده بدهد سویق النبق
والرمان مقوی ومشهی باشد صندل سفید مقوی معده بود طباشیر
مقوی معده ومانع قی ومسکن التهاب وتشنگی باشد ورطوبت معده
بند آید عنب الثعلب خوردن وضماد کردن ورم معده را نافع بود وتشنگی
بنشاند غبیرا دابغ معده ومسکن قی باشد کزبره معده را نافع بود

معده ودافع قی وخمار بود ولباب آن از جرم آن فاضلتر بود وقطع غثیان
وفتح اشتها نماید سماق مقوی معده

کشری مقوی ودابغ معده ومسکن صفرا وتشنگی بود ماء الشعیر
تشنگی بنشاند وزود از معده بگذرد ودفع اخلاط محترق صفراوی
با آن مستفرغ کرد خصوصاً در حمیات ماء الورد مقوی معده باشد
خوردن وطلا کردن وبوئیدن مخیض معده گرم را نافع بود شمش
مسکن حرارت معده باشد نارنج التهاب معده بنشاند هندبا
مقوی معده ومسکن غثیان وحرارت بود اما مرکبات اطریفل صغیر که
همان اطریفل کشنیزیست بی کشنیز وگل سرخ ودیگر جوارش سماق ونسخه
هر دو مذکور شده وهمچنین از مفرحات بارده آنچه مذکور گردید مقوی
معده است سفوف که مقوی معده وهاضم است صفت آن گل سرخ
زرشک کشنیز خشک آهی پنج درم کرویا زیره کرمانی هر دو مدبر آهی
سه درم تخم خرفه مغز تخم خیار وبادرنگ آهی چهار درم طباشیر
آمله مقشر عود خام آهی دو درم کوفته وبیخته هر صبح دو درم با دوغ گاو
وهر عصر دو درم شربت سیب بنوشند شربت مقوی که تقویت
معده وهاضمه کند ودل وجگر را نیز قوة دهد صفت آن آب سیب
میخوش وآب انار وآب به آهی پنج رطل گلاب سه رطل در دیگ سنگ

پاکیزه کرده ویک دسته نعناع تازه داخل کنند وعود خام وصندل
سفید وآمله مقشر آهی پنج درم ونیم کوفته در کیسه کتان تخلخل کرده
وسر آنرا بسته در آن میان انداخته با آتش بجوشانند تا بنصف آید قند
سفید چهار رطل داخل کرده بجوشانند وکف آنرا بگیرند تا بقوام آید
وبقدر حاجت بنوشند جوارش تفاح سفرجلی که جهت ضعف معده
وهاضمه که از حرارت باشد نافع است صفت آن سیب شیرین
وبه شیرین از پوست وتخم جدا کرده آهی سه رطل در سرکه راست مزه
تند بجوشانند تا مهرا شود بعد از آن در هاون سنگ یا چوب نرم بکوبند
وبا شش رطل قند سفید بجوشانند تا منعقد شود پس آمله مقشر هلیله
مقشر عود قاری صندل سفید طباشیر سفید آهی پنج درم کافور
دو مثقال کوفته وبیخته داخل نموده بر هم زنند ودر ظرفی کرده
شربتی سه درم نافع باشد جوارش حصرم که در ازاله ضعف معده
ودباغت وتقویت آن عدیل ونظیر ندارد صفت آن غوره خشک
هلیله سیاه آمله مقشر حب الآس آهی یک اوقیه زیره کرمانی مدبر
نانخواه نعناع آهی دو درم مصطکی عود قاری آهی یک درم کوفته و

پخته با سکنجبین سفرجلی بقوام آورده معجون کنند شربتی دو مثقال
سکنجبین سفرجلی که حفظ صحت و تقویت معده کند صفت آن آب به شیرین
دو رطل سرکه ثلث یک رطل عسل یا قند آنقدر که بجوش شود بجوشانند
تا بقوام آید اما ادویه معدیه حاره اترج و ورق آن مقوی و مسخن
معده و هاضم طعام و محلل نفخ باشد اذخر درد معده و ورم آنرا
نافع بود اشترغاز ترشی آن مقوی و مسخن و مشهی و هاضم طعام بود
افسنتین مقوی معده بود فرنجمشک مقوی و هاضم بود اکلیل
الملک چون با شراب جوشانیده بیاشامند درد معده ساکن کند
انیسون نفخ معده و قراقر سود دارد انجدان برودت و رطوبت
معده را نافع بود و با سرکه ملطف غذا باشد و زود هضم کند
بادرنجبویه مقوی معده بود بسباسه مقوی معده بود بول البقر
چون در آن نشینند درد معده خصوصا که از اثر بواسیر بوده باشد
ساکن گرداند جدوار صلایه کرده بجلاب گرم خوردن درد معده
بلغمیرا ساکن کند جزر مقوی معده بود که در وی لزوجت و بلغم
غلیظ باشد و هضم طعام کند جوزبوا قوت معده بدهد خصوصا

فم معده و منع قی بکند آب آهن تاب مقوی و مسخن و هاضم و قابض
محلل نفخ بود حلتیت چون با سکنجبین بیاشامند تبرکه در اندرون
بسته بود بگدازد خل العنصل درد معده را نیکو بود خاصه کسی را
که طعام در معده او هضم نشود خولنجان رطوبت معده را نشف کند
و طعام هضم کند و معده سرد را بغایت نافع بود خیربوا معده را
نافع تر از قاقله کبار بود و مقوی و هاضم و مانع قی و مشهی و مسکن
درد معده باشد دارفلفل مقوی معده و منقی آن بود از رطوبات لزجه
و احدار طعام بسهولت کند دارچینی مقوی و هاضم و محلل نفخ و
مسکن درد بود و چون با مصطکی بجوشانند و آب آن بیاشامند فواق
زایل کند راوند درد و ورم معده را نافع بود رازیانج دابغ معده بود
زرنباد درد معده را نافع بود زعفران دابغ و مقوی معده باشد
زنجبیل محلل ریاح معده و ناشف رطوبات آن باشد سداب آب طبیخ
آن با عسل فواق زایل کند سعد مسخن معده و قاطع قی باشد و درد
معده را نافع باشد خوردن و ضماد کردن سکر مقوی معده بود
و بلغمی که در معده بود بزداید سمسم مسکن حرقت و لذع معده بود که از

تناول ادویهٔ حاره حادث شده باشد سنبل الطیب مقوی فم معدهٔ
وسخن معده بود وچون از بیرون ضماد کنند قی بلغم باز دارد و محلل
ریاح معده بود وقوت ماسکهٔ ان قوی گرداند وسدهٔ معده بکشاید
وچون باب سرد بنوشند غثیان ساکن گرداند شاهتره مقوی و
دابغ ومانع قی وغثیان باشد ومعده را از فضول پاک گرداند شبت
منضج اخلاط وسکن اوجاع بارده وکاسر ریاح ونافع مغص ودافع
فواق امتلائی بود که از طعام حادث شده باشد شلجم چون
بسرکه پرورده وخردل پاشیده بخورند مقوی معده ومشهی بود
صبر سه مثقال سحق نموده با شراب عسل یا خمر یا آب بنوشند درد
معده ساکن داند ومجربست صعتر ملطف اغذیه بود وبجهت معدهٔ
بغایت نافع بود طرخون مقوی معده بود عنبر درد معده ساکن
کند وبادهای غلیظ بکشد عود در تقویت معده نظیر ندارد و عفونت
از معده زایل کند شربتی از نیم درم تا یک درم باشد فستق منع غثیان
کند وقوة معده وفم آن بدهد ونقیم پوست بیرون آن مسکن
تشنگی وقی باشد فلفل در هضم طعام عدیل ندارد قاقله مانع

قی وغثیان بود وبا آب انار بن معین هاضم ومنقی معده وناشف رطوبات
آن بود قرنفل مانع غثیان ومعین هضم وکاسر ریاحی بود که از فضول
اغذیه متولد شده باشد قرفه مقوی معده بود قنب مقوی معدهٔ
وناشف رطوبات آن بود کبر بلغم از معده پاک کند کبابه
مقوی معده واعضای باطنی بود کرفس محرک قی ومحلل ریاح معدهٔ
باشد کرویا نفخ ودرد معده زایل کند وبلغم معده را بکدازد
شربتی دو درم کمون مجفف رطوبات معده بود واگر در سرکه
خیسانیده وخشک کرده سفوف سازند قطع شهوت طین کند و
اگر اندک بریان نموده با مساوی آن تخم کرفس سفوف ساخته با آب
بنوشند درد معده ساکن گرداند ومجربست وچون با نمک خاییده
فرو برند قطع سیلان لعاب کند وچون با سرکه بیاشامند فواق ساکن
کند کندر مقوی ومسخن وهاضم وکاسر ریاح ومانع قی بود لادن
مقوی معده ومشهی بود مصطکی مقوی معده ومشهی ومسخن ومحلل
رطوبات معده بود واورام معده را نافع باشد ملح دافع بلغم
لزج وهاضم طعام ومسکن درد معده بود مومیائی مسکن درد و

ومسخن وملین صلابت معده بود شربتی تا [illegible] مثقال باشد ماءالعسل مقوی

مقوی هضم بود شربتی دو جو با شراب صافی بنوشند **نانخواه** مقوی
وسخن معده ومحلل ریاح وهاضم طعام ومانع غثیان بود وکسی را
که هرچه خورد در دهن او بی مزه نماید وطعم دهان نداند نافع
باشد **نعنع** معده را بغایت نافع بود خوردن وضماد کردن ودرد
معده زایل کند وقوة معده بدهد واشتها برانگیزاند وسخن معده
وقاطع قی باشد وچون با عود ومصطکی بخایند فواق زایل کند و هیضه را
ساکن کند **اما مرکبات** نافع اکثری از معاجین مذکوره مثل فلاسفه
ودنوش دارو وجوارش جالینوسی وجوارش افضلی ودوا المشک حار
وایارج فیقرا وتریاق اربعه وکمونی افتیمونی واطریفل کبیر هریک ازمند
بحسب اقتضای حال وحاجت نافع باشد واین **جوارش کمونی** نیز در
تقویت معده مجربست **صفت آن** زیره کرمانی مدبر صد مثقال زنجبیل
بیست مثقال فلفل ده مثقال نانخواه برگ سداب آهی پانزده مثقال
با دو وزن عسل معجون کند **جوارش نانخواه** بجهة ضعف معده
ودرد آن نافع است **صفت آن** نانخواه کندر سعد سنبل هندی
اجزا سوا با عسل معجون کرده شربتی نیم مثقال تا یک مثقال قبل از

طعام

طعام در هفته سه مرتبه بخورند وتسکین وجع مینماید **جوارش عود**
که بغایت مقوی معده وهاضمه باشد ودل ودماغ را نیز تقویت
کند **صفت آن** سنبل الطیب مصطکی قرنفل جوزبوا بسباسه
آهی دو درم انیسون تخم کرفس آهی یکدرم ونیم عود هندی چهار درم
کوفته وبیخته با شیره هلیله پرورده معجون کند **شربت عود** مجرب در امراض مذکوره
صفت آن گلاب املا دو رطل با پنج درم عود هندی نیم کوفته
در دیک سنگ کند وسنبل هندی وقرنفل ومصطکی وجوزبوا
آهی دو درم نیم کوفته در کیسه کتان تخلخل کرده بجوشانند تا ثلث آن
تحلیل برود پس کیسه را دو بیرلاد زان میان جدا نمایند وبیفشرند
وبیرون آورند وبا دو رطل قند سفید بجوشانند وکف بردارند
تا بقوام آید بعد از آن یک دانک مشک خالص داخل کرده استعمال
کند **جوارش** کرویا که تقویت معده نماید وهضم طعام کند کرویا
فقاح اذخر گل سرخ فلفل سفید زیره کرمانی کوفته وبیخته با عسل
معجون کند **جوارش فلافلی** که مقوی وسخن معده وکبد وهاضم
وکاسر ریاح ومدر بول ودر حمی ربع وبلغمی نافع باشد **صفت آن**

اسارون

فلفل سفید و سیاه و دار فلفل آهی دو اوقیه عود بلسان یك اوقیه سنبل
حاما آهی چهار درم زنجبیل تخم کرفس سیسالیوس سلیخه ابا رون آس
آهی یك درم کوفته و بیخته با عسل معجون کرده شربتی دو درم با آب
فاتر ناشتا صفت جلی که مقوی و معین هاضمه باشد و تفتیح سدد
و کسر ریاح و تلطیف متناولات غلیظه نماید نمك اندرونی دو رطل
و نیم فلفل دو اوقیه و نیم انجدان نصف اوقیه نانخواه زنجبیل آهی
یك اوقیه تخم کرفس بوستانی تخم کرفس جبلی کشنیز خشك حاشا آهی
نیم اوقیه سنبل الطیب چهار اوقیه مجموع را کوفته و بیخته استعمال
کنند و اگر خواهند بدل تخم کرفس انیسون سیوان کرد منفعت
بهتر در ادویه صدر و آلات تنفس از انجمله آنچه موافق مخرودین است
آس تخم وی سرفه را نافع باشد اسفناج سرفه را نافع باشد و سینه را
نرم دارد انجبار طبخ آن با قند نفث الدم را که از قصبه شش و حجب صدر
بود ببندد و ریش شش را پاك کند باقلی سینه و سرفه را نافع بود
و از فضول غلیظه پاك کند و حسو که از آرد آن و روغن بادام
و قند بپزند و نفث الدم را نافع باشد بزر قطونا لعاب آن خشونت

وحرارت

و حرارت سینه را نافع بود بزر الخطمی سرفه را نافع بود و در ضمادات
جهة ذات الجنب مفید بود بزر الفرنج باجلاب سرفه را سود
مند باشد بزر البطیخ ه شیرهٔ آن جهة سرفه گرم و درد سینه که
از ورم گرم بود نافع باشد و سدهٔ ریه بگشاید بطیخ زقی ذات
الجنب را مفید بود بنفسج سرفه را نافع بود و سینه را نرم کند
ترنجبین نیز همین باشد حب العزجل دو درم از مغز وی
کوفته با نبات حب کرده در دهن گرفتن یا لعاب آن با نبات
و روغن بادام آشامیدن سرفه را نافع باشد حب القرع سرفه را
نافع بود و تشنگی بنشاند خبازی سرفه یابس و خشونت سینه را
نافع بود و شکم را نرم گرداند خشخاش سفید سرفه و نزلات منحدره
و نفث الدم را نافع بود خطمی لعاب آن با قند سرفه را سود دارد و
ورق آن در ضمادات ذات الجنب و ذات الریه مفید بود بیخ خطمی
جهة سرفه صفراوی با نبات سفوف ساختن با جلاب گرم خوردن
بغایت نافع بود خیارشنبر سینه و سرفه را نافع بود رمان حامض
اگر در خمیر گرفته در زیر آتش بپزند و آب آنرا بمکند سرفهای صفراوی را

نافع باشد واین فقیر ازخام آن بنز همین مشاهده نموده ودانه از آب
باران جوشانیده منع نفث الدم بکند **سپستان** سرفه وسینه وحلق را
نافع وملین باشد **سرطان** باماء الشعیر بخته یا نیم سوخته آن سفوف
ساخته باشیر خوردن مسلول را عظیم نافع باشد **سرجل** عصارهٔ
آن جهت انتصاب نفس وربو ونفث الدم نافع بود **صمغ عربی** سرفه
وکرفتکی آواز وخشونت سینه وحلق را نافع باشد **عناب** سرفه وربو
ودرد سینه را نافع بود **غبیرا** سرفه را مفید بود **قرع** خشونت و
حرارت سینه وسرفه وتشنکی را ساکن کرداند وسویق آن سرفه ودرد
سینه را نافع بود **کتیرا** سرفه وخشونت وریش سینه را نافع بود **لبن
البقر** ربو وسل را نافع بود **لبن المعز** سرفه وسل ونفث الدم را
نافع باشد **لبن الاتن النساء** درسل بغایت نافع بود **لوز حلو** سویق وی سرفه
خشک ونفث الدم را نافع بود وسینه را پاک کند وشش را نافع بود
اما مرکبات نافعه لعوق خیارشنبر سرفه وسینه وذات الجنب و حمیات
حاره را نافع بود وطبیعت نرم کند **صفت آن** فلوس خیارشنبر چهار
مثقال در آب کرم حل نموده صاف کند وبا پست وپنج مثقال قند

اللقاح ورم شش ونفث
زم را نافع بود **لبن الاتن**
فه وسل ونفث الدم را
فع بود صح

سفید وپنج مثقال روغن بادام با آتش ملایم بقوام آورند شربتی از ده درم
تا پانزده درم **ایضا لعوق خیارشنبه** که مسهل صفرا وبلغم باشد خصوصا
از حوالی حلق وسینه وریه **صفت آن** فلوس خیارشنبر پانزده درم
کلقند آفتابی پانزده درم بنفشه مربی ده درم شیرخشت ده مثقال
ریوند چینی نیم مثقال روغن بادام شیرین یک درم وکاه بالمحمود
وترید وغاریقون بحسب اقتضای حال تقویت مینمایند **لعوق خشخاش**
که نافع است از برای قذف الدم وحمیات حاره وسرفه ودرد سینه
ونزله وذات الجنب **صفت آن** کل سرخ صمغ عربی از هر یک چهار درم
خشخاش سفید پنج درم نشاسته کتیرا رب السوس از هر یک دو درم طباشیر
زعفران از هر یک درم با ثلث لعوق ساخته با آب ترنجبین بنوشند
سفوف که نافع است سرفه را که محتاج باخراج اخلاط غلیظه باشد چون
قدیم بوده باشد وبا آن حرحرهٔ سینه وحرارت غالب ولین بطن
بوده باشد **صفت آن** پرسیاوشان ده درم مغز تخم خربزه و مغز
تخم خیار از هر یک پنج درم شربتی سه درم باشد با لعاب بهدانه **لعوق
بارد** که از برای سرفهٔ سرفه خشک وحرارت ونزلهٔ حاره نافع بود

صفت آن مغز بادام شیرین ده درم مغز تخم خیار و بالنگ و تخم کدو
و تخم خرفه و کاهو از هر یک پنج درم صمغ کثیرا نشاسته از هر یک چهار درم تخم
خشخاش سه درم کوفته بر پنجاه درم ترنجبین محلول در آب هندوانه و صاف
کرده بقوام آورده و ده درم روغن بادام برایشند وهمچنین شربت بنفشه
و شربت نیلوفر و شربت سپستان و شربت عناب که آن طبیخ مغز هر کدام
که خواهند با قند بقوام آورده بنوشند سرفه و حرارت سینه و امراض
آنرا نافع بود حب سرفه که سرفه و نزلات حاره را نافع باشد صفت
آن صمغ عربی کثیرا نشاسته از هر یک سه درم مغز بهدانه و مغز تخم خیار و
تخم کدو از هر یک دو درم مغز بادام مقشر خشخاش سفید از هر یک چهار درم
نبات سفید بلا اوقیه کوفته و بیخته با لعاب بزرقطونا خمیر کرده بطریق
ترمس حبهای بزرگ بسازند و در زیر زبان بگیرند حب مانع السعال
که سرفهای شدید که شبها موجب قلق و اضطراب و مانع خواب میکرد
نافع بود و تسکین درد سینه و نزله مینماید صفت آن افیون مر نشاسته
کثیرا صمغ عربی قند سفید نبات رب السوس علی السویه با لعاب بهدانه
حب کند مثل نخود وقت خواب از سه عدد تا پنج عدد بلع کند واما انچه

از طبیخ

مناسب برود

مناسب صبر و دیفت ابهل ده درم کوفته و بیخته از ماء پنج درم روغن
گاو و پنج درم عسل سرشته هر روز پنج درم لعوق کنند ربو را نافع بود اذخر
و دم ربو را نافع بود ابریشم در تقویت آلات صدر عظیم المنفعت است
احسا البیض بخیر با آن در امراض صدر مثل سل و مانند آن نافع است اشق
اگر با ماء الشعیر خلط کرده بیاشامند ربو و عسر النفس را مفید بود اصل
السوس طبیخ آن و رب آن انواع سرفه و خشونت سینه را و قصبه ریه را
نافع بود و تشنگی بنشاند اطریه با قند و روغن بادام بخورند سینه
و ریه را سودمند بود و اگر با بقلة الحمقا یا لسان الحمل پخته بخورند نفث الدم را
نافع بود پرسیاوشان شش و سینه را نافع بود و از فضول غلیظه پاک
گرداند و ربو را نافع بود شربتی سه درم بزر الکرفس البستانی درد
پهلو را نافع بود شربتی دو درم بزر الکتان ریش شش و درد
سینه را نافع بود و چون با عسل لعوق کنند اخراج فضول سینه با نفث
نماید و سعال بلغمی را مفید بود بزر الانجره با عسل لعوق کنند عسر نفس
را سود دارد بزر الکراث با تخم مورد مساوی نفث الدم را که
از سینه بود نافع بود بباسه مقوی سینه و شش بود بندق با عسل

لعوق کردن سرفهای کهنه را نافع باشد **بیض** سرفه و خشونت سینه
و نفث الدم و نزله را نافع بود خصوصا زرده نیم برشت آن **تربد** سرفه را
که از رطوبت فم معده بود سودا دارد و علامت آن سرفه آنست که از
شدة سرفه قی افتد و اخلاط لزجه بیرون آید بعد از آن ساکن شود
تین سرفه و ربو و سینه را مفید بود **ثوم** پخته یا بریان کرده آن یا خام
سرفه کهنه بارد را مفید بود باشد **جاوشیر** بر ذات الجنب ضماد کردن نافع
بود و سرفه کهنه بلغمی را مفید بود **جندبیدستر** شدیدة التفتیح است
سده ریه را و معین بر نفث باشد **حب الخضرا** مسخن سینه بود و سعال
بلغمی را مفید بود و بر ذات الجنب ضماد کردن نافع باشد **حرمل** سینه و
شش را از بلغم پاک کند **حرف** جهت ربو نافع بود و چون با عسل لعوق
سازند سرفه که از خلط غلیظ بود سود دهد و درد پهلوی بلغمی را نافع بود
حنظل آنچه که از مقشر آن بر بزند قروح ریه را نافع بود **خل العنصل**
تنگی نفس و ربو را نافع بود **دارچینی** سینه را پاک کند و سرفه کهنه را
نافع بود **دلذیانه** درد سینه و پهلو که از سده یا ریاح غلیظه متولد شده
باشد نافع بود **ریه الثعلب** نمک سود کرده و خشک نموده صلایه کند

دیک مرق خروس پیر ربو را نافع بود

باسرکه

باسرکه عنصل یا ما یعنی مناسب بنوشند در ربو و ضیق النفس عجیب النفع است
زبد چون با عسل لعوق کنند سرفه خشک را نافع بود و با شکر و مغز بادام
انفع باشد **زرنباد** ربو را نافع باشد **زعفران** مقوی آلات تنفس بود
زنجبیل سرفه رطوبت و برودة سینه دفع کند **زلابیه** رطوبت را از نواحی
حلق و سینه ببرد و مجموع دردهای بارد را چون با عسل لعوق کنند سود
دارد و اگر هر روز یک مثقال صلایه کرده با آب گرم ممزوج نموده بنوشند
اکثر سرفها را نافع باشد **سداب** تنها یا با انجیر خشک و مغز جوز
درد پهلو و سینه و عسر النفس و سرفه و اورام شش را نافع **سکر**
و قند و نبات با آب گرم آشامیدن سرفه و گرفتگی آواز و نزله و سینه
و شش و خشونت آن را نافع باشد **سمسم** حسو و لعوق وی مرضهای سینه
و شش را نافع بود **سمن** سینه را نرم گرداند و منضج فضول سینه
بود خاصه با شکر و بادام نباشتا لعوق کردن سرفه خشک را نیز نافع بود
شمع طلا کردن با روغن بنفشه لعوق کردن خشونت سینه را نافع بود
عسل چون گرم کرده با روغن گل بیاشامند سرفه را نافع بود و با آب
بنوشند سینه را از فضول پاک کند **عصاره سوسن** خشونت قصبه ریه

وسرفه را نافع باشد عنب سینه وشش را نافع بود فجل ورق آن تخمه
خوردن سرفه کهنه وکیموس غلیظ سینه را نافع بود فودنج نهری طبیخ
آن انتصاب نفس را سودمند بود قرطم سینه را پاك کند واواز را
صاف کرداند ونافع است کبابه اواز صافی کند ونفس را بکشاید
کرفس ربو وضیق النفس را مفید بود کرنب مرق آن سرفه کهنه وکرفتکی
آواز را مفید باشد کرویا اکر هر روز ناشتا دو درم در دهن نکاه
دارند تا نرم کردد پس خاینده آب آن بلع کنند ضیق النفس را مفید بود
کزانکبین سرفه وخشونت سینه که از رطوبت بود نافع باشد
خصوصا سرخ آن سینه وشش را نافع است لوبیا هر شب برابر بندق نخود
بلع کردن سرفه بلغمی را نافع باشد مشلطرامشیع رطوبت لزجه از سینه
وشش بیرون آورد مصطکی سرفه کهنه بلغمی نفث الدم ودرد پهلو
ریاح انرا نافع باشد مومیائی منع نفث الدم وشش بکند نخاله حسو لی
که از آب آن وشکر سازند سینه وسرفه را نافع باشد نشا پالوده شکری
آن سرفه وسینه وخشونت قصبه ربو ونفس را نافع بود امام مرکبات
نا فعه فلونیای مذکور اکثر امراض سینه را نافع باشد تریاق اربعه کثیر

دردهای بلغمی وریحی سینه وپهلوها را وسرفه بلغمی را نافع بود جوارش
جالینوسی در اکثر مرضهای بلغمی ورطوبی نافع باشد وهمچنین فلافلی وسفرجلی
جوارش افضلی ودوا المسك وجوارش عود واکثر مرکبات حاره مذکوره
بحسب اقتضای حال در محلش سودمند آید قرص که نافعست سرفه بلغمی
ونفث غلیظی که بدشواری کنده شود که با آن تب ونرمی شکم نبوده باشد
صفتان رازیانه تخم کرفس رب السوس پرسیاوشان مغز بادام
تلخ با لعاب تخم کتان قرص کرده شربتی سه درم با مطبوخ مناسب
حب بیعه که مرضهای مزمنی که مانع خواب کردد وبا آن حرارتی نبوده
باشد نافع است صفتان مر میعه هر کدام یکجزء افیون ربع جزء کندر
یکجزء مثل نخود بزرك حب کرده یکی یا دو یا سه عدد بلع کند حبی
که در دهن نکاه دارند اخراج اخلاط غلیظه کند صفتان رب السوس
فلفل قند یا نبات هر کدام باشد همه مساوی با لعاب تخم کتان و حلبه
حب کنند حبهای بزرك ودر دهن نکاه داشته آب انرا فرو برند صفت
دوائی که نافع است ربو ومرضهای کثیر الرطوبت غلیظ النفث را که با آن
حمی وحرارت اصلا نبوده باشد بکیرند حلبه دو کف خرما یك رطل در شش

رطل آب بجوشانند تا لخ‌ماخوب پخته شود و مضمحل صاف نموده از ربع رطل
تا نیم رطل بنوشند و از جمله آنچه نفخ نزله میدهد و معینت بر سرعه نفث
تواتر تجرع آب گرم و غرغره بدان کردن است و چرب کردن سینه
بموم روغنهای گرم بالفعل **منفعت پنجاه و یکم** در مقویات و منقصات
باه از انجمله آنچه تقویت محروران می نماید **شیر برنج** با قند سفید منی
زیاده کند و همچنین است شیر گرم و قند با نان سفید میده **بزر البطیخ**
قوت مجامعت بدهد و منی بیفزاید **خشخاش** سفید با قند منی
زیاده کند **خوخ** باه برانگیزد **نار شیرین** مقوی باه باشد **قراصیا**
نعوظ آورد **لبن حلیب** و لبن حامض هیچ باه و نعوظ بود **لوز حلو**
منی بیفزاید **اما مرکبات** نافعه **دواء الترنجبین** انعاذ شد بیاورد شیر تازه
دو رطل ترنجبین سفید حب بخار و خاشاک دو اوقیه با آتش ملایم
بجوشانند تا غلیظ شود هر روز بناشتا پنج مثقال بلیسند و بعد از آن
آن بماهی تازه کباب کرده گرم با پیاز اغتذا نمایند و مربای زردک
در شکر و مربای شقاقل و مغز جلغوزه قندی و مغز حب الخضرای
قندی و مغز حب الزلم قندی مجموع تحریک باه محروران نماید **وانجه**

درمبرودین

درمبرودین مقوی باشد **ابو ثیم** با عسل سرشته شقاقل با عسل و دیگر
انیسون بزر الرطبه بزر الجزر بزر الجرجیر بزر الکراث البصل بزر الشلجم
سیر پیاز زرده تخم مرغ نیم برشت فندق بوزیدان بهمنین الجبز خشک
جوز نارجیل جلغوزه حرشف خشک حلبه حام تخم دار فلفل دارچینی زعفران
زنجبیل سمسم نخل فستق کرفس کراث عسل شکر و مع هر یک از مذکورات
مقوی باه و محرک جماع و منی باشند و دیگر **انفحة الحمل** اگر یک نخود با آب
فاتر پیش از جماع بنوشند و بغایت تقویت نماید **قضیب گاو** کوهی
و شهری نرم سوده با زرده تخم مرغ نیم برشت در غایت تقویت بود
تخم کرفس بستانی اگر سه درم با سه درم قند کوفته با روغن گاو
چرب کرده سه روز بخورند در نهایت تقویت باشد **خرما**
در شیر گاو پخته با دارچینی و زنجبیل سوده خوردن در کمال تقویت
بود **حلتیت** اگر نیم مثقال با عسل قبل از جماع بدوازده ساعت بخورند
نعوظ تمام آورد **نخود را** بهر نوع پخته و خام و خیسیده خوردن
در کمال تقویت باشد **خصیة الثعلب** از یک مثقال تا دو مثقال نرم کوفته
با شراب یا عسل قایم مقام سقنقور بود **قرنفل** اگر نیم درم با شیر تازه و عسل

بخورند بغایت مقوی باشد اما مرکبات باهیه فلاسفه جوارش [illegible]
قوة ط واین معجون بسیار باه نماید و منی زیاده کند و نعوظ تمام آورد
و بغایت نافعست صفت آن خصیة الثعلب پنج مثقال نخود خام ده
مثقال شقاقل خولنجان زنجبیل دارچینی تخم جزر تخم شلجم تخم جرجیر
تخم کرفس اسارون آهی سه مثقال کوفته و بیخته با آن قدر زرده تخم مرغ
نیم پخته که مجموع خمیر شود بسرشند و بسیار کف مال کنند پس با سه وزن
عسل مقوم معجون کرده شربتی هر صبح و هر شام سه مثقال با مایعی مناسب
مقوی تناول نمایند ایضا معجونی دیگر که اقوی از معجون اول بود
و در تقویت باه نظیر ندارد و اگر از استعمال آن میل مجامعت بافراط
انجامد سه درم گل نیلوفر و یک نخود کافور نرم کوفته با آب کاهو میل
نمایند تا ساکن گردد صفت آن عاقرقرحا فلفل زنجبیل آهی یک اوقیه
کوفته و بیخته با بیست عدد زرده تخم مرغ پخته مخلوط ساخته با صد و بیست
درم عسل مقوم معجون کرده شربتی سه مثقال قبل از طعام و بعد از طعام
معجونی دیگر که منی زیاده کند و شهوة قوی گرداند و ذکر صلب کند و هر کس
سه هفته هر روز دو مثقال با آب پیاز و زرده بیضه نیم برشت

بخورد

بخورد انتشار و قوة عظیم بیابد و چون خواهد که نعوظ و شدت زایل
زود نشیند گلاب و کافور بر روی پاشند و جرعه بنوشند تا تسکین
یابد البته حذر کنند که مبادا زنان ازین معجون بخورند که پرده عصمت
دریده سر بفضیحت کشند صفت آن عاقرقرحا ده مثقال مغز حب
الخضرا چهل مثقال شونیز سه مثقال خردل پنج مثقال تخم گندنا ده مثقال
مغز نارجیل شش مثقال نرم کوفته و بیخته با عسل سرشته بسیار بر هم
زنند صفت معجون مسمی بمعجون جلیل النفع کثیر الفایده که تقویت باه
میکند تقویت عظیمی و اکثار منی و ایراث انتشار و نعوظ قوی می نماید
و قضیب را صلب و قوی میگرداند و بجهت کسی که مبتلا بسرعت انزال
بوده باشد بغایت سودمند است و چون بعد از تناول اغذیه مقویه باه
مثل لحوم خفیفه که با حمص و جزر و پیاز و خولنجان پخته باشند یا هریسه
یا کباب و مانند آن بعد از تحلیل آنها با قدری از آب که بدان رقیق کرده شند
منافع مذکوره از آن صدور می یابد و احداث لذت عظیمی در جماع میکند
و اشتهای طعام بر می انگیزاند و تقویت معده و هاضمه و تسخین کرده و مثانه
و ازاله غم و سهو و نسیان و جمیع امراض بلغمیه رطوبیه و تقطیع بلغم

غلیظ و تفریح و تنشیط عظیم و تقویت قلب و تسمین بدن و تحسین لون
و حفظ و تقویت حواس عشره می نماید **صفت آن** بگیرند خولنجان شقاقل
قرنفل بهمنین کبابه چینی بوزیدان سورنجان قرفه دارچینی دار فلفل
زنجبیل عاقرقرحا سعد سنبل جوزبوا بسباسه خصیة الثعلب قاقله
لسان العصافیر زرنباد درونج اشنه حلتیث تودری سفید و سرخ
تخم پیاز تخم کندنا تخم جرجیر تخم کرفس تخم انجره تخم شلجم تخم جزر
تخم سپست تخم هلیون مغز حب الزلم مغز حب الصنوبر مغز حب الفلفل
مغز نارجیل مغز فندق مغز فستق مغز حب البطم مغز جوز مغز لوز
مغز حب الصنوبر الکبار از هر یک پنج درم کنجد مقشر خشخاش سفید از هر یک سه
درم عود قماری مصطکی از هر یک شش درم زعفران سه مثقال عنبر اشهب دو مثقال
مروارید ناسفته چهار درم مشک یک مثقال انجره الفضیل ده درم ورق
القنب الهندی سی مثقال و الافیون البنج سی درم افیون ده درم به سه وزن
عسل علی الرسم ترکیب نموده بحسب اقتضای امزجه تناول نمایند
اما انچه تقلیل منی و کسر شهوة باه مینماید **تخم کاهو** کامل الفعل مذکور
بود شربتی از یک درم تا دو درم باشد **بقلة الحمقا** و بزر آن و بلوط

وجفت آن و بزر المرو کوفته و گل نیلوفر دریائی و حب الکاکنج و ادمان اکل
وحض و سداب و فلفل سفید و تخم فرنجمشک و تخم فنجنکشت و فودنج
نهری و کافور و کزبره و کرویا و کلاب و سلق و هندبا تنها و لهرانار از
مجموع مفرد یا مرکب بعضی با بعضی منی کم کند و منع احتلام و سیلان
منی نماید و گل بید تازه در میان رخت خواب ریختن و بدان خفتن
نیز همان افعال از آن صادر گردد **منفعت بیست و دوم** از انچه متعلق
بمعالجات حمیات است **بدانکه** بر طبیب واجبست که در تفرقه ما بین
انواع حمیات معالجه آن اهتمام تمام نموده بهیچ وجه تقصیر و تهاون
نورزد و اول باید که تمیز حمیات یومیه از حمیات خلطیه نماید پس
بباید دانست که خواص حمیات یومیه آنست که اکثر حدوث آن از
اسباب متقادمه نمی باشد و غالب بی لرز و قشعریره ابتدا میکند مگر
انکه در بعضی احوال حالتی شبیه به برد و قشعریره ظاهر گردد و بیشتر آنست
که در نبض صغر و اختلاف و در نفس عظم و تواتر و در قاروره تغیر لون
و قوام و در بدن ~~و در تبکه~~ ضعف و کسل و عرق تنها دو سایل نمی باشد
و کم واقع میشود که از سه روز یا چهار روز یا پنج روز بماند بلکه در غالب

امر زیاده بر یکروز نمیباشد و تحقیق انواع آن بر تقدم اسباب آنست
مثل تقدم غضب یا تخمه یا بی خوابی و مانند آن وعلاج هر نوعی بمقابله
سبب آن می باید نمود همچو تفریح و تسلی در غضبیه و غمیه و استعمال
امری مفرح در فرحیه و خواب در سهریه و راحت و آسایش در تعبیه و
تسکین و مشغول گردانیدن بامور غریبه مفرحه در وجعیه و آب دادن
بتدریج و میوه های سرد خصوصاً انار در عطشیه و تغذی باغذیه
جیده سریعة الهضم در جوعیه و تجویع و استفراغ در تخمیه و امتلائیه و
تقویت و حبس در اسهالیه و ادرار و استعمال مبردات کبد در یرقانیه
و دوائیه حاره و سکون در سوء الهضم بارده در شمسیه و تقویت و اطعام
در غشیه و تفتیح و دلک لطیف در استحصافیه و سدیه و سکنجبین
درین دو نوع بالغ النفع است و گاه بجهت اطفای حرارت احتیاج
باستخراج شیره تخم خرفه و خیار میشود و بالجمله در علاج اکثری از
حمیات یومیه تبرید و ترطیب بدون عنف باغذیه و اشربه و شموم
و مسکن بارد بعد از آن حمام مرطب معتدل نافع می باشد اما
حمیات عفنه که از عفونت یکی از اخلاط خواه در خارج عروق

و خواه در داخل حادث میگردد و حدوث عفونت اکثر بسبب تناول
اغذیه ردیه یا سریعة الفساد یا کثیرة المائیه یا بارد الخلط مثل لبنیات
و فواکه رطبه خصوصاً مثل خیار و امرود و مانند آن عارض میشود
و علامات آن ضد علامات یومیه می باشد و اکثر اوقات قبل
از حدوث حمیات عفنه سلیه ظاهر میگردد و آن عبارتست از
حالتی مخلوط بحرارتی که نرسیده بحد حمی و با آن کسل و اعیا و کدورت
حواس و خمیازه و تنگی نفس و صداع و تغیر نبض و قاروره میباشد
وعلاج حمیات عفنه میباید که گاه در تبرید و ترطیب و اطفای حرارت
حمی کوشیدن خصوصاً در ابتدای حمیات حاره و گاه متوجه ماده
حمی میباید گردید مثل انضاج و استفراغ هر یک در محلش و در حمیات
حاره دایمه قبل از چهارده روز از ترشیها احتراز نمودن اکثر
اوقات از واجبات است زیرا که بسا باشد تغلیظ ماده نموده مانع
بروز بظاهر جلد گردیده در باطن حبس نماید و نکایات آن باعضای
رئیسه سرایت کند و بهلاکت انجامد و تا ممکن باشد از میوههای
مرطب مثل هندوانه و خیار تا هفتم اجتناب نمایند و بماء الشعیر

اختصار کند و دیگر نشاید که قبل از نضج و استفراغ بمبردات
قابضه مثل اقراص برده تبرید نمودن وبالجمله هرگاه حمیات حاده
تا روز سیوم در تزاید و اعراض در اشتداد بوده باشد و قوة قوی
و مانعی مثل وجود تخمه یا نقص اخلاط غیر خون در مزاج عروق
نبوده باشد خصوصا هرگاه بول سرخ و غلیظ باشد نه زرد ناری
صافی خواه غالب خون خالص بوده باشد و خواه با خلط غالب
خون نیز بوده باشد که البته فصد باید کرد و بعد از فصد اسهالی
لطیف بمثل ماء الشعیر و اندکی شیرخشت با شربت بنفشه یا نیلوفر
باید نمود خصوصا که یبسی در طبیعت بوده باشد و می باید که
مطلب تلیین باشد نه اسهالی قوی و اگر حقنه لینه موافقی کنند
اولیست وبعدازاین مقدمات در تفتیح مسام و ادرار و تعریق
باید کوشید و لایزال از حال دماغ و تقویت آن و منع صعود دم
با آن و جذب از آن باسافل باستنشام الخالخ و باشویها غافل نباید
گردید و اکثر اوقات از انصباب و اجتماع اخلاط مراری بمعده نهایت
قلق و اضطراب و ضعف پدید می آید و بدفع آن اخلاط بطریق قی

فی ساکن میگردد پس از این معنی با خبر باید بود و در قی کردن
کاهلی نباید کرد خصوصا که غثیانی نیز بوده باشد اما در امر
تغذیه باید دانست که در امراض و حمیات حاره که منتهای آن
نزدیکست خصوصا که علیل مرطوب و قوی باشد خصوصا که طبیعه
او محتبس شده باشد تا اخراج ثفل نکنند بقدر امکان غذا نباید
داد یا ماء الشعیر رقیقی یا غلیظ یا مزورة از ماش مقشر و برنج و اسفناج
و کدو بقدر حفظ قوة و از الة ضعف غالب جایزاست دادن و
پیوسته طبع تا تلیینی بحقنه نکنند ماء الشعیر نباید داد و همچنین کسی را
که محتاج بفصد باشد قبل از فصد ماء الشعیر جایز نباشد و کسی را
که ماء الشعیر در معده ترش شود برقیق تر از آن اختصار باید کرد و اگر
باز ترش شود اندکی از تخم کرفس در آن بجوشانند یا چند دانه فلفل
بشرطی که ماده بسیار حار نباشد و نشاید که ماء الشعیر و سکنجبین را
باهم جمع کردن بلکه واجبست که میان شرب سکنجبین اقلا دو ساعت
فاصله بوده باشد و کسی را که سعالی یا دغدغه [illegible] در روده بوده
باشد از سکنجبین احتراز نمودن واجبست اینست مختصری از امور

کلیه که معرفت آن مر معالج حمیات را از واجبات است و در کتاب مفید
مشروح و مبسوط بیان نموده ایم واما ادویه که در حمیات حاره
نافع است اینهاست اصل الهندبا تبهای صفراوی را نافع است
بزر الحماض تب غب و مطبقه را نافع بود بزر البطیخ تبهای
حاره و تبی که از صفراوی سوخته حادث گردیده باشد بطیخ زقی
در محرقه و مطبقه و حصبه و اطفای حرارت و تسکین تشنگی
و درار دار بغایت نافع بود بقلة الحمقا تبهای حاره را نافع است
ترنجبین و تمر هندی و خیار و رمان حامض و طباشیر و کشک
الشعیر و اسفاناخ و کشنیز تازه همه تبهای حاره و صفراویه را مفید باشد
حب القرع تبهای صفراویه را نافع باشد شربتی سه درم راوند
تب غب خصوصا غیر خالص را مفید بود سپستان تبهای صفراوی
و دموی و آنچه از بلغم شور بود نافع باشد سمک ماهی تازه با کشک
تبهای صفراویه را نافع باشد شاه لوج طبیخ خشک آن با قند تبهای صفراوی
نافع باشد طین ارمنی جهت تب وبائی عظیم نافع باشد قرع
تبهای حاره را نافع بود چون با ماء الشعیر و ماش مقشر و روغن بادام

ببرند و چون در خمیر گیرند و در میان آتش بپزند آب آنرا گرفته با قند
بنوشند تبهای سوزان را ساکن کند و تلیین طبیعت نماید ماش
در تبهای حاره با بقلة الحمقا و کاهو و اسفناج نافع بود الشعیر
در حمیات حاره بهترین اغذیه بود مشمش نقیع آن تبهای حاره را
سود دارد اجاص نقیع آن با قند تبهای حاره و تشنگی و لهیب را
سودمند بود بزرقطونا لعاب آن در تبهای گرم و تند و تسکین
تشنگی و لهیب مفید بود رب غوره لهیب حمیات ساکن کند
خوخ آب آن در حمیات غب و محرقه نافع باشد خیار شنبر
حمیات حاره را نافع بود سرطان اگر چشمهای آنرا بر صاحب حمی غب
بیاویزند زایل گرداند و همچنین است تعلیق دندان مار شیر
خشت هرگاه ماء الشعیر را بدان شیرین گردانند و بخورند بهترین
اغذیه و ادویه اصحاب حمیات حاره باشد صندل سفید چون
قدری در مشروبات کنند در حمیات حاره و ازاله ضعف دل نهایت
مفید بود و اگر با گلاب سایند بر جبهه و جگر و معده و دل طلا
کنند تسکین حدت حمی نماید قصب برگ آنرا آب پاشیده در

فراش صاحب تب بریزند تسکین کرب و لهیب نماید و همچنین است
برگ بید آب لیمو نافعست در حمیات مطبقه که از عفونت و عفونت
خون متولد شده باشد آب سرد در حمیات محرقه مفید است
ماء الورد با قند در حمی و عطش و التهاب نافع است نیلوفر طبیخ آن
در حمیات حاره نافع است خیار اگر در مهد طفل محموم نهند جذب
حمای او بکند اما مرکبات نافعه اکثر مرکبات بارده که در منافع سابقه
مذکور گردید در حمیات حاره نیز نافع است و ازانجمله قرص هذیانات
که تسکین تشنگی میدهد و خواب گران می آورد و هذیان زایل
میگرداند و تبهای گرم و برسام و صداع و سرفه را نافع است صفت
آن مغز تخم خیار و تخم کدو و تخم کاهو تخم خرفه تخم خشخاش
سفید اهی ده درم رب السوس نشاسته کتیرا افیون اهی سه درم
با لعاب بزرقطونا خمیر کرده مجموع را بیست قرص کند شربتی یک قرص
با آب خیار یا کدو و مانند آن و اگر اعراض مذکوره در غایت اشتداد
باشد با آب کاهو یا آب کشنیز تازه بدهند قرص کافور که نافع است
در حمیات غب و محرقه و تبرید جگر و دل میکند صفت آن گل سرخ

ده درم

ده درم طباشیر مغز تخم خیار اهی نیم مثقال تخم کاهو هفت درم تخم
خرفه شش درم تخم کاسنی دو درم مغز تخم کدو چهار درم رب
السوس سه درم ترنجبین ده درم کافور نیم درم با لعاب بزر قطونا
قرص کنند شربتی دو درم نقوع غب که اسهال صفرا و ازاله تب
غب می نماید صفت آن پوست هلیله زرد بیست درم در یک
پیاله آب جوشان یک شب و یک روز بخیسانند بعد از آن بدست
بمالند و صاف نموده بیست درم ترنجبین در آن حل کرده در روز
راحت وقت سحر بنوشند مطبوخ غب که وقتی استعمال کنند
که زمان صیف و قوة ضعیف باشد و احتمال ادویه قویه مثل سقمونیا
و هلیله نداشته باشد و محتاج بتلیین طبیعت بوده باشند صفت
آن تمر هندی ده درم اجاص خشک بیست عدد در دو رطل
آب بجوشانند تا مهرا شود دست مالیده و صاف نموده ده درم
قند سفید اضافه کرده محل خواب بنوشند و بخوابند قرص طباشیر
ملین که تبهای صفراوی را نفع دهد و تشنگی دفع کند و سرفه و خشونت
سینه را سود دهد صفت آن طباشیر چهار درم ترنجبین سفید

پنج درم مغز تخم خیار مغز تخم کدو مغز تخم بادرنگ کشا صمغ عربی
از هر یک سه درم کثیرا خشخاش سفید از هر یک دو درم با لعاب بزرقطونا
قرص کنند شربتی از یکدرم شربتی از یکدرم تا دو درم با شربت نیلوفر
اما در حمیات مزمنه غلیظة المادة مثل غب غیر خالصه و مواظبه
و ربع و شطر الغب و مانند آن بباید دانست که رعایت قوة ضرورست
تا آنکه بمدت متطاوله وفا نموده ضعیف نگردد پس احتیاج بتجویع
و تلطیف نباشد و هرچند که حرارت قوی باشد تبرید شدید
نباید کرد و همیشه از مراعات معده و جگر غافل نباید گردید و از
حدوث سده احتراز باید نمود و در محل وقوع نوبه خلای معده را
لازم باید دانست و بترشیها جرات بسیار نباید کرد و قی کردن را
خصوصا در محل نوبه علاجی عظیم النفع باید دانست پس اگر قی کردن
بر علیل شاق باشد قبل از قی اغذیه که اعانت بر سهولة قی کند تناول
باید نمود و بعد از شرب دوا القی مناسب قی باید کرد اگر چنانچه
صفرا غالب باشد از اغذیه مقیه صفرا مثل ماء الشعیر و خیار و خربزه
رسیده مع پیه آن که احتیاط تخم نموده و شوربا های چرب و سبزیهای

نرم چون سرمق و اسفناج و ملوخیه و برگ چغندر و شوربا های چرب
از جوجه و پاچه بره و ماهی تازه و روغن کنجد و ترنجبین هرچه ازین
مجموع حاضر باشد میل باید نمود و بعد از سه چهار ساعت از تناول
اغذیه مذکوره دوای مقی صفرا مثل طبیخ شعیر مقشر و لوبیای سرخ و پوست
و بیخ خربزه که با سکنجبین شکری ممزوج نموده باشند بنوشند و چشم
و میان را محکم بسته با پر مرغ بلندی که بروغن کنجد چرب کرده باشند
قی کنند و اگر بلغم غالب باشد اول با غذیه مقیه بلغم اغتذا نمایند
مثل آشهای کیم که شبت و شلجم و جزر داخل کرده باشد و در اثنای
اکل آش ترب نیز بخورند یا آنکه مطبوخی از ماهی شور و حلبه و مغز کاجیره
و مغز بادام و خردل و آب کامه و آب لیمو و ناردان و روغن زیتون
و عسل از مجموع یا از بعضی ترتیب داده میل نمایند و از ادویه مقیه مثل
طبیخ ترب و تخم آن و شبت و اصل السوس و مغز کاجیره و خردل با سکنجبین
عسلی یا عنصلی و بوره و نمک هندی بنوشند و بطریق مذکوره قی کنند
و اگر سودا غالب باشد از اغذیه مثل شوربا های چرب و هرچه
که مقطع و ملطف باشد و از ادویه مثل سکنجبین عسلی و ماء العسل

وترشی کبر وقلیلی از کنکر زد و نمک نفطی و زبد زرد و بوره بقاعده مفرد
ترتیب داده بنوشند و قی کنند و بعد از فراغ از قی دهن و رو با آب
سردی که گلاب و اندک سرکه با آن ممزوج نموده باشند بشویند
و بعد از دو ساعت تا یکساعت تخمینا شربت سیب یا شربت فواکه
یا معجون مصطکی و گلاب بنوشند و روغن مصطکی یا روغن گل بر معده
و پهلوها بمالند و تا مدتی نگذرد مثل پنج شش ساعت و اشتهای صادق
پدید نیاید غذا تناول نکنند و از آب سرد نیز اجتناب نمایند و بعد از
آن مناسب لطیف مقوی بکمتر از آنچه اشتها طلب کند غذا تناول نمایند
و اگر کسی را وری در حلق یا علتی در سینه مثل نفث الدم و مانند آن
بوده باشد از قی کردن اجتناب نمایند و اما ادویه که در تبهای
مزمنه نافع است اذخر با سکنجبین در اواخر تبهای مزمنه بلغمی نافعست
اشترغاز تبهای ربع را که از بلغم سوخته بود نافع باشد افسنتین
تبهای کهنه را مفید بود انیسون حمیات مزمنه را نافع بود بادرنج
شیره و طبیخ آن با نبات تبهای بلغمی و سوداوی را نافع بود باشد کشوث
آب آن و تخم آن حمیات عفنیه را نافع بود اهلیلج کابلی حمیات

مزمنه را مفید بود بول البقر هر گاه به بول انسان ممزوج نموده دست
و پا را در آن میان بنهند حمی ربع را زایل کند بورق هر گاه قبل از نوبت
بدو ساعت بر بدن مالند حمیات دایره را مفید بود جدوار
جهت تب ربع بعد از تنقیه هفت روز هر روز یک دانگ با جلاب
گرم بخورند زایل کند حلتیت آزاد را زاله حمی ربع بیطولی و قوتی
قوی و نفعی ظاهر هست خردل تبهای کهنه را نافع بود شربتی دو مثقال
دارچینی تبهای مزمنه را نافع باشد شربتی یکدرم راوند عنجه
خالصه ربع و اکثر تبهای دایره را مفید بود رازیانه حمیات مزمنه
را نافع بود با آب سرد تسکین غثیان و التهاب معده که در حمیات
عارض شود میدهد زبل الفیل تبخیر به آن اکثر حمیات عفنه را نافع
باشد شاهتره تبهای کهنه را نافع بود شونیز با سکنجبین تب ربع را
و با عسل تب بلغمی را نافع بود عصاره غافث با آب شاهتره و سکنجبین
تبهای کهنه را مفید باشد عصاره افسنتین تبهای مزمنه را نافع بود
فوتنج نهری طبیخ وی را نافض را نافع بود و همچنین است تمریخ بروغن آن
قنفذ گوشت تبهای مزمنه را نافع بود کرفس آب و رق آن

مفرد یا با آب ورق رازیانه ممزوج کرده بتهای بلغمی را مفید بود کندر
دقاق آن تب بلغمی را نافع است لحم الجزور در اواخر ربع نافع است
و مکرر تجربه شده که زایل کردانید و لیکن مراد از جزور درین مقام شتر
ماده است نیز مومیائی هر روز نیم دانک بالطبیخ (بادآورد) بادآورد در حمی ربع
نافع است نانخواه طبخ آن اکثر تبهای کهنه را عاجل النفع است و با عسل
معجون کرده بهترین معالجات حمیات بلغمیه مجرب است و حمیات
سوداویه مزمنه ثوم بناشتا خوردن نافض و حمیات عفنه را
نافع است زبل الانسان با شراب که در حقیقت مجانند یا با عسل
جمیع ادوار حمیات را نافع است بقلة الحمقا حمیات مستحکمه را نیز
نافع است مرقه دیوک الهرمه که با قرطم و بسفایج پخته باشند حمیات
مزمنه و نافض را نافع است کرنب حمیات مزمنه و حمای بلغمی خالص
که صفرا با او مخالط نباشد نافع است کشک الشعیر که قلیلی از فلفل
یا زوفا یا صعتر یا سنبل الطیب یا بیخ کرفس داخل نموده باشند شطر
الغب و غب غیر خالص و اکثر حمیات عفنه را نافع باشد واما
ملیله که تعریف آن مذکور شد وگاه قبل از حدوث حمیات عفنه

وگاه بعد از آن حادث میگردد علاج آن بسکنجبین باید کرد
ورد نیز مفرد را نافع است هلیله سیاه ملیله را نافع است
کشنیز خشک با قند سفید سفوف کرده هر روز خوردن ملیله را
مفید بود کشوث با سکنجبین ملیله و حمیات صبیان را مفید بود
نانخواه ملیله را زایل کند اما مرکبات نافعه اکثر آنچه قبل از این
مذکور گردید موافقت از مسهلات مثل ایارج فیقرا و سفوفات
زبدی و دواء الترید راد را از حمیات بلغمیه بی طولی هست و بعضی
مسهلات سودا و ماء الهلیلجین در حمیات سوداویه و نقوع هلیله
که تالیف ابن کیندی است و حب چیپال و اطریفل کبیر و معجون خیارشنبر
و معجون لوزی و قرص بنفشه در حمیات مرکبه نافع و مجرب است و ماء الجبن
نیز در بعضی حمیات مزمنه مناسبست و دیگر شربت دینار و شربت
ماء الاصول معجون نکوئی و مفرح حار و دواء المسک و جوارش نانخواه
و جوارش عود و فلافلی در اواخر حمیات مزمنه که آثار ضعف جگر
و سده و ضعف قلب و معده بدید آمده باشد سودمند است قرص
ورد مقوی که نافع است در حمیات بلغمیه که با آن ضعف قلب نیز

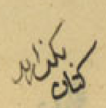
بوده باشد وتفتیح سده میکند صفت آن کل سرخ کاو زبان تخم
کاسنی اهی سه مثقال غافث یکمثقال ب ارب السوس قرص نموده شربتی
یکمثقال باشد ایضاً قرص ورد که نافع است در غب غیر خالصه که
صفرا بر رطوبت غالب بود صفت آن کل سرخ ده درم سنبل هندی سه
درم اصل السوس مقشر پنج درم تخم کاسنی چهار درم مغز تخم خیار چهار
درم علی الرسم قرص کنند ایضاً قرص ورد که مفید است در غیر
خالصه که صفرا و بلغم مساوی باشد صفت آن کل سرخ ده درم
تخم کاسنی پنج درم سنبل دو درم مصطکی یکدرم علی الرسم قرص نموده
شربتی یکمثقال باشد قرص افسنتین که سردی معده وجگر و تپهای
بلغمی و عسر البول را مفید بود و سده کبد وطحال بکشاید و تحریك
اشتها نماید افسنتین تخم کرفس انیسون بادام تلخ اسارون اجزا
مساوی علی الرسم قرص نموده شربتی یکمثقال باشد منفعت بیست
وسیم در ذکر اعراض که عروض آنها در حمیات خصوصاً در حمیات
حاره صعب می باشد و تدارك آنها واین بیست وسه عرض است اول
نافض وقشعریره چون بر افراط انجامد سزاوار آنست که آب کرم شده

صفت آن ص

الحرارت

الحرارت جرعه جرعه تجرع نمایند وپیهای ران وساقهای پارا محکم
بر بندند وکفهای پا و دست را مالندکی کنند و در آب کرم بگذارند
ونیکو بپوشانند واکر تسکین نیابد روغن بابونه یا روغن شبت
یا روغن قسط یا روغن سداب هر کدام میسر باشد تنها یا الذات فلفل
وجندبیدستر وعاقرقرحا وفودنج وبورق مفرداً و مرکباً بر کفهای پا و دست
بمالند واز مشروبات فودنج نهری یکمثقال با ماء العسل در نافض
بلغمی سکن و معرقست وهمچنین یکمثقال قسط با آب کرم تسکین نافض
حمیات سوداویه میدهد وهمچنین غاریقون یکمثقال با آب کرم
واز مرکبات تریاق اربعه وکمونی وفلافلی مسکن ومعرقست دویم
صداع است ومداوای آن جذب ماده است باسافل بستن ومالیدن
دست و پا و پاشویه واستعمال آنچه در باب صداع مذکور کردید نافع است
واکر صفرای در معده بوده باشد بآب کرم وسکنجبین قی کنند سیم
عرقست وآنچه بحرانی باشد تا ممکن بود حبس نباید کرد وچون از حد
تجاوز نموده بافراط انجامد وخوف سقوط قوة باشد تبرید مسکن باید
کرد و روغن مورد وآب طبخ آن تنها یا با توتیا سوده بر بدن بمالند

یا آنکه روغنی از طبخ سیب و به و ماذو و کلنار و گل سرخ و روغن گل ساخته
بمالند و کاه حب الآس و کلنار و کهربا سائیده مثل غبار بر بدن می پاشند
و ساکن میگردد و اگر باینها ساکن نگردد پایها و دستها در میان برف
و یخ بگذارند و دیگر آنچه در مطلب دویم از مطالب خاتمه مذکور میگردد
نافع باشد **چهارم** رعاف است و آنچه بحرانی بود تا ممکن باشد و قریب بغشی
نگردد حبس نکنند و چون حبس واجب گردد از جانب منخر مرعف
پنج بازو و ران محکم ببندند و بر زیر قبر قرو بستان حجامت بادکش
کنند و اگر مانعی نباشد آب برف و یخ بر سر بریزند و یا آب سرد ممزوج بسرکه
استنشاق نمایند و اگر تسکین نیابد بصبر یکیدم کنند دود دم صلایه کرده
کرده فتیله کتانی که بسرکه و گلاب تر کرده باشند بآن آلوده در بینی نهند
یا فتیله کتانی بمرکب فروبرده و زاج سوخته بر آن پاشیده در بینی نهند
و عصاره سرگین حمار تازه افکنده بچکانند یا آنکه دقاق کنند و خون
سیاوشان و انزروت و صبر و مرصافی مساوی صلایه کرده مثل غبار
و فتیله کتان بسرکه تر کرده بآن غلطانیده در بینی نهند یا آنکه کاغذ سوخته
پوست تخم مرغ سوخته اقاقیا پوست نار ترش صلایه نموده با فتیله کتان

بگذارند یا آنکه حضض را بخرقه کتانی پیچیده و سوزانیده خاکستر از آن نفخ
سازند و این ضماد بر جبهه نهند مازوی سبز پوست انار گل سرخ خشک
از هر یک جزو عدس مقشر دو جزو حضض مثل جمیع ادویه کوفته با آب آمیخته
و گلاب خمیر کرده بر جبهه بر بندند یا بلوبیای مطبوخ در سرکه ضماد
کنند و اگر قوه قوی باشد دل قیفال را فصد در غایت تنگی
کنند که سریع الاثر است و اگر اصحاب ربع را رعاف عارض گردد اعانت
نمایند بتعطیل جبهه و استنشاق بآب گرم و نظر بچیزهای سرخ نکنند
که رعاف در ربع بغایت مفید و شافیست باذن الله تعالی **پنجم** افراط
قی است نیز اگر بحرانی باشد تا تواند منع نکنند مگر آنکه بسیار ضرور شود
و اکثر اوقات قی باعانت قی و تنقیه معده بقیات خفیفه مناسبه قطع میگردد
و بعد از تنقیه بر شربت رمان منعنع و شربت به و سیب و ریباس منع
کنند و اکثر مقویات عفص عطره ثریا و طلاء علی المعده مسکن قی است
ششم اسهال است و آن نیز بر همان قیاس چون واجب گردد با آب سویق
الشعیر که چند قطعه به و قدری حب الآس نیمکوفته در آن جوشیده باشد
با صمغ عربی بجوشانند و شربت به و ریباس و بزر قطونا مع تخم ریحان و

ودیگر قرص طباشیر حابس مناسب وحابس است وازاغذیه سماقیه وزرشکیه
وعود با یا کعک با با آب سیب وبه مناسبت واگر اسهال خون نیز
بوده باشد سفوف الطین وسفوف کهربا با آب سماق یا آب بقلة
الحمقا بنوشند وبسایر ادویه مناسبه که در حوابس اسهال مذکور گردید
حبس کنند **هفتم** تشنگی مفرط مداوای آن بمالیدن روغنهای بارد
مبردات برسر واگر مانعی نباشد آبهای بارد بالقوة وبالفعل برسر بریزند
وبعد از آن بروغن گل سرخ چرب کرده در دهن نگاه دارند یا آلوی
خیسانیده یا میان خیار وهندوانه وکدو در دهن نگاه دارند
صفحبی که چون در دهن نگاه دارند تسکین تشنگی واطفای
حرارت والتهاب نماید کتیرای سفید چهار اوقیه نرم کوفته در ماء
الشعیر حل نموده مغز تخم خیار هشت اوقیه نرم کوفته داخل کرده بسیار
برهم زنند وحب ساخته در سایه خشک نموده استعمال کنند ودیگر
با آنچه در مطلب دوم از مطالب خاتمه مذکور میگردد عمل نمایند **هشتم**
خواب گرانست تا تواند بگفتگو واوازها منع کنند والا پیچهای ران را
محکم ومنظم ببندند واگر طبیعت معتقل باشد بشیافات لطیفه تلیین

کنند

کنند ومیان شانها را حجامت بادکش کنند واگر مانعی نباشد سرکه در حلق بریزند
نهم بیخوابی مفرطست اگر از جهت بحران باشد علیل را بحال خود بگذارند
وعلاج نکنند والا علاج آن باستنشاق روغن خشخاش یا روغن تخم
کاهو وروغن بنفشه وروغن نیلوفر وروغن مغز تخم کدو باید کرد
وچیزی از مخدرات مشهوره بر شقیقه چسبانیدن وسر بخار طبیخ ادویه
مرطبه مثل بنفشه وگل سرخ ونیلوفر وخطمی وبابونه وآرد جو وخشخاش
مع پوست وپوست کدو وبرگ کاهو ومانند آن باید داشت وخرقه
کتانی با آب آن تر کرده برسر باید نهاد واگر مانعی نباشد شربت خشخاش
بنوشند وکاهو وکشنیز تازه تناول نمایند وبنفشه تازه برسر ضماد
کنند وچراغ در پیش علیل بگذارند وباواز بلند بسخن گفتن مشغول
شوند وبیخ پایها ودستها را محکم ببندند وبعد از زمانی بگشایند
وعلیل چشمها را بپوشد وچون علامت خواب ظاهر شود چراغ را دور برند
وخاموش شوند وچون خشکی در مرض پدید آید با آب طبیخ خشخاش
سیاه وبیروج مکرر روی بشویند واگر سبب مرض خلط بورقی باشد
با آب طبیخ سیسنبر واکلیل الملک واقحوان وخشخاش روی بشویند و

بجا را آنها انکباب نمایند **دهم** سعال است علاج آن عناب
و سپستان و اصل السوس تراشیده در ماء الشعیر انداخته بجوشانند
و یا ماء الشعیر ساده را با بنفشه مربا یا شربت آن مخلوط ساخته بخورند
و با لعاب بهدانه و بزر قطونا با روغن بادام و قند سفید بنوشند
و در محل خواب این سفوف بخورند **صفت آن** مغز تخم کدو
مغز تخم خیار مغز تخم بادرنگ از هر یک چهار درم طباشیر صمغ عربی
نشاسته کثیرا از هر یک یک درم و نیم مغز بهدانه دو درم کوفته و بیخته شربتی
دو درم با جلاب و حب سرفه نیز در دهن نگاه دارند و از حموضات
و آب شدید البرودة اجتناب نمایند **یازدهم** عطاس است
که افراط آن در حمیات مضعف و مخوف است پس می باید که منع
کنند بمالیدن چشم و بینی و جبهه و حنک بنده و عنف و تحریک
مجتنا و حصر نفس و مالیدن دست و پا و سایر بدن خصوصا گردن
بروغنهای مرطب مثل روغن بنفشه و چکانیدن قطره از آن روغن در
بینی گرم در گوش و تکمید فقرات قفا بخرقه یا پشم گرم کرده مانع عطاس
گردد و از گرد و دود پرهیز باید نمود و اگر احیانا عطاس محتبس گردد

و خواهند باید فتیله از کاغذ در بینی فرستند و گردن بالا کشند
و بینی محاذی چشمه آفتاب دارند یا چیزی از معطسات بویند فی
الحال عطسه آید **دوازدهم** بطلان اشتهای طعام است در این عارضه
اهمال نباید کرد که ترک غذا مضعف و سقط قوت است پس سزاوار آنست
که اول استشمام روایح اغذیه طیبة الرایحه کنند بمنزله جوجهای شکم
پر کرده از پیاز و زیره و کشنیز خشک و ناردان که در خمیر گرفته
در تنور بریان کرده باشند که در پیش علیل شکافند و همچنین شم
سبوی که با آب سرد یا با آب سرکه تر کرده باشند و شم نان گرم و شم
فواکه طیبة الرایحه قابضه مثل سیب و به و مکیدن آنها و مالیدن اعضا
بصندل و سیب و به و روغن بلخشان محرک اشتها باشد و رغبات
اکثری از علیل و رغبت علیل بیشتر باید کرد و اگر خلطی در فم معده بود
باشد بقی دفع باید کرد که همان تحریک معده بجهت قی نفع تمام دارد
خصوصا که چیزی تلخ یا ترش دفع کرده و آنچه در مطلب دوم
از مطالب خاتمه مذکور میگردد عمل نمایند **سیزدهم** شدت قبض
طبیعت و مداوای آن بملینی باید نمود که از تمر هندی و اجاص

وبنفشه وکل سرخ ومویز و ترنجبین وفلوس خیار شنبر ترتیب داده
باشند وهمچنین لعوق خیار شنبر مناسبست یا انکه آب نقیع
اجاص باشراب بنفشه بنوشند یا ماء الرمانین باشیرخشت بنوشند
واکر طبیعت ملیل از تناول ادویه متنفر کردیده باشد واز حبس
طبیعت چهار روز کذشته باشد حقنه لینه معموله از آب حقند
وشکر سرخ و روغن کنجد واب کامه استعمال کنند یا انکه بیست درم
جو مقشر نیم کوفته را در سه رطل آب بجوشانند تا بیک رطل آید
صاف نموده بیست درم فلوس خیار شنبر در آن حل نموده مکرر
صاف کرده روغن بنفشه بادام واب کامه هر یک ده درم داخل
کرده حقنه کنند یا انکه شیاف انخظی و بوره وشکر سرخ ساخته
استعمال کنند **چاردهم** خشونت ولزوجت زبانست علاج
آن اکر خشونت از یبوست باشد سپستان یا دانه آلوی بخارا که
کوشت آن تراشیده بلند پرده در روی استه آن کذاشته باشند
در دهن نکاه دارند یا بهدانه در دهن بکیرند واکر خشونت
از لزوجت باشد چوب بید را بطریق مسواک ریشه ریشه کنند

وبروغن بادام فرو برند وبقند کوفته بمالایند وبر روی زبان بمالند
ویا قطرهٔ در روغن کل سوده زده بمالند **پانزدهم** سواد زبانست
وواجبست که سیاهی بر روی زبان علیل نکذارند که ابخرهٔ خبیثه
از آن بدماغ صعود نموده موجب سرسام میکردد وعلاج آن نیز
تنقیه زبانست بمذکورات **شانزدهم** لکنت زبانست وآن نیز
کاهی بعد از سرسام عارض میکردد بجهت اندفاع فضول از دماغ با عصاب
وکاه در حمیات حاره بجهت شدت تخفیف وتشنج زبان عارض میکردد
وعلاج نوع اول بفصد دو رکی که در زیر زبانست بایدکرد وکاه
مالیدن زبان بقرنفل وزوفا وعوره و زرده آلوی پارس که هنوز
ترش باشد نافع می باشد **وعلاج** نوع دویم مضمضه کردنست بروغن
بنفشه بادام و روغن کدو و روغن بید نیم کرم وتنخ کردن دو
جانب پشت با آب نیم کرم وعصارات مرطبه نیم کرم تنطیل کنند
هفتدهم ثقل سراست درین حال واجبست که از دو شیدن شیر
بر سر وریختن روغن بر آن واز نطول وسعوط اجتناب نمایند و افصاد
تنجیر نطولات بابونه وبنفشه ونخاله نمایند واکلیل الملک **هجدهم**

دردانند وقت اگر در ابتدای نوبه عارض شود اندکی از شربت
سیب یا سکنجبین بنوشند و اگر درد معینی بوده باشد بعلاجی که
در باب درد هر یک از احشا مذکور گردید عمل نمایند **نوزدهم** در باب
سردی دست و پاست علاج آن گذاشتن دست و پاست در آب
گرم و احتراز نمودن از شرب آب سرد **بیستم** غشی است و هرگاه
غشی با حمی جمع شود علاج غشی را مقدم باید داشت و اسباب
غشی در حمی بسیار است پس اگر بجهة ریختن صفرائی باشد بفم
معده آب سرد بر روی علیل بپاشند و فم معده و شکم را دست
بمالند و بیخ رانها و بازوها را سخت و محکم ببندند و لخلخه دهن
و بینی را بگیرند تا حرارت بداخل باز گردد و شراب سفید رقیق با آب
سرد ممزوج نموده بنوشند و همچنین آب گرم ممزوج بسکنجبین
نافعست زیرا که ماده را منحدر باسفل میگرداند یا بقی دفع میکند
و اگر غشی بسبب اسهالی که در حمیات حادث میشود عارض
گردد آنچه مذکور شد بغیر از سکنجبین و آب گرم نافع است همچنین
شم گلاب و صندل و کافور و گلاب سرد بر رو پاشیدن و باد زدن

وخوردن نان با شراب تر کرده و شرب و شربت سیب و شربت به و تضمید
معده بورد و به و شاخهای نازک تاک مناسب و مفید است
و اگر غشی بسبب حمی و رداءت خلط آن عارض گردد سزاوار
آنست که در وقت نوبت ساقها را محکم ببندند و کفهای دست
و پا را مالش کنند و از غذا منع نمایند و اگر غشی در ابتدای نوبت
بسبب پوست عارض گردد قبل از نوبت غذائی بدهند پس اگر
غشی صعب بوده باشد اعتنبر که در غشی اسهالی مذکور شد بدهند
و دست و پا را بستن و مالیدن نافع باشد و اگر صعب و قوی نباشد
قبل از نوبت سیب و امرود و نار بدهند **و اگر غشی** بعد از عروض
حمی حادث گردد نان را با شراب گرم تر کرده بخورند و بدانکه فصد اکثر
اوقات غشی را زیاده میکند و حقنه لینه موافق تر است و فی اکثر اوقات
نافع است **بیست و یکم** تنگی نفس است و سبب آن یا تشنج و پوست
با ماده خناقیست یا ضعف عصبیت که باعضای تنفس می آید علاج
اول بمراهم مرطبه است که بر و فیرات کردن و پشت بمالند و علاج
ثانی بموانع خناقست از فراق و جلب ماده بخلاف جهت و علاج ثالث

بتعديل دماغست وتمريخ كردن بمبردات ومرطبات وتضميد معده
بكدو وخرفه وصندل وروغن كل بست ودوم شدت كرب
وقلق است اكر بسبب خلط كزنده در فم معده باشد بتبريد معده
باغذيه مبرده كند ودر نزديكى آب روان ومهب شمال كردد وجاى
مجلس اوراق ورياحين وفواكه بارده عطره منتشر باشد ساكن عليل ظ
سازند واكثر اوقات احتقان بآب كرم حنا وكدو وآب خرفه
وروغن كل نافع مى باشد بست وسيم عسر از درادات
پس اكر در حمى مطبقه باشد قليلى از خون بفصد دفع كنند وبكاهو
وسركه اغتذا نمايند واكر اشتها باشد ماء الشعير اولى است واكر
احتياج بتقويه غذا بوده باشد جايز است واز اعتقال اجتناب نمايند
وطبيعت را باشياف وحقنه نرم دارند كه اولى از شرب است
منفعت بست وچهارم در تدبير ناقهين بدانكه ناقهين را مراعات
چند امر واحترازا از چند امر واجبست اول انكه بعد از زوال
مرض تا يكهفته برهمان تدبير ايام مرض عمل نمايند وبتدريج با لطف
واخف اغذيه معتاده ايام صحت مثل جوجهاى مرغ كه از زيره وكشنيز

خشك

خشك ونعناع وپياز وانار دانه جمله درهم كوفته آكنده باشند و
كباب كرده با چلاو ويا بى چلاو وكاهى هم قليه با مرغ وزيره وكشنيز
خشك وكاهى هم جهة تقويت سكنجبين سفرجلى يا شربت فواكه
بانان خشكار ويا بى نان بحسب قوة وضعف هاضمه واشتها ورياضات
معتدله مثل سير وسوارى معتدل خصوصا در مواضع خرم وخوش
هوا رغبت نمايند ودر تفريح وتنشيط نفس بكوشند وبرفق تقويت
قوى ميكنند واكر بقيه از ماده مرض مانده باشد بعد از تقويت
اسهال لطيف كنند بمثل نقوعى كه در منفعت هفتم مذكور كرديده
وكاهى احتياج ميشود بچيزى كه هم مقوى وهم ملين باشد مثل
اغذيه ودوايه مسهله يا غذايى كه با دويه مسهله موافقه مخلوط
باشد مثل اجاص وشيرخشت وترنجبين ومانند آن صفرا ويا زا
ظ اول وكاه منتفع ميشوند باد رار ودر اقل كه علامات غلبه خون ظاهر
باشد فصد مجوز است ودر اواخر نقاهت استحمام معتدل وغسل
كردن بآب نيم كرم مناسبست واكر شبها عرق كنند بتقويت مزاج
واستعمال موانع عرق كه مذكور كرديده مشغول كردند واكر ضعفى

زیاده در خود بیابند بتقویت اعضای رئیسه مثل سیب و نار و بهی و شربت
سیب و نار و شربت صندل و شربت فواکه و ماء اللحم و مغز بادام و
استشمام عطرها مداومت نمایند و نقل هوا بهوای مضاد بغایت
نافع بود و چون خواب کمتر اید ترطیب دماغ کند بمالیدن روغن
بنفشه و روغن کدو بر سینه و خصیها و خوردن مرطبات غیر
مضعف و بوئیدن منومات و خوردن شربت خشخاش و اگر
اشتها ناقص باشد ببعضی مسهلات ملینه بقدر احتمال قوة استفراغ
کند و اگر قی آسان تر باشد قی کند و قبل از طعام قلیلی از شربت
افسنتین با جرعه از سرکه عنصل تجرع نمایند و کبر ترشی و نعناع
ترشی با غذا بخورند و هر روز از این قرص شبی تناول نماینده
صفت آن کل سرخ پنج درم سماق یک درم قاقله نیم درم قرص
نموده هر روز یکمثقال با شربت نارنج بخورند و آنچه در بطلان
شهوة محمومین مذکور کردید بعمل آورند و اگر بقیه از حرارت
وسوء المزاج باقی ماند و بالیتی در رطوبت بوده باشد این قرص
که مسمی بقرص ناقهین است استعمال کنند صفت آن تخم کشوث

طباشیر عصاره غافث کل سرخ تخم کاسنی تخم خرفه حب الآس از هر
یکجزو کافور سدس جزو با آب کاسنی قرص کند شربتی یکمثقال باشد
ایضا قرص ناقهین جهة بقیه حرارت صفت آن کل سرخ سی درم
نشاسته سه درم تخم کاسنی مغز تخم کدو طباشیر سفید از هر یک هفت
درم تخم خرفه پنج درم با لعاب بزر قطونا قرص کند شربتی از یکمثقال
تا دو درم با جلاب سرد استعمال کنند اما آنچه ناقهین را احتراز
واجبست اغذیه ثقیله است و جمیع حرکات مزعجه حتی اصوات و از
استفراغات خصوصا جماع و از اعراض نفسانی خصوصا غضب و غم
و از خواب روز و از کرسنگی و تشنگی مفرط و از تخمه و از آب شدید البرودت
که مهلک است از سکنجبین و جمیع ترشیها و از افراط در ایراد اسباب
مضاده مرض مثل مبالغه در مبردات و از مسخنات مقویه مثل قرص
ورد و جلنجبین و مانند آن پرهیز کنند که اکثر اوقات موجب نکس
میگردد منفعت بیست و پنجم در آنچه متعلق بمعالجه اورام و بثور
و جراحت است اقاقیا بزر قطونا بقلة الحمقا بنفشه مع آرد جو جلنار
مع سرکه حضض سماق صندلین طحلب طین ارمنی ماميثا عنب الثعلب فوفل

بنور

جراده کدو پوست نارکافور آب کشنیز تازه برخیار هند با تطلیه و
تضمید بهر یک از مذکورات در ابتدای اورام وشبوه حاره کرده عنبر
مغابن بدید آید نافع باشد بذر المرو بزر الکتان بصل النرجس
بوره حنطه مصوغه تین یابس خبازی خطمی خمیر بهمن صابون ملح
مع موبز و عسل هر یک از مذکورات مفرده یا بعضی مع بعضی مرکبه
دمل و اورام حاره را نضج دهد ذبل الحمام مع بزر کتان و عسل منفجر تو
و همچنین است عسل با آرد میده و هرگاه میان پیاز را از موبزیج کوفته
پر کرده در خمیر گرفته زیر آتش نهند تا پیاز پزد خمیر از آن دور کرده
پیاز را مع موبزیج نرم بکوبند و بر دمل ضماد کنند منفجر کرداند و همچنین است
با عسل و دبق مدقوق با لعاب ورهشی با عسل و پیاز نرجس با کرسنه
و عسل ضماد کردن تفجیر دمل و اورام نماید اما انجرا و رام با دفع
صلبه مثل خنازیر و سلعه و مانند آنها تحلیل و تلیین نماید اشق
اصل الکبر اکلیل الملک نا لیه بابونه برسیاوشان بعر الماعز بعر الجماد
حرف حلبه احشاء البقر ورق خروع با سویق دهن صداب سکبینج
در سرکه گداخته ثبت در زیت پخته فلفل مع دهن فنه کبر ورق

وبیخ آن کرنب با سویق تخم نارنج کوفته و خمیر با آب هر یک از مذکورات
نافع آید اما ادویه که در جراحات نافع آید ابهل بر قروح ذکر و
انثیین و سایر قروح خبیثه ذرور ساختن نافع بود ابنوس خاک
آن بر زخم کارد و شمشیر پاشیدن بغایت نافع بود اسفنج خاکستر
آن جهة انجماد خون از هر موضع قطع نافع بود آس بر سوختگی
ذرور سازند مفید بود اشق با عسل قرحه را پاک کند اصل
القصب ضماد کردن پیکان بر آورد بعر الضان بر سوختگی آتش طلا
کنند نافع بود بقم قطع خون از جراحت بکند و گوشت برویاند
بیض تنها یا با سفیداب سوختگی آتش را نافع بود پوست بیضه سوخته
و پوست پیاز سوخته و غربال سوخته بر ریش قضیب ذرور کردن
بغایت مفید بود توتیا ریشها را حتی سرطانات را نافع بود و در مرهم
جهت ریش قضیب و خصیه نافع باشد جدوار بر ریشهای پلید
و ریش کهنه ذرور ساختن گوشت مرده بخورد و جراحت با صلاح
آورد حلتیت زخم تیر و تیغ زهر دار را نافع بود حمص بر ریشهای
پلید و بر قروح سرطانیه و خبیثه ذرور کردن نافع باشد خراطین

برجراحت اعصاب ذرور ساختن نافع باشد دُلب چون ورقی
وی ذرور سازند ریشهای تر و سوختگی آتش را نافع بود دم البقر
چون برجراحت ریزند خون ببندد روبختج ریشها پاک گرداند
وبصلاح آورد و گوشت زیاده بخورد روث الحمار سوخته و ناسوخته
آن منع سیلان خون کند زبد جراحات اعصاب را سود دهد
و ریشها را پاک گرداند و گوشت برویاند زبل الاطفال بدرک ترین
تریاق کسی باشد که پیکان زهردار بوی زده باشد زراوند ریشهای
بد را پاک کند سریخ اگر با زیت بپزند گوشت نیکو برویاند و گوشت
مرده ببرد و خون ببندد و در مرهم سوختگی را نافع بود سوی سوخته
قروح و بسجند و دهلرا بغایت نافع بود و گوشت برویاند و منع نزف
الدم از قروح بکند شمع جذب خار و سوزن کند و قروح را از چرکن
پاک کند کبریت با بیاض بیض سوختگی را نافع بود کندر
خون ببندد و قیروطی سلیمانی که در وجع مفاصل مذکور گردیده
جراحات آتشک را زود بصلاح آورد مرهم کبوریس که انواع جراحات
و قروح را نافع است و در ازاله قوبای مزمن و تقشر جلود کهنهای دست

و بالخصوص آنکه از اثر باد آتشک حادث گردیده باشد بی نظیر است
صفت آن توتیای قلم سفید آب سوم از هر یک پانزده مثقال مردار
سنگ هفت مثقال دو بختج از زوت آهی پنج مثقال توتیای هندی زنگار
آهی یکمثقال کوزه فقلع سه مثقال زیبق مصفی دو مثقال روغن
شیرخشت هفتاد و پنج مثقال ادویه یابسه را کوفته و بیخته زیبق را با اینها
بسیار بمالند تا ناپدید گردد بعد از آن موم و روغن را بیکدیگر
گداخته نیم گرم کرده چنانچه هنوز قریب بانعقاد شده باشد ادویه را
داخل کرده انقدر که توانند برهم زنند و استعمال کنند و هرچند کهنه
شود قویتر گردد منفعت پنجاه و ششم در بیان کیفیت و مضرت
و اصلاح بعضی از ادویه و اغذیه کثیرة الاستعمال بترتیب حروف
تهجی بدانکه چون ضرورت تناول اغذیه بنابر وجوب بدل ما یتحلل
و تقاضای جوع و التذاذ بدان بحدیست که هرچند مشتمل بر مضاری
قوی بوده باشد مانع تناول آن نگردد و لهذا اکثر امراض از آن اثر
حادث میشود و همچنین هر یک از ادویه اینجا نکه مشتمل بر بعضی منافع هست
حالی از بعضی مضار نیست و منافع اکثری از ادویه و اغذیه درین رساله

ستفرقه مذکور کرد دیده ولیکن مضار و اصلاح هر یک از آنها مذکور نکشته
و معرفت آن ضروری بود درین منفعت مذکور میکردد و بالله التوفیق
اجاص آلوی سرد است در اول درجه دوم و رطبت در آخر آن مضر است
سبرودین و ضعیف المعده و مشایخ را و هر بیز مضرتی دارد مصلح آن
شرب ماء العسل است بعد از آن و ضعیفی المعده را کلقند و مشایخ را
مصطکی پاک کند و عناب دفع مضرت آن از سر میکند ازدر برج بهوت
آن متفق علیه است و بیشتر بحرارت آن رفته اند و جماعتی بر برودت
آن و این اقربست بحقیقت و صحیح آنست که معتدلست در حرارت
و برودت و یبوست آن در غایتست قابض است و باصحاب قولنج مضرت
مصلح آن شیر است یا روغن و کفته اند که عسل با شکر ازبلین شیرنج
قریبست باعتدال سد داست و مضراست باصحاب سنک کرده
و مثانه مصلح آن قند است با عسل اسطوخدوس کرم و خشک است
در اوایل درجه دوم در امزجه صفراوی مکرب و مغثی و معطش است
و مضر است بر بیر مصلح آن صفراویان را سکنجبین است و از برای
ربع حاما اسارون کرم و خشک است در آخر دوم و مضر است

ومشایخ

بربیر مصلح آن قلیلی از مویز است اسفناج سرد و تر است در آخر
درجه اول دیر هضم است و مبرود را نیز مضر است مصلح آن آب
کامه و فلفل و دارچینی است اطریه حرارت آن اندک و رطوبت آن
بسیار است و بغایت بطی الانهضام است خصوصاً انچه با کشک
و ترشیها پخته باشند مصلح آن فلفل است و روغن بادام و خردل
عسل و زنجبیل پرورده بعد از آن و مبرودین را و انچه با کشک و
ترشیها پخته باشند مصلح آن شیر است و فلفل و روغن بادام افتیمون
کرم است در اول و خشک در دوم مجفف دماغ و مصدع است
مصلح آن انیسون و شراب رمانست افسنتین کرم و خشک در سوم
و در صفراویان مورث کرب و غشی است مضر است بر بیر مصلح آن
بنفشه و کثیراست افیون سرد است در چهارم و خشک در سیوم
مبطل فهم و ذهن است و قاتل طبیعت و مضادات از استدلال از طبایع
معتادین آن باید کرد مصلح آن جند بید ستر است و کاه بدارچینی
و زعفران اصلاح آن می نمایند اقط کشک سرد و خشک دیر هضم
و قابض و معده را مضر است مصلح آن مغز جوز یا آن و جلنجبین بعد از

افتیمون

آن **اکارع** پاچه لزج و مزلق و بلغم انگیز است و بر معدهای ضعیف
و بآید ثقیل و بار میشود و بسا باشد که از آن قولنج متولد گردد مصلح آن
زعفران و سرکه و کرفس است و اگر فضله آن گردد دیگر بجوارشات مسهله
اخراج نماید **الیه** دنبه گرم است در اول تر است در دوم مرخی معده
و مضعف اشتها و هاضم است مصلح آن فلفل و زنجبیل و دارچینی
و آب کامهاست و بعد از آن جوارشات **امیرباریس** زرشک سرد
خشک است در اواخر درجه دویم مضر است بطبایع قابضه خصوصا
مبرودین را مصلح آن جلاب و حلوای شکر است **انیسون** گرم و خشک است
در اول سیوم مضر است بامعا و گویند بمثانه نیز مصلح آن رازیانه است
و رب السوس **انفحه** پنیرمایه گرم و خشک است مضر است بمعده مصلح آن
عسل است **اوز** قاز گرم و تر و غلیظ و دیرهضم و موخم است مصلح آن
آنست که قبل از ذبح قلیلی از بوره بحلق او بدهند و یا ادویه حاره بپزند
بابونج گرم و خشک در اخر اول مضر است بحلق مصلح آن عسل و
شربت انار است **باقلی** تازه آن سرد و تر است در اول مورث نفخ و تمدد
و اختلاج است و مولد فضول خام است مصلح آن صعتر و کمون و دارچینی

و فلفل و فوتنج و زنجبیل پرورده و جوارش مصطکی و عود است و خشک
آن سرد و خشک است در درجه دویم مورث حزن و بیخ و سدد و منفخ
و قابض و مصدع است اصلاح آن جهت تقلیل نفخ چنانست که بعد از
چند جوشی آب آن بریزند و آب تازه بر آن ریخته بعد از چند جوشی
دیگر تکرار نمایند و هر چند که در تجدید آب مبالغه کنند نفخ و بعضی
مضار آن کمتر گردد بشرطی که حرکت ندهند و جمع در میانه است و
باقلی در معده مضر است **بادنجان** گرم و خشک در دویم بیشتر سدد
کبد و طحال است و ادمان آن محدث ثبور و قوبا و بواسیر و فساد لون است
اصلاح آن چنانست که پوست آن را بکنند و چهار شق نموده از نمک پر کنند
و در آب سرد بگذارند تا آب سیاه شود آن آب را ریخته آب تازه
بر سر آن بریزند بر همین و تیره تا آنکه آب سیاه نشود بعد از آن با
گوشت بره یا بزغاله یا مرغ فربه بپزند یا آنکه در روغن گاو بپزند
و از جمله مصلحات آنکه بدون نار بجوش است بعد از آن **پرسیاوشان**
قریب باعتدال است مضر است بطحال مصلح آن مصطکی یا بنفشه
برزقطونا سردی آن بدرجه سیوم میرسد و مایل برطوبت است

مضر است بمعده و موافق حوامل نیست مصلح آن کثیرا است و حوامل را
سویق **بسباسه** حرارت آن در اول و پوست آن بسیار است
مضر است بجگر مصلح آن صندل **بسفایج** گرم است در دوم خشک
در اول مضر است بگرده و سینه مصلح آن گرده را هلیله زرد و سینه را
پرسیاوشان **بصل** پیاز گرم است در چهارم خشک در سیوم
و در آن رطوبتی فضلی هست مولد ریاح و نفخ و عطش و غثیان و صداع است
و اکثار آن مولد لیثرغس است و تناول خام آن با شوربا مضر است
خصوصا بسر و چشم مصلح آنچنانست که سفید و بزرگ آنرا بنمک آب
مکرر بشویند و با کثر بپزند و بعد از آن نارجوش بکنند و پیاز خام را
با کوامخ و مملوحات در معده جمع نشاید کرد **بطیخ** خربزه مشهور
آنست که سرد است در اول تر است در دوم و آنچه شیرین باشد
قیاس بحلاوت آن مایل بحرارت است و بهر خلط بدی که در معده بود زود
مستحیل بآن میشود و اکثار آن مولد اخلاط ردیه است و اگر زود هضم
نشود مولد هیضه مهلکه است و بدترین وقت تناول آن بر ناشتا و
بعد از ریاضات قویه است مصلح آن محرور را سکنجبین قندی و

نارجوش و آب غوره است بعد از آن و بلغمی مزاج را سکنجبین عسلی
با اندک فلفل و یا زنجبیل پرورده و جایز نباشد استعمال بطیخ با پنیر تازه
و همچنین شیر و ماست و نان فطیر و همچنین بر بالای طعام و جمع با آن
عسل و خربزه و شیرینی در اکثر اوقات مضرت مینماید **بطیخ زرقی** هندوانه
سرد و تر است در آخر دوم بغایت مبرد و مرطب و بلغم انگیز است
مرطوبین و مشایخ را مضر است مصلح آن نبات با عسل یا زنجبیل پرورده
یا گلقند است **بط** اردک حار است در آخر اول رطب است در دوم
و در آن رطوبت غلیظ فضلی هست بطی الهضم و معده را ابیست و مولد تخمه
سریع العفونت است و محرور را گاهی تب می آورد و جوجه آن بدتر است
اصلاح آن چنانست که با دارچینی و خولنجان و کشنیز خشک و زیره چند
دانه سیر و چند برگ کرفس و شبت و فوتنج در سرکه تند بپزند بعد از آنکه
در آب جوشانیده و آب آنرا ریخته باشند و اگر اسفیدباج خواهند بپزند
شوربای آنرا ریخته تجدید آب کند تا سه مرتبه و در آب سیم با نخود و
دارچینی و کندنا بپزند و اگر بریان خواهند شکم آنرا از پیاز و چند دانه
سیر پر کند و زیت با شیرج بدان مالیده بریان کنند و اصل آنست که از

ان سیر نشوند ومعده ممتلی وادخال نکنند **بقلة الحمقا** خرفه سردی ان در
سیم ورطوبت ان بدویم میرسد وخوردن ان چشم تیره میکند واشتهای
طعام ونکاح میبرد وبا امعا نیز مضرست مصلح ان کرفس ونعناع وجرجیر
لا ازبرای امعا مصطکی وصمغ عربی **بلادر** گرم وخشک در چهارم
شبان ومحرورین را احتراز از آن واجبست وان محرق خونست ومورث
یبس دماغ وسهر وجذام وعطش شدیداست مصلح ان آنست که قبل از استعمال
در روغن کاو بجوشانند وبا مغز جوز که کهنه نباشد ونبات بخورند وکنجد
مقشر نیز مصلحی نیکوست **بنفشه** سرداست در اول وتراست در دوم
واز اکثار ان ضعف قلب وثقل نفس ومعده وکرب خصوصا در حمیات
حاره عارض میگردد مصلح ان انیسونست **بیض** تخم مرغ سفیدی
ان سرد وتراست وزردی ان گرم وتراست وبالجمله معدهای ضعیفرا
بداست واز اکثار ان خصوصا سفیدی آن خصوصا منعقد کننده
وثقل وقولنج وکلف بدید می آید وبطی الهضمست مصلح ان نمک وصعتر
وفلفل وزیره ودارچینی است تمامی ویا بعضی واب کامه نیز اصلاح آن
مینماید وبعد از ان زنجبیل پرورده بخورند وممنوعست خوردن بیض

بابریان

با بریان واکثری از بقول وهمچنین با لبنیات **زبد** گرم وخشک است
در اول سیوم احداث بوسه میکند ومضرست با امعا مصلح ان تراشیدن
پوست آنست وکوفتن آنرا با روغن بادام یا جوز چرب کردن وقلیلی از
کتیرا با آن ضم ساختن **ترنجبین** معتدلست مضرست بطحال مصلح آن
آب تمر هندیست **تفاح** سیب نارس ان سرد وتراست در اول وترش آن
سرد وخشکست وهمچنین است عفص وقابض ان وشدید الحلاوت
ان گرم وتراست خصوصا سرخ وزرد ان ومیخوش ان معتدل مایل ببرودت
وبالجمله غالبست بر جوهر ان رطوبت فضلی باردی واز جمیع ان خلط
غلیظ بلغمی ونفخ ونسیان وبلادت وکسل بدید می آید وخصوصا از ترش
ان وبغایت مولد قولنجست واز نارس وانچه در غیر درخت رسیده باشد
اخلاط بد وحمیات متطاوله حادث میگردد وادمان ان مورث ذات
الریه واوجاع عصب وتمدد واختلاج است خصوصا ربیعی وناقه واصلاح
ان آنست که چون از اکل ان ثقلی بیابند آب سرد وترشیها بر بالای آن
نخورند بلکه دفع ضرر ان بمثلث ومطجنات واسفید باجات وعسل
کنند ومحرور را ترش ومیخوش ان انسبست وبر بالای ان سکنجبین بزوری

وشکر بنوشند و اصحاب معدهای بارد بلغمی را عفص با شیریب آن انبت
و بعد از آن عسل و شلث بنوشند و بجهت دفع ایراث نسیان بلادر جبنی
اصلاح کند و از جمله مصلحات آن جوارش نعناع و کلقند است **تمر**
حرما گرم است در اول دویم و در رطوبت و یبوسه آن خلاف است غذای
بد دهد و مصدع و سدد و مغص و فساد لثه و دندان و هیج رمد
و قلاع و خناق و حکه و جرب و دمل است و بگرده و مثانه مضرات
و هرچند بزرکتر و ضخیم تر و پر گوشت تر باشد در ایراث سده و اضرار
جکر قوی تر است و طحال را بغایت مضر است مصلح آن محرور را اجتناب
و اگر اتفاق افتد شرب سکنجبین قندی و نارمیخوش و غرغره بسرکه و تلیین
طبیعت بماء الرمانین المعصور مع شحمهما تدارک اضرار آن کنند و
مبرودین را مضرتی نمیکند ولیکن جوارشات که بعد از استعمال کنند بعد
از ان بخورند و بجهت لثه و دندان بنقیع سماق مضمضه کنند و طرخون
بخایند و بجهت حلق بسرکه و گلاب غرغره کنند و بجهت گرده و مثانه برو غنها
و مغز بادام و خشخاش تدارک کنند و شراب بعد از تمر ممنوع و معین
بر اضرار آنست **تمر هندی** سرد است در سوم خشک است در دوم

بسرفه و سینه مضر است مصلح آن شربت خشخاش و شربت بنفشه **توت**
شیرین گرم است در اول تر است در دویم سریع الفساد است در معده
و گاه تولید صداع و تب نیز میکند خصوصا در معدهای ضعیف بارد
و از امعاد بر بیرون نبرد مصلح آن محرور را سکنجبین ترش است و
مبرود را جوارش کمونی و هر کس را باید که بمعده خالی از طعام و فضول
تناول کند **توت شامی** شاه توت سرد و خشک است و شیرین و لذیذ
آن مایل برطوبت است معده را می آید و ثقیل و غلیظ است و گاه احداث
مغص میکند و مضر است بریه مصلح آن محرور را انجیر عدم افراط نیست
و مبرود را جوارشات و اطریفل صغیر مصلح است و بجهت دیرنازی شیرین
و بر بالای توت مطلقا خصوصا شامی طعام غلیظ و ترش نباید خورد
تین انجیر انجیر تازه و رسیده و شیرین باشد گرم و تر است در اول و مغذی
بدست نفخ و سریع الاستحاله است بصفرا مصلح آن سکنجبین قندی
و شربت ریباس است و خشک آن گرم است در دویم معتدل است در
رطوبت و یبوسه مولد خون بد است لهذا تولید شپش میکند مضرات
بجگر و سپرز متورم و او دمان آن بد بدندان مضر است مصلح آن لوز

وجوزاست با آن واز جمع میانه شیر و تین در معده منع نموده اند
ثلج برف بارد است بالطبع یابس است بالعرض ولیکن بوسة آن
موثر نیست بلکه مرطب است مضر است بمشایخ و مبرودین و معده های
سرد و جگرهای ضعیف و باعصاب و گاه از جهت جمع حرارت احداث
تشنگی میکند و تحریک سرفه مینماید و کسی را که مضرت کرده باشد
بحمام برود و عرق کند و روغن سوسن و نرجس بمالد و نبیذ عتیق
بنوشد **ثوم** سیر گرم و خشک است در آخر سیوم و حرارتش اقوی است
و در آن رطوبت فضلی هست مجفف معده و منی و محرق و معطش
محرورین است و مضعف بصر و مثقل سر است و مهیج امراض ذوات
النوایب است و مضر است بواسیر و زحیر و خنازیر و اصحاب دق
و حبالی و مرضعات را و ادمان آن محرق طبقات عین است و خام
آن مضر است بریه و محدث صداع و ثبور چشم است و مبرودین را
خصوصا در اوقات بارده احتیاج بمصلحی نیست و چون تندی
آن بطبخ زایل گردد نفخ محض باقی می ماند و مصلح آن در محرورین
آنست که در نمک آب بپزند و در روغن بادام بریان کنند و بعد از آن

آن نار میجوش بمکند و از جمله آنچه حدت و مضرت آن کم میکند تریشیها
و دوغها و گوشت فربه است و نشاید که سیر را با خردل با فودنج بخورند
جبن رطب پنیر تازه سرد و تر است در دوم و هرگاه هضم نشود مورث
سده و اخلاط فاسده است و آن اشتهای طعام میبرد و در مبرودین
تولید امراض بارده و قولنج و حصاة میکند مصلح آن عسل است و
از مصلحات آن صعتر و نعناع و حزما است و میباید که غیر شدید الانعقاد
آن اختیار کنند **جبن مملوح** پنیر شور گرم و خشک است و هر چند
کهنه شود حدت و یبس آن زیاده میشود و متغیر و متعفن آن سم است
و مملوح مستعمل آن مولد صفرا و تشنگی و ضعف بصر و سنگ گرده و لاغری
بدن است و معده را بد است و دیر هضم میشود و قطع اشتها میکند خصوصا
کهنه آن محرورین را سکنجبین و در آب جوشانیدن و فشردن و بریان
کردن نیز اصلاح آن میکند و مبرودین را مصلح آن مغز جوز بازیتون است
و تدارک ضرر کهنه یا متغیر آن بقی و شیرینها باید کرد و خوردن پنیر
شور برناشتا ممنوع است **جرجیر** کهیزک گرم است در دوم و خشک
در اول مصدع و مسدد و مظلم بصر و مثقل سر است و صاحبان نفخ را آن

آن احتراز اولی است مصلح آن سرکه وبرنج کاسنی است با آن وسکنجبین
بعد از آن ومحرور را کاهو وخرفه مصلح است جوز زردک گرم است
در دویم وتر است در اول مضر است حلق وعصب محرورین را وآن
نفاخ است ودیر از معده میگذرد مصلح آن محرورین را جوشانیدن است
وسرکه وآب کامه با آن خوردن ومبرودین را اسفند با جست
با توابل حاره جلاب معتدلیست مایل ببرودت ورطوبت مضر است
بذرب ونج مصلح آن شربت تفاح است جندبیدستر آش
بچکان گرم وخشک در آخر سوم وانچه کهنه وسیاه هست بد و
مهلکست وهمچنین اسنکه را از خوب آن نیز حتی آنکه یک مثقال
ونیم آن قاتل است وعارض میشود از آن غم وخشکی دهن وجوش
زبان والم سینه وتنگی نفس وخناق واعراض سرسام وکرب واختلاط
عقل وسداوای کسی که از بدان خورده باشد یا از نیک آن اسنکه را
نموده باشد قی کردنست بشبت وفوتنج وعسل وبعد از قی حامض
اترج که باد نهر آنست بنوشند وهمچنین ربوب فواکه ترشی یا سرکه
با شیر نیز نافع است جوز کردکان گرم است در دویم خشک

دراول

در اول ودر آن رطوبت فضلی هست وهرچند تازه تر است حرارت
آن کمتر وضعیف تر ورطوبت فضلی در آن بیشتر است وآن زود
مستحیل بصفرا میشود خصوصا کهنه آن واگر متغیر ومتکرج گردد سم
میشود وبهر حال مناسب محرورین نیست واکثار آن مورث درد
گلو وجوشش دهن وثقل زبان وصداع است مصلح آن خشخاش
ومغز بادام است با آن وسکنجبین بعد از آن وباید که بعد از خوردن
دهن بشویند وناردیجوش بمکند ودفع مضرت متکرج آن بقی وترشیها
مثل آب غوره وریباس وسیب ترشست جوزبوا گرم وخشک در
دویم مضر است بفکر وگویند بجگر نیز مصلح آن عسل است واز برای
فکر بنفشه واز برای صندل حب الآس تخم مورد سرد وخشک : جلط
مضر است بمثانه مصلح صمغ عربی حب السفرجل تخم بهی سرد وتر است
در دویم مستعمل لعاب آنست مضر است بمعده وگویند بگرده مصلح
آن رازیانه است محرور را شکر در اصلاح کافیست حب الزبیب
دانه مویز سرد است در اول خشک در دویم مضر است برود
مصلح آن کثیرا است حب الغار گرم وخشک در سیوم مضر است

بینه مصلح آن کتیرا **حب الصنوبر** کبار خلغوزه گرم است در دویم تر است
در اول بد است محرور آن را و در ازمنه حاره و بطی الهضم و مغثی و
مضر است بمبرود مصلح آن فواکه حامضه و قابضه است مثل انار و به
حجل کبک گرم است با یبوسه غالبی و گویند معتدل است موافق
محرور آن و با سایر الامزجه نیست و در ازمنه حاره و بر سر شراب
مضر است اصلاح آن آنست که بعد از نیکو زیاد دو روز که ذبح کرده
باشند بپزند و خوردن شراب با آن مضر است **خرشف** کنگر گرم است
در دویم خشک است در اول غلیظ الجرم و دیر هضم و منفخ و مغثیست
خصوصا حال اول و گویند که مولد سوداست و مضر بدماغ اصلاح
آن بتوابل لطیفه و بعضی بسرکه و بعضی بروغنها میکنند و سکنگبین از آن
اسهال سودا واجب گردد **حصرم** غوره سرد است در اول و خشک است
در دویم و عصاره آن اقوی است و مولد ریاح و مغص و الم سینه است
و ادمان مزد آن مضعف معده است مصلح آن عسل یا قند یا جلنجبین
یا گلقند یا انجیر یا مویز است **حلبه** شنبلیله گرم است در اول
درجه دویم خشک است در اول مصدع و مغثیست و مولد خلط

بد و محرور را مناسب نیست مصلحش سکنجبین و ناربجوش **حمص**
نخود خشک آن گرم و خشک است در آخر درجه اول و در آن رطوبتی
فضلی هست و تازه آن گرم و تر است و خالی از یبوستی نیست سیاه
و سرخ آن گرم و تر است و بالجمله غذائیست منفخ و مضر است بگرده
و مثانه متقرحه و رطب آن مولد فضول و ریاح بسیار است و شرب آب آن
بعد از آن بد است و نفخی بد احداث میکند اصلاح آن چنانست
که در حین طبخ آن از حرکت ندهند و در وسط طعام بخورند و بر فور
بعد از آن جوارش کمونی و فلافلی و جلنجبین بخورد و محرور سکنجبین
و خشخاش **حماض** ترشک سرد و خشک است در اول و دویم برفرو سینه
و عصب و باه مضر است مصلح آن چربیها و شیرینیها و جلنجبین و شربت
عنابست **حمام** کبوتر گرم و خشک است خصوصا بری و در جوجه آن
رطوبتی قوی فضلی و حرارت ظاهری هست خصوصا اهلی که از رطبت
و مضر است بمحرورین مصلح آن پختن آنست در آب غوره یا سرکه
و بر بالای آن کاسنی و سغرجیا بخورد و جمع میان کبوتر و بیانی
در معده مضر است **حبه خضم** شبور آن گرم است در اول ملین

اکبر

بود وگویند معتدل است مضرتی از و ظاهر نیست و بجهة تلیین بار هنگ آب است
خبازی نان کلاج سرد و تر است در اول و معده را بد است مصلح آن
آب کامه و گرویا است خبز خطی نان گندم انچه فطیر باشد قابض و نفاخ
و مولد قولنج و حصات و تمدد و سده جگر است و ادمان آن بامراض
خطیره مهلکه میکشد مصلح آن نانخواه و رازیانه و شونیز است و
بعد از آن جوارش کمونی و بعد از آن جوارش سکنجبین عسلی و انچه
کثیر الخمیر است در معده ترش میشود اصلاح آن مرتاضین را آنست
که با اغذیه غلیظه خورند مثل هریسه و گوشت و آنچه کثیر الخمیر است در
معده ترش میشود اصلاح آن مرتاضین را آنست که با اغذیه غلیظه
خورند مثل هریسه و گوشت بره و بزغاله و متدعین احتیاج باصلاح
نیست خبز خشکار که سبوس از آن نگرفته باشند بهتر از سایر اصناف
خبز است و غذای آن کمتر است و مولد سودا و حکه و جرب و بواسیر
و هزال و ضعف بدنست و همچنین است نان خشک و تنکی او و دیر
مصلح آن چربیها و شیرینیها و شیر تازه است خبز سمید و حواری
یعنی میده و انچه از مغز گندم شسته باشند قابض و مولد سده است

و دیر سکند د اصلاح آن آنست که نمک آن کامل باشد و با اسفیدباجات
بجوشند و بعد از آن زنجبیل پرورده و اطریفل و ماء العسل بخورند
و بعد از آن ریاضت حمام و خواب طویل مناسب است خبز فرنی
ارطب است و بد هضم میشود و از اضرار آن ایمن نتوان بود مصلح
آن شیرینیها است خبز طابق که تاجی باشد یابس و قابض و مولد
سده است مصلح آن گوشتها و شوربا های لطیف و ادویه حاره است
خبز کعک که آنرا بقسماط نیز گویند و آن عبارت از خبز حاری
که نشف رطوبت آن نموده خشک ساخته باشند گرم و خشک است
بقوة و مولد تشنگی و خارش است مصلح آن روغنها و مرطبات و
مزلقات خبز شیر و دوغ که با آنها خمیر کرده باشند غلیظ و دیر هضم
و مفسد و مسدد است مصلح آن زنجبیل و سکنجبین است خبز شعیر
نان جو سرد و خشک است و بیرودین و اصحاب مفاصل و قولنج مضر است
مصلح آن عسل یا خرما و دنبه پخته اسفیدباجاتست که با ادویه
حاره پخته باشند خبز الحمص که از آرد نخود پخته باشند بغایت دیر
هضم و مفسد و مولد ردهای صعب اند و نیست و فضله آن

دیر دفع میشود و تولید قولنج کند والم کرده و تمدد معده مینماید
مصلح آن آنست که نمک آن را بسیار کنند یا با نمک بخورند و یا با شوربای
مرغ فربه بخورند **خبز الارزی** نان برنج سرد و خشک و بغایت قابض
و مورث قولنج و بطی الانحدار است و غایلهٔ آن کمتر از حمصی و شعیری است
شعیری است مصلح آن شیرینیها و چربیها و شوربا های چرب و ماهی
تازه بریانست و بعد از آن ریاضت و حمام مناسبست **خبز باقلی**
نفاخ و مصدع و مثقل سر است خصوصا در مبرودین مصلح آن
شوربا های چرب و بعد از آن جوارش کمونی و فلافلیست **خبز**
الجاورس سردی و خشکی آن کمتر از شعیر است قابض و دیر هضم
و مولد خون بدست مصلح آن شیر با روغن یا مغز بادام است
خردل بجمی گرم و خشکست در اول چهارم معطش و مغثی و مولد
غم و طبیعت و بدماغ محرورین مضر است مصلح آن مغز بادام
و سرکه یا کاسنی یا اغذیهٔ غلیظه است **خرکاهو** سرد و تر است در
دویم مفسد معده است و ادمان آن مظلم و مضعف چشم است
و اکثار آن مضعف بدن و باهست و مغسول آن مورث نفخ و قراقر است

واصحاب ربو و مده صدر را بغایت مضر است و مصلح آن جهت معده
مصطکی و جهت بدن و چشم و باه نعناع و کرفس و تقطیر آب آن
در چشم و جهت قراقر کمونیست و اگر اصحاب ربو را اتفاق افتد بما
العسل قی کنند و شربت زوفا بنوشند **خشخاش** سرد و تر است
در اول سیوم مضر است بریه و طحال و بمبرودین و قوة باه مصلح
آن قند و عسل و مصطکی است و جهت طحال رازیانه **خصیة**
الثعلب گرم و تر است نزدیک بدویم بغم معده بدست مصلح آن قند
و بارتنگ و مصطکی است **خطمی** مرکب القواست و در وی حرارتی
منضجه و محلله و برودتی مانعه و رادعه و رطوبتی مزجیه هست
مضر است بریه و گویند بمعده و احشا نیز مضر است مصلح آن
عسل است و بمعده و احشا را عصارهٔ زرشک و طحال را سدر صلاح
مینماید **خلاف بلخی** که عبارت از بید مشک است در جمیع کیفیات
معتدل است مایل به برودة و گویند مضر است به اسیف و مصلح آن
گلاب و قند است **خل** سرکه مرکبست از دو جوهر مختلف ناری حار
وارضی بارد و برودت در آن اظهر است و پوست آن قویست و مجفف

سیم میرسد خصوصا که بغایت تند باشد و بالجمله اطلاق برودت
بر و میکند و آن قابضست و آن صفرا را مستحیل بالغم میسازد و
مضراتست باصحاب سودا و مشایخ مبرودین و لاغران و جمعی که
خون در بدن ایشان کم باشد و باصحاب ضعف قلب و سعال
یابس و خشونت سینه و اضرار آن بزنان بیشتر است خصوصا بارحام
ایشان و از خواص آنست اضرار بعصب و سایر اعضای عصبانیه
و آدمیان آن زنان را زود دمیکند (?) و باصره را ضعیف و بدن را
لاغر و منی را کم و رغبت مباشرت را ناقص میگرداند و باستسقا میکشاید
خصوصا جمعی را که جگر و احشای ایشان ضعیف باشد و واجبست
که از آن اجتناب کنند گروهی که در ریه و مفاصل ایشان بادهای
غلیظ بوده باشد مصلح آن جهت باه و لون و بخند (?) شیرینها و اسفیدباجات
چرب و شراب ریحانیست و اصحاب سعال را اندازان بشیرینی و
روغن بادام باید کرد و اصحاب ضعف عصب را بعسل یا بماء العسل
یا بادویه حاره و بالجمله مجرو در اینها استعمال باید کرد یا ممزوج
بآب یا مخلوط بقند و مبرود را با عسل یا قند باید نوشید خمر

ظ میکشاند

شراب جمیع اصناف آن گرم و خشک و چون منافع و مضار آنرا با یکدیگر
بسنجند منافع آن در جنب مضار آن مطلق نمی‌نماید زیرا که اگر منفعتی
در آن بوده باشد در قلیل آن خواهد بود و در آن خاصیتی هست
که شارب آن بقلیل اکتفا نمیتواند نمود و بی اختیار افراط مینماید و افراط
آن کشنده سکر میرسد خصوصا که متواتر گردد موجب حدوث امراض
ردیه مهلکه که اکثر آن علاج پذیر نیست میگردد مثل حمیات ردیه
فالج و اسهال کبدی و ورم سپرز و جگر و بطلان قوه باه و اشتها
و هاضمه و سکته و صرع و موت مفاجات و انواع استسقا که قابل
علاج نباشد و اورام باطنی و تشنج و فتوق و سرعت شیب و امراض
سوداویه و فساد لون و خلق و بالجمله اینچنانکه ام الخبائث است
ام الامراض نیز هست و لهذا الله تعالی بشفقتی که با بندگان دارد
در نهی آن مبالغه نموده و همچنین چون در هر یک از مامورات
و منهیات شرعیه باستقصا تامل کنند مشتمل بر بعضی منافع و مضار
خواهند یافت مثلا در وجوب غسل جنابت حکمت آنست که چون
جماع بسبب حرکات متعبه و لذت موجب تحرک مواد بخارج بدن

و ثوران ابخره حاره متعفنه بناحیه سطح جلد میکردد و قوة دافعه
بنا بر ضعفی که برو و بر سایر قوا نیز طاری کردیده و غلظ مواد دفع
ان نمیتوانند نمود پس در تحت مسامات بمانند و متعفن کردیده
تولید امراض جلد مانند جرب مینمایند و استحمام و اغتسال
تفتیح مسام و تحلیل این مواد متعفنه و ابخره مهیجه می نماید و همچنین
حکمت **وجه ایجاب روزه** آنست که چون اکثر افراد انسان بنا بر شره جبلی
که چون بر ماکل و مشارب دارند از انواع مختلفه آنها افراط و ادخال
مینمایند و موجب تولد و اجتماع مواد ردیه مزمنه میکردد
پس حکیم علی الاطلاق بنا بر کمال مرحمت و عنایت در سالی یکماه
روزه را واجب کردانیده تا مواد ردیه مجتمعه یازده ماهه
بجوعی که اطبا قایم مقام استفراغ داشته اند تحلیل پذیرفته امراض
ردیه عارض نکردد پس می باید که بهیچ وجه قدم از جاده شریعت
بیرون ننهاده تعب عبادات را راحت دانسته بدانند که هر یکی
انچنانکه حکمتها و فواید اجله هست منافع عاجله نیز بسیار است
و این فقیر درویشی را که مدتها با جوکیان و قلندران بی اعتقادی

لعنهم

لعنهم الله بسر برده بود و مظنه الحادی بر باطن او میرفت بعد از
انکه نصایح و مواعظ و دلایل توحید و نبوة و امامت برو خوانده بودم
و زیاده بر هریک از عبادات بتوفیق معبود بحق دلیلی حکمی و برهمی کدام
از منهیات برهانی طبیعی نقل کردم و بالتمام زنک ضلالت از آینه دل
او بنوعی زدوده شد که از جمله عباد و زهاد کشت اللهم اهدنا عبادک
علی صراط المستقیم **اما اصلاح خمر** جمعی را که باعتیاد آن مبتلا
کردیده باشند آنست که بر تشنکی و کرسنکی و بر سیری مفرط و غضب
شدید و تعب ننوشند و بحد سکر نرسانند و از شرابی که کمتر از سه
ماه بران کذشته اجتناب نمایند و در شرب آن از یکی از حدود
ثلثه تعدی جایز ندارند **اول** انکه بعد از انحدار طعام بمقداری که
تسکین تشنکی نماید و تفریح و تنشیط از آن طلب نمایند و این حد
مناسب محرورین است **دویم** انکه تا بحدی بنوشند که سرور و نشاط
بحد کمال برساند بی انکه ثقلی در سر و حواس احداث نماید و این حد
مناسب معتدل الامزجه و مبرودین است **سیوم** انکه تا بحدی بنوشند
که نشاط بافراط باز دید نموده حواس شروع در ثقل نماید و میل خواب

بدید آید و این حد موافق غلیظی الابدان و قلیلی الحرکه و لزجی الاخلاط است
و آنچه ازین حدود تجاوز نماید بحد سکر است و آن مهلک است **خوخ** شفتالو
سرد و تر است در اول و رطوبت آن بیشتر است و سریع الفساد است خصوصا
بر بالای طعام و طعام را نیز بفسادی که می یابد فاسد می سازد و بر معده
ثقیل میگردد و مولد بلغم و حمیات است مصلح آن در مزاجهای ضعیف و
معدهای بارد عسل است یا زنجبیل پرورده یا جلنجبین و سزاوار است
که در محل خلو معده از اخلاط فاسده و رطوبات غلیظه تناول نمایند
خیار سرد و تر است در آخر درجه دویم مضر است بمعده و خام کننده
غذا و مولد بلغم غلیظ خام و مهیج درد خاصره و مورث تشنگی کاذب
و درد معده است و مبرودین را بغایت بد است و بسیار دیر هضم
میشود **بدانکه هر چیزی** که دیر هضم و مبرد معده و مثقل آن باشد
پس چون متعفن شود از آن خلطی سمی متولد میشود و مخصوص است بآن
حال خیار و بعد از آن بطیخ مصلح آن محروران را مویز است مع قلیلی از
نانخواه و مبرودان را جوارش کمونی و فلافلی **خیار مخلل** خیار ترشی بسیار دیر
در بدن درنگ میکند و در آن خیری نیست و نباید خورد با طعام و نه بر

بالای طعام مصلح آن عسل و فلفل است **خیار شنبر** گویند گرم است
در اول و گویند سرد است در اول و گویند معتدل است و این بعید نیست
و آن مولد مغص است و مصلح آن روغن بادام و کثیرا است و مضر است
بثقل و مصلح آن آب عناب است و بمعیست و مصلح آن گلاب و تمرهندیست
دارچینی گرمی و خشکی آن باول درجه سیوم می رسد مضر است بمثانه
مصلح آن کثیرا و اسارون است و مضر است بگرده و مصلح آن صندل است
دار فلفل گرم و خشک است در سیم مضر است بر و صداع مصلح آن
صمغ عربیست **دجاج** مرغ خانگی معتدل الطبع است مایل باندک برودتی
ادمان اکل آن مورث قولنج است و همچنین خوردن آن با شیر یا ماست
یا بهر یک از ترشیها مثل غوره و نار قولنج می آورد مداومت اکل آن احداث
نقرس نیز مینماید خصوصا که شراب بآن ضم شود و آنچه ممنوعست
جمع آن در معده با شیر و ماست و ترشیها همچنین با پنیر و کشک و ترب
جمع نمیتوان کرد و آنچه در یکجا بسته قی به کنند از جهت کمی حرکت آن
مذموم و مفسد معده و اشتهاست و اصلاح آن در مزاجهای بارد
ضعیف الهضم چیزهای هاضم مثل فلفل و مصطکیست و مطبخ با ادویه

حاره کردن وبریان نمودن نیز مصلح است واز جمله انچه دفع ضرر آن
مینماید میبختج است دخن ارزن سرد است در اول وخشک در
دویم وخشکی آن کمتر از جاورس است دیر از معده میگذرد وقابض
ومولد سده وحصات است مصلح آن شیر ودهن را عسل ونحو دین قند
وانچه ضرر آنرا کم میکند استعمال آنست باشیر تازه یا چربیها دماغ
مغز سرد وتر است نسبت ببدن حیوان غلیظ الغذا است ومولد
بلغم واز معده وامعا دیر میگذرد خصوصاً بریان نکرده واز خواص
مغز است اضرار بمعده وتهیج قی وغثیان مصلح آن فودنج است وبعضی
بملح وادویه حاره اصلاح آن مینمایند واز مصلحات آنست نعناع
وفلفل وخردل وصعتر وآب کامه وسرکه ودارچینی بازیانه گرم است
در سیوم وخشک در اول دیر هضم است ومعده را بد است ومحرک
صداع می آورد وگویند مضر است بگرده مصلح آن محرورانرا صندل
وکافور است وگرده را زعرور رب العنب دوشاب گرم است در دوم و
خشک در اول در مزاجهای محرورین مستحیل بصفرای غلیظ میشود
وخونرا میسوزاند ومغثیست مصلح آن میوه های قابض ترش است وآن

مصلحات آن خیار وکاهوست رشاد سپندان وحب آن حرف
گرم است در سیوم وخشکی آن کمتر است محرورین را از آن اجتناب
اولیست ودر مبرودین نیز گاه بمعده ومثانه مضرت مینماید مصلح
آن سرکه وکاسنیست رطب گرم است در دویم تر است در اول
نفاخ است مثل سایر فواکه واز خاصیة حلاوات تحلیل است افساد
لثه ودندان خصوصاً انچه شیرین تر ومحتاج بمضغ بیشتر باشد
ومتولد میشود از آن خون غلیظ که زود مستحیل بصفرا بعد از آن
بسودای سوخته میشود ومضر است بمزاجهای حار ومستعدین
صداع ورمد وخناق وقلاع وسده جگر وسپرز را مصلح آن محرورانرا
که خورده است وبعد از خوردن او بسرکه وآب مضمضه وغرغره کردن
وسکنجبین ترش نوشیدن وبادویه ترش واکثر ترشیها یا خیار و
کاهو خوردن مصلحت ونشاید که آنرا بر ناشتا وعقب طعام
پیش از انکه بکیموس رسیده سیده باشد تناول نمودن واگر
عارض شود از اکل آن خصوصاً مبرودین را نفخ وقراقر وقبض طبیعت
پس شربت ورد مسهل یا گلقند مع تربد یا حقنه تلبین واگر دانند آنرا

بيرون آورده در عوض آن مغز بادام كنند وخشخاش بر آن افشانند
وبگلاب تر كرده بخورند ضرر آن كم ميكند **رمان حلو** انار شيرين گرم
وتر است در جميع اجزاى آن قبضى هست كه مفارقت ميكند
وسردى آن بدرجه دويم ميرسد ورطوبت آن از درجه اول
نميگذرد ومولد نفخست ومناسب محمومين نيست از جهة نفخ وتكثيف
مسام وگاه تشنگى مى آورد واكثار آن معده را سست وغذا را فاسد
ميسازد مصلح آن بعضى گويند كه از جهة نفخ دبرماست وقومى منع اين
كرده اند وگفته اند مصلح آن انار ترش است وبعضى سكنجبين ساده
نيز اصلاح مينمايند **رمان حامض** انار ترش سردى آن بيشتر است
وخالى از يبوستى نيست دير ميگذرد ومبرود را بغايت مضر است
حتى انكه اكثار آن جاذبه جگر را باطل ميسازد وبدان سبب بادها
ونفخ واسهال وقطع باه حاصل ميشود وبعضى اوقات از خوردن
آن بناشتا هيج اسعابد بدى آيد ومضر است بسينه وسرفه [illegible]
خشونت حلق است مصلح آن زنجبيل پرورده واشتهاى پرادويه است
كه سبز بزرد آن بوده باشد واز مصلحات آن حلواهاى شكرى وصليبت

راس كله سر هر حيوانى نسبت ببدن آن ارطبست وآن غذاى
مهيج غليظ ثقيلست ودير از معده ميگذرد وثقل سر مى آورد وبدترين
اجزاى آن غضاريفست وپوستهاى آن قولنج مى آورد وتا ممكن باشد
از اكل آن اجتناب بايد نمود خصوصا صاحبان معده ضعيف واگر
مضطر شوند از آن سيرنا بايد شد ومصلحات با آن استعمال بايد نمود
ومصلح صعتر ونمك وسركه واشترغاز است واصلاح پوست وغضاريف
آن بخردل ودارچينى ومصطكى بايد كرد واگر از آن ثقلى پديد آيد قى بايد كرد
يا بجوارشات مسهله اخراج بايد نمود وشايد كه از ابى تقدم رياضتى
ودر گرسنگى غير صادق ودر اوقات حاره ورطبه تناول كنند واز
خوردن انگور بعد از كله منع نموده اند **رهشى** ارده گرم وتر است
غليظ ومولد تخمه ومبطل اشتها وبطى الخروجست مصلح آن عسل است
وسركه **ريباس** سرد وخشك در دويم مضر است بمبرود وسينه و
وقولنج واعصاب وباه مصلح آن مرباى اترج وشربت عود وانيسون است
ريباسيه در كيفيت ومضرت شبيه بريباس است مصلح آن مرغ فربه
دبير شش گويند گرم وتر است وگويند سرد وتر وگفته شده كه خشك مفرط

باصحاب ریاضت ودیرهضمست وبمعده والات بول مضراست واصلاح
ان چنانست که در سرکه وکوو یا کذاشته بریان کنند وبغیر شش بره وگو
بزغاله خوردن را نشاید زبیب سویز لحم ان گرم وتر است در اول
ولیکن حرارت ان اقویست وتخم ان سرد وخشکست در دویم و بسا
که از خوردن ان مغص پدید آید وان مضرت میرساند سکر
بمحرورین وگاه در مبرودین احداث تخمه سریع الخروج مینماید وگویند
مضراست بکرده وگویند بمثانه ومصلح ان محرورین را سکنجبین است
بامیوهای ترش واز جهت تخمه را زیانه وگرده ومثانه را عناب زبد
مسکه گرم وتر است در اول ورطوبت ان بیشتر است وان بر معده
ثقیل وطافی میباشد وسست میکند واشتها ساقط میسازد وگاه
احداث مغص وغثیان نیز مینماید وبضعف معده وزلق الامعا
مضراست مصلح ان نمک وعسل وقند است وبجهة معده رب
به بود زعفران گرم وخشکست در اخر دویم ودر ان رطوبتی
فضلی هست کمتر از زنجبیل وگفته اند که اکثار ان مضراست بقلب وگویند
بکرده نیز مصلح ان فوتنج وبنفشه است وبجهة کرده صندل زنجبیل

گرم است

گرم است در سیم حلتانست در اول بدست بمعده وقاطع اشتها
ومغثی ومصدع ومشغل ارست وادمان ان دماغ وعصب را
ممتلی میسازد وضرر میکند مصلح ان انیسونست وجوارش سفرجل
نیز مصلح است زنجبیل گرم است در سیوم وخشکست در اول
ودر ان رطوبتی فضلی بسیار هست مضراست بحلق مصلح ان عسل
روناس خشک گرم وخشکست در سیوم مضراست بجگر مصلح ان
صمغ عربی واب نار شیرین است زیتون دررسیده ان حرارتی
باعتدال باقبضی هست وسیاه ومملوح ان گرم تر وخشکتر است
وانچه نارس وسبز باشد سرد وخشکست واز اکل زیتون بیخوابی و
صداع وخلط سوداوی متولد میگردد وغیر مملوح ان مضراست
بریه وسیاه ان بد وسریع الاستحاله وموحش معده است وبعد از ان
سنجیل میشود بصفرا وبعد از آن بسودا ومضراست بچشم ومغثیست
اصلاح ان چنانست که در نمک آب بخیسانند وسکر تجدید کنند
تا تلخی آن زایل شود وبعد از ان نشف رطوبت ان نموده بروغنها و
مغزها خوش سازند وبا سرکه تناول نمایند تا زود هضم گردید غایله

آن دفع کردد و می باید که با طعام بخورند نه بعد از آن زیره مفرد
و عسل دفع ضرر آن از ریه میکند ریباس معتدلست در
حرارت و برودت و سرد است در اول مولد رطوبات بلغمیه
و مضعف معده و مبرد دین بد است و گویند مضر است بجگر
مصلح آن مبرد دین را کل سرخ و غیر ایشان را آب تقیع عناب است
سداب گرم و خشک است در سیوم و ادمان و اکثار آن مضر است
بچشم و سر و معده و دماغ و جگر و محرور را بغایت بد است مصلح
آن بالخاصیت انیسون است و دماغ و جگر را خرفه خرچنک سرد
و تر است نزدیک باخر دویم بطی الهضم است و گویند مضر است
بمثانه مصلح آن اصحاب آنست که با ماش بپزند و بجهه مثانه طین
قبریست سعد تیلاق گرم و خشک نزدیک بسیوم تکرار
و اکثار استعمال آن محرق خون و بحلق و آواز مضر است و مولد
سرفه و جذام است و گویند مضر است بریه مصلح آن چنانست
که در سرکه و سکر سه روز بخیسانند و بکار برند و بجهه ریه انیسون است
سفرجل بدانچه شیرین و آب دار آنست سرد و تر است در آخر اول

سرطان نهری

و ترش آن سرد است نزدیک باول دویم و خشک است نزدیک باول
سیوم و اکثار اکل سفرجل مولد درد عصب و قولنج و مغص است و
زحیری که بر روی آن می باشد بد است و مضر است بحلق و مفسد
آواز است و بخمل معده می چسبد و حب آن سرد و تر است در دویم
و گویند لعاب آن مضر است بمعده مصلح آن آنست که در سکر
یا عسل بپرورند و گاه با فاوبیه مطیب می سازند و از مصلحات آن
جلنجبین یا رطب یا مویز و مصلح لعاب حب آن راز یانه و محرور را
قند کافی است سکنجبین سکری مایل ببرودة و یبوسة مضر است
بباه و مولد سحج و سرفه و خشونت سینه و ریه است و بد برد اعصاب
و در حین لینت طبیعة مضر است مصلح آن جلاب یا جلنجبین است
سکنجبین عسلی معتدل است در حرارت و برودة و مورث سرفه
مصلح آن جلاب سکنجبین بزوری سکری قریب باعتدال است مضر است
بسینه و اعصاب مصلح آن شربت خشخاش است سکباج آش سرکه
معتدلست در حرارت و رطوبت مولد سحج و لاغری بدنست مصلح
آن عسل است سکر گرم است در اول دویم تر است در اول و قند

نبات نزدیک تراست باعتدال واز کیفیات منحرفه بعید است
خصوصا که سفید و شفاف باشد و سکر هر چند کهنه میشود گرمی
آن زیاده میگردد و سکر مضر است بامزجهٔ صفراویه و تشنگی
می آورد و اکابر آن حرز امیسوزاند و دردهن لین طبع و نجع اسهال
احتراز اولیست و مسلول را مضر است مصلح آن چیزها یست که
مانع باشد از سرعت استحالت آن بصفرا مثل نارنج ترش و مانند آن
سماق چند مرکب القوا است از حرارتی و رقیقه محلله و ارضی
قابض و رطوبت مائیه سرده منجمده و حرارت آن اظهر است تبخ
آن معده را بد و مغثیست و مطلق آن محرق خون و مضر باصحاب
سودا و مولد نفخ و مغص است و خلطی بد از آن مولد میگردد و گاه
احداث قولنج در بعضی مزاجها میکند و در بعضی دیگر تحلیل می نماید
خصوصا که با ادویه حاره و ابکامه بخورند اصحاب قولنج را نافعست
مصلح آن سرکه و خردلست و سودا و بین را دفعها سماق سرد
و خشک است در دوم و جلی آن خشک تر است مضر است بمعده و جگر
سرد مصلح آن مصطکی و انیسون است و چون بادنجان را با سماق بپزند

دفع مضرت آن از معده بکند سمسم کنجد گرم و تر است
در آخر اول و در آن رطوبتی از جه زیاده بر حرارت آن هست
و آن مغثی و دیر هضم و مرخی معده و اعضاست و مورث
بخر است و تشنگی می آورد و روغن آن نیز گرم و تر است
و بمعدهای ضعیف مضر است و مصلح آن آنست که بریان نموده
با عسل بخورند و بر بالای آن آب کامه بنوشند و اصلاح
روغن آن نیز چنین است سمک از انواع ماهی آنچه فلوس
دارد آنرا سمک میگویند و مطلق آنرا حوت و بر هر تقدیر
غالب بر آن برودت و رطوبتست در اول درجه دوم
و بحسب ندرت بعضی از آن گرم و خشک می باشد مثل
ماهی سرخ که در بعضی از بلاد آذربایجان بسیار می باشد
و تجربه حرارت قوی از آن مشاهده افتاده و تفاوت کلی
انواع ماهی بسیار است و ماهی دریا گرم تر از ماهی
نهر است و بدترین ماهی آنست که در چاهها و آبهای
ایستاده و کاریزها و در آبهای لای گل آلوده بوده باشد

وماهی مضر است بمزاجهای سرد ومعدهای بلغمی وتولید
خلطهای خام در دماغ واعصاب می نماید وموجب
امراض صعبه میکردد خصوصا که آب بسیار بر بالای
آن بنوشند وگفته اند که هرگز بر بالای ماهی تازه آب بنوشد
خود را هلاک وماهی را زنده میکرداند وانواع آن تشنگی
می آورد وبهمه اراده قی نیکوست وگفته اند که خوردن
آب جایز نیست مگر که بعد از آن قی کنند خصوصا که آب
بسیار بعد از آن نوشیده باشند که در آن وقت قی واجب
میکردد واگر از قی مانعی باشد در اسهال طبیعت تاخیر
نباید کرد والا مورث قولنجی صعب میکردد وماهی شور
کسب حرارت ویبوستی از نمک کرده ومولد بلغم زجاجی
وملح وجرب وحکه وبخواب است وماهی که در روغن بریان
کرده باشند خصوصا که بآرد آلوده نموده باشند بسیار
بد است وماهی هرچند بزرگ تر است بدتر ودیر هضم تر
وماهی شور وماهی قاق خشک شوده میکرداند وبتولید

واستسقای زقی وماهی در سرکه پخته بعرق النسا ووجع
مفاصل بد است وبصر را ضعیف میکند ونشاید که ماهی
پخته را بگذارند تا سرد شود خصوصا در مواضع نمناک
که سم میکردد واز جمع میانه ماهی وتخم مرغ یا شیر یا گوشت
منع نموده اند **اما اصلاح** آن باید دانست که بهترین ماهی
آنست که مایل بصغر بوده از بوی سهوکت خالی باشد وشکم
آن سفید منقط بنقطهای سیاه وبر پشت آن سیاهی
وفلوس بوده خار آن بسیار وگوشت آن سفید باشد و
ماوای آن در آبهای روان کشاده بوده باشد ونشاید
ذبح کرد ومانع اضطراب آن نباید شد تا آنکه از آن قدر بطپد
که بمیرد ومزاجهای بارد بلغمی را باید که در روغن بادام
یا جوز یا شیر پخته بریان نموده با سرکه وآب کامه وسیر وتابل
از ادویه حاره مثل صعتر یا خردل یا مصطکی بخورند وبر
بالای آن فلفل وزنجبیل پرورده بخورند وبالجمله عسل
وجوارشات اصلاح فساد آن می نماید وهیچ کس را نشاید

که در خوردن جلنجبین سکری یا عسل بر بالای آن یا بعد
از یکروز یا دو روز اهمال نمایند و محرور را بر بالای
ماهی سکنجبین ترش یا سرکه باید نوشید و آنچه در روی
آتش بریان کرده باشند بر معده سبکتر و اصحا را امناب
تر از آنست که در روغن بریان کرده باشند و اصلاح ماهی
شور و قاق و سکباج آن بفالودهٔ سکری باید نمود و اگر
از خوردن ماهی غثیان بدید آید شربت سفرجل بنوشند
بنوشند و گفته اند که شراب بر بالای ماهی اهلاک کند ماهی
اهلاک ماهی و احیای اکل مینماید **سمن** روغن گرم و
تر است در اول و در کهنهٔ آن حرارت بیشتر است و آن
مولد صفراست در محرورین و مرخی معده بلغمی ضعیفست
و مضراست بامراض رطبه مصلح آن محرورین را ترشیهاست
و در غیر ایشان زیره و رازیانه و جوارش عود **سمین**
شرحهٔ آن نیز مایل بحرارت و رطوبتست غذای آن بد و
بلغمیست و زود مستحیل بصفرا میشود چیزهای شور

و زنجبیل

و زنجبیل و راسن در سرکه پرورده است **سنا** گرم است
در دوم و خشکست در اول معطش و مکرب است مصلح آن
بنفشه و آب فواکه است و شربت آب طبیخ آن بهتر از جرم
وی است **سنبل** حرارت آن نزدیک بدوم و یبوست آن بدر
آخر درجهٔ دوم است و مضراست مصلح آن کثیرا است و کو
طباشیر **سنبوج** گرم و تر است مضر است بمعده و تشنگی
می آورد مصلح آن شربت لیمو و سرکه است **سورنجان** گرم است
در اول سیوم خشکست در دوم معده را بد و بغایت
مضر است و اشتها را ساقط میسازد و سیاه و سرخ آن
حبس ادویه مسهله در معده میکند و آفات عظیم می آورد
و در آنها سمیت هست نشاید که استعمال کنند مصلح
آن سورنجان کتیرا و سکر و زعفرانست و در وجع مفاصل
با فلفل و زیره استعمال باید کرد **سویق الشعیر** حنطه پست گندم گرم
و خشک است در اول دیر میگذرد و نفاخست مصلح آن
آنست که باب گرم بشویند و با قند بخورند **سویق الشعیر**

پست جو سرد و خشکست و قابض و منفخست مصلح آن نیز
قنداست بدانکه مبرودین و مرطوبین و صاحبان نفخ
شکم و درد پشت و تهی گاه و بیرون را از هر دو نوع سویق
احتراز اولیست و اگر محتاج گردند بخایند یا عسل آب
بپزند یا بشویند و بروغن حبة الخضرا یا زیت کهنه
با روغن جوز چرب نموده و قلیلی از رازیانه یا زیره
اضافه کرده تناول نمایند سیاه داوران برنک شله شهوات
سرد و خشکست در آخر دویم مضر است بریه مصلح آن
زعفران بود شاهتره مرکب القواست از حرارت و برودت
ظاهری و خشکست در دویم و مضر است بطحال مصلح
آن هلیله زرد است شاه بلوط آنچه شیرین باشد مایل
بحرارتی لطیفست و خشکست در اول و باصحاب استسقا
بغایت مضر است و معده و روده را میرنجاند و ادمان آن
بد است و مضر است بحلق و سینه و مصلح آن قند است
شبت گرم است در آخر دویم خشکست در آخر اول و محرور را

در موافق نیست و ادمان آن مورث ضعف بصر است
و قطع منی میکند و بدماغ مضر است مصلح آن سکنجبین
ساده و لیمو و عوده است شحم قوت هر یکی سخن و مر طبیعت
و مزاج و مغثیست اصلاح آن بلوبیای شور کرده و زنجبیل
و ترشی راسن است شعیر جو سرد و خشکست در آخر اول
و خالی از اندک حرارتی نیست و آن مولد مغصست مضر است
بمثانه مصلح آن جهة مغص بریان کردنست و بجهة مثانه انیسون
و نفخ بطبخ زایل میشود بخلاف باقلا شلجم گرم است در دوم
تر است در اول و نفاخ است مصلح آن جوارشات باد شکنست
مثل کمونی شونیز سیاه دانه گرم و خشکست در اول سیم
مضر است بگرده مصلح آن آنست که در سرکه بخیسانند و جهة
گرده کتیر است شهدانج شاهدانه گرم و خشکست در اول
سیم دیر هضم و بدخلط و مصدع و مقطع منی و مظلم بصر است
و معده را مضر است مصلح آن آنستکه اندکی بریان نموده
با مغز بادام و خشخاش و قند بخورند و بر بالای آن سکنجبین

صعتر اوتیثم کرم وخشکست دراخر دویم وحرارت آن اقوب
مضراست بمحرورین وکویند بجکر کرم مصلح آن سرکه صمغ
عربی معتدلست مایل بحرارت خشکست در دویم ولهذا
مضراست بسفل وکویند بمعده مصلح آن کثیراست و معده
را سفرجل صندلین هر دو سرد ند در اوایل سیم خشکند
در اواسط دویم ودرجائی که مطلب تبرید باشد استعمال
سفید بهتر ومناسب تراست ودرجایی که مراد تجفیف باشد
سرخ انسبست وهر دو مضراند وبآواز وباه را قطع میکنند
مصلح آنها جهت آواز نبات است وجهت باه خصیة الثعلب
طباشیر سرداست در دویم خشکست در سیوم مضراست
بریه مصلح آن کلابست یا رب السوس طحال سپرز سوداوی
الطبیعت وردی الکیفیت والغذا ومولد سودا وامراض
آنست مصلح آن مداومت ترشی کبراست واکر اکثار یا ادمان
نموده باشند تنقیهٔ بدن از سودا لازم آید واکر با پیه وذنبه
کوفته ودرجرب روده آکنده بریزند لذات کم وغذای آن

نیک میشود وشراب رقیق صافی بعد اصلاح آن نیز مینماید
طرخون کرم وخشکست در سیم نافع و وسطه و دیر هضم است واکثار
آن همه کس را بدلست وآن خون را میسوزاند وقطع باه میکند
ولون را فاسد میسازد وتشنکی می آورد وکاه احداث درد
حلق نیز می نماید ونشاید که استعمال کنند مکر آنکه تازه
وآب دار و نورسته باشد واکر خورد باید خورد تا دفع ضرر آن
بکند وکاسنی وکاهو تشنکی که آن را میکند طیوج معتدلست
در حرارت مایل بیبوست است اکل آن نشاید مکر اقویا ومزاج صابرین
وجایز نباشد ناقهان امراض حاده را مصلح آن اقویا را الفت
که در هر بیست کنند طین ارمنی کل ارمنی سرداست در اول خشکست
در دویم مضراست بطحال مصلح آن کلابست عدس معتدلست
در فاعلتین خشکست در دویم ونفاخست وادمان اکل
آن تاریکی چشم می آورد ودبر واعصاب وریه مضراست خون
را غلیظ وبول را کم میکند واکثار آن مولد امراض سوداویه
صعبه است مثل جذام وسرطان واکثر اکر با شیرینی مخلوط بخورند

باشیرینی بعد از ان بخورند سده قوی می اورد و اکر با نمک سود
بپزند در غایت فساد و ردات میشود مصلح ان انست که
باسرکه نیکو بپزند و بعد از ان راز یانه بخورند که نفخ انرا زایل
میکند و کسی که مضطر با دمان ان باشد هرچند وقت
تنقیه بدن از سودا واجب کردد و بهترین اصلاح ان انست
که مقشر نموده با برک چغندر و کوشت فربه چرب بپزند
و سر دیک انرا نباید پوشید چون بپزد با سرکه بخورند و روغن
شیرج پاد زهر انست عسل کرم و خشک است در دویم و حرارت
ان قویست و زود مستحیل بصفرا میشود و جوانان و محروران
را بد است خصوصا در اوقات حاره و اکثار ان مهیج قی و عطش است
و غیر مطبوخ ان محدث نفخ و محرک سعال و ملین شکم است
بهتر است که کف انرا کرفته بخورند مصلح ان ترشیهاست مثل سرکه
و نار ترش یا خ سرد کرده عصفور کنجشک کرم و خشک است در دویم
مضر است بمحرورین و بسا باشد که تولید خناق کند و در طوبات
اصلیه مضرت دارد و اخلاط صفرا و بیرا از ان بدید می اید و زایل

ان دیر میکند و دوا از استخوان ان کوفته و نا کوفته اجتناب
واجبست و باشد که در مری و امعا مورث جرح کردد مصلح
ان محرورانرا انار ترش و غوره است و در روغن بادام مطبخ
نمودن و با اب کامه خوردن اصلاح ان می نماید و سکنجبین
نیز مصلح ان است عنبر کرم است در دویم خشک است در اول
شم ان و اکل ان محرورانرا مورث ماشرا و حمره و غلیان
خونست و اکثار ان مضر است بامعا و کویند بالخاصیه
مضعف جکر است اصلاحش بوی ان بوییدن کافور و جلاب
و شرب سکنجبین و مکیدن به ترش است و از جهة امعا صمغ
عربی عنب انکور کرم و تر است در اخر درجه اولی و نوعی
از ان که مسماست بشهانی و در قزوین نیکو می باشد کرم ترین
اقسام انکور است و انقدر که میرود در انافع محرورانرا مضرات
و جمیع انواع انکور بمعده های ضعیف کثیر النفخ والرطوبت
و بمعتادین قولنج مضر است مکر شهانی که از شدت حرارت
تحلیل نفخ ان می نماید و اکثر انواع انکور مرخی معده است

مکر ان نوعی که در قزوین مشهور است به پزندانی که از عفونت و صفتی
خالی نیست و دیده ایم که بعضی معدهای ضعیف را دباغت
نموده تقویت نیز کرده است و نشاید که انکور را با دانه و پوست
خورند زیرا که تخم ان بطی النزولست و پوست ان معده
و امعا را بدست و مولد نفخ و ریاحست و مکبود و مطحول را
از تناول انکور حذر باید کرد و بشانه نیز مضر است و تشنکی
می اورد و شرب آب سرد بر بالای انکور مفسد و مغیر طعم
انست و موجب بطو نزول ان میکردد مصلح عنب ترش ازینکه
و زیره است از هر دو یکمثقال و کبد و طحال را سکنجبین
و مکیدن نار میخوش بعد از ان و اصلاح شبهای نیز باینها
باید کرد عناب اظهر انست که در حر و برد معتدل است
و تر است در اول دیر هضمست و مضر است بمعدهای
ضعیف بلغمی و اکثار ان منفخ و مرخیست مصلح مویز طایفی
یا کشمش یا قند است عود کرم و خشکست در دویم و کویند
مضر است بشفل و بخور ان امراض حارهٔ دماغی را بد است مصلح

ان کلاب بست و در بخور کافور غار حب ان کرم و خشکست
در سیوم مضر است بسینه مصلح ان کثیرا غبیرا سرد است
در اول و خشکست در دویم مضر است بقوهٔ هاضمه و کویند
بمعده مصلح ان قند است غزال اهو کوشت ان کرم و خشکست
بریان ان بد است و دیر میکند رد و مکرب نفس است و
بد ترین چیزها ست اصحاب قولنج را و استعمال ان با سرکه
بد است مصلح ان انست که در اب بپزند و در روغن
بادام یا کنجد مطجن سازند و اصحاب ریاح و مبرودین را
در روغن جوز یا زیت انسبست و مصلح مشوی ان سکنجبین
است و مکیدن میوهای ترش قابض فجل ترب کرم است
در سیوم خشکست در دویم و مولد ریاح است و اکر
قبل از طعام تناول کنند مانع انحدار و استقرار غذا میکردد
و بفوق مایل میکرداند و استکثار ان مغثی و مضر است
و بچشم و سر و دندان و حنک و مغص می اورد و مهیج امراض
زنان و مولد شپش است و خلطی بد و سریع التعفن خصوصا

در معده از آن حاصل میشود و منجر است مصلح آن جهة منع
احداث غثیان نمک است و زیره در سرکه مصلح اکثر
مفاسد آنست و سرکه نیز دفع اکثر مضرتهای آن میکند
ولهذا گفته اند مخلله دواء الادواء فیه **فراخ الحمام** کبوتر بچه
که هنوز خوب بپرواز در نیامده باشد گرم وتر است
مولد خونی غلیظ متین و مهیج خوانیق است وبسا که اکل
آن احداث بی خوابی مفرط کند و از خاصیت آنست اضرار
بدماغ وچشم خصوصا بریان آن و مداومت بریان آن
خصوصا با دویه حاره و سیر مؤدی بجذام میکرد دو خصوصا
در اطفال و مزاجهای تند و در امزجه ایشانی که رطوبت سوداویه
خم شده باید مصلح آن آنست که در ترشیها مثل سرکه بپزند
یا با آب غوره و کشنیز خشک و مغز خیار بخورند و بر بالای
آن شربت بهی و انار میخوش بخورند **فراریج** جوجهای وراد
جوجه ماکیان و خروس است و طبع آن سرد و خشک است
با اعتدال مضعف بالخاصیة اصلاح آن آنست که در آب

بپزند

بپزند و با دویه حاره مطجن نمایند جهة مبرودین واما
بواسطه محرورین کشنیز خشک اکتفا نمایند **ورل** اسب گرم
ترین حیوانات اهلیه ماکولة اللحم است اکل گوشت آن اگرچه
احداث شجاعت میکند ولیکن مستلزم قساوة قلب
نیز هست واین هر دو معنی از مدمنین آن مشاهده می افتد
و دیگر آنکه اکل آن بمحرور بسیار مضر است خصوصا مشوی
وخصوصا آنکه بر بالای آن شراب بنوشند که بغایت مضرت
مینماید اصلاح آن چنانست که در آب بهر ابر بپزند و با کشنیز
خشک بخورند و چیزهای که از آن زود میگذرانند بر بالای
آن بخورند و خوردن شیر و دوغ بر بالای آن جایز است
و محرور انار میخوش باید مکید **فستق** فستق آن گرم است
در دوم معتدلست در دوم معتدلست در رطوبت و
در آن تنفی بسبب حرارت هست و هرگاه تنهایی پوست
بیرونی بخورند مضر است بمعده و مفسد طعام است و
مضرت روغن آن بمعده بیشتر است بالخاصیة وخوردن

پسته احداث شرا و تب صفراوی می نماید و مضر است بجگرهای
گرم مصلح آن جهت معده آنست که قلیلی از پوست بیرون آن
با مغز بخایند و از مصلحات آن سرکه و نار ترش و مشمش ترش
خشک و مغز خیار است **فطر الماکول** سماروغ سرد است
بغایت و تر است و دیر هضم و غلیظ و مورث عسر البول
و هیضه و خذر و ادمان و اکثار آن محدث سکته است
بسیار سریع الفساد است و در آن خیری نیست و مصلح
آن آنست که با آن نام و دتر یا خشک و پودنه بپزند و جوارشات
کمونیه و شراب بر بالای آن بخورند **فلفل** گرم و خشک
در آخر سیوم و فلفل سفید در اول سیوم و آن مضر است
بمحرورین و جگرهای گرم و خشک و کسانی که خون در بدن
ایشان کم باشد و صاحبان قرحه باطنی یا آنکه ورم یا املی
در مجاری بول باشد و همچنین محموم را و در اوقات حاره
مضر است و ادمان آن منی را خشک میکند و بگرده
مضر است و مصلح آن سرکه و رب و ب میوه های ترش و آب

برفت

برفت و کدوی تازه و آب نیز اصلاح میکند و عسل فی
مضرت آن از گرده سیمناید **فودنج** بودنه گرم و خشک است
در اوایل سیوم و مضر است برووده و قطع باه از جهت اضرار
بگرده میناید مصلح آن کتیرا یا رب السوس است **فاقله** گرم
و خشک است در آخر دویم مضر است بثفل مصلح آن کتیرا و
گویند بریه و مصلح آن قند است **قثا** خیار دراز سرد و تر است
در آخر دویم و اکل ظاهر آن بد و مورث قولنج و ریاح و تمدد
احشا و درد تهیگاهست و زبری که در روی پوست آن
می باشد بدتر است و از تعفن قثا در عروق امراض صعبه
قاتله پدید می آید مصلح آن آنست که بمالند تا زبری آن نیکو
پاک شود و محرور تا اکثار نکند تا از آن مضرت نیابد و مبرود
نیز گاه از قلیل آن که کاهی با سرطلی بعد از آن بخورد منتفع
میگردد و در حکم آنست خیار و کدو و محرور محتاج بمصلح
نیست مگر آنکه شراب یا قلیلی از رازیانج بخورد و از مصلحات
آنست عسل که مانع فساد و عفونت آن میگردد و همچنین

مویز و نانخواه نیز مصلح است قدید قاق و آن نسبت بتازه
کرم و خشک است و دیر هضم و مجفف بدن و محدث خشکیها
و جرب و خارش و بیخوابی و قولنج است و مضر است بدماغ
و اکثار آن خصوصا بر جوع و بر شراب مذموم است و احداث
پوستی در طبقه جلیدیه مینماید مصلح آن آنست که پیشتر
از طبخ آنرا بجهت مبرود در آب بجوشانند و با زیره و دار چینی
و انیسون مطیب سازند و بجهت محرور در سرکه خیسانیده
بگشنیز خشک مطیب کردانند و از جمله آنچه ضرر آنرا
زایل مینماید طبخ آنست با اسفاناج یا برک چغندر و چربیها
و شیرخر و مسکه و روغن یا روغن کنجد یا روغن بادام و اگر
از خوردن آن کرب و تشنگی پدید آید سکنجبین سرد کرده
بنوشند و اگر خشکی حلق و دهن و تشنگی پدید آید یا کرب
و حرارت جلاب با شوربا های چرب بنوشند و مغز خیار
نیز اصلاح و ازاله فساد آن می نماید قرنفل بیخان کرم و خشک
در سیوم و گویند مضر است و برود و گویند بکرده مصلح آن

صمغ عربی و کرده را و فوفل است قرع کدو سرد و تر است در دوم
و در معده بهر خلطی که برخورد مستحیل بآن میشود خصوصا
بلغم و الا بلغمی تفه غیر فاسد از آن پدید می آید و اگر با اغذیه
تناول کنند مایل میکردد بآنچه طبیعت آن اغلب از بواقی است
و چون از معده منحدر نگردد و در آن فاسد شود سم مهلک
میگردد و موافق مبرود و بلغمی و سوداوی نیست و از خاصیت
آنست ایراث قولنج بارد مصلح آن مبرود را آنست که با زیت
مطنجن کرده با فلفل مطیب سازند و شراب صرف بر بالای
آن بنوشند و جوارشات بخورند و خردل و آب کامه مصلحیت
مر ایشانرا و بالجمله اصلاح برد آن باد و به حاره است و اما
مصلح آن صفراوی مزاجانرا آنست که با آب غوره و یا نار
و یا سرکه و روغن بادام بعمل آورند و آنچه دفع مضرت آن
از معده و روده مینماید آنست که با به شیرین و ادویه حاره
به پزند و خوردن آن با شیر مضر است قراصیا آلو بالو شیرین
آن کرم و تر است در دوم و مبجوش آن قریب باعتدال است و حب

معده ومزلق غذا ومورث تخمه بود مصلح آن بر شیرینها است
قرطم کاجیره مزاج آن گرم است در دویم وخشک در آخر
اول مضر است بمعده وشیر در معده می بندد مصلح آن انیسون
وشیرینها است **قصب السکر** نی شکر گرم است با اعتدال وتر است
مولد نفخ ورياح است خصوصا اگر بعد از طعام بخورند
ومرخی معده است واکثار آن افساد اشتها میکند ومضرات
بمشایخ مصلح آن آنست که پوست آنرا بکنند وبا آب گرم بشویند
تا نفخ آن زایل شود وگفته اند که در آب یک دو جوشی داده استعمال
نمایند **قلب** دل گرمتر از سایر اعضا است وخشک وصلب
ودیر هضم است وغذای آن بد است وقوة هاضمه در هضم
آن بسی رنجه میگردد واحتراز از اکل آن خصوصا از شوی
آن اولیست وقلوب طیور شدیدة الحرارت است وهمچنین از مرغابی
بنز واز طیور بری شدیدة الیبوسة است پس اگر مضطر باکل آن
کردند باید که در سرکه مهرا بپزند وبا آبکامه وزیت بخورند و
بعد از آن زیره وصعتر وفلفل بخورند **قنابری** برغشت است

کرم وخشک در اول وخشکی آن زیاده است مولد سوداست
خصوصا مملوح آن مصلح آن آنست که در روغن بسیار
بپزند تا مهرا شود وروغن بادام بهتر است **قنب** اسم تخم
شهدانج است واین تخم مرکبة القوا است از حرارتی لطیف
وبرودتی کثیف خصوصا برگ آن مسکر آن وپوست آن بغایت
پس چون تناول کنند جزو حار آن فعل میکند وبشاشت وفرح
وافر وخشکی احداث میکند وچون آن جزو لطیف مفارقت
کرد اجزاء بارده کثیف ظهور نموده تخدیر وتکثیف وتغییر لون
وتلف خون مینماید وبالجمله بد وموذی دماغ وقوا ومورث
کل وجنون وخوف وفزع ومولد اخلاط بد وصداع وظلمت
عین وقبض طبیعت است واکثار آن یبوست وتبرید قاکلت
ونانپخته وبریان ناکرده آن ضعیف ومورث نفخ وقراقر است
مصلح آن سکنجبین ومکیدن میوهای ترش وآب سرد است
وترشیها در فرو نشاندن وآگاهانیدن آن بغایت نافعست
قنبیط کرنب رومی که صلب ومدور است وآن مرکب

القواست از رطوبتی مائی غلیظ و حرارتی مفتح محلل و ارضیتی
بارد و غذای آن بد و مولد خونی غلیظ و تیره سوداویست
و مورث ظلمت بصر و سده و ضعف دماغ و دیدن خوابهای
بد و تخیلات فاسد است و اجتناب آن بهتر است و مصلحش
آنست که در آب بر بزند و از آن آب بیرون آورده با گوشت
فربه و روغن پخته با سرکه و ادویه حار بخورند کافور اگرچه
ابن تلمیذ در مفردات کتاب شامل بمخالفت جمهور نموده
رد دلایل برودت آن کرده و دلایل و براهین بر حرارت
آن ذکر نموده و در آخر بترکیب قوای آن قایل گردیده و لیکن
اشهر بلکه اصح آنست که سرد و خشک است در آخر سیوم مضعف
شهوة جماع بلکه قاطع آنست حتی آنکه رایحهٔ آن منقص باهست
و اکثار شم آن بیخوابی می آورد و شرب آن خصوصا که اکثار
نماید قطع اشتها و هاضمه و افساد معده مینماید و آن بر خلاف
طبیعت و مولد ریاح کرده و مثانه است و موی را زود
سفید میکند تعدیل آن بمشک و عنبر و زعفران باید کرد

و از روغنها روغن خیری و از مصلحات آنست بنفشه و نیلوفر
کاشم کوله پر گرم و خشک در سیوم در محرور صداعی سریع
الزوال احداث میکند و گویند مضر است بمثانه مصلح آن
سرکه و شم کافور نیز ازاله آن می نماید و جهة مثانه رازیانه
و گفته اند که تخم خیار است کبر شجرهٔ آن بجمیع اجزا گرم
و خشک است نزدیک بسیوم و مورث جرب و صداع و خارش را
خصوصا در محرورین و غیر مخلل آن معده را بد است و آنچه
نزدیک آب رسته باشد منفخ و مفسد است و گفته اند
که کبر مضر است بمثانه و گویند بگرده مصلح آن آنست که
در نمک بپرورند تا تلخی آن زایل شود بعد از آن با کشمش
در سرکه بپرورند و استعمال کل آن بهتر است و باید که قبل
از طعام یا در وسط آن بخورند و مبرود در عسل نیز بجا
که بازشی آن بخورد و لیکن از ادمان و اکثار مخلل آن بهم
بیجهت دماغ نیز صلاح نیست مصلح آن زرده بیضه
نیم پخته است و غرغره نمودن باب گرم و صلح کبر جهة مثانه

اسطوخدوس وجهه کرده خولنجان وعسل است کبد جگر
گرم وتر وثقیل و دیر هضم وغلیظ الغذا وعسر السلوک است در
مجاری واکثار آن بدتر است مصلح آن آنست که بآب کامه
وزیت مطبخ کنند یا قطعهای تنک ساخته نمک بر آن افشانند
در روی اخگر کباب کنند و با سرکه و دارچینی وکشنیز خشک
بخورند ومبرود با فلفل وکرویا بخورد وبعد از آن جوارشات
هاضم گرم کباب گرم وتر است مضر است بمعدهای ضعیف
زیرا که دیر هضم تر از مشویست مصلح آن اطریفل صغیر است
کثیرا معتدلست در حرارت و برودت ورطبست در اخر اول
گویند مضر است بسفل مصلح آن انیسون است مولد سده است
مصلح آن کرفس است کرنب بستانی گرم وخشک در اول
وخشکی آن زیاده است اکثار آن مولد خون غلیظ و سودا و
امراض سوداویه مثل مالیخولیا و بواسیر است وموافق محرورین
نیست ومضر است بمعده وچشم ومبخر است اصلاح آن طبخ آنست
با گوشت فربه وروغن بادام ومبرود را با سیر وخردل باید خورد

ومرق آنرا بربالای آن باید نوشید کرفس گرم وخشک است در
در دویم مضر است بصرع اکثار آن مهیج صرع است حتی آنکه
اگر حبالی اکثار آن کنند فرزندی که متولد گردد مصروع
یا مجنون خواهد بود ولهذا مرضعه را نیز از آن پرهیز باید
کرد واکل آن کسی را که عقرب زده باشد یا حیوانی دیگر سم آنرا
بقلب رسانیده موجب هلاک میگردد وهمچنین نیز
اگر قبل از آن بخورند وجیلی در این معنی اقویست مصلح آن
از برای ربیر حمام است وگویند تخم کاسنی ومبرود محتاج
باصلاح نیست مگر آنکه اکثار کنند که محتاج بمحلل نفخی مثل
زیره وانیسون خواهد بود ومحرور را باید که در سرکه پرورده
تناول کند واز مصلحات آن کاهوست کراث کندنا
گرم است در سیوم خشک در دویم مورث تاریکی چشم
وثقل سر است وفاسد دندان ونافخ ومبخر است ومضر است
بمثانه متقرحه وبگرده ومعده ومحرورین وتخم آن مضر است
بریه اصلاح آن چنانست که چند مرتبه در آب جوشانیده وآب

انرا بپزند تجدید اب نمایند بعد از ان در اب سرد گذارند
تا طعم ان شیرین و نفخ ان زایل گردد پس با سرکه و اب کامه که مصلح
انست بخورند و روغن نیز از مصلحات وی است و باید که
بعد از اکل ان بسرکه مضمضه کنند **کرویا** گرم و خشکست
در اوایل سیوم گویند که مضر است بریه مصلح ان عسل است
یا صعتر و مضعف بدنست مصلح ان نماست کاواست
کروش شکنبه سرد و خشکست و در ان رطوبتی لزج هست
و ادمان ان مولد بلغم بسیار بود و عسر الخروج و هرچند
چرب تر بحرارت مایل تر و غذای ان بیشتر و هضم ان بد
تراست مصلح شکنبه چیزهایست که ملطف و هاضم ان باشد
مثل سرکه تند با کرفس و سداب که با ان بپخته باشد و معتاد
ان باید که تعهد جوارشات مسهله نماید و اصلاح شکنبه
گاو انست که با کرفس و سیر و فلفل و خولنجان در سرکه بغایت
مهرا نمایند **کرکی** کلنک گرم و خشک است و پیوسته ان
غالبست و محرورین را بداست خصوصا بریان کرده مصلح

وی انست

وی انست که بعد از ذبح یکشب و یکروز بگذارند بعد از ان
یکمرتبه در نمک اب بپزند بعد از ان در سرکه مهرا نمایند
و اگر خواهند که بریان نمایند شکم انرا از گشنیز و نمک و
انیسون پر کنند و بعد از خوردن ان شیرینیها مثل قند یا
نبات میل کنند **کزبره** کشنیز مرکب القواست از برودت کثیری
که در ان قبضی هست و حرارت لطیف مایی و حکم غالب
راست پس سرد و خشکست و ازین جهت اکثار ان از جهة فرط
تبرید موجب هلاک میگردد و تازه ان دیر از معده میگذرد
و قطع باه مینماید و همچنین است اکثار از یابس ان و
بالجمله کشنیز بد است بصاحبان ربو و نزله و علت سینه
و کثرت اکل ان مولد اختلاط ذهن و ظلمت بصر و خشکی
منیست مصلح ان عسل است یا سکنجبین سفرجلی و این هر دو
وصاحبان علت سینه که محتاج اکل ان گردند باید که با طعام
بخورند که ادویه ملطفه مسخنه داشته باشد **کمئ** بهترین
اقسام سماروغ است و بترکی انرا دنبلان گویند و سردی و خشکی

آن کمتر از سایر اقسام کاه است و آن با خشکی جوهر خالی از رطوبتی
غریبه نیست و آن دیر هضم و غلیظ الغذاست و غذای
آن کم است اصلاح آن بآب کامه و زیت و ادویه حاره
مثل دارچینی و فلفل و صعتر و نمک باید کرد **کلیه** گرده آن
نسبت بسایر گوشتهای بدن حیوان سرد و خشکست
و خلطی بد و غلیظ و سریع الفساد از آن متولد میشود و بغایت
دیر هضم است و بر معده شاق است که زایل دیدن آن اصلاح
آن چنانست که در ساعتی که ذبح حیوان میکنند بر بزنند
یا آنکه زیت یا روغن کنجد بر آن مالیده مع پیهی که دارد
بریان نموده مبرود با نمک و فلفل و دارچینی بخورد و محرور
با نمک و کرویا و مصطکی و سرکه بخورد **کمثری** امرود سرد است
باعتدال و در آن قبضی هست و نوعی از آن سرد است در
اول و خشک در دویم و بعضی از آن رطبست و هر چند
شیرینتر باعتدال نزدیکتر و بحرارت مایلتر و هر چند قبض
و عفوصت در آن کمتر بپوست آن نیز کمتر و آن بر معده ثقیل

و مهیج

و مهیج قولنج و نفخ است و مضرات بعصب و خصوصا که مایل
بترشی باشد و بالجمله مبرود و مشایخ را بد است اصلاح آن
چنانست که مقشر نموده بخورند و بعد از آن عسل و جوارش
کمونی تناول نمایند و بعد از اکل آن از خوردن آب سرد
و طعام غلیظ اجتناب نمایند و بهترین اوقات اکل آن بعد
کیلوس گشتن طعام و نزدیک خروج ثفل آنست و محرور را
احتیاج بمصلحی چنان ندارد و مبرود و مشایخ و اصحاب نفخ را
رازیانه مصلحی نیکوست **کمون** زیره گرم و خشکست در اول
سیوم و اکثار آن رنگ رو زرد میکند مصلح آن سرکه است
کندر گرم است در دویم خشکست در اول و اکثار آن بسا
باشد که مورث جذام یا بهق سیاه گردد و باشد که صداع
آورد و بریه نیز مضر است مصلح آن عناب یا سکنجبین
سفرجلیست و از جهت دیدار ز فارسی **لبن** شیر بدانکه
انواع شیر باختلاف حیوانات آن در طبع و فعل مختلف می باشد
مثل آنکه شیر خر و شتر بنا بر کثرت مائیه خالی و غسال الطف است

وشیر گاو از جهت کثرت دهنیت گرم‌تر است وشیر گوسفند
بسبب غلبه جبنیت سردتر و غلیظ‌تر است و در شیر بز دهنیت
نسبت بشیر گاو و جبنیت نسبت بشیر گوسفند و مائیت
نسبت بشیر خر و شتر کمتر است ولهذا آنرا اعدل البان گفته‌اند
وبالجمله چون شیر تازه باشد خالی از حرارتی نیست وچون
زمانی بدان بگذرد و یا منجمد گردد حرارت آن زایل میشود
وشیر هر حیوانی نسبت بگوشت واکثر اعضای آن سردتر
و تر است وشیر حیوانی که مدت حمل آن بیشتر یا کمتر از مدت
حمل انسان باشد بد است ولهذا شیر گاو بجهت تساوی
مدت حمل بهتر است وشیر موافق نیست گروهی را که در سپرز
یا جگر ایشان علتی یا در عصب ضعفی یا درد سر صداع یا سکته
یا صرعی بوده باشد و همچنین جمعی را که در معده ایشان صفرا
و در مزاج برودة و بلغم یا در دل خفقان رطب یا در شکم ریاح
و نفخ یا در احشا ضعف یا در باطن ورم یا در چشم ظلمت
یا در موضعی سیلان دم یا در بدن مرضی از امراض بلغمی وریحی

بوده

بوده باشد مضر است واستکثار شیر مولد تب و برص
و بثر است و در اوقات حاره زود مستحیل بفساد میگردد
وشیر دستان غلیظ است و بزنان آبستن مضر است و مورث
سده وسنگ گرده و فساد لثه و دندان است و مضر است بکلیه نیز
از جهت تولید حصات و مصلح آن عسل است و از جهت
حفظ دندان مضمضه نمودن بشراب یا ماء العسل یا گلاب و
سرکه است و از جهت نفخ جوارشات کاسره ریاح است و از جمله
آنچه تعلیل نفخ آن مینماید جوشانیدن است و خوردن
کشمش بعد از آن و ربوب میوهای ترش منع استحالت آن
بصفرا مینماید و بالجمله در سرعت خروج آن از معده سعی
باید نمود و از مداومت آن احتراز باید کرد و اگر بسیار
محبوب طبیعت باشد از یکروز در میان نباید گذشت و
تا چهل روز از ولادت حیوان نگذرد خوردن شیر آن ممنوعست
و از جمع میان شیر تازه و چیزی که اندک حموضی در آن بوده
باشد منع تمام نموده اند لبا فله سرد و تر است بغایت غلیظ

وبطی الانحدار است واز معده بصعوبت میکذرد ومهیج قولنج
ودرد ونفخ معده وفواقست ومولد سده وخصوصا
با حلاوات نخلیه ومصلح آن عسل است **لبن** حامض ماست
سردست در دویم وتر است مضر است بمعدهای سرد بلغمی
ودیر هضم میشود وماست ودوغ وشیر از تمامی باصحاب
قولنج مضر است وبالجمله دوغ از معده زودتر منحدر میشود
وبدان سبب نفخ آن محسوس نمیشود ومصلح آنها جهة معده
وعصب بادنجانست ودور نیست که سیر مصلح نیکو باشد
آنرا وهمچنین نمك وفلفل یا صعتر وفلفل **لحم** کوشت جمیع
حیوانات کرم است مکر اکثری از اصناف ماهی که سرد است
وبری هر حیوانی وفحل آن وپرنده خشکتر است از اهلی وخصی
وچرنده وبهترین کوشتهای اهلی کوشت کوسفند است وبهترین
بری آهو واز طیور بهترین بری آن طیهوجست بعد از آن دراج ط طیهوجست
بعد از آن تذرو وبعد از آن کبك وبهترین اهلی آن مرغ خانکی
واز سایر طیور هر چند جثه بزرکتر وکردن آن طویلتر بدتر و آن عظیمتر

ثقیل تر است ومولد حمیات ربع است ولحوم بر تیز نیز
تولید ربع می نماید وبالجمله از لحوم غذای بسیار وخون
متین حاصل میکردد ومضر است باصحاب راحت و
سکون مصلح آن ارتکاب ریاضتست قبل از آن واخر هضم
آن ولحم ورد باید که با سرکه ونمك ومبرود با فلفل ونمك تناول
نماید **لحم الحمل** کوشت بره کرم وتر است در اول مولد بلغم
وباصحاب غثیان مضر است مصلح آن مثلث یا حلوای کرم
واز جهة غثیان نعناع وهیل است **لحم الجدا** کوشت بزغاله
در رطوبت ویبوسة معتدلست وحرارت آن کمتر وبریان
آن مضر است بقولنج مصلح آن حلوای عسل است **لحم العجل**
کوشت کوساله کرم وتر است مضر است باصحاب علت
ومصلح آن ریاضت واستحمام است **لحم الجزور** کوشت
شتر بسیار کرم وغلیظ الغذا ومولد سودا است ومراد از
جزور در کتب طبیه شتر بچه ماده است مصلح آن زنجبیل
پرورده **لسان** زبان عضوی لحمیست وبا آنکه سبك است

بر معده زود میکذرد سریع العفونت است مصلح آن
طبخ آنست بسرکه و اکل آن بزیره و کشنیز و خولنجان و محرور را
سرکه و کشنیز فقط کافیست **لسان الحمل** بارتنک سرد و خشک
در دویم کویند که عصارهٔ آن مضر است بسپرز مصلح آن
مصطکیست و تخم آن مضر است بریه و مصلح آن عسل
است **لسان الثور** کاوزبان کرم و تر است در اول و کویند
مضر است بسپرز مصلح آن صندلست و کویند مرخی معده است
و مصلح آن سماق است **لوز حلو** بادام شیرین کرم و تر است
در اول دیر هضم است و طحین و سویق آن ثقیل است بر
معده و مهیج صفرا و بطی النزولست و تازهٔ آن زود میکذرد
مصلح آن پس اکر بر معده ثقیل کردد عسل و شکر است و اکر
از تازهٔ آن اکثار نموده باشند جوارش کمونی یا سفرجلی مسهل
یا آب کامه است و شور کردهٔ آن بر معده سبکتر است
لوز مملوح بادام شور مایل بحرارت و یبوسة است بیم
کر از آن تخمه حادث شود مصلح آن قند یا نبات یا شلث است

لوبیا چشمک سرخ آن کرم است در اول و سفید آن معتدل است
و در آن رطوبتی قوی بخر هست بیشتر از ماش و کمتر از باقلا
و سایر حبوب و اکل آن مضر است باصحاب زکام و دماغهای
ضعیف و تازهٔ آن مولد نفخ و خلطهای غلیظ بلغمی و خوابهای
بد مفزع است و بالخاصیة مورث غثیان است مصلح آن
طبخ آنست بکوشت و خوردن آن با خردل و آب کامه و سداب
و بعضی اوقات فلفل و صعتر و نمک نیز اصلاح آن مینماید
و از پوست بیرون آن احتراز اولیست **لیمو** ترشی آن هر کاه
بی پوست بیفشرند سرد و خشک است در سیوم و هر کاه با پوست
بیفشرند در دویم و مضرت آن باعصاب خصوصا مبرودین
را بغایت است و اکثار آن یا اکل آن بر ناشتا مضعف دل و معده
و مورث سحج است مصلح آن قند و عسل است و جهة
سحج لعابهای با نبات و روغن بادام **ماش** سرد است
در اول معتدل است در رطوبت و یبس مایل باندک یبوستی
بطی الانحدار است و باه را کم میکند و مضر است بدندان

ودران اندك نفخی هست ومحرور را كل ان محتاج بمصطكی نیست
ولیكن مبرود ومشایخ وصاحبان نفخ رایجوارش كمونی یا
خردل یا مصطكی اصلاح باید نمود ومغز قرطم یا روغن
بادام دفع ضرر آن از باه مینماید **ماء** مادام كه چیزی با آب
مخلوط نكردد كه موجب تغییر كیفیت آن كردد سرد وتر است
در آخر درجه اول وكویند برودة ورطوبت آن در غایت است
وبالجمله مضر است بمبرودین واصحاب جراحت وقروح
ودبیله وخراج وقولنج واستسقا واكثار آن موجب سستی
بدن وضعف هضم وفساد لون وبلادة ونسیان است وكفته اند
الماء مخرب البدن اصلاح آنچنانست كه در محل شدت تشنكی
بنوشند ونصف مقداری كه سیراب توان كرد بدان اكتفا ننوشند
نموده بیك نفس ننوشند ولیكن شدت تشنكی در محرورین
موجب ضعف قوة وحرارت وخشكی بدن وظلمت بصر است
ماء البارد جدا آب بسیار سرد مضر است بسینه و
ریه وزكام ونزله وسده وهرچند سردتر باشد در اضرار

بمعده وجكر وقوة باه واحداث قولنج وصداع وافساد هضم
نوبتی وبد تر است مصلح آن شراب ومصطكی وعود است
ماء الثلج والجمد آب برف ویخ مضر است بمعده واحشا والجمد
وسینه وحنجره ومفاصل ودندان وباشد كه كزاز آورد ومصلح
آن ریاضت واستحمام است **ماء المالح والمر** آب شور وتلخ و
از خاصیت آن احداث ظلمت بصر وكرانی كوش وسر ولاغری
بدن وخارش وجرب است مصلح وتریاق آن چربیها وشیرینیها
وترشهای ترش سردی كه در آن قبض نباشد وتوتیای غوره
بچشم كشیدن وروغن خیری بكوش چكانیدن منع ضرر
آن مینماید واكر آب شور وتلخ را تقطیر كنند شیرین وخوش
میشود وكفته اند كه اكر ظرفی از موم بسازند ودر آب تلخ وشور
اندازند آب شیرین درمیان آن ظرف جمع میشود واصلاح آب
تلخ را بامتزاج جلاب باید كرد وچیزهای شیرین بعد از آن
تناول باید نمود **ماء الاجامی** آب نیستان مضرتان زیاده
بر آنست كه تقریر توان كرد وهمچنین آبهای متعفن كه در آن

وبوی آن تغیر یافته باشد اولی آنست که تا تواند از آن اجتناب
نمایند و اگر بشرب آن مضطر گردند بمیوهای ترش مثل انار
وغوره وریباس ممزوج نمایند ومداومت قی بعد از آن
بنوشند و پیاز خام را در مقاومت آن و اکثر آبهای بد خاصیت
عظیمست **ماء الکدر** آب تیره که اجزای ارضی بآن مخلوط
باشد مولد سده و ریک کرده و مثانه و مفسد غذاست
مصلح آن شراب و سبزیهای ملطف و مفتح و مفتت مثل
و پیاز و کندناست و اگر قلیلی از شب یمانی یا مغز دانه زرد
آلو یا اخکر افروخته یا حصیة الثعلب صلایه کرده در آن
اندازند صاف می نماید و باید دانست که اصلاح اکثر آبها
بد که مخلوط با چیزی بد و میکند زرد گردیده باشد مثل کبریتی و
تبی و مانند آن چنانست که چون بشرب آن مضطر گردند
باید که در ظرف مدتی بگذارند تا صاف شود بعد از آن
بر بالای کل خالص صاف نمایند و طاقی از آبنوشند و میوهای
ترش بعد از آن تناول نمایند و از جمله آنچه اصلاح جمیع آبها

بد

بد مینماید و دفع مضرت آنها میکند طبخ و تصعید و تقطیرات
یا ممزوج نمودن بسرکه و پیاز خام بهترین مصلحاتست **بدانکه**
بهترین ظروف جهة حفظ آب ظرف چوب خوشبوست بعد از آن
سفال خوشبو بعد از آن پوست مثل تاله طین بعد از آن ظرف
طلا و گفته اند اگر ظرفی از موم بسازند بهترین آنهاست
ماء الشعیر آب جو سرد و تر است با اعتدال مضرات
بمعدهای سرد و پیران و نافخست مصلح آن گلقنداست
ماء الورد گلاب مایل بسرد و دقیق و خالی از حرارتی
لطیف نیست و برطوبت میگراید و بالخاصیة قطع باه مینماید
و احداث خشونت سینه میکند و اکثار استعمال آن با زکام
یا داخل موی را زود سفید میکند مصلح آن جلاب نبات
ماء القداح عرق بهار گرم است با یبوستی مضر است بجگر و مدمن
بوی آن بیخوابی می آورد مصلح آن گلاب **ماء الحمص** نخود آب گرم
و تر است مضر است بصفرا و مثانه مصلح آن اشتهای سرکه است
ماء غز بز نسبت بگوسفند سرد است مضر است ببرودین

ودر اوقات بارده وخوردن میوها بعد از ان بدست وعمل ان
باماست وکشک وترشیها بغایت بداست مصلح ان خرما
وبادام ونبات ونارجیل است **مخ العظام** مغز استخوان کرم
وتراست اکثار اکل آن مفسد اشتها ومرخی معده ومغثیست
مصلح ان دارچینی وزیره وصعتر ونمک ومحرور را نمک و
ترشیهاست **مسك** مشك کرم است در سیوم خشك در اخر
دویم مضراست در مزاجهای محرورین وجوانان واوقات
حاره وبالخاصیة مورث بخر است وکویند شم ان مضر است
بدماغ ورنك زرد میکند مصلح شم ان کافور وکلابست
وازجهة دفع بخر اکل کرفس است بعد از ان **مشمش** زرد
الو سرد وتراست در دویم مرخی معده است مضراست بصاحبان
ریاح ونفخ ومعدهای ضعیف ومشایخ ومبرودین وشیرین
ان دیرهضم تر وارخای ان بیشتر است وبر بالای اطعمه غلیظه
مفسد است واکثار ان برناشتا یا مداومت ان مورث تبج است
وشرب چیزهای شدید البرودة مثل ابیخ بر بالای ان نفاخست

مضراست ومغز دانه ان کرم وخشک است در اول ثقیل وکند
هضم است مصلح ان مبرودین وامثال ایشان را شراب
صرف یا جوارش کمونی یا کندر یا سفوف نمودن نانخواه است
ومحرورین را سکنجبین وقلیلی از مصطکیست واز انچه دفع
ضرر خشك وتر ان در جمیع مزاجها میکند قند وانیسون است
ومغز دانه ان چنانست که مقشر نموده بریان وشور کنند
مشوی بریان اختلاف نموده اند اطبا در کوشت بریان
که ایا رطوبت ان بیشتر است یا انچه در اب پخته باشند
جمعی که میکویند مشوی خشك وتر است دلیل ایشان انست
که بواسطه ملاقات اتش مینماید پس رطوبات ان بیشتر
بتحلیل میرود از رطوبت مطبوخی که بواسطه اب اتش
در ان اثر میکند وکروهی که میکویند رطوبت مشوی
بیشتر است دلیل ایشان انست که رطوبت کوشت در ظرف
متحلل میشود ورطوبت مشوی از جهة حرارت جلد ان
بر ان باقی میماند وبالجمله غلیظ ودیر هضم است وبر معده

ثقیل است مصلح آن کشنیز و زیره و فلفل و سرکه است و بعد از
آن ریاضت فرمودن مصل قراقروت سرد و خشک و نفاخ است
و بسوداویین و صاحبان ریاح و قولنج خصوصا در ابدان
و بلدان بارده مضر است و در خوردن آن خیری نیست
مصلح آن گوشت فربه است و تناول جوارشات و حلوای
عسل بعد از آن مصطکی گرم و خشک است در آخر دویم گویند
مضر است مصلح آن چنانست که یک شب و یک روز در
سرکه خیسانیده و خشک نموده باشند که کتیرا استعمال
کنند و گویند که مصلح آن ورد است مقل گرم است در اول
سیوم خشک است در اول دویم گویند مضر است بجگر و شش
مصلح آن کتیرا و زعفران ملح نمک گرم و خشک است در دویم
اکثار آن خون را میسوزاند و بدن لاغر میکند و مضعف بصر
و مقلل منی و مورث حکه و جرب است و بدماغ و ریه نیز
مضر است مصلح آن چیزهای چرب و تر است و از مصلحات
آن صعتر است زیرا که با آن اخراج سایر عفونات بریح و جشا

مینماید و شستن آن نیز اصلاح آن میکند مومیا گرم است
در اوایل سیوم خشک است در دویم و گفته اند که بوسنه آن
اقوی است و گویند مضر است بطحال مصلح آن ماء الاصول است
نانخواه گرم و خشک است در اوایل سیوم مضر است بمحرورین
مصلح آن آنست که در سرکه خیسانیده و خشک نموده استعمال
کنند یا سکنجبین ساده بر بالای آن بنوشند و از مضار
آن تقلیل شیر است در مرضعات مصلح آن ترمس است نارجیل
گرم است در دویم تر است در اول جرم آن بطی
الانحدار و نفخ سینه و مفسد اوزاست و پوست مغز آن
هرگز هضم نمیشود اصلاح آن چنانست که مقشر نموده با قند
یا نبات بخورند و پراهند و مبرودین را احتیاج باصلاح آن
نیست و لیکن محرورین را میوهای ترش یا هندوانه
مصلح نارنج ترشی آن سرد و خشک است در آخر دویم خشکی
آن کمتر است بجگر بغایت مضر است و بسینه و عصب نیز
ضرر می نماید مصلح آن قند و عسل یا خرما و مویز است

نارنج

غافث سبوس گرمی آن کمتر وخشکی آن بیشتر از ازدات مضرات
باصحاب ریاضت مصلح آن نشاستهاست نشا نشاسته
سرد وخشک در آخر اول مولد سده است خصوصا
باشیرینیها ودیر هضم است وگویند مولد سودا است مصلح
آن استعمال مفتحات ومدرات بول است بعد از آن و بچه
وبا سودا شیرینیها نعناع گرم وخشک است در آخر دویم اکثار
آن احداث خارش در حلق میکند وتازه آن مولد ریاحست
مصلح آن کرفس است نفط گرم وخشک در آخر چهارم
وسفید آن لطیف تر وگرم تر است گویند مضر است بشش
مصلح آن سرکه وکتیرا است ومضر است بجگر مصلح آن لعاب
بزرقطوناست نیلوفر سرد وتر است در دویم ترطیب و
تبرید آن زیاده بر بنفشه وضرر آن بمعده کمتر است وگویند
مضر است بمثانه مصلح آن قند است واکثار آن قطع باه
مینماید مصلح جز زمربات وج ایکر گرم وخشک است در
سیوم مضر است بجگر ودرد سر آورده وخون را میسوزاند

اگیر ترکی

مصلح

بمعده مصلح آن جهت سر رازیانه است وجهت گرده بطباط
ورد کل سوری مرکب القوا است از حرارتی لطیفه وبرودتی
غلیظه وحرارت غالبست بر آن وبهر دو کیفیتین فعل
میکند وجمهور اطلاق کرده اند بر آن که سرد است در
اول وخشک است در اوایل سیوم اکثار شم آن وخوابیدن
بر آن قطع باه میکند اصلاح آن استنشاق عرق بهار ونقل
بجب الزلم است وبوی در بعضی مردمان احداث زکام
وماشرا میکند اصلاح آن بوییدن کافور است وگاه در بعضی
دماغهای بارد نیز عطسه می آورد اصلاح آن شم مرز نجوش است
هریسه گرم وتر ودیر هضم وبطی الانحدار است خصوصا
در معدهای ضعیف زیرا که بنا بر قلت مکث در دهن
از تاثیر فعل جمیع هاضمه که ابتدای آن در دهن است محروم
میماند واز امضار آن تولید سده است خاصه آنچه با شیر
بعمل آورده باشند ومولد دیدان نیز هست مصلح آن آب
کامه وزیره است با آن وقند ونبات است بعد از آن ونشایکه

بر بالاهر بیرا انار تناول نمایند که ممنوعست **هرد** زردچوبه
گرم وخشکست در آخر سیوم ومضرت آن بقلب عظیم است
مصلح آن لیمو وترنجست **هلیله** هلیله زرد سرد است در
اول وخشکست در آخر دویم مضر است بسفل مصلح آن
چرب کردنست بروغن بادام وباشکر وترنجبین خوردن
ودر طبیخ اجاص وعناب وسپستان مصلحات وی است
سیاه وکابلی سرد وخشکند در اول وخشکی ایشان
زیاده است وگویند سیاه مضر است بجگر وکابلی مضر است
بسپرز مصلح هر دو عسل است وشرب لعابها بعد از استعمال
هلیلجات صاحبان مزاجهای یابس ومحرورین را مصلحت
وود راستعمال هلیلجات بطریق نقوع مضرتی نیست اگرچه
در حمیات نیز بوده باشد کاسنی سرد وخشکست در آخر هندباء
اول وبوسته آن بیشتر است وتبرید در بستانی اقویست
وآن منفخست وموافق محرورین واصحاب سعال نیست گویند
مضر است بجگرهای بارد مصلح آن رشادیا کرفس است

خشک

اما تخم آن خشکست در دویم ودر آن حرارت وبرودت
هر دو هست ولیکن حرارت ظاهرتر است وآن مسکر
طبع ومغثیست گویند مضر است بسپرز مصلح آن سکنجبین است
اما بیخ آن خشکست در دویم گرم است در اول ودر کتب
مفرده معتبره مضرت ظاهری از آن بنظر نرسیده **یاسمین**
گرم وخشکست در آخر دویم شم آن مضر است بمحرورین
واکثار شم آن رنگ زرد میکند وباشد که صداع آورد
مصلح آن شم بنفشه وگل سرخ یا کافور است **یتوعات** علفهای
مسهلی که چون بفشرند رطوبتی مانند شیر از آن بتراود
وانواع آن بسیار است وعوام هر ولایتی بشرب قسمی از آن
اسهالهای عنیف میکنند وبسا باشد که بهلاک انجامد
وجمیع اقسام آن گرم وخشکست در چهارم وکسی که اراده
شرب آن داشته باشد از سه قطره زیاده جایز نیست واگر
بغیر مصلح استعمال کنند مورث فساد مزاج وتهیج بشره ودرد
جگر وفساد معده وبلاهای عظیم است واکثر آنست که اسراف

بعمل سکند وهلاك مینماید پس سزاوار انست که بر سوی توی بجکا شد
ویا لعاب کتیرا اغشته چنان بلع نمایند که اجزای دهن
بآن الوده نکردد ومصلح ان انست که بزنشاسته ممزوج نموده
قلیلی از کل سرخ ورب السوس وصبر وترید وهلیله وافنتین
وغافث ونمك هندی وزعفران وبسفایج بان مخلوط
کرده وبا روغن بنفشه بادام خمیر نموده بلع نمایند واکر
در عمل اسراف مهلك نماید اب دوغ بنوشند وبان قی کنند
تا فعل ان ساکن کردد منفعت بیست وهفتم در معرفت
بعضی ادویه شریفه وتفرقه میانه نیك وبد ان وبیان بدل
انها وقتی که موجود نباشد افتیمون واکثر میانه ان ونوعی
از کشوث فرق نمیکنند وفرق انست که کشوث زرد رنك
می باشد ودر طعم وبوی ان تندی وتلخی نمیباشد بخلاف
افتیمون که رنك ان بغایت سرخ وبوی ان تند ودر طعم
ان حدت وحرافتی ظاهر میباشد وتخمها وکلهای ریزه
درمیان ان میباشد وبدل ان در اسهال السودا بوزن

ان ترید وثلث وزن ان حاشاست وکویند بدل ان اسطوخودوس
وبسفایج است افیون بهترین او انست که بوی ان تند بود است
وخواب اورد ودر اب کرم زود بکذرد ودر اب سفید
وهموار نماید ودر افتاب زود نرم کردد وچون بر اتش
دارند مانند چراغ افروخته کردد وتاریکی در ان نباشد
وانچه مغشوش بود صفات مذکوره در ان موجود نباشد
واکثر مغشوش ان صافی وبراق وضعیف الرایحه باشد
وچون در اب حل کنند زرد کردد بدل ان سه وزن ان
بزرالبنج بزربنج سفید وجهت حبس خون طباشیر وکل ارمنی وکافور و
کهرباست بدان ای عزیز که چون این رساله بر اکثر انچه در اغلب
اوقات بدان احتیاج میشود مشتمل کردیده پس اکر در این مقام
شمه از کیفیت ترك افیون بعد از اعتیاد بحیثیتی که مرتکب ان
متضرر نکردد مبین شود هر اینه اولی وانسب خواهد بود باید
دانست که ترك هر عادتی بعد از استقرار و تمکن دفعة منهك
بلکه مهلك است خصوصاً افیون که کویا طبیعة نوعیه انسانی

بالکلیه منعدم گردانید وطبیعتی ثانوی که اکثر اوقات اراده
طبایع تواند بود قایم مقام آن میگردانند مانند سوء المزاج
مستوی در ابدان مدقوقین پس ترک آن محتاج بغایت
رفق و نهایت اهتمام است و ترک آن بسه طریق ممکن تواند
بود **اول** بتاخیر وقت **دویم** بتقلیل مقدار **سیوم** بتعویض
بانچه قایم مقام ومانع اضرار آن بود **اما** کیفیت تاخیر
وقت چنان باشد که اگر دو دفعه میخورند دفعه
اول روز و دفعه آخر روز می باید که دفعه اول
روز را در ابتدا یکدقیقه تخمینا دیرتر بخورند وچند
روز تغییر این وقت ندهند بعد از آن دو دقیقه نیز
از آن وقت دیرتر بخورند چند روز و چنین کنند بر همین
قیاس تا آنکه قریب بدو ماه بوقت دفعه دویم که آخر روز است
و همان یکدفعه قرار یابد و بیست روز یا بیشتر همان یکدفعه
اکتفا نمایند و آن یک دفعه را و هرگونه که بیکدفعه معتاد
باشد برهمان وتیره مذکور تاخیر نمایند چنانچه آنکه در ابتدا

یکدقیقه

یکدقیقه تاخیر وقت نمایند وچند روز تغییر ندهند
بعد از آن دو دقیقه تاخیر نموده مدتی بر آن مقرر دارند
بعد از آن چهار دقیقه بعد از چند روز هشت دقیقه
همچنین مضاعف بالمضاعف تا آنکه بعد از مدتی مدید
بجایی رسد که هر پنج روز یک دفعه بخورند بعد از آن ترک
نمودن مضر نباشد و در هر تاخیری از تاخیرات که مدت
تضاعف آن بیشتر باشد توقف در آن مرتبه بیشتر باید
نمود مثلا هرگاه که هشت دقیقه تاخیر نمودن و بیست روز
تاخیر آن وقت نمودند چون شانزده دقیقه بتاخیر افکنند
پنجاه روز بلکه شصت روز بر آن وقت توقف باید کرد و قس
علی هذا **اما کیفیت تقلیل** مقدار و آن بدو نوعست یکنوع
آنکه قطعه از چوب بید تازه را با مقدار معتاد افیون موازنه
نموده آن چوب را نگاه دارند و هر روز با آن چوب موازنه
نموده بخورند تا آنجا که آن چوب بتدریج خشک میشود
مقدار افیون نیز کم میگردد و چون آن قطعه چوب خشک

قطعهٔ دیگر از چوب بید ترکه با آن چوب خشک شده
در وزن برابر باشد و زنه سازند بر همین قیاس تا بقدر
غیر محسوسی رسد **نوع** دیگر آنکه مقدار معتاد را با کاکوس
یا خشخاش موازنه نموده هر روز یک عدد را کم کرده موازنه
نمایند تا با تمام رسد **اما سویض** با نچه قایم مقام و مانع
اضرار آن باشد آن چندین نوع از معاجین که بجهت این
امر تالیف نموده اند میسر گردد و بهترین و نافعترین آن ترکیب
اینست **صفت آن** : بسد کهربا سلیخه طباشیر عذبه قصب الذریره
اهی دو مثقال بلیلج مقشر بسباسه زرنب عود الصلیب سعد
مصطکی طین ارمنی هیوفاریقون اصل السوس حب النیل
اشنه کزبرهٔ یابسه جوزبوا قرفه اهی سه مثقال مغز جوز شهدانج
زعفران خشخاش عود قماری شقاقل بهمنین نارجیل جند
بید ستر افیون مغز فندق مغز فستق مغز جوز اهی پنج مثقال
عنبر اشهب یکمثقال فلفل دارچینی بزر البنج اهی ده مثقال
عسل بقدر حاجت علی الرسم معجون کرده هر روز سه برابر

مقدار

مقدار معتاد از افیون بخورد تا مدتی بر آن قرار گیرد و بعد از
آن بتدریج کم کنند تا ترک شود و درین مطلق مضرت نیابند
و اکثر تراکیب افیونی مثل فلونیا و مخلصه و مانند آن معتاد
باشند و خواهند ترک کنند از همین معجون هر روز
دو برابر آنها بخورند و بتدریج ترک کنند و از اغذیه
ردیه مفسده و غلیظه و نفاخه و مولدهٔ سودا و مضعفهٔ
قلب و از جماع و اعراض نفسانی در آن عرض مدت تقلیل
و مدتی نیز بعد از ترک اجتناب واجب دانند و بهر نوع
از انواع ثلثه تقلیل که بوده باشد رعایت پرهیز مذکور
بنمایند و همچنین از استفراغات و مضعفات قویه
احتراز نمایند **اقاقیا** آنچه خالص باشد رنگ آن سبزی
باشد که بسیاهی گراید و صلب و شکننده و خوش بو باشد
و محل شکستن آن مانند آبگینه بود و چون بر بدن مالند
فی الحال تجفیف و تمدید و برودتی ظاهر گردد و بدل آن
مثل آن صندل و مثل آن عدس مقشر است **باد زهر** دو نوع است

معدنی وحیوانی معدنی سنکیست زرد وسبز واغبر
نیز می باشد وبعضی سنکها مثل بعضی از انواع مرمر
مغشوش میکنند وفرق آنست که پادزهر در غایت نرمی
وخوش رنکی باشد وچون در آفتاب کرم نهند عرق
بدو نشیند بخلاف احجار دیکر که این حال ندارد و
کفته اند که امتحان آن چنانست که بر طعام مسموم نهند
عرق کند وکفته اند که چون بر محل کزندکی حیوانات زهر دار
نهند بر آن موضع بچسبد وهر سمی که ببدن سرایت کرده
باشد بجذب کشد بعد از آن بیفتد اما حیوانی نیز دو نوعست
هندی وفارسی بهترین آن فارسیست که در کوزن و
بزهای کوه شبانکاره فارس یافت میشود واکثر آن بلوطی
شکل بود ودر کوچکی وبزرکی مختلف باشد ودر مرکز
آن مثل برک کاه یا چوب چیزی می باشد وبر روی آن
طبقات مانند طبقات پیاز پوشیده میباشد والوان
آن مختلف است سبز وزرد واغبر بهترین آن سبز رنکینست

کربتیرکی مایل بود وکویند آنچه بسیاهی وسرخی زند بهتر بود
وباید که در غایت صفا وملاست وجوهر باشد وچون
بر خاکستر مالند برنک خود کرداند وچون با شیر بر سنک
بسایند سرخ رنک شود واکر سبز رنک شود بد باشد و
چون دو جو از آن در آب حل کرده بحلق افعی ریزند در ساعت
بمیرد آنرا نیز زراقان با کثر چیزهای مصنوعی مغشوش میکنند
وفرق آنست که سوزنی را باتش سرخ کنند وبآن فرو کنند پس
اکر مصنوع بود دود سیاهی از او بر آید واکر نیکو بود دود
زود بر آید ونوک سوزن نیز زرد کردد بدلش بعضی
اوقات جدوار خطائی وبعضی اوقات تریاق فاروق
مجرب باشد بلسان بدانکه روغن بلسان دوائی عزیز
الوجود است وبسیاری از امراض واعراض واوجاع
نافعست وبسیار حوار نیست آنچنانکه بعضی کمان می برند
وبهترین او آنست که بسیار کهنه نباشد زیرا که چون بسیار
کهنه وغلیظ کردد قوة آن فاسد میشود وکفته اند که قوت

آن تا چهل سال زیاده نیماند و دیگر باید که بوی آن تند و حاد
از حموضت باشد و لون آن شبیه بآب شدیدة الکدورة
مایل بسرخی بود و زود حل شود و چون بر آب بچکانند آب را
بقوام شیر کردانند و زبان را اندکی بگزد و دو درهم کشنده و آنرا
بسیار مغشوش سازند و فرق آن بچند طریق است اول آنکه
قطره از آن بچشم چکانند و بشویند اگر اثر آن در چشم نماند
خالص است دیگر خالص را چون بر شیر چکانند شیر را
ببندد و در آب بته نشیند و چون بر جامه سفید چکانند
بزودی منتشر و مستوی کردد پس اگر بشویند اثری از آن
باقی نماند و چون برک کندنا یا جوال دوزی بآن آلوده
کرده بر آتش دارند مانند شمع مانند شمع روشن شود و
دیگر آنکه پاره پشم بآن آلایند در ته کوزه سفال نوی کذاشته
بآتش بر افروزند پس اگر پشم بتمامی بسوزد و بته کوزه بچسبد
خالص است و الا فلا بدل آن بعضی کویند روغن زیت است
و بعضی کویند سبعه سایله است و بعضی کویند نیم وزن

آن

آن روغن نارجیل است و ربع وزن آن زیت کهنه است
و شیخ ابو علی روغنی جهة بدل روغن بلسان
تألیف نموده و میکوید بهترین روغنهاست بلکه در — بدلها
اکثر افعال اقوی از بلسان خالص است صفتش مصطکی
چهار اوقیه زیت کهنه دو اوقیه روغن نارجیل یک
اوقیه مر را نرم کوفته با روغنها مخلوط ساخته با چهار اوقیه
آب ترب ممزوج نموده باتش ملایم بجوشانند تا آب رفته
روغن باقی ماند پس صاف کرده استعمال نمایند تریاق
فاروق امتحان آن در منفعت دهم مذکور کردید بدل آن
ضعف مقدار آن جدوار ختائی یا نصف وزن آن بادزهر
حیوانیست و مثرودیطوس نیز در اکثر افعال بدل تریاق
میکردد و در بعضی اوقات سه وزن آن تریاق اربعه
نیز بدل میتواند شد جدوار ختائی منافع و شرافت آن
مذکور کردید و آن در ختا و تبت و در بعضی مواضع
از ولایت کشمیر یافت میشود و کاه در بعضی از نواحی سند

ومنتهای بنکاله نیز بر سبیل ندرت بدید می اید و آن بجند
رنک می باشد بهترین آن بنفش سوسنیست بعد از آن
بنفش تیره بعد از آن جوزی بعد از آن سفید خالص
بعد از آن سیاه و بعد از آن سیاه و بعد از آن زرد
وفقیر اقسام مذکوره را بکرات دیده ام و تتبع نیک و بد آن
بسیار نموده ام و بعضی زرافان چند دیزه را همچنان
یا در بعضی چیزهای صایع جوشانیده خشک میکنند و
بعوض جدوار میفروشند فرق انست که چون بخایند اثری
از طعم چند در آن ظاهر باشد و اکر انرا نیز تلخ نموده
باشند تلخی جدوار نمی باشد و چون بشکنند انچه اکثر
میان جدوار خالص اکثر سفید میباشد آن نمی باشد
ودر آن لزوجت ولذوبتی میباشد بخلاف جدوار و
بعضی جدوارهای سفید و زرد را برنکها جوشانند
ونفش میکنند و فرق انست که چون بکارد بتراشند بیرون
رنکین تر از درون آن می باشد بخلاف جدوار خالص و

ودیکر انکه بنفشی جدوار بنفش مانند شیرابیست که بر جسم
آن دویده البته بعضی جا بسیار رنکین تر و بعضی کم رنک تر
میباشد وانچه رنک کرده است تمامی جسم آن بیک رنک
میباشد ودیکر انکه انچه مغشوشست البته در پوستان شکنجها
می باشد مانند انکه در هلیله کابلی میباشد بخلاف
بنفش واکثر اوقات جدوار سیاه ببعضی از انواع بش
که هندیان بچناق میکویند و سم قاتلست مشتبه میکردد
و فرق انست که بچناق را چون بر سر زبان زنند تلخی ظاهر نمیشود
بلکه تندی و تیزی نمایان میشود و اکثر اوقات تا بر سر
زبان رسیده زبان آبله می زند و باشد که بالفور بمیت
در بدن سرایت کرده علامات هایله بدید اید و در صورت
نیز فرق میتوان کرد بدل جدوار سه وزن آن زرنباد
ودر بعضی مواضع ثلث وزن آن پادزهر و در بعضی اوقات
نصف وزن آن تریاق فاروق دهنج اکثر در معادن
مس متولد میشود وکاه در معدن طلا نیز یافت میشود بهترین

اوانست که در معدن طلا بدید آمده باشد و آنرا دهنه
شیرین میگویند و انچه در معدن مس بهم رسیده باشد
آنرا دهنه ترش میگویند و فرق آنست که انچه طلائی بود
باشد رنگ آن سبز خوش رنگ جوهردار می باشد و بصفای
جوصافی و بکدورت آن متکدر میشود و چون آنرا باب
بسایند و بر روی آینه فولاد بمالند و بگذارند تا خشک
شود بعد از آن بشویند اگر آینه زنگ گرفته باشد ترش و از
معدن مس بود و الا طلائی و شیرین بود **عسل** انگبین
دوائی شریف کثیر المنافع است و در صنعت اکثر معاجین
جزء اعظم است و احتیاج بآن بسیار می باشد و آنرا
بچیزهای مشابه آن مغشوش و باب مخلوط میسازند و جیست
امتحان آن و آن چنانست که فتیله را بعسل آلوده کرده بر
آتش دارند اگر خوب روشن شود و بسوزد خالص بود و الا
مغشوش بود و امتزاج آب را چنان شناسند که موی را
بعسل فرو برند و بکشند اگر عسل بموی چسبیده با آن برآید

خالص بود و الا با آب ممزوج باشد بدل آن عصیر انگور است
که آنرا بجوشانند تا دو ثلث آن برود **عنبر** بهترین آن سفید
شیره دار است که طعم آن خالی از حلاوتی نباشد بعد از آن
سفیدی که بکبودی مایل باشد بعد از آن انکه بزردی
گراید و آنرا بسیاری از چیزها مغشوش میسازند و امتحان
آن چنانست که آبگینه بر آتش نهند و عنبر بر آن افکنند
اگر بوی آن خالص آید و تمام گداخته شود و مانند روغن
سیلان گیرد نیکو و بیغش باشد و الا مغشوش بود و اگر
در طعم مغشوش شوری یا تلخی می باشد بدل دو دانگ
وزن آن مشک و یک دانگ مر و یک دانگ زعفران است و
گویند بوزن آن از هر سه مساوی باشد **عود** دو قسم است
مدبر و خام مدبر آنست که در آن ولایت روغن آنقدر
بآن بیمالند که در جسم آن نفوذ کرده رنگ آن سیاه و طعم
آن تلخ میگردد و خام آنکه این عمل نکرده باشند و عود
بسیاری از چوبهای مشتبه میگردد و فرق آنست که عود

خالص را چون بر آتش نهند روغن از آن بجوشد و دود
آتش بسیار نیابد و خاکستر آن کم باشد و بهترین اقسام
خالص آن سیاه است که در آن سفیدی نبود و ثقیل
و صلب باشد و در تراب نشیند و در آتش عطر بوی
خالص مرغوب از آن ظاهر گردد بدل آن جهت حبس طبیعت
بوزن آن صندل زرد بود و در معاجین بوزن آن زعفران
و دارچینی و زراوند مدحرج از هر سه مساوی

کافور بهترین ریاحی و قیصوری است که سفید بود مانند
برف و زود حل شود و از چیزهای مصنوع مغشوش
میسازند امتحان آن چنانست که بر بالای نان گرم نهند
اگر از آن نم و رطوبتی بتراود خالص بود والا فلا دیگر
آنکه چون بر روی آبگینه تفسیده بگذارند بدل آن دو
وزن طباشیر بود و گویند بوزن آن طباشیر و بوزن
آن صندل سفید **مشک** و از او غش بسیار کنند و خالص
آن کم یافت میشود و امتحان چنان کنند که اگر در نافه

باش

باشد ریمانی بوزن از نافه بکنند و اندر بعد از آن در
دانه سیر بکنند و بنهند پس ببویند اگر بوی مشک دهد خالص
و دیگر آنکه مقداری از مشک را وزن کرده در طشت
نمناک ساعتی بگذارند و دیگر وزن کنند اگر زیاده از
آن باشد خالص است دیگر آنکه قدری را با آب دهن
تر کرده در کف دست به انگشت بمالند اگر تمام حل شود
نیکو باشد و اگر فتیله گردد مغشوش بود و دیگر آنکه آبگینه
بر روی آتش نهاده قدری مشک بر آن ریزند اگر بوی
مشک خالص از آن آید نیکو بود بدل آن در سعوط و
طلای اوجاع عصب دو ثلث وزن آن جندبیدستر بود
و گویند در جمیع افعال بدل آن بود مگر در بوی خوش

مومیائی بهترین آن معدنی فارسی دارابجردی بود
امتحان آن چنانست که جگر گوسفندی را با قصب آن
شق کنند پس مومیائی را در روغن زنبق حل کرده بر آن
شق مالند اگر ملتحم گردد نیکو و نفیس بود والا مغشوش بود

بود بدل آن قفر الیهود است وگویند بوزن آن شمع وبودن
آن زیتاست منفعت بیست وهشتم در مداوای بعضی سموم
مشروبه وگزیدن جانوران زهردار اما سموم مشروبه
بدانکه جمیع سموم از چهار نوع بیرون نیست اول حاد
دویم گرم وخشک سیوم سرد وخشک چهارم آنکه بجمله
جوهر مضاد مزاج انسان ومفسد بدن باشد اعراض
نوع اول حدوث مغص است وتقطیع ولذع شدید در
بعضی مواضع اعراض ثانی التهاب جمیع بدن است و
سیلان عرق وسرخی بشره وحدوث کرب وشدت تشنگی
وتواتر وعظم نفس وبخر دهن اعراض سیوم جمود وسقوط
وخدر وسباتست اعراض چهارم توالی نفس است وسقوط
قوت وتواتر غشی پس اگر اعراض نوع اول ظاهر شود علاج
آن شربت شیر تازه ومسکه وروغن بادام باید کرد وفالوده
رقیق بروغن بادام تناول نمودن باید وعلاج نوع دویم باید که
سویق جو با قند سفید وآب برف ویخ ممزوج نموده نوشند

وبرف

وبرف ویخ تنها نیز خوردن وروغن بادام با گلاب آمیخته
ببرف ویخ سرد کرده لحظه بلحظه آشامیدن وقرص کافور
یا کافور ممزوج با روغن بادام خوردن ومیوه های سرد
ودوغ گاوی با یخ سرد کرده نیز نافعست ودر هر موضع
که حرارت والتهاب در آن بیشتر یابند برف ویخ بر آن
بگذارند وعلاج نوع سیوم بتریاق فاروق یا مثرودیطوس
یا تریاق اربعه یا دواء الحلتیت با شراب باید کرد واگر
حاضر نبود مر وقنه وغاریقون وگل ارمنی از هر چهار مساوی
کوفته وبیخته یک مثقال با شراب باید داد وغذا از سیر وجوز
ونمک وبرگ سداب در شوربا های چرب از مرغ فربه ومرغ
آبی فربه باید کرد وپاهای علیل را محکم باید بست ومالیدن
باید نمود وبمعطسات عطسه آوردن وسر وسینه را بکا
گرم باید کرد واگر علامات نوع چهارم پدید آید که بدترین و مهلک
ترین انواع است باید که تریاق فاروق ومثرودیطوس
با شراب دادن ودر موضعی که باد سرد نوزد خوابانیدن

وصندل بگلاب سایند بر حوالی او پاشیدن و فم معده را
مالیدن و عطسه آوردن و ساعت بساعت از بعضی
از اعضای او موی کندن و اگر ضعف غالب گردد باد
در حلق او دمیدن و ماء اللحم مطیب خورانیدن نافعست
و اگر نبض و نفس ساقط گشته عرق سرد اندک ظاهر گردد
علامت موتست **وبالجمله** بباید دانست عموما که چون احساس
بشرب سمی شود قبل از آنکه قوة آن در بدن منتشر گردد
مبادرت بعلاج باید جست و بشرب مقدار کثیری از آب
نیم گرم که قوتی از شبت و بورق در آن باشد و بروغن
زیت یا شیرج ممزوج نموده باشند قی باید کرد و در قی
مبالغه باید نمود و اگر دانند که آن سم افیون بوده از روغن
شیرج احتراز باید کرد و بعد از تناول اغذیه کثیره که موجب
سهولت قی و کسر سورة سم نیز گردد قی کردن اولیست و
بعد از قی شیر گاو تازه بسیار بنوشند و اگر قی آید تقصیر
نکنند و اگر اعراض در اسافل شکم بدید آید و طبیعت قبض

بود حقنه باید کرد و اگر بعد از قی حرارت و التهاب بدید آید
آب برف و یخ و روغن گل سرخ سرد کرده بنوشند و مسموم را
از خواب منع باید کرد اگر چه بکندن موی باشد و ادویه
که از اکثر سموم قتال خلاص میکند جدوار خطائیست و تریاق
فاروق مجرب و باد زهر حیوانی و دواء المخلصه و تریاق اربعه
نیز نافعست **بدانکه** چون اکثر جهال بی باک بر سمیت افیون
اطلاع یافته اند و بوقوع اندک مکروهی بشرب آن قصد هلاک
خود مینمایند اگر مداوای آن نیز در رساله تحریر در آید
هر اینه بهتر خواهد بود بدانکه علامات شرب افیون
حدوث خدر و برودت و کبودیست در اطراف و خارش
بدن و ظهور رایحه افیون در بدن و دهن و دوار و فواق
و ظلمت عین و تنگی حلق و نفس و صغر آن و زردی لب و
روی و صعوبت خشا و سبات و گرفتگی زبان و غور چشمها
و در آخر وقوع کزاز و خناق و عرق و نفس سرد بعد از آن موت
علاج آن اولا تنقیه معده و اخراج افیونست بقی میکرد

اوّل با نمک و آب که شبت و ترب در آن جوشیده باشد
و روغن و بوره با آن آمیخته باشد و بعد از آن با آب گرم و
سکنجبین عسلی بعد از آن با آب گرم و عسل بعد از قی
حقنهٔ قوی بعد از آن با آب گرم و عسل بعد از قی حقنهٔ
قوی بعد از آن تریاقات مناسبه که دفع و کسر سمیت آن
نموده تقویت حرارت غریزی نماید از آن جمله سکنجبینات
با افسنتین یا افسنتین در شراب و یکمثقال از حلتیت
با بست و پنج درم شراب ریحانی بهترین تریاقات افیونست
و همچنین است دارچینی خصوصا با سرکه و سکبینج نیز
چنانست و جندبیدستر نیز پادزهر افیونست و همچنین است
فلفل با شراب یا با سکنجبین یا عاقرقرحا و جندبیدستر
با شراب و صعتر و سداب و نمک نیز نافعست و روغن
گل سرخ با سرکه یا با عسل مفید است و سیر و جوز نیز تریاقی
نافعست و این تریاقیست که مخصوص است بشرب افیون
و از مضرت آن خلاص مینماید صفت آن حلتیت ابهل

وابن معجون نافعست

جندبیدستر فلفل اجزا سوا با عسل معجون کرده شربتی
از یک بندقه تا یک جوزه است و شراب کهنه کثیر المقدار با
دارچینی بغایت نافع است و تریاق فاروقی و مثرودیطوس
و سنجرینا و تریاق اربعه عجیب الفعلست و دیگر منع سبات
تحریک عطسه و تکمید سر بمسخنات و منع خواب کردن
مو نمودن واجبست و تمریخ بدن بروغنهای گرم مثل
روغن قسط و روغن سوسن که جندبیدستر در آن حل کرده
باشند بسی نافع و مانع تشنج است و شم جند و استحمام
با آب گرم و اغتذا بشوربا های چرب و مغزها و چربیها
از جمله مداواة آنست اما مداواي گزيدن هوام و حشرات
بباید دانست که چون گزنده کسی را بگزد و محقق نگردد
که چه حیوان بوده میباید که اول بالای محل گزیده را محکم
بربندند تا آنکه سم بیدن سرایت نکند بعد از آن شخصی
که روزه نباشد دهن خود را اشستہ با شراب مضمضه نموده
و زیت در دهن گرفته موضع گزیده را سخت بمکد و لعاب

بریزد بعد از ان حجامت اتشی بران بکذارند بعد از ان
بروغن کل سرخ چرب کرده جوجه خروسی را اندم شکم
شکافته کرم کرم بران محل بربندند پس اکر علیل چنانکه باید
کرد درد والم دیکر بقعر بدن فرو میرود و در همان محل
که بوده قرار کرفته هیهنا کانیست والا ببعضی ادویه حار
جذابه ضماد باید کرد مثل سرکین کبوتر وفوتنج وکبریت و
بول وخاکستر تاک وچوب انجیر با سرکه یا ببصل الفار و
صحرایی یا انکه بکیرند از سکبینج وجند وحلتیت وکبریت
وسرکین کبوتر وفوتنج ومثل ان طرامشیع اجزا سوا کوفته
وبیخته با زفت وزیت کذا اخته سرشته ضماد کنند یا انکه
سرکین بز را با قطران معجون کرده ضماد کنند وجراحت
از اندمال منع کنند وتریاق اربعه تناول کنند وجدوار
خطایی خوردن ومالیدن تریاق سم اکثری از دوات
سموم است وشرب طبیخ دانه مخلصه نیز بغایت نافع است و
بالجمله نظر باید کرد در حال ملسوع اکر اعراض که دلالت

برحرارت

برحرارت میکند غالب باشد حفظ وانتعاش قوت باید ونیز
تریاقیه بارده باید کرد واکر علامات بارده غالب باشد
تریاقات حاره باید داد اما از کزنده ودرنده انچه در اکثر
بلاد اغلب الوقوع میباشد وایمایی بعلاج ان درین
مختصر واجبست مارات وعقرب وانکورک وزنبور
وعض انسان وسک وماننده ان از درندکان اما مار
اصناف ان بسیار است بعضی مطلقا علاج پذیر نیست
وافعی از جهت صعوبت علاج نزدیک است باین اصناف
اکر بعضوی بزند که ممکن القطع باشد مثل انکشتان
فی الحال قطع باید کرد والا بعد از مراعات قوانین کلیه
ملسوع تریاق فاروق ومثرودیطوس یا دواء الحلتیث وروغن
کاو کهنه وعسل باید خورانیدن وسیر خام بسیار خوردن
وبر حوالی زخم مالیدن بغایت مفید است ودو مثقال
حلتیت با یک اوقیه شراب باید نوشید واین تریاق که در
کزیدن افعی قایم مقام تریاق کبیر است باید خورانید که بغایت

نافعست صفت آن انیسون ده درم فلفل سه درم ونیم زراوند
مدحرج چند ماهی یکدرم ونیم باعسل معجون کرده شربتی
مقدار یک جوزه است واکثر باد زهر حیوانی با جدوار
خطائی حاضر باشد خوردن وما لیدن بغایت مفید است
وهمچنین است شرب طبیخ دانه مخلصه با روغن کاو کهنه
واین تدابیر کزیدن اکثر اصناف مار را نافع است ودیگر
از آنچه در علاج مار کزیده نافعست ومجرب پنیر مانند تازه
خرکوش یا بزغاله وکوشت راسو وطیهوج وکوشت وخون سنک
پشت وپیزدو وکوشت مار از این جمله مفرد یا مرکب خوردن
وهمچنین شیر کاو وزرد بافراط خوردن نافع است وانه
اضمده واطلیه ضماد ابهل وحب الغار وبابونه وپنیر
کهنه شور وکوشت افعی وصفدع شکم شکافته وکلاغ
ومرغان شکم شکافته وسرکین سوخته بز وسیر صحرائی
کوفته با دوغ یا شراب وپیاز وکندنای کوفته وطلای
جدوار در سرکه با بخر سائیده ونفط سفید وسیاه وفلفل

بسرکه

بسرکه سرشته وسکبینج بسرکه حل کرده وزراوند وپوست
بیخ کبر بشراب یا بسرکه حل کرده وحجر باد زهر ببول سائیده
وعصاره پودنج این جمله مفرد یا مرکب سودمند است
اما کزیدن عقرب چنانست که بالفور بالاتر از محل
زخم محکم ببندند بعد از آن فلفل سائیده در سرکه
حل کرده بمالند اکر توانند اول بنوعی که مذکور کردید
بمکند وبمحجمه وامثال آن جذب کنند آنکاه دوا بمالند
اولی بود بعد از آن سیر خام کوفته بسیار بخورند بعد از
ساعتی شراب کهنه نوشیده خود را بپوشانند تا عرق
کند واکر فلفل با جدوار با شراب بدهند بهتر بود
واکر بر محل کزنده اندکی بجناق باب سوده بمالند در ساعت
رفع کند وبسیار آزموده است ونزدیک بانست در نفع
دار فلفل سائیده در سرکه سرشته کذاشتن وهمچنین است
سیر خام با نمک کوفته کذاشتن یا آهک وزرده تخم
مرغ سرشته کذاشتن وهمچنین اکر باقلا کوفته بدوشاب

سرشته بمالند فی الحال ساکن کردد وهمچنین است مالیدن
چراغ کوش خر وسرشتن بسرکه تر کرده وهر ساعت مکیدن
واب دهن ریختن بهترین معالجاتست وکویند شخصی را
بدترین عقرب چهل موضع از بدن او کزید واو یکدرم
حنظل تازه خورد واندکی مالید در ساعت صحت یافت
واکر حنظل تر یافت نشود یکمثقال از بیخ ان بدهند
نافع باشد وتریاق اربعه خوردن ومالیدن بغایت نیز
نافعست اما علاج کزیدن انکور چنانست که بعد از انکه
قواعد کلیه بجای اورده باشند از تریاقاتی که در علاج مار
وعقرب مذکور شد بمالند وبلحظه لحظه شیر کاو بسیار
بدهند وقی عنیف بفرمایند واکر بعد از خوردن سیر
اورا در جوالی بنشانند چنانکه یکدست وسر او از جوال
بیرون باشد وبیاویزند واورا تاب دهند وبچرخانند
تا قی بیشتر اید بهتر بود واکثر تریاقات مذکوره خوردن
ومالیدن نافع است وبحمام بردن وعرق اوردن نیز

مفید بود وبنده بسیار کسانرا بخورانیدن ومالیدن
جدوار ختائی علاج کرده ام واما قبل از جمیع معالجات
جذب سم از محل زخم بخارج واجب بوده علاج زنبور
کزیده انست که اب غوره یا سرکه بر کل چکانیده بمالند
وبجاق بسرکه سائیده مالیدن انفع اشیاست وتیر کوفته
هم مفید است وکویند اکر سه کف کشنیز خشک بخورند
فی الحال درد ساکن شود واکر شیافی از بیخ بجوز بردارند
نبی نافع بود وطلا کردن اب خبازی وافیون بعضا
خرفه وسرکه ومکس کشته وطلا کنند وبرف بر موضع زخم
نافع بود وبهتر انست که اول محل کزند را بسوزن یا سر نشتر
اندکی کشاده کرده بمکند بعد از ان کل ارمنی با سرکه بجوش
کرده بمالند واکر موضع را در اب کرم لحظه بکذارند بعد
از ان بیرون اورده در سرکه واب سرد بکذارند فی
الحال درد ساکن کردد واما علاج کزیدن انسان بدانکه
انسان اکر صایم باشد کزیدن او بغایت مضر ومخوفست

پس باید که در لخلخه روغن زیت در محل طلا کرده خاکستر
تاک با سرکه معجون کرده ضماد کنند با پوست بیخ رازیانه
بعسل معجون کرده یا آرد باقلا با آب وسرکه و روغن
گل معجون کرده با پیاز و نمک وعسل با هم کوفته ضماد کردن
واگر خون بر آید مرداسنگ طلا کنند واما اگر جراحتی
باقی ماند مرهم اسود که از پیه وموم زرد و بارزد ساخته
باشند علاج کنند **اما علاج گرفتن سگ** که دیوانه
نباشد همانست که در گزیدن انسان مذکور گردید
باید کرد خصوصا بضماد پیاز و نمک وعسل یا نطرون
وسرکه یا بنمک وپیاز و سداب و باقلا و بادام تلخ
وعسل ضماد کنند و پشم بسرکه و زیت ترکرده بگذارند
وعلاج گزیدن گرگ واکثر گزندگان نزدیک بعلاج
گزیدن انسان وسگست وعمده در علاج زخم دندان
درنده و زخم مخلب ایشان اول جذب سمیت آنست
از موضع زخم بانچه در قاعده کلیه مذکور گردید **منفعت**

بیست ونهم در بیان بعضی از اوزان مشهوره که در
کتب طبیه بیشتر میگردد بنابرانچه میر محمد مومن پیشوا
در رساله اوزانی که بنام محمد علی قطب شاه بعد از تتبع
بسیار از کتب معتبره لغت وفقه وتفسیر وحدیث وطب
تالیف کرده تصحیح نموده **استار** چهار مثقال ونیم است
اوقیه که وقیه نیز گویند هفت مثقال ونیم است
باقلی نیم درهم است **باقلی مصریه** یکدرهم است
باقلی اسکندریه نه قیراط است **بندقه** یکدرهم است
ترمسه دو قیراطست طسوجست وگفته شود **جوز**
مطلق رنه درخمیست **جوز** مکیه شش درخمیست **حبه**
وآن مقدار یک جواست که در بزرگی وکوچکی متوسط
باشد **خرنوبه** چهار مثقالست خرنوب یک قیراطست
دانق وآن مقدار هشت جو متوسط است **درهم**
وآن مقدار چهل هشت جو متوسط است **درخمی** یک
مثقالست **دورق** سه رطل است **رطل** نود مثقالست

سکرجه مطلقه شش استار است وچهار دانگ یک استار
سکرجه صغیره سه اوقیه است سکرجه کبیره که انرا صدف
نیز گویند نه اوقیه است صاع چهار مد است طسوج
وان دو جو متوسط است طوله سه مثقال و نیم و سه
قیراط است قیراط یک دانگ و نیم است قسط و در
ان اختلاف بسیار است وانچه موافق شیخ الرئیس است
اختیار نمودن اولیست وی میفرماید که قسط از زیت ع
اوقیه است واز شراب هشتاد رطل واز عسل هشتصد
وهشت رطل است قفیز هشت مکوک است قنطار
یک هزار و دویست اوقیه است وبعضی گفته اند انقدر
طلا که یک پوست گاو از ان پر کنند قیراط وان بوزن
چهار جو متوسط است کیلجه وان پیمانه ایست بقدر
یک من و هفت ثمن من مثقال وان بوزن شصت و هشت
جو متوسط و چهار سبع جو است مد پیمانه ایست بوزن
دو رطل و در نقره دو رطل و ربعی باشد مکوک پیمانه ایست

بقدر

بقدر کیلجه ملعقه از معجونات واز عسل چهار مثقال است
واز ادویه یک مثقال من که منا نیز گویند دو رطل است
نواه نیم درهم است منفعت سیوم در بعضی
فواید نجومیه که معرفت ان مر طبیب را از مستحبات
قریبة الوجوبست ودر ان چند فایده مذکور میگردد
فایده در بیان طبایع کواکب وبروج زحل در غایت
برودت و یبوست است مریخ در غایت حرارت و یبوست است
شمس حرارت و یبوسه ان کمتر از مریخست مشتری
وزهره در حرارت و رطوبت قریب باعتدال اند
قمر بارد و رطبست عطارد با هر کوکبی طبیعت و
خاصیت ان کوکب میگیرد اما بروج حمل واسد وقوس
اتشی اند وجوزا ومیزان ودلو هوائی اند وسرطان وحوت
وعقرب مائی اند وثور وسنبله وجدی خاکی اند واز
جمله بروج مذکوره حمل وسرطان ومیزان وجدی منقلبند
وثور واسد وعقرب ودلو ثابت اند وجوزا وسنبله وقوس

وحوت ذوجسدین اند وحمل مذکراست وثور مونث
بهمین ترتیب یکی نراست ویکی ماده تا حوت **فایده**
دربیان انتساب قوا واعضا واسنان وبعضی از سته
ضروریه بکواکب سبعه **بدانکه** از قوا قوت حیوانی
منسوب بشمس است وقوت طبیعیه بقمر وقوة نفسانیه بمشتری
وقوت ماسکه بزحل وقوت غضبیه بمریخ وقوت شهوانیه بزهره
وقوت فکریه بعطارد منسوبست **واعضا** چشم ودماغ وقلب
وعصب وتمامی شق ایمن بدن بشمس تعلق دارد وآلت
مذاق ومری ومعده وبطن وارحام وجمیع شق ایسر بقمر و
گوش راست وطحال ومثانه وعظام وخلط سودا بزحل
وشرائین وریه واضلاع ومنی بمشتری وگوش چپ وکلیتان
ومذاکیر واورده بمریخ وآلت استنشاق ولحم وشحم وجگر
بزهره وزبان وناف وامعا بعطارد نسبت دارند **از**
اسنان طفولیت بقمر وصبی بعطارد وحداثت بزهره
وشباب بشمس ووقوف بمریخ وکهولت بمشتری وشیخوخت

بزحل منسوبند **وازسته ضروریه** اکل واطعمه بشمس وشرب
واشربه بقمر وخواب وبعضی ادویه بزحل وبیداری وفواکه
بمشتری وفعل وبعضی ادویه بمریخ وجماع ورياحین بزهره
وبقول وحبوب بعطارد تعلق دارند **فایده** دربیان
انتساب اعضا ببروج بدانکه سر منسوبست بحمل وگردن
وقفا بثور وکتف وبازوها بجوزا وسینه واضلاع وپهلوها
بسرطان وقلب باسد وشکم وروده بسنبله وپشت بمیزان
ومذاکیر بعقرب وهردو ران بقوس وسرهای زانو بجدی
وساقها بدلو وقدمها بحوت نسبت وتعلق دارد **فایده**
در انتساب اغذیه وادویه بکواکب وبروج بدانکه انچه
از ادویه واغذیه که حرارت آن در درجه چهارم باشد
خصوصا سموم وادویه شوکیه وقشور منسوب بمریخ است
وانچه برودت آن درچهار خصوصا مخدرات
قتاله وادویه طینیه وحجریه منسوبست بزحل وانچه حرارت
درچهارم نباشد خصوصا که نافع بود واکثری از مردم استعمال

میکرده باشند و در اکثر بلاد موجود باشد و ادویه
صمغیه و مانند آن بشمس نسبت دارد و آنچه حرارت آن
مثل رطوبتش باشد و نافع و محبوب خلق بود و میوه‌ها
بمشتری تعلق دارد و آنچه برودت آن کمتر از رطوبتش
بود و نافع باشد و کلها بزهره منسوبست و آنچه برودت
آن مثل رطوبتش باشد و بعضی اوقات نافع و بعضی ضار
باشد و دایم الاستعمال نبوده باشد و حشایش و اوراق
بقمر نسبت دارد و آنچه پیوسته آن زیاده بر برودت و یبس باشد
و کیفیتش در رغایت نبود و محبوب خلایق بود و نافع نباشد
مگر در اقل اوقات و بزور و حبوب بعطارد منسوب
باشد و آنچه قلیل الاستعمال است ببروج نسبت باید داد
و کثیر الاستعمال بکواکب و آنچه از ادویه که نباتی و سرد
و خشک باشد ببروج ارضی منسوبست و آنچه مایی و سرد
و تر باشد ببروج مایی و آنچه هوایی بود مثل حیوانات
و اجزای آنها خصوصا طیور و آنچه گرم و تر باشد ببروج

هوایی و بعضی از معدنیات و آنچه گرم و خشک باشد ببروج
ناریه منسوب باشد **چون این مقدمات** معلوم گردید باید
بدانکه در معالجه و تدبیر هر عضوی و استعمال هر دوائی
تا ممکن باشد رعایت سعادت و قوة حال کوکب و
برجی که آن عضو و آن دوا بدو منسوبست باید نمود و
همچنین اگر امری اضطراری و مانعی مثل ضیق وقت و شدت
و حدت مرض که موجب عدم التفات طبیب بقواعد
نجومیه نبوده باشد در هر نوعی از انواع مداوا اختیار ساعتی
که ارباب تنجیم جهت آن قرار داده‌اند باید نمود و این حقیر
آنچه در اغلب اوقات بدان احتیاج میگردد از کتب و رسایل
از اختیارات نجومیه انتخاب نموده درین مختصر بعون الله
تعالی ذکر میکنم و آن چند امر است از آنجمله **ابتدا** و شروع نمودن
طبیب بمعالجه و درین امر سعی باید کرد که شاید در آن محل
شروع سعدی در طالع باشد که مقصود زود بحصول پیوسته
و صیت حسن معالجه طبیب در افواه منتشر گردد و اگر در

عاشر سعدی باشد مریض مطیع گردد و تخلیط نکند
واگر در سابع بود علاج زود پذیرد واگر در رابع بود
خطا نیفتد و از ضد مذکورات حذر باید کرد چه اگر
نحسی در طالع بود علاج خطا افتد و طبیب بدنام شود
واگر در عاشر بود مریض تخلیط کند و امر مشکل گردد
واگر در سابع بود مریض از آن مرض بمرض دیگر نقل
کند واگر در رابع بود در خطر هلاک افتد واگر در ابتدا
علاج قمر منحوس بود طبیب و مریض از یکدیگر منضجر گردند
واگر از سعدی منصرف گردد بسعدی دیگر متصل گردد
مریض و طبیب از یکدیگر راضی گردند واگر معالجه امراض
دمویه مراد باشد پس اگر خون حار بوده باشد ضعف
مریخ مناسبست واگر بسیار بود ولیکن حار نباشد ضعف
مشتری باید و از بروج حمل و میزان مناسبست و صلاح
حال طالع و رابع نیز مطلبست واگر معالجه امراض بلغمیه
مراد باشد باید که زهره و زحل ضعیف و مریخ و شمس و مشتری

قوی باشند و بروج ناریه و ارضیه مناسبست واگر
امراض صفراویه بود باید که مریخ و شمس ضعیف و سعود
قوی باشند و بروج هوائیه و مائیه مناسبست واگر امراض
سوداویه بود زحل و عطارد ضعیف و زهره و مشتری
قوی باشند و بروج هوائیه و مائیه مناسبست در معالجه
امراض عین صلاح نیرین و مواضع ایشان مناسبست
واز بودن ایشان در طریقه محترقه یا در قوس یا در مواضع
که مضر بعین بود احتراز باید کرد و دیگر علاج اعضا
بدانکه در علاج هر عضوی نظر بکوکب و برجی که آن عضو
بدان منسوبست باید کرد پس باید کرد پس باید که آن کوکب
قوی حال بود و در آن برج کوکبی سعد باشد واگر علاج نصف
اعالی بدن که عبارت از ما فوق نافست بوده باشد
باید که قمر فوق الارض بود الا تحت الارض اولی باشد
و دیگر آنکه اگر مقصود از علاج ناقص کردن چیزی از بدن
باشد یا از ما فی البدن باید که ماه ناقص النور و زاید

التیر باشد و در طالع سعدی بود **علاج** امراض مزمنه
در این امر باید که ماه در برج ارضیه بود و بهترین هم ثور است
و باید که سعود در او و تا دماه باشند و دیگر باید که ماه
خالی از مناحس باشد و انچه از وی حذر باید کرد انست
که ماه متصل که بود بزحل زیرا که ان سبب مرض گردد و
دیگر از انجمله **اهن باندام** بردنست درین معنی باید که
قمر در برجی که ان عضو بدو منسوبست نباشد و کوشیار
گوید که اگر در برج منسوب بالیه عضوی سعدی قوی
بود اهن بردن روا باشد و دیگر باید که ماه متصل بود
بمشتری و مشتری فوق الارض باشد یا در طالع بود و باید
که قمر ناظر بود بشمس و نشاید که قمر در مقارنه یا متوجه مقارن
شمس باشد و دیگر باید که قمر بری بود از نحوس خاصه از مریخ
و دیگر **فصد کردنست** سنجری گوید که بهترها انست که
قمر در بروج ثابته بود الا در ثور که بد است و باید که زاید
بود در نور و در حساب و گفته اند که ناقص النور باید و

باید که در بروج مذکر باشد و باید که متصل بود بسعود و
نظر تثلیث و تسدیس با مریخ نیز خوبست و باید که قمر در بروج
باشد و حذر باید کرد از انکه قمر در بروج منقلبه و ذو جسدین
باشد خصوصا جوزا و حوت و لیکن حمل را جایز داشته اند
و همچنین از انکه خانه ماه و طالع بروج ارضیه باشد و
همچنین از محل اجتماع تا سیزده درجه حذر باید کرد و
از وقت استقبال و از بودن زحل یا مریخ و قمر در طالع
و از بودن زحل در ثامن طالع **اما حجامت** کردن محمد ایوب
گوید که باید خانه ماه و طالع از بروج هوائیه باشد و باید
که قمر متصل بود بمشتری و باید که ناقص النور و الحساب باشد
و بعضی گویند زاید النور باید و گویند باید که قمر در بروج
ثابته باشد و گویند بهترین هم انست که قمر در ثور باشد و در طالع
باشد و حذر باید از انکه قمر در تحت الشعاع باشد و از انکه
طالع یا منزل ماه بروج ارضیه بود که خوف استیلای سودا بود
و از انکه بروج ابی بود که خوف تولد لقوه و فالج باشد خصوصا

ثابته

سرطان که خوف حدوث برص بود **و باید دانست** که اگر خواهی
که خون بسیار اخراج کنی باید که قمر زاید النور و الحساب
باشد و بعد از اجتماع و قبل از استقبال بود و قمر متصل
بود بمریخ از تثلیث یا تسدیس و اگر خواهی که قلیلی از خون
دفع کنی ضد شروط مذکوره اعتبار باید نمود **اما در مسهل**
خوردن مطلقا باید که طالع و خانهٔ قمر از بروج مائیه بود
بهترین همه عقربست و میزان هم روا داشته اند و باید که
قمر ناقص النور و الحساب بود و باید که منصرف از سعدی و
متصل باشد بکوکبی تحت الارض و آن کوکب در رابع بود
وحذر باید کرد از آنکه قمر در اسد بود و اگر قمر متصل باشد
بزحل مسهل عمل نکند و باشد که ملتها بدید آید و اگر بمریخ
متصل باشد مغص و سحج تولد کند و تثلیث و تسدیس
مریخ را بعضی جایز داشته اند زیرا که موجب تعجیل فعل
دوا گردد و از مقارنهٔ مشتری حذر باید کرد زیرا که از جهت
تقویت طبیعت و نفس موجب اضعاف قوت دوا میگردد

انجنانکه

انجنانکه استشمام روایح طیبه بعد از شرب دوای مسهل فعل
دوا را ضعیف میگرداند و اگر در شرب مسهل قمر ناظر بود
بشمس بنظرهای نحس حرارت و یبوسة اشتداد نماید و اگر
قمر متصل بود بکوکبی که در رابع او بوده باشد آن مسهل
بقی بر گردد اما در اختیار مسهل سودا باید که طالع و خانه
ماه برج آبی بود و نشاید که برج ارضی باشد و باید که متصل
بود بمشتری و نشاید که متصل بود بزحل **اما در مسهل صفرا**
باید که طالع و خانهٔ قمر برج هوایی بود و نشاید که آتشی باشد
و باید که قمر متصل باشد بمریخ یا بآفتاب **و اگر مسهل** مطبوخ
بود باید که طالع و خانهٔ قمر از بروج مائیه و منقلبه بود و
نشاید که از بروج ناریه و ارضیه و ثابته باشد و باید که
قمر متصل بود بزهره و نشاید که بزحل یا بمریخ یا بشمس متصل
باشد **و در تنقیهٔ دماغ** و عین و سایر اعضای راس
باید که قمر در حمل یا در ثور بود و از استقبال گذشته روی
باجتماع نهاده باشد و باید که بطی السیر بود و میان او

وذنب کمتر از پانزده درجه بود و از اصلات مذکورات
حذر باید کرد و در غرغره وقی کردن باید که قمر جهة غرغره
در حمل و جهة قی در ثور باشد بطلیوس گفته که جهة هر دوا
باید که قمر در بروج ناریه بود و مسعود باشد بزهره و باید که
ناقص النور بود و از مناحس سلیم باشد و از اتصال بمریخ
و شمس خصوصا وقتی که در حمل باشد احتراز باید کرد
و در حقنه کردن باید که قمر در میزان یا عقرب بود و زاید
النور و متصل بسعود باشند و زهره در این مقام اقوی
از مشتریست و اگر اراده حبس طبیعة بوده باشد باید که اعتماد
بر زحل و عطارد و بروج ارضیه بوده باشد و از مشتری
حذر باید نمود و در ادرار بول باید باید که قمر در بروج مائیه
و متصل شمس یا مریخ باشد و ناظر بزحل نبود و در عطوس وناظر
استعانت از عطارد باید جست خصوصا که در بروج هوائی
و ناریه بوده باشد خاتمه در بیان بعضی فواید متفرقه مشتمل
بر دوازده مطلب که تفصیل آن مجملا در فهرست کتاب

مرقوم گردیده و مفصلا مبین میگردد ان شاء الله تعالی
اما مطلب اول در بیان بعضی از خطایای مرض و تدارک
آنها بدانکه سته ضروریه در جمیع امزجه مادامی که بر
مجرای طبیعی بر نهجی که ملایم طبیعت بوده باشد جاری گردد
فاعل و حافظ صحت و الا جالب و حافظ مرض پس بر
حافظ صحت واجبست که عارف بر تدارک خطایای
اضطراریه و اختیاریه ممکنة الوقوع در هر یک از آن اسباب
بوده باشد تا خللی در صحت پدید نیاید و این بحث را
شروحا و مبسوطا در کتاب مفید ذکر نموده ایم ولیکن
چون خواستیم که این رساله نیز خالی از آن نبوده باشد
بعضی را ذکر میکنیم ان شاء الله تعالی بدانکه اول از سته
ضروریه هواست و آن مادام که معتدل در کیفیات و
خالی از شوایب مغیره بوده باشد فاعل و حافظ صحت
و چون تغییری در آن پدید آید اگر تدارک نکنند محدث
مرض خواهد بود مثلا هرگاه حرارت هوا اشتداد دید

موجب تسخین قلب و تخلخل مسام و جلد است و مواد
صفراویه را مستعد عفونت میکرداند و احداث رعاف
و صداع و تبهای گرم می نماید و جمعی که مزاج طبیعی ایشان
حار و بگروهی که مزاج عارضی ایشان بارد باشد بهر دو
صنف کم ضرر میرسانند و برجمعی که بضد این دو صنف باشند
بغایت مضرت مینماید تدارک هوای حار آنست که
تا ممکن باشد از حرکت و ریاضت اجتناب نموده بسکون
و راحت در مواضعی که شمال گشاده باشد و در بنای
و کنار آبهای روان مایل گردند و از مطفیات حرارت
بنوشند و کسی را که مانعی نباشد قی کردن اکثر اوقات نافع
می باشد و بوئیدن صندل و کافور و گلاب و نشستن
رو و دست و پا بگلاب و آب سرد و تناول غذاهای لطیف
ترش و شرب شربتها و میوهای ترش و کثیرة المائیه خصوصا
نارنج ترش و هندوانه بسیار نافعست و دوغ و ماست ترش
سرد کرده بغایت مفید است و سیب بالغ النفع است

مضرت

و مضرت و تدارک حمام حار نیز قریب بهوای حار است
ضرر هوای بارد تکثیف مسام و جمع حرارت غریزیت
در باطن اعضا پس تطفیه آن در آخر پس تعفین پس اهلاک
و لهذا واجبست که چون از شدة برودة خوف انطفای
حرارت بوده باشد بانچه جذب حرارت بخارج کند بزودی
تدارک کنند والا موجب تعفن عضو میگردد تدارک
هوای سرد و منع تکاثف آن باستحمام و تمریخ و مالندگی
و استعمال استحمام بطبیخ نخاله و بابونه و بنفشه و اکلیل
و شبت باید کرد اما محافظت دست و پا از افساد و تعفین
برودة شدیده بمالیدن روغنهای شدیدة الحرارة
مثل روغن بلسان و روغن حلتیت و نفط خصوصا
سفید بغایت نافعست و مداوای تعفین برودة و ما تولد
آن از تدابیر متعلقه بشدة برودة هوا در مطلب هفتم مذکور
میگردد اما حفظ قلب و احشا از برودة هوا و تقویت حرارت
تا ممانعت ضرر برودة تواند نمود بتناول معجونات مسخنه

مثل فلاسفه ودواء المشک وشرب شراب صرف کهنه باید کرد
وخوردن سیر خام خصوصا با شراب وماننداًن بغایت
مفید ومجربست وگفته اند که بهترین تدابیر کسی را که از شدت
برودة هوا متاذی گردیده باشد شرب شوربا های گرم
چرب ممزوج بشراب کهنه است که فلفل وسیر ودارچینی
داشته باشد **اما هوای وبائی** بدانکه وبا عبارتست از
عفونت وتغیر جوهر هواست بمخالطت ابخره ردیه متغیره
واضرار آن بنابر استنشاق ووصول آن هوای متعفنت
بقلب وافساد قلب وروح حیوانی اولا وافساد سایر بدن
ثانیا بالتبعیة **تدارک وبا** آنست که چون علامات حدوث
وبا اندکی محسوس گردد مبادرت باستفراغی مثل فصد و
اسهال باید کرد واستعمال مطفیات ومفردات ومکثفات
مثل رب به وغوره ورب عناب واغذیه مثل سماقیه و
رمانیه وماننداًن وشم کافور وصندل وجمیع مبردات
تریاقیه نافع ومانع تاثیر آنست ومعتقد قدما برانکه تریاق

فاروق

فاروق مقاومت وبا می نماید واین کمینه جدوار را در دفع
تاثیر وبا وحدوث طاعون ودر مطعون نیز بکرات و
مرات تجربه نموده ام **ضرر شرب اشیای بارده** مثل آب سرد
در حمام در این مخاطره عظیم است وموجب تبرید جگر
وقلب واطفا وانطفای حرارت وایراث استسقا میگردد
تدارک آن شرب قلیلی از شراب صرف بعد از حمام
یا تناول دواء المشک یا دواء اللک یا دواء الکرکم یا مثرودیطوس
وتکمید جگر وقلب بمسخنات بالفعل واز اشربه شربت
افسنتین یا جزر یا راسن واز اغذیه مثل اسفیدباجات
مزوره باید کرد وکرفس را در دفع این ضرر خاصیتی
عجیب هست وجمیع مفتحات نافع است **اما نوره** بدانکه
گاه پوست را میسوزاند وجراحت میکند یا از جهت
طول لبث آن در بدن یا از جهت زیادتی زرنیخ برسد
تدارک آن چنانست که بعد از فراغ روغن بنفشه
یا روغن گل بمالند واگر قرحه نموده باشد گل سرخ ملقوف

ذرور سازند یا توتیا مع روغن گل یا آرد عدس یا روغن
بمالند **ضرر اکثار طعام** کثرت تولد بلغم خام و حدوث
سده و اهمال قوای طبیعیه و ایراث عفونت و حمیات
مختلفه و ربو و اوجاع مفاصل و بسی امراض صعبت
و بدن غذا بد و کم میرسد و از جمله مهلکات عاجله
و آجله است پس عاقل باید که در محل استفراغ بتناول
اطعمه لذیذه و التذاذ بدان اوجاع و آلام امراض و مرارت
و بشاعت ادویه و شدت محنت پرهیز را در خاطر بگذرانند
و جمیع اکابر از انبیا و اولیا و حکما و اطبا منع اکثار و تملی
از ماکولات نموده اند و در این باب از کلمات و امثال
لطیفه اکابر بسی وارد است و در کتاب مفید بسیاری
از آن ذکر نموده ایم و در این رساله نیز چندی از آن بیان
کنیم تا خالی نباشد **از آنجمله** گفته اند الاقلال من الضاد
خیر من الاکثار من النافع و گفته اند ما یفسده الجوع یصلح
بدرهم ما یفسده الشبع قد لا یصلح بالف دینار و گفته اند من کان

همته

همته علی ما یدخل فی بطنه فحاصله ما یخرج منه **تدارک آن**
تنقیه معده است بقی و شرب آب گرم و بعد از آن بیک دو
امساک از غذا نمودن و اگر مانعی از قی بوده باشد بخواب
طویل و ریاضت کثیره و شرب شراب صرف و تقلیل غذا
تدارک نمایند و اگر صاحب تخمه را اسهال عارض شود و غذا
غیر منهضم دفع کرده از ریاضت کثیره منع نمایند و در تقلیل
و تلطیف غذا بکوشند و بخواب و راحت مایل گردند
و اگر ثقلی در ما تحت معده بیابند بمسهلات خفیفه مناسب
تلیین کنند **ضرر اقلال** غذا بدانکه گاه عارض میشود
بعضی را که مدت مدید بجوع شدید مبتلا گردند
چنانکه در ایام قحط یا در سفرها یا مانند آن حادث
میشود و موجب سقوط شهوت و قوت و غشی و حدوث
دق میگردد **تدارک آن** که بیک دفعه بحد سیری نخورند
که مهلک است بلکه اول با لطف و اخف اغذیه مثل آب
مرغان و ماء الشعیر بدفعات متفرقه هر دفعه مقداری

قلیل الغذا نمایند وقی ما بین هر دو دفعه کنند بخایند
و پر مرغی بفم معده برسانند و حرکت دهند تا معده آگاه
شود ولیکن نه چنانچه موجب قی گردد **ضرر ادخال طعام**
بر طعامی دیگر قبل از انهضام بسیار است و مضرترین
چیزهاست و اکثر اوقات مبداء مرضهاء صعب مهلک
میگردد پس تا ممکن باشد چنان میباید کرد که معده
از غذای سابق پاک شده باشد و علامت پاک شدن
معده و گذشتن طعام آنست که گویا معده بپشت چسبید
و حوالی ناف و پهلوها سبک گردیده و در جشا مطلقا
رایحه طعام محسوس نگردد و شهوت برانگیخته گردد
و نبض صغیر و حاصنه شم قوی و خواب ناقص و عطش
باطل و آب دهن گرم گردد بعد از آن بتناول غذای
دیگر جرات نمایند پس هرگاه بر سبیل خطا ادخال
واقع شود تدارک آن بغیر از تنقیه معده بقی یا اسهال
پس جلاء و غسل معده و امعا بجلابات موافقه پس تطویل

جوع و خواب بسیار پس ریاضت بچیزی دیگر میسر نگردد
در خطای تاخیر غذا از محل هیجان شهوت صادق و این
موجب انجذاب فضول خصوصا مراری بمعده و
بطلان شهوت و افساد طعام بمخالطت آن فضول منجذبه
میگردد و باشد که احداث تب کند و ایراث دق نیز
در بعضی امزجه بعید نمی نماید **تدارک آن** شرب
سکنجبین ساده قندی و مکیدن نار میخوش است یا
آنکه ملینات خفیفه مثل اجاص با شیرخشت بنوشند
تا احدار آن رطوبات منصبه نماید و بعد از زمانی
که شهوت معاودت نموده باشد غذا بخورند
ضرر حرکت افساد طعام است تدارک آن قی کردن
و اگر ممکن نباشد بجرع آب گرم است و تطویل نوم
و اگر از بقای آن ماده فاسده در بطن طبیعت از صحت
منحرف باشد اطلاق آن برفق بمثل اطریفل یا جلنجبین
مقوی مسهلی و مبرود را کونی و شهریاران و تمری و

ماننداٰن باید کرد وبالجمله بهر تدبیری از تدابیر سینه
که غذا در معده فاسد کردد مثل تناول لطیف بر
غلیظ ومانند اٰن البته اٰن فاسد را بقی یا اسهال دفع
باید کرد بعد از اٰن تقویت معده بمقویات مناسبه
مزاج باید نمود پس در اغتذا نهایت رفق وغایت
مدارا باید بجای اٰورد ضرر اکثار شرب اٰب اضعاف
حرارت غریزی وارخای قوی واعضا وایراث اسهال
وزبو واحداث سدد است وبا باشد که موجب حدوث
استسقا کردد ومضار اٰن عظیمست خصوصا در مبرودین
ومرطوبین تدارک اٰن استعمال معاجین مدفه
مفتحه مقویه معده وجکر است بحسب امزجه واحتراز
از اٰب سرد بقدر امکان ضرور است واغتذا باغذیه
مدره مسکنه عطش مثل اسفاناخیه وسفرجلیه باید
نمود ضرر اقلال شرب اٰب حرارت جکر وتولید قولنج
ورقه ویبس مزاج وسرعت هضمست تدارک اٰن اکر

بحد

بحد احداث مذکورات نرسیده از حد تسخین وتجفیف
مزاج تجاوز نموده پس شربتهای سرد وترش مثل شیره
تخم خرفه با قند وکلاب وپالودهای شکری که نشاسته
اٰن بسیار وخشخاش ومغز بادام مقشر نیز اضافه نموده
باشند ومیوهای ترش مثل زردآلو واجاص وخیار وهندو
وانار بحسب اقتضای امزجه وخواب وسکون در مواضع
بارده باید کرد ضرر شرب اٰب بعد از اٰن احداث خفقان
وضعف قلب وحرارت غریزیست تدارک اٰن بمقویات
قلب بحسب امزجه مثل دوا المسک وشربت سیب و
ماننداٰن باید کرد مضرت جماع بر افراط وجماعی که بتکلیف
وحیل خود را بر اٰن دارند زیاده از حد است از اٰنجمله
نقصان جوهر روح حیوانی وتضعیف حرارت غریزی
وتقویت غریبه وتنقیص جمیع افعال طبیعیه وحیوانیه
ونفسانیه وبالاخره ایراث امراض صعبه مهلکه است
واکر عشر عشیر اضرار اٰن را بیان سازم بیم اٰنست که خوف

جماع

آن برین کینه نیز بجدی تاثیر نماید که جرات بغیر مفرط
آن نیز متعسر کردد **تدارک آن** باغذیه مقویه لذیذه
عطره سریعة الانهضام جیدة الکیموس که بزودی از
خون لطیف که ماده روح و حرارت غریزی تواند
کردید متولد کردید باید کرد و همچنین ادویه قلبیه
مقویه منعشه و اکثر تدابیر مسمنه مرطبه بحسب اقتضای
امزجه استعمال باید نمود و تفصیل این مذکورات
در کتاب مفید مذکور کردید **ضرر جماع بر خلا** شبیه است
بضرر جماع مفرط و تدارک همان الا آنکه درین مقام
باغذیه لحمیه و ادویه مبرده جهة احتراس از دق مایل تر
باید بود **ضرر جماع بر امتلاء** معده شبیه است بضرر حرکت
بر طعام الا آنکه در اضرار و تنفیذ اغذیه غیر منهضمه
باعماق اعضا اشد و اقویست و باشد که از آن قولنج
عصبی عارض کردد **تدارک آن** چنانست که اگر ماکول
مایل بانحدار و انطلاق کردد بگذارند تا دفع کردد بعد از آن

باغذیه

آب
انان

آب طبیخ حمص ممزوج بقلیلی از شراب دو سه دفعه متوالی
بنوشند پس معجون کندر تناول نمایند و در امزجه
شدیدة البرودة اثاناثیا انسب و نقیع حمص از طبیخ
آن اوفق و اگر آنکه ماکول مستحیل بنفخ و ریح کردیده باشد
بجوارش کمونی تحلیل دهند و اگر طبیعة معتقل کرده باشد
پس اگر آن ماکول از حابسات و ناشفات بوده مانند
برنج و جاورس در تلیین طبع بکوشند مثل شربت فواکه
مع خیار شنبر و قلیلی از دارچینی و ترنجبین و اگر از اغذیه
لزجه بوده بایارج فیقرا یا شهریاران اسهال نمایند
و اگر بختی در اعضا محسوس کردد بمفتحات موافقه و
مدرات مناسبه رغبت نمایند **ضرر جماع بعد از فصد**
و تدارک آن شبیه و قریب بتدارک جماع مفرط و بالحاح است
ضرر جماع با اسهال اشد و اکثر است **تدارک آن** بمقویات
قلب از اشربه و معاجین عطره منعشه بعد از آن اگر
غشی حادث شود باید که زمانی اغذیه لطیفه مقویه سریعه

النقوذ عطره بعد از ان مکیدن اب بر شیرین پس بخواب
وما لیدن کی ملایم باید کرد و اگر غشی افتد انچه در منفعت
پسته و سیوم مذکور کردید بعمل اورند ضرر جماع
باصداع و یا رمد اشتداد و ازدیاد مرض است تدارک
ان بتبرید سر است باطلیه بارده رادعه مثل صندل
و کلاب و لعاب بزرقطونا و تقطیر اب کشنیز تازه با سفیده
تخم مرغ بچشم و حجامت بادکش ما بین کتفین را ضرر
بیخوابی شدید تسخین و تجفیف مزاج خصوصا مزاج
دماغ و قلبست و موجب اختلال عقل و ضعف هضم
و تولید امراض حاره است تدارک ان ترطیب و تدهین
سر است بروغن بنفشه و کدو و مانند ان و استنشاق
انها و تقطیر ان بگوش و بوییدن کلاب و شرب شراب
کثیر المزاج و استحمام خفیف باب عذب معتدل السخونت
و اغتذا بشوربا های قرعیه و سلقیه و تناول شربت تفاح
و مالیدن مقویات مبرده اگر صیف باشد بر محل قلب

نافع است و ضرر و تدارک فصد بیموقع نزدیک بضرر
و تدارک جماع مفرطست ضرر فصد وقتی که صفرا غالب
باشد اشتداد و ازدیاد صفرا و صعود ان بدماغ و احداث
سرسام است و گاه مورث ذرب میگردد تدارک ان
تبرید و تطفیه باد و نیز باید کرد که خالی از تقویت دماغ
و قلب و منع بخار و قلیلی از قوت جاذبه نبوده باشد مثل
شربت صندل و سیب و شیره تخم خرفه و کشنیز خشک
با قلیلی از طباشیر و رایحه از کافور و بعد از سه چهار
روز اگر طبیعت قبض باشد تلیین خفیف بملینات غذائیه
مثل ماء الشعیر مع شیر خشت یا بحقنهای لینه موافقه باید
کرد ضرر فصد وقتی که بلغم غالب باشد گردیدن مزاجست
بنهایت برودت و بلغمیه و گاه احداث سده و ضعف نمایند
و مؤدی باستسقا میگردد تدارک ان تقویت و تسخین
مزاجست بملطفات مفتحه بعد از ان اسهال بلغم بمسهلات
خفیفه باید کرد و برهمین قیاس است سودا ضرر فصد بتخمه

حدوث اسهال است و بسا باشد که کبدی گردد تدارک آن به
معالجات خفیفه اسهال سدی و کبدیست مع تقویت مزاج
معده و جگر ضرر کثرت شرب آب بعد از اسهال
خوف استسقا و امراض عصبیه و بیجا است تدارک آن ادرارات
بمدرات موافقه مقویه طبیعه بر همین قدر از تدارک خطا
در این رساله اکتفا افتاد و اما انواع و اقسام آن را شرح کلی
و مبسوطا در کتاب مفید بعربی بیان نموده ایم مطلب
دویم در ذکر تغیرات بعضی امور و احوال طبیعیه که اگر
تدارک نکند بلیه عظیم میگردد بدانکه هرگاه امری از امور
یا حالتی از احوال طبیعیه از مجرای طبیعی تغییر یابد پس او را
مبادرت برد آن بحالت طبیعیه برفع سبب و استعمال تدبیر
مضاده چون این مقدمه دانسته شد بدانکه زیادتی
شهوت طعام یا از زیادتی برودة فم معده است پس استعمال
ادویه سخنه و شرب شراب تدارک باید کرد و یا از تشبث
بلغم حامض است بفم معده پس بمقیات بلغم قی باید کرد نقصان

شهوت طعام

شهوت طعام یا از سخونت فم معده است پس باستعمال
مطفیات مثل آب نار ترش و شربت غوره و آب تمر هندی
و مانند آن و تضمید معده بصندل و گل و گلاب و کافور
و اغتذا با غذیه مثل ماهی تازه و مزاریج با ترشیها و آب
غوره پخته رفع آن نمایند و یا از امتلای بدنست پس
استفراغ بدن از خلط باید کرد دوام میل باشیای حامضه
و این دلالت بر غلبه صفرا میکند تدارک آن قی کردنست
بمقیات صفرا و استعمال اشیای مطفیه دوام میل باشیای
حاره حریفه و حلوه و آن یا دلالت بر غلبه برودة میکند
و علاج آن باغذیه و ادویه سخنه است و یا از خلط حامض
میباشد و علاج آن بقی میباید کرد دوام میل باشیای بارده
و صلاح آن بمطفیات باید کرد کثرت میل الطبیعه بآب و آن
از حرارت و یبوست فم معده است و علاج آن بمبردات
و مرطبات مثل لعاب بهدانه و بزرقطونا با جلاب و آب
هندوانه با قند سفید مع قلیلی از طباشیر و بیرغ تخم خرفه

کرد واب نار بجوش کرفته باشند باید کرد واز اغذیه انچه
سرد وتر باشد بغیر از ماهی وشیر مناسبت ودیکر انچه
در منفعت ... مذکور کردید عمل نمایند **قلت میل طبیعت**
باب وان یا از برودة ورطوبت فم معده است پس
باستعمال مسخنات مثل شراب ریحانی عتیق وجوارش فلافلی
وجوارش نعناع وبجزینا ندارن باید کرد ویا از احتقان
بلغمیست در معده وعلاج ان قی کردنست بمقیات بلغم
واکر از کثرت تولد بلغم ودفع طبیعت باشد فضول بلغمی
را بمعده پس علاج ان بتقلیل وتلطیف غذا یا بمسهلات
بلغم باید کرد **زیادتی صفرا** مع رطوبت ازاله ان بجوارش
سفرجلی مسهل باید کرد واکثر میل بیراز بیاض منند بیرقان
می باشد علاج ان تبرید کبد باید کرد **زیادتی مواد سودا**
رفع ان بتناول هلیله سیاه با افتیمون وبسفایج وماننند
ان باید کرد **قلت رغبت بغذا** متناول وان یا از تناول
اغذیه قابضه یا لبنست پس سزاوار استعمال مرفها جوارست

اسفند باجا وشرب بیلنا وقیه از زیت مملح است بر ناشتا
وتناول انجیر خشک با مغز قرطم واکر قلت براز وپس ان
از جهة بلغم وقلت انصباب صفرا بود بامعا پس سزاوار تلیین
طبیعتست بجوارش تمری یا شهریاران تا انکه تربد لازم
کوفته مع ایارج فیقرا بعسل معجون کرده بنوشند یا ایارج مخرج
بعسل تناول کنند واکر قلت براز از حرارت ویبوسه امعا
بوده باشد پس سزاوار تلیین طبیعتست بسفوف بنفشه
وقند یا اب لبلاب یا فلوس خیار شنبر **نفخ ورياح در معده**
وامعا اکر از کثرت غذاست تقلیل مقدار وتاخیر وقت
غذا باید کرد واستعمال ریاضات نموده واکر از تناول اغذیه
مولدهٔ ریاحست پس سزاوار تناول اشیاء مفششه ریاحست
مثل صعتر وتخم کرفس ونانخواه وکمون وجوارش بزور ومانند
ان **ادرار بول** پس زیادتی ان بر انچه سزاوار است اکر سبب ان
کثرت شرب اب باشد پس تقلیل شرب ان مناسبت واکر از
دفع طبیعت باشد بر سبیل بحران پس متعرض ان نباید شد مکر

انکه بافراط انجامد واکر از برودت کرده ومثانه یا استرخای
مثانه بوده باشد پس باستعمال اطریفل صغیر ویا کبابه
مدقوق مع نبات باید کرد اما قلت بول از انچه سزاوار است
اکر از قلت شرب اب باشد پس اب سرد بیاشامند واکر
از حرارت ویبوسة باشد خربزه وخیار وهندوانه تناول
کنند یا شیره تخم انها با جلاب بنوشند واکر از خلط
غلیظی بوده باشد مدرات حاره مثل تخم کرفس ورازیانه
وانیسون ودوقو ونانخواه ومانند ان استعمال کنند اما
حرقت عند خروج البول رفع ان بشرب لعاب بزر قطونا
با جلاب یا قند وشیره تخم کدو وخیار با قند واب هندوانه
باخیار با جلاب باید نمود اما طمث پس افراط جریان ان
اکر از دفع طبیعت بوده باشد بنابر کثرت خون بر سبیل بحران
متعرض قطع ان نباید شد مکر انکه باسراف انجامد واکر از
شدت قوت دافعه وضعف ماسکه وسعة مجاری وتخلخل
الآلات بوده باشد پس می باید که پنجهای بازو وبغل را محکم

ببندند

ببندند واب بقلة الحمقا با سرکه ممزوج نموده با کل ارمنی
بنوشند ویا اب سماق وکل ارمنی بنوشند ولحوم طیور
سریعة الانهضام در اب سماق پخته اغتذا نمایند قلت
طمث واحتباس ان باید که جو دیکهفته بی وجود حمل از
موعد مرور ان بکذرد بحمام رفته در میان اب کرم دست
بر ناف وعانه بمالند بعد از ان تدهین مواضع بروغن
زنبق کنند وساقین وفخذین را محکم بربندند وفصد
صافن وباسلیق کنند زیادتی جریان خون بواسیر واحتباس
ان بهمین تدابیر مذکوره تدارک نمایند اما کثرت عرق
فی البحرانی انچه بسبب اکثار غذا بوده باشد تقلیل وتلطیف
ان نمایند وانچه بسبب کثرت فضول بدن بوده باشد
تنقیه بدن بمسهلات باید کرد واکر عرق منتن الرایحه
بوده باشد ببینند تا از عفونت کدام خلط است اخراج
ان کنند واز ادویه انچه حبس عرق می نماید ازانجمله
شربت طبیخ کشنیز خشک وسماق وبرنج مغسول است ودیکر

تدهين بدنست بدهن الورد يا دهن الاس وتطليه بدن
بوتياى كرمانى ومرداسنك كه با آب مورد وآب برك
سوسن سايده باشند وديكر آنچه در منفعت ٣٢ مذكور
كرديم نافع باشد **قلت عرق واحتباس آن** تدارك آن بتمريخ
بدنست بروغن بابونه وروغن شبت كه قليلى از بوره
ارمنى يا دارچينى يا سليخه مدقوق منخول در داخل كرده باشند
اما كثرت **عطاس** اكر از نزله نبوده باشد علاج آن بايدكه بابونه
واكليل ومرزنجوش وقيصوم ودرمنه تركى وماننداين از
محللات رياح را در آب جوشانيده بطبيخ آن كرم كرم نطول
كنند ومرزنجوش بويند **كثرت وزيادتى جريان رطوبات**
از منخرين بايدكه بعود خالص وزعفران وسندروس
تبخير كنند وشونيز بريان كرده ببويند **قلت جريان رطوبات**
از منخرين بايد آب كرم بر سر بريزند وبطبيخ بابونه واكليل
انكباب نمايند **كثرت جريان رطوبات از لهوات** بايدكه
بطبيخ مورد ومازو وكشنيز خشك وكلاب غرغره كنند

قلت جريان رطوبات از لهوات بايدكه بطبيخ عاقرقرحا مع ايارج
فيقرا غرغره كنند يا آنكه مويزج مدقوق را با سكنجبين عسلى
آميخته غرغره كنند **اما خواب** پس زيادتى وافراط آن يا از
استيلاى سوء المزاج رطبت بر دماغ وعلاج آن بچيزها
كرم وخشك بايدكرد وخردل وعاقرقرحا بر سر ماليدن
ومويزج وعاقرقرحا وعسل وآب كرم غرغره كردن ويا از استيلاى
بلغم است بر دماغ علاج تنقيه دماغ بحب ايارج وحب صبر
وحب ذهب وغرغرها واستعمال سواك بايدكرد **سهر**
وكمى خواب وآن از يبوسة دماغ مى باشد پس مى بايدكه بآنچه
در منفعت ٣٢ مذكور شد عمل نمايند **زيادتى ميل جماع** يا از
غلبه حرارت ورطوبتى باشد وعلاج آن بتدابير مبرده
مطفيه مخدره مثل استعمال خشخاش وكاهو وخرفه وكشنيز
تازه وماننداين بايدكرد ويا از زيادتى خون مى باشد وعلاج
آن بفصد وتناول اغذيه مبرده واستحمام بآب سرد اكر
فصل مقتضى باشد بايدكرد **نقصان ميل جماع** وآن از سوء

المزاج بارد یا بس عارض میکردد علاج آن بغذاهای مسخنه
مرطبه مثل کوشتهای بره با پیاز ونخود نیم کوفته اسفیناج
وخروس خصی وکندم مقشر ونخود که با قلیلی از دارچینی
نمك وهلیون پخته باشند وهمچنین بتناول مویز طایفی
لحیم وبیخج وماننداینها باید کرد **نقصان ذهن وبلادت**
حواس واین از فعل بلغم می باشد دوای آن استفراغ است
بحب ایارج وتناول اطریفل صغیر مع ایارج فیقرا یا اطریفل
کبیر مع ایارج وغرغره با ایارج واکل اغذیه مسخنه مجففه واز
مولدات بلغم وبخارات اجتناب باید کرد **مطلب سیوم**
در ذکر اعراض وامراض که مقدمات امراض صعبند ومبادرت
بمداوای اینها از انکه بالضروره محتاج بمعالجات اقوی واعسر از
آنها نکردند **بدانکه** هرکاه عارض شود اعیائی بی تقدم
تعبی پس اکر در ازاله آن نکوشند منجر بحدوث حمی وبعضی
امراض صعبه میکردد وآن بر چند نوع است **نوعی از آن**
قروحی وآن چنانست که صاحب آن در اعضای خود المی

مثل القروح می یابد وسبب آن اخلاط حاره صفراویه است
پس اکر آن الم قلیلی باشد ودر جلد خود احساس نخسی
کند علاج آن بریاضات معتدله وتدهین بدن بروغن
بنفشه ونیلوفر ودلك ضعیف وبعد از آن اغتذا باغذیه
مرطبه مثل سویق خنطه که در شربت قند سرد کرده خیسانیده
باشند وخواب در مواضع معتدله شمالیه باید کرد واکر
آن الم واعیا شدید بوده باشد حتی انکه المی مثل القروح
در داخل اعضا محسوس کردد پس سزاوار آنست که از ریاضت
اجتناب نموده در اول روز براحت وسکون مایل کردند
ودر آخر روز تدهین بدن کنند بروغن بنفشه وشبت
متساوی ممزوج وحسوی که از نشاسته میده حشك ملوث
وروغن بادام وقند ساخته باشند یا از سویق وقند وروغن
بادام ترتیب داده باشند تناول نمایند بعد از آن بخواب
مشغول شوند پس اکر الم تسکین یابد ولیکن در شب قلق
واضطراب وسهر والم عارض کردد علامت هیجان خلطست

پس اگر خون باشد بفصد و اگر صفرا باشد بمسهلات صفرا
استفراغ نمایند بعد از آن براحت و سکون مایل گردند
و بشوربا های فروج که با آب غوره یا انار و مغز خیار و کاسنی و کاهو
پخته باشد اغتذا نمایند و بخواب مشغول گردند و اگر بان
تدابیر اعیا زایل نگردد روز دیگر بحمام روند و بروغن بنفشه
تمریخی ملایم کنند پس براحت و خواب مشغول گردند و بعد از
خواب بماء الشعیر یا حسوی مناسب یا ماهی تازه یا جوجه مرغ
که مع موافقات نیکو پخته باشند و اغتذا نمایند و شراب
ابیض رقیق تجرع نمایند پس اگر عارضه ساکن نگردد همان تدابیر
مذکوره را اعاده نمایند تا وقتی که زایل گردد و بتدریج
بریاضات و اغذیه معتاده مایل گردند نوعی دیگر اعیای
ورمیت و آن المی شبیه بالم اورام حاره می یابد و حدوث
آن از زیادت و فساد خون میباشد علاج آن اگر احساس
الم در جمیع بدن می کنند بفصد اکحل و اگر در نواحی سینه و
کتف و بازو و گردن و اعضاء فوقانی می یابند بفصد قیفال

واکر

و اگر در شکم و فخذین و ساقین و اسافل اعضا می یابند بفصد
باسلیق باید کرد و آنچه از خون که واجب الدفع باشد بدو دفعه
یا بسه دفعه اخراج باید کرد و بعد از آن شرب ماء الشعیر و
مکیدن انار میخوش و اغذیه مذکوره در نوع اول و راحت
و سکون مناسب و نافع است و روز دیگر بحمام معتدل
رفتن و آب معتدل بر خود ریختن و تمریخ روغن بنفشه
خالص نمودن و بعد خروج از حمام بیک ساعت ماء الشعیر
مع التفل یا مزوره ارماش مقشر و کدو و اسفاناج و کشنیز
تازه پخته باشند یا آنکه بنا بر رعایت قوه و میل طبیعت ماهی
ریزه تازه سکباجا تناول کردن موافقت و همچنین روز
سیوم نیز عمل نمایند تا عارضه زایل گردد و در نبض قوه و
استوا و در تفسره آثار نضج پدید آید نوعی دیگر اعیای تمد
دیت که صاحب آن المی شبیه بتمدد و تمطی در خود می یابد
و آن یا از امتلای بدن است از خون و علاج بفصد است یا از
اخلاط دیگر پس استفراغ خلط غالب بمسهلات آن باید کرد

بعد از ان دخول حمام و تمریخ بروغن بنفشه و بعد از خروج
شرب سکنجبین پس اغتذا با چوزه بره و بزغاله رطب و محموده
مفیدات و اکر سبب ان ریح بوده باشد علاج ان بریاضات
معتدله و دخول حمام و استعمال طلا و تمریخ بروغن
شبت و خیری و شبت و بابونه باید کرد واما هر کاه عرق
یا بول منتن کردد دلالت بر عفونت خلطی میکند پس
استفراغ ان خلط بمستفرغات مخصوص ان باید نمود
و استعمال غذا بر مضاده ان خلط باید کرد و تجفیف و
تلطیف غذا باید نمود و سکنجبین سکری باید نوشید
و تا علامات نضج بدید نیاید از حمام احتراز باید کرد
کثرت حدوث بثور ابیض سند ربیر صراست پس باید که تنقیه
بدن از بلغم نمودن و اجتناب از اغذیه مبرده مرطبه مثل
کوشتهای بره و ماهی تازه و لبنیات کردن و اغتذا بمسخنات
و مجففات مثل کوشتهای شکاری بریان یا مطبخ در
زیت مع ابکامه و سرکه و فلفل و کرویا و مانند ان نمود

واستعمال

واستعمال تعب و ریاضت در افتاب و اماکن حاره و ماندن که
بسیار در حمام کرم بر ناشتا و مانند اینها از تدابیر منقیه
بلغم و رطوبت مناسب و نافع باشد شدت حمرت وجه
مع بحة الصوت بخر بحة است پس سزاوار انست که مبادرت
نمایند بفصد ودا جین و افراط خون بدفعات بسیار
بحسب احتمال قوة و مساعدة سن و وقت مزاج طبیعی و اغتذا
نمایند بمرغهای خانکی و مرغهای فربه و بعد از چند روز
استفراغ بطبیخ افتیمون و غاریقون باید کرد و از اغذیه
مولده سودا مثل عدس و کرنب و کوشت کاومیش و مانند
ان اجتناب باید نمود و ماء الجبن مع هلیله سیاه و افتیمون
و طلح نفطی و حربق سیاه باید نوشید و ابزنی که از طبیخ بنفسه
و نیلوفر و جو مقشر نیم کوفته ترتیب داده باشند استعمال
باید کرد و از تعب و غم و حزن اجتناب باید کرد و بعد از
تنقیه بدن کاهی تریاق فاروق مجرب نافع است و در ازاله
این عارضه تهاون نباید کرد که چون قوی کردد علاج پذیر

باشد **کثرت خروج دمامیل** وثبور منجراست بخراج
پس فصد باید کرد بعد ازان اسهال بمطبوخ هلیله وشاهتره
مع قند واندکی ازصبر وازشیرینها وگوشتها خصوصا
ازمواشی پرهیز باید کرد واغتذا باغذیه بارده واز استحمام
بحمامات شبیه وکبریتیه دریا نمودن نافع ومانع خراجات
کثرت حکه وسلعه منجراست بدبیلات پس واجبست که
ازاغذیه غلیظه مثل گوشت گاو وشتر وهریسه ونان فطیر
وازجمیع لبنیات وازحلویاتی که بانشاسته پخته باشند
وازکماه وازبیضه منعقده وهمچنین ازحمام بعدازغذا
وجماع وریاضت بعقب غذا وماننداینها اجتناب نمایند
ودرتلطیف غذا واستفراغ بلاغم غلیظه لزجه بکوشند
ومع ذلک استحمام برخلو معده مفید باشد **دوام صداع مانند**
منجراست بعمی خصوصا درکهولت پس سزاوارانست که تنقیه کنند
بحب ایارج وحب قوقایا بعدازان بایارج لوغاذیا وروفس
واگر باینها ساکن نگردد **نفوخ صبر** باین نسخه بیاشامند

افسنتین

افسنتین رومی ده درم اسارون پنج درم قنطوریون دقیق
چهار درم مصطکی سه درم صبر سقوطری پنج درم مجموعرا
نیم کوفته در ظرفی شیشه یا چینی کرده سه رطل آب گرم بر
او کنند وروز در آفتاب وشب در مکانی گرم بگذارند پس
صاف کرده سی درم ازان با یک درم روغن بادام شیرین
در تحریر نوشند وهفته دو مرتبه حب صبر وقت خواب بخورند و
استعمال انکباب بخار طبیخ بابونه واکلیل ومرزنجوش و
تنطیل بمطبوخات موافقه نافع باشد واگر باین مذکورات
زایل نگردد سیل ثربا نیز صدغین یا فصد عرق جبهه
باید کرد واز بخارات ومولدات صداع مثل سیر وپیاز
وگندنا وجوز وپنیر کهنه وماننداینها اجتناب کنند **خفقان**
شدید دایمی منجراست بموت مفاجات تدارک آن بفصد
وادویه قلبیه باید کرد **رویت چیزها** مثل پشه ومگس و
مانند آن در پیش چشم منجراست بنزول آب در چشم پس باید که
تنقیه دماغ ومعده کردن بحب ایارج وقوقایا بعد ازان بلوغاذیا

واکتحال بکحل اصفهانی و توتیای هندی مربی بآب رازیانه
و شیاف مرارات و اصطفطیقون و باسلیقون و روشنائی
و مانند آن و از آنچه ببصر مضر بود و از تعشا و اتعاب بصر
احتراز نمایند **دوام اختلاج** وجه بخارات بلغمیه پس اول
مبادرت بتنقیه سر بمثل حبوب مذکوره و غرغره نمودن
کاهی بطبیخ عاقرقرحا و مویزج و کاه بایارج فیقرا و استعمال
مسواک که بایارج الایذ و باشند و استحمام بمیاه کبریتیه
و ملاقات بخار طبیخ بابونه و برنجاسف و مرزنجوش و تدهین
وجه بروغن ناردین و روغن مصطکی و تسعیط بسعوطات
نافعه و اغتذا باغذیه مسخنه ملطفه و اجتناب از مولدات
بلغم و از تملی طعام مفید و مزیل علت بود **عروج اختلاج**
و خدر در جمیع بدن منجر است بفالج پس باید که تدابیر مسخنه
مجففه لازم داشتن و اغتذا بنخود آبی که با زیت و شبت
و کبوتر بچه صحرائی مع زیت و خردل پخته باشند باید نمود
و خوردن عسل و شرب ادویه مقطعه مسهله بلغم مثل حبوب

وایارجات

و ایارجات قویة الاسهال و استعمال آب زنان معمولة از
حشایش شدیدة السخونة در حمام کرم و مالندکی قوی متواتر
و ریاضت قبل از حمام و قبل از غذا در مواضع حاره و اجتناب
از مولدات بلغم مفید بود و مزیل علت باشد **تواتر عروض**
کابوس منجر است بصرع پس واجب است که از اغذیه
غلیظه مولده بلغم احتراز نمایند و تقلیل و تلطیف غذا را
لازم دانند و اگر نبض عظیم و سریع باشد مبادرت بفصد
و حجامت نقره باید جست و حب اسطوخودوس و حب (اسطوخودوس)
سیا لیوس باید خورد و اگر نافع نیفتد ایارج روفس باید
نوشید و بعد از ریاضت قویه و قبل از غذا بحمام باید رفت
و مالندکی قوی بدستها یا پارچه درشت کردن حتی انکه
بدن سرخ و برآمده شود نافع باشد **وجدان ثقل و اشلاء در**
سر و کدورت و بلادت در حواس منجر است بحدوث سکته
و فالج و مانند آن از امراض دماغیه پس باید که استعمال
تدابیر مذکوره از تنقیه و ادویه منقیه دماغ و اجتناب از

مولدات فضول غلیظ و مانند آن نمودن انتفاخ و حمره
وجه و عروق عین مع صداع منجر است ببرسام علاج آن
مبادرت بفصد قیفال و اخراج خون بحسب احتمال
قوة و سن و زمان و در روز فصد اغتذا نمودن بفروج
و تیهوج که باب انار یا غوره پخته باشند یا زرده بیضه
نیم برشت و تقلّل و کاهو و مغز خیار نیز نافع است و در
ازمنه حاره سکون در مواضع بارده نافعست بعد از آن
خرقه کتان بصندل و گلاب و سرکه تر کرده بر سر اندازند و
بعد از آن بدو روز تلیین طبیعت بمطبوخ خیار شنبر و آب
و ماء الشعیر و نار مینجوش و سکنجبین ساده و مانند آن نمو
تا این اعراض برطرف شود طریان غم و خوف و فکرهای
فاسد منجر است بوسواس سوداوی تدارک آن بتنقیه
بدن از اخلاط سوداویه بمثل مطبوخ افتیمون و غاریقون
و حب اسطوخودوس و مانند آن باید کرد و اگر در بعض
امتلائی محسوس گردد فصد اکحل و اخراج خون تا حدی که

غلظ

وثقل

غلظ سیاهی آن بسرخی مبدل گردد مناسبت و اغتذا با غذیه
سخنه مرطبه مثل گوشت بره و بزغاله و پاچه آنها اسفیدباجها
و تحریک سرور و نشاط بمثل سازها و آوازهای ملایم و
اجتناب از آنچه موجب غم و خوف و غضب گردد و احتراز
از اغذیه مولده سودا بغایت موافق است کثرت عروض
نزلات خصوصا در لاغران و جمعی که سینه ایشان تنگ
باشد منجر بذات الریه و سل است پس سزاوار آنست که تنقیه
دماغ گاهی بحب صبر و حب ذهب و حب ایارج و گاهی
بنقیع صبر کنند و منع نزلات باستعمال شربت خشخاش که
با پوست آن مع سپیخج ساخته باشند بنمایند و در تسمین
بدن بکوشند و از رسیدن حرارت و برودت بسر
خصوصا در پا نیز احتراز کنند و از ریاضت و تعب
منع نمایند وجدان ثقل و صلابت و تمدد در پهلوی راست
منجر است بآنکه علتی در جگر عارض گردد پس اگر علیل
احساس ثقل نماید منجر بسده است و استعمال سکنجبین و

طبیخ بیخ رازیانه وکرفس وتخم انها مناسبست واکر سده قوی
باشد سکنجبین عسلی بزوری وشربت افسنتین وقرص لک
وجوارش فودنجی وفلافلی وادمان بادام تلخ مناسبت
وهمچنین اکر با اٰن تمددی نیز یابند که دلالت بر نفخ
وریح میکند واکر بان نخسی یابند منجراست بورم حار
سزاوار مبادرت بفصد قیفال وشرب خلوس خیار
شنبر با طبیخ عنب الثعلب وکاسنی واغتذا بمزورات
اسفناجیه بروغن بادام وماننداٰن وتناول کاسنی
وکشوث باسرکه وتضمید جکر وحوالی اٰن بصندل وکلاب
وکافور وامتناع ازحلویات نافع است انتفاخ وجنب
اسفل منجراست باستسقا تدارک اٰن بتقلیل وتلطیف
غذا وامتناع ازحلویات خصوصا که ازارد ونشاسته
بعمل اورده باشند واز شراب شیرین غلیظ وازافراط شرب
اٰن خصوصاً بتیره باید نمود واستعمال ریاضت برخلو
معده وسکون بعد ازغذا واسهال الطبیعت بحب ایارج

واحیانا قی با سکنجبین وتناول کبر واشتر اغاز وزیتون
مخلله باید کرد وجدان مغص ودرد درحوالی ناف
منجراست بحدوث استسقای طبلی تدارک اٰن باین سفوف
باید کرد تخم کرفس وانیسون ونانخواه ورازیانه وزیره و
کرویا وقردمانا وصعتر وفودنج جبلی اجزا مساوی کوفته
وبیخته شربتی ازیکمثقال تا دو درم باشد بر ناشتا و
شراب ریحانی وتقلیل غذا واستعمال الحرکت وتعب قبل
ازغذا واسهال الطبیعت بحب سکبینج باید نمود وجدان
غثیان ورياح درحوالی طحال مع بطلان اشتها منجراست بقولنج
علاج بتلطیف وتقلیل غذا واٰب واستعمال ریاضت
وحمام وخواب طویل باید کرد واکر زایل نکردد تلیین طبیعت
بجوارشات مسهله وحب سکبینج باید نمود عروض ثقل و
تمدد خاصرتین منجراست بورم کرده پس در بین حال
سزاوار چنانست که فصد باسلیق از جانب علیل نموده
ماء الشعیر بنوشند وتضمید موضع بمقویات مانعه شل

صندل سرخ و شیاف مامیثا و حضض و گل سرخ و طین
ارمنی با آب کاسنی و کشنیز تازه بنمایند و تلیین طبیعت
بملینات مناسبه بکنند **ظهور ریگ در رسوب بول**
منجر است بتولد ریگ کرده پس باید که از اکثار غذا خصوصا
غلیظ اجتناب نمایند **ظهور بولی** که رسوب او شبیه
بمرداسنگ و مانند آن از اجزای مدقوق بوده باشد
منجر است بریگ مثانه تدارک آن نیز بامتناع از اکثار
اغذیه خصوصا غلیظه مثل هریسه و برنج و گندم و شیر
و پنیر تازه و فلو و حلواهائی که از آرد و نشاسته پخته باشند
و تخم مرغ پخته و ماهی تازه و گوشت گاو و بز و میش و طیور
اجامی و نان فطیر و میده و میوه های دیر هضم مثل سیب و
بر وامرود و شفتالوی نارس و ریاضت بعقب غذا
باید کرد و استفراغ بلغم که شدیدة الحرارت نباشد و شرب
بنادق البزور مع سکنجبین و مانند آن نافع است
دوام حرقت در بول منجر بحدوث قرحت در مثانه

یا در قضیب تدارک آن با غذیه مبرده مرطبه بمنزلة ماء
الشعیر و شیره تخم خرفه و لعاب بزردانه و بزرقطونا مع روغن
بادام شیرین با جلاب مع روغن گل سرخ و امتناع از
چیزهای شیرین و تند و شرب شراب باید کرد **عروض اسهال**
با مغص و حرقت مقعد منجر است بسحج مداوای آن با سفوف
باید کرد بزرقطونا تخم مرو تخم ریحان نشاسته گل ارمنی
اجزا سوا اندکی بریان نموده بروغن گل سرخ چرب نموده
شربتی بقدر حاجت مع رب مورد یا رب به غذا ناردباج که
از ناردانه و مویز پخته باشند و شرب دوغی که با آهن یا سنگ
تفسیده مکرر داغ کرده باشند نافع است **خارش مقعد**
منجر است ببواسیر علاج اجتناب از اغذیه بارده و مولد
سودا و اغتذا نمودن با سفیدباج مع گوشت بره و کندناو
در هفته یکمرتبه دو درم حب مقل تناول کنند و مقعد را
بروغن استر زرد آلوی تلخ چرب کنند **مطلب چهارم** در مقالات
سفر بدانکه عاقل را تا ممکن بود باید که سفر بر حضر اختیار نکند

زیراکه شرارت سفر قطعة من السقر شعله ایست سینه سوز و تیر
دلشکار الجلا اعظم البلا نا وکیست جکر دوز و بعضی از
بزرکان کفته اند الغربة کربة و کروهی کفته اند الغربة حرقة
و برخی کفته اند سقر اهل این جهان سفر است زان سبب صورت
سفر سقر است شعر اندر سفر مذلت و ذل و شقت است
کر هست خوشدلی و فرح در اقامت است مرد خردمند باید
باید که راحت را بدل نکند و لذت نقد را بسودای نسیه از کف
ندهد و باختیار عز اقامت را بر ذل غربت نکزیند چه بسا
باشد که بجای رفیع النصیب چون از غربت دور افتد
در زوایای غربت بانواع محن رنجور افتند شعر جز جای
خویش مردمک دیده را چه قدر جز در بدن ز روح طبیعی
چه اعتبار شایسته بو تو بود هر کسی در مقام خویش
خاص از برای کوش بود قدر کوشوار سفر درخت
که جز بار فراق میوه نبارد و غربت ابریست که جز باران
ندامت قطره نبارد و دیکر درد فراق یاران و رنج.

هجران دوستداران صعب ترین همه دردها و سخت ترین
همه رنجهاست و از کلام اکابر است که شدائد الدنیا اربعة
البنت وان کانت واحدة والدین وان کانت درهما و
السفر وان کانت نصف میل و عطلة ..... بر جمعیت را غنیمت باید دانست
فرد بکیر دامن جمعیتی و فارغ باش که سنک تفرقه
دوران در آستین دارد و نیز بباید دانست که رزاق
علی الاطلاق مادام که ذی حیوة را زندگانی دارد رزق از و
باز نمی دارد و تکا پو دی بحر بیکران حرص جز ابله بادری
بکف نیارد بیت غم روزی چه می خوری ای سست
که کرو کان رزق و جان برتست و شیخ کنجه در معاتبه کرانها
سر اسیمه بادیه حرص و آز طوطی فصیح البیان زبان را در
فضای دهان بدین کونه بپرواز در آورده شعر چرا از
پی یک شکم وار نان کردانی باید بهر سو عنان کشت
شتاب آورید بد بادوست چرا خر بمنزل بود دنیا
ستانند کانی که صاحب دلند طلب کار آسایش منزلند

غم ..... قناعت توانکر کند مرد را خبر ده حریص جهان کرد را

وان کان خطوة و وجع العین

کرا رند کیتی همه زیر پای ٭ هم آخر باسایش آرند جای
همه رهروان پیش بینندگان ٭ کند آفرین بر نشینندگان
سلامت در اقلیم آسودگیست ٭ چه زین بگذری جمله بیهودگیست
بد ریا در آنکس که جان میکند ٭ هم آنکس که در کوه کان میکند
که از روزی خویشتن در نگذرد ٭ باندازه خویش روزی خورد خویش را

و دیگر آنکه این جهان فانی که طول بقای آن بیشتر از
برق خاطف و ابتدا و انتهای آن زیاده بر ریح عاصف
نیست بدان نمی ارزد که بمظنه باطل که مبداء آن عدم
توکل و وجود طول امل است ارتکاب انواع محن و تعب
که بجهت لزوم افراط تحلل موجب ضعف قوا و رواح و
سرعت هضم و نقصان حیات کردد نمایند **فرد** هم
آسوده باش و بار مشقت فزون مکش ٭ بکشا میان که
رنج جهان را کناره نیست ٭ پرهیزمند کیست که
بمساعدت توفیق ربانی راه بکنج القناعة کنز لا یفنی برد
و پای در دامن انزوا پیچد و تهیه سفر کثیر الخطر ناکزیزی

که بجز عمل صالح موافقت هیچ رفیقی مفید نیفتد بنماید
رباعی یکچند ز خلق بی سبب یا کرده ٭ واکرد بما و آشنایی
ماکرده ٭ طول امل و دنیی دون کوته کن ٭ این کوچه روی بند
ندارد و اکرد **اکرچه این مذکورات** در فضیلت حضر و
مذمت سفر حق است و لیکن منع مطلق نیز نشاید کرد
زیرا که اکرچه مشتمل بر مشقت بسیارست منافع آن نیز
بی شمارست از مشاهده عجایب و غرایب بلاد و اکتساب
معیشت و مصاحبت اصناف خلق و تعلم علوم شریفه و
صنایع غریبه و حصول تجارت مفید که مودب خلق
و مهذب خلق باشد و بسا باشد که ترقیهای عظیمه
دست دهد و قدر بیفزاید در فضیلت سفر کفته اند السفر
وسیلة الظفر باز را از آن بر ساعد سلاطین جای مقرر
شده است که سر باشیانه فرو نمی آرد و جغد از آن در کنج
دیوار خواری مانده که دل از ویرانه بر نمی دارد شمشیر تا از
خانه غلاف بیرون نیاید در معرکه مردان سرخ رو نکردد

اسمان نکر که پیوسته در سیر است از همه بالاتر است و زمین
که همواره در سکونست لکدکوب هر عالی و دونست **قطعه**
بجوم خاک و بکردون نکاه باید کرد ٭ که این کجاست
ز ارام و ان کجا ز سفر ٭ سفر مربی مرد است و استاد جاه
سفر خزانه مالست و استاد هنر ٭ درخت اکر متحرك
شدی ز جای بجای ٭ نه جور اره کشیدی و نه جفای تبر
و نیز در یکجای نشستن و بمجرد اکل و شرب قناعت نمودن
از طبایع بهایم است و از سکون انبساط و نشاط حاصل
نیاید و ببرکت حرکت غبار غم از صحیفه دل زدوده شود
شعر باز ایستد کر از حرکت سنك اسیا ٭ دیکر کسی
ز و قرص جوی نشکند نهاد ٭ تا قطره از سحاب نجوید مفارقت
بحرش ز تربیت نکند در شاهوار ٭ تا طفل از مشیمه مادر
سفر نکرد ٭ نکرفت دایه اش بسر مهر در کنار ٭ تا از مقام
خود نکذارد قدم بیرون ٭ فولاد را لقب نشود تیغ ابدار ٭
اینه را در اینه دان نیست هیچ قدر ٭ از افتاب درج شرف

جاه اعتبار ٭ بکذار جای خویش که نتوان شنید عطر ٭ از
نافه تا مفارقت اهوی تتار ٭ می در عروق تاك که دیدست
فیض بخش ٭ کل در حریم شاخ که دیدست عطر بار ٭ کی مور را
بخانه جمع شود دانه ٭ تا از تردد ش نشود دست و پا فکار
هر که را باید که بر سر بزرکی نشیند بطلب معالی بر پای
خواست و هر که خواهد که تاج سرافرازی بر سر نهد کمر جست و
جوی در میان باید بست همت بلند بکارهای حقیر
راضی نمیشود و جود ار چند منازل ارازل و ادانی نمی
پسندد و در سفر ترقیات تمام دست میدهد و ادمی را
از اسفل السافلین خمول و رذالت باعلای علیین قبول
و جلالت میرساند **شعر** بهاد دل سفر باید شد که از وی
خلایق را کل امید بشکفت ٭ سفر کن تا مراد خویش یابی
که فامشوا فی مناکبها خدا کفت ٭ و سالکان طریقت کفته اند
تا بدکان خانه در کروی ٭ هرکز ای خام ادمی نشوی ٭
برو اندر جهان تفرج کن ٭ پیش از ان روز کز جهان بروی

ولیکن سفر با این همه فضیلت مشتمل هفت طایفه راست اول متمولی
که اسباب فراغت او از خدمتکار و چهارپا و مراکب راهوار و رومال و شانهای
خوش گوار و خیمه و سراپردهٔ خوش نقش و نگار و امثال اینها او را
همه جا آماده باشد دویم عالمی که از ثمرهٔ شجرهٔ علم و صحبت فیض
بخش او همه کس منتفع گردیده بخدمتش اقدام نماید و اکرام کند سیوم
خوش آوازی که نغمهٔ روح افزای غم زدای او غبار غم و زنگ
الم از آینهٔ دل مستمعان بزداید و این فضیلت موجب اعزاز و
اکرام او گردد چهارم سازندهٔ ماهری که چون شتا بر بر ترانهٔ
او تار رساند دلها از دل زایل گرداند پنجم طبیب حاذقی که بدم
عیسوی و ید موسوی در ازالهٔ علل ید بیضا نماید و بدان سبب
هر جا که وارد شود چون حرارت غریزی دل نشین همه کس بلکه
مقرب و محبوب ملوک و سلاطین گردد ششم پیشه وری که در
حرفت خود نادر و ماهر بود و چون صنعتی بدیع بنماید مرغوب
خلایق گردد هفتم شجاعی که جامع معنی شجاعت و صورتی که
دلالت بر آن کند بوده باشد که بدان سبب بملازمت ملوک

تقرب جسته احوال او ترقی نماید پس چون کسی که یکی از این صفات
یا بیشتر متصف بوده باشد و ارادهٔ سفر کند اول باید که اعتماد
بر هیچ یک از مذکورات ننموده توکل بر کریم کارساز نماید که
ومن یتوکل علی الله فهو حسبه قطعه تکیه بر تقوی و دانش
در طریقت کافریست راه رو گر صد هنر دارد توکل بایدش
پس رفیقی که قلبا و لسانا شفیق باشد بدست آورد که الرفیق
ثم الطریق فرموده اند شعر مقام امن و می بیغش و رفیق
شفیق گرت مدام میسر شود زهی توفیق دریغ و درد
که تا این زمان ندانستم که کیمیای سعادت رفیق بود رفیق
بعد از آن بگرسنگی و تشنگی و بیخوابی و حرارت و برودت
هوا و حرکت و ریاضت و ترک استحمام و لوازم شجاعت و صبر
بر انواع محن که در سفر ممکن الوقوع باشد هر چند که با کمال
شروط بود بقدر امکان بتدریج معتاد گردد پس تنقیهٔ بدن
از خلط غالب نماید خصوصا که معتاد باستفراغ باشد
پس از اختیار ساعتی نیک نماید و ساعتی که ارباب تنجیم

سفر خشکی ممدوح و محمود داشته اند آنست که در بروج ارضیه
و منقلبه باشد و متصل باشد بمشتری یا شمس و طالع خالی
باشد از نحوس و باید که قمر در نهم طالع یا در یازدهم یا در
پنجم بود و باید که هفتم و نهم خالی نباشند از سعدی و حذر
باید کرد از اتصال قمر بنحوس خصوصا بنظرهای بد و از بودن
نحوس در طالع یا در هفتم یا در نهم یا در دهم و همچنین حذر
واجب است از آنکه قمر در تحت الشعاع بود یا در ششم یا در
دوازدهم یا در چهارم یا در طالع و همچنین از بودن عطارد
در خانهای مذکوره احتراز باید کرد و همچنین از ایام هفته
هر روزی که توجه بجهتی از جهات منع نموده اند حذر نمایند
چنانچه شاعر بنظم آورده **شعر** سوی شرق دوشنبه و شنبه
زروی ابر بادرس به ؛ انچه از مغرب آورد کینه ؛ روز یکشنبه
و آدینه ؛ در سه شنبه و چهارشنبه بفال ؛ بروی زنهار
سوی شمال ؛ پنجشنبه چه سر براورد خور ؛ رخت خود
جانب جنوب مبر ؛ و همچنین از توجه بجانب ستاره نحسی که

مشهور است بکز یلدوز است احتراز نمایند و آن مثل آنکه یکم
و یازدهم و بیست و یکم در جانب شرق و دویم و دوازدهم
و بیست و دویم در جانب ما بین شرق و جنوب و سیوم و
سیزدهم و بیست و سیم در جنوب می باشد بر همین قیاس
بر جهات ثمانیه دایر می باشد پس در جمیع امور خصوصا در
سفر از توجه بدان جانب اجتناب کنند و عمل باد هیر سفر و
استمداد از رجال الغیب بطریقی که در مطلب دویم مذکور
میگردد بنمایند **مطلب نجم** در لوازم سفر و آنچه معرفت آن
مسافر را ضروریست بدانکه از بعضی لوازم سفر و شرایط سفر
که طب را در آن مدخلی نیست مثل اختیار مرکوب توانای بی
عیب آزموده و خادمان فرمان بردار دلیر مشفق متحمل و همچنین
اسلحه و رخوت و فرش و سایر ما یحتاج الیه در سفر بنوعی که
در محل احتیاج بدانها آنچه از آنها مطلوبست بهترین وجهی
بعمل آید و از حسن خلق و بشاشة و احسان و اطعام برفقا و مکاری
و اجتناب از کثرت نعاس و خواب خصوصا در اثنای رفتن و وسط

راه واز شدت تخوف وبی دلی واز سرعت غضب وطیش وهمچنین
احتراز از اظهار حقیقت کیسه وکیفیت مال وبیان مقصد
ومذهب خویش خصوصاً که سابقه رابطه واتحادی فی ما بین
نبوده باشد ومانند آن از نصایح ومواعظ اعراض نمودن
وبدانچه اطبا در تدبیر مسافر در کتب طبیه ایراد نموده اند متوجه
گردیدن هر اینه اولی وانسب خواهد بود پس بباید آنکه آنچه اطبا در این
باب مذکور ساخته اند بر چند وجه است بعضی که مسافر را
از آن احتراز باید کرد مثل راه رفتن بر امتلای معده واز شرب آب
در اثنای راه بلکه از اکل غذا نیز وهمچنین از تناول اغذیه معطشه
مثل ماهی وپنیر شور وباقلاء شیرینیها وشوریها وچیزهای تند
وگرم واز شیر فقاعات وکشنیز وسیر واز اکثر سبزیها ومیوه‌ها
وآنچه از آن اخلاط خام متولد گردد واز اکثر اغذیه بدر بر واز
اکثار وادخال غذا بعضی آنست که مسافر را بعمل باید آورد
مثل آنکه واجبست تاخیر غذا تا وقت نزول بمنزل وبعد از
ساعتی ساکن گردیدن ویکفنجان قهوه که در غایت حرارت بالفعل

بالفعل بوده باشد

بالفعل بوده باشد نوشیدن که بجهت ازالهٔ اعیائی که از حرکت
سفر عارض میگردد مجرب جمهور خلایق است بعد از آن غذا
تناول نمودن واگر چنانچه شخصی ضعیف المزاج یا صفراوی
الطبیعت بوده باشد وطاقت تاخیر غذا نداشته باشد اندکی
بتناول غذا اگر محتاج بشرب آب نگردد جایز است وبهترین اغذیه
مسافر را آنست که کثیرة الغذا وغلیظ بود وبا باشد که مسافر
محتاج باکل اغذیه گردد که اندکی از آن اشتها را باطل کند مثل
جگر بریان وگوشت گوساله وتخم مرغ سخت پخته شده ومانند
آن از چربیهای غلیظ مثل سیر وگفته اند که یک رطل روغن بنفشه
وقلیلی موم قیروطی بپزند وبیاشامند تا ده روز میل طعام پدید
نمی آید وبعضی آنست که در سفر باید باخود داشت مثل بعضی ادویه
که بجهت ازالهٔ امراض واعراض کثیرة الوقوع در سفر وبواسطهٔ طرد
ونهش هوام ضرور میگردد مانند فاروق یا اربعه که بجهت
اوجاع اعصاب وعضلات وقولنج ونهش عقرب ورتیلا و
مانند آن نافع است واطریفل صغیر که بجهت صداع ومنع بخار و

تلیین طبیعت مفید است و بر شعثا که جهت منع نزلات و رفع
و درد دندان و اکثر دردها سود مند است و همچنین از شیافات
و برودات که جهت دردهای چشم مستعمل میباشد و ادویه
لازوقیه و ذرورات و مراهم که جهت حبس خون و انجراحات
والتحام انها و ادویه که در سقطه و ضربه و کسره ضرور میشود
مثل مومیائی و آنچه جهت دفع گزیدن جانوران و اصلاح
هواهای فاسد در کار میشود مثل جدوار و پادزهر و تریاک
و سیر خام و مانند آن و آنچه رفع تشنگی میکند و آنچه اصلاح
آبهای بد مینماید و آنچه در مداوای سموم زدگی و افساد
سرمای سخت استعمال میکنند و امثال اینها آنچه در سفرهای
بر و بحر بسیار بآن احتیاج میشود و اجبست که با خود داشته
باشند و بعضی که داشتن آن مسافر را واجبست مثل
آنکه بداند که اگر از فقد آب کسی تشنگی عظیم کشیده باشد
یا از عدم غذا بجوع طویلی مبتلا گردیده باشد بیک دفعه
از شراب و غذا سیر نشود که مهلکات است و آنچه در تدارک اقلال

و شرب و اقلال غذا در مطلب اول مذکور شد بعمل آورند
واگر سواره را از سواری و گاه پیاده را نیز از سوده شدن
در آنها خراشی حادث شود و باشد که ورم کند علاج آن باید
که آن محل را برهنه کنند تا هوا بآن برسد و گلاب سرد و آب
سرد بر آن بپاشند و برف و یخ بمالند و اقاقیا و مازوی
سوخته بر آن ذرور سازند و طبیخ سماق و نقیع آن و مرداسنگ
با شراب سائیده یا با آب دریا سائیده نیم گرم نیز نافعست
و کسانی که پیاده میروند میباید که ساقهای پا را محکم بر بندند
و کمر را سخت ببندند و عصائی بدست بگیرند و نشاید که
ناشتا راهی شوند بلکه باید قبل از حرکت بیک ساعة غذائی
از اغذیه قلیلة الکمیة کثیرة التغذیه بخورند و در اثنای
راه اگر احساس ماندگی کنند لحظه استراحت نمایند و مالش
پایها و پشت و کمر و تمریخ سایر اعضا خصوصا پایها بروغن
بنفشه بادام بجهة ازاله ماندگی بغایت نافع است و بسا
تدابیر که در احیای تعبی مذکور گردید عمل نمایند و اگر

با وزار خراشی حادث گردد پس اگر ورم نداشته باشد
بخاکستر چرم کفش کهنه ذرور ساختن یا کدوی سوخته
و روغن گل و زرنیخ سرخ یا مرهم سفید یا باین مرهم طلا
کردن نافع بود صفت آن اشق در آب یا شراب حل کرده
مع سفیداب و روغن گل یا روغن بید انجیر مرهم سازند
و اگر از تنگی پاوزار پاها آبله زند حضض و اقاقیا و گل ارمنی
با آب سائیده بر آن طلا کنند و همچنین مازو با آب سائیده
بر آن طلا کنند و جلنار سحوق بر آن ذرور کردن جهت
دفع تولد شپش زیبق را در روغن بکشند و رشته ابریشم
بآن چرب کرده در گردن اندازند یا آنکه لباس را بدود
کندر یا ترمس یا قسط بدارند جهت دفع تاثیر آفتاب
در روی سفیده تخم مرغ یا لعاب بزرقطونا در روی بمالند
جهت ازاله ریشه بیخ ناخن مصطکی را در روغن گل گداخته
مکرر بمالند و دیگر از انواع امراض و اعراض آنچه بدید آید
بآنچه در مداوای هر یک مذکور گردیده علاج کنند و اصلاح

کردن

ابهای ظاهر آورده آن باینچه در مصلحات انواع آب در حرف
میم از اغذیه و ادویه مذکور گردیده بنمایند و اگر از یخ آب
بجوشانند بصلاح می‌آورد و همچنین اگر کدو در آن بجوشانند
و خوردن را زیان و کدو و چغندر و کرفس و شبت و کاسنی
و کاهو و هر سبزی که در آن تفتیجی بوده باشد اصلاح ابهای
بد میکند و بچند وجه دیگر اصلاح ابهای بد میکند
اول آنکه از ظرفهای سفت مکرر بپالایند دوم آنکه از
سفال نو مترشح سازند سوم آنکه پاره نمد پاک یا فتیله از
پشم یا پنبه بچکانند چنانکه یکسر آن در ظرف خالی باشد
چهارم آنکه بطریق گلاب تقطیر کنند پنجم پاره پنبه پاک
یا پشم در آب افکنده بسیار بجوشانند و آنرا افشرده و سرد کرده
بنوشند ششم آنکه با خاک پاکیزه بسیار برهم زنند یا با آن خاک
بسیار بجوشانند اگر خاک مملکت خود بود بهتر بود و ته نشین
کرده بپالایند و آب غلیظ بجوشانیدن بسیار اصلاح یابد
و اگر مقداری قلیل از شب یمانی در آب گذارند بزودی صاف

کند و تریاق هزا ایمهای مختلف پیاز است خصوصا نیز که پرورده

و حکمای هند سیر خام را در اصلاح آبها و هواهای متغیره مفسده

عظیم معتقد ند **و آنچه** دفع ردائت طعم آب کو بهتر الطعم

نماید بلوط است و شاه بلوط حبة الخضرا و کنجد و دیگر سبزیها

و باید دانست که هر گاه بادهای مختلف بغایت سرد یا بغایت گرم

یا کثیر الغبار و ماننداًن بسیار بوزد باید که عمامه را چنان

بر سر محکم کند که گوشها را نیز بپوشد و بینی و دهن را نیز پوشیده

باید داشت چنانکه مطلق باد داخل نشود و اگر در گوشها علتی یا

ضعفی بوده باشد لا بزال می باید که پنبه بروغنهای موافق

چرب کرده گوش محکم کنند و لازم است که در سفر خصوصا

که بغایت سریع باشند پیچهای رانها و سینه و پشت را بنوار حمایلی

ملایم بر پیچند که از کثرت حرکت متضرر نگردد **صفت برودی**

که حفظ چشم کند در سفرها و قوت دهد و منع از آفات غبار

و حرارت هوا نماید نشاسته چهار درم صمغ عربی دو درم

سفیداب سرب اقلیمیا سنگ سرمه از هر کدام یک درم کوفته و نخاله

نرم

نرم پخته نگاه دارند تا در محل حاجت استعمال کنند و هر گاه غبار یا خاشاکی

بچشم در آید چشم را بآب گرم بشویند و آب گرم بچکانند **و اگر جانوری**

یا ریگی بچشم افتد پلکها را بر گردانند و بپنبه نرم بر آن گذاشته بعد از لحظه

بیل بر شیر بردارند و اگر حیوانی که شبیه بر پشه است بچشم افتد کل سرشوی

فارسی را مثل غبار سوده بر چشم ذرور سازند و یکساعت چشم را بپوشند

پس بگشایند و بیرون آورند و بجهت تدارک آثار آن از چشم سفیده تخم

مرغ و شیر دختران بچکانند و اگر زکام عارض شود استنشاق نمودن

بدود کاغذ یا بدود قند زایل گردد **صفت دوائی** که نافعست جهت

نزول نوازل بسینه که بسبب آن سرفه عارض گردد در بزرگ دوازده

درم مغز چلغوزه شش درم مر یکدرم کوفته و پخته با عقید عنبی معجون

ساخته هر صبح و هر شام یکدرم با آب گرم بخورند **مطلب ششم** در بیان تدبیر

آفات حاره و تاثیر و تدبیر سموم بدانکه بر مسافر واجبست که درین باب

اهمال نورزد چه شدت حرارت هوا موجب ضعف و تحلل قوا و بعضی

امراض میگردد و پوشیدن بدن خصوصا سر و سینه از آفتاب بغایت

ضرورست و لعاب بزر قطونا و عصاره برگ خرفه با شیره تخم کاهو

مع روغن گل سرخ و سفیده تخم مرغ بر سینه باید مالید و از مقویات
مبرده مثل شربت فواکه و پوست جو و مانند آن قلیلی تناول کنند و بعد
انحدار آن تا زمعده راهی شوند و باید که اکثر اوقات روغن گل سرخ و
روغن بنفشه بر سر بمالند و استنشاق کنند و بعد از نزول و تخفیف
ماندگی غسل کردن در آب سرد مانع اکثر آفات حرارت میگردد و
باید که از آنچه موجب تشنگی میگردد احتراز کنند و در اوقات شدید
الحرارت و خوف استیلای تشنگی قبل از سیر لعاب بزرقطونا و شیره
تخم خرفه مع قلیلی از آب انار و روغن بادام و روغن مغز تخم کدو
بنوشند و بعد از آن در دهن نگاه دارند و آنچه در دهن منفعت
جست و سیم در باب عطش مذکور گردید بعمل آورند و در دهن
داشتن این حب جهت رفع تشنگی بغایت معتدل است مغز تخم
کدو و مغز تخم خیار و بادرنج و تخم خرفه از هر یک درم نشاسته
کثیرا طباشیر سفید از هر دو درم کوفته و بیخته با لعاب بزرقطونا
حبهای بزرگ ساخته در دهن نگاه دارند و اگر این حب حاضر
و ممکن نباشد قطعه از نقره یا قلعی بجای او در دهن داشتن تسکین

تشنگی میدهد و در مکانی که خوف سموم بوده باشد واجب که بینی
و دهن را بعصابه که بکافور در سرکه حل کرده معطر نموده باشند بسته
داشتن و بر شقفتان صبر کردن و قبل از آن پیاز در دوغ ریزه کرده
و یک شبانه روز یا بیشتر گذاشتن بعد از آن با نان خوردن و بر
روغن مغز تخم کدو و روغن بادام استنشاق نمودن نافع و مانع
تاثیر سموم باشد و چون کسی را سموم زده باشد دست و پا در
آب سرد بنوشند و روغنهای سرد مثل روغن گل سرخ و روغن	بشویند
بید انجیر بر سر بمالند و از جماع و کثرت شرب آب احتراز کنند بلکه
بمضمضه و غرغره با آب سرد و قطره قطره خوردن در رفع تشنگی اکتفا
نمودن و اگر تب نباشد شیر غذای ممدوح است و در حمیات غیر
عفنیه شرب دوغ شود مفید است و اگر سکون و آسایش در مواضع
بارده و نزدیک آبهای روان چنانکه دست و پا در آب نهند میسر گردد
بغایت مفید بود و باید که بغذای لطیف زود هضم مثل سکباج با ماهی
تازه و با چوزه غاله و کدوی پخته یا آب غوره و سرکه با ماست و بشرکا هو
و مانند آن اغتذا نمایند و صندل در کافور و گلاب سائیده بر بدن

و بر ملبوس و مسکن و حوالی خود پاشیدن و آب نار بجوش
و دوغ ببرف و یخ سرد کرده نوشیدن و میوهای سرد مثل
توت و آلو و خیار و هندوانه و انگور سفید آبدار و مانند آن
ببرف و یخ سرد کرده تناول نمودن جمله مفید بود مطلب هفتم
در تدابیر اوقات بارده و تاثیر اشیاء در برودت شدیده بدانکه
سفر در اوقات شدیدة البرودة بغایت خطیر و بدون اضطرار شدید
از عقل بعید است زیراکه برودت بالذات ممیت قوی است و بسا
باشد که بعلت تنفس و استنشاق هوای مفرط البرد داخل تجاویف
قلب شدن اطفای حرارت و اجماد روح حیوانی نماید و بالفور
هلاک گرداند و مکرر مشاهده و از معتمدین استماع افتاده که
جمعی باکثرت لباس و وجود اسباب مانعه تاثیر برودت در حق
بتشنج و جمود و سکته هلاک شده اند و بعضی که از هلاکت خلاصی
یافته اند بامراض صعبه مثل جوع البقر و مانند آن مبتلا گشته پس
واجبست که نهایت اهتمام نماید و قبل از آنکه راهی شوند معده را
از اغذیه حاره تریاقیه مثل غذایی که در و سیر بسیار و جوز و خردل

وحلتیت و روغن و ادویه حاره مثل فلفل و زنجبیل بوده باشد
ممتلی سازند و گفته اند که بعوض آب تشنگی را بشراب صرف ساکن
گردانند و بعد از آنکه غذا در معده قرار گیرد روغنهای گرم که خالی
از تریاقیت نبوده باشند مثل زیت و روغن بان و زنبق و
یاسمین و روغن غار بر بدن خصوصا بر دستها و پایها بمالند
و از اضمده حفظ اطراف از ضرر برد میکند آنست که یکجزو سیر
خام نرم کوفته و یکجزو قطران اضافه نموده باهم بکوبند تا خوب مخلوط
گردد و بر اطراف ضماد کنند و مالیدن قطران انفع و اقویست
و در ما بین انگشتان پا پشمهای ملایم گرم مثل پشم روباه و سمور
بگذارند و پای را بکاغذ ترقندی بپیچند و جوراب پشمین
بپوشند و بر بالای آن چقشوری که از پوست سمور یا روباه
و مانند آن دوخته باشند بپوشند پس چکمه سغری که تنگ نباشد
بپوشند و جمیع آنچه بر دست و پا میپوشند چنان می باید که
دست و پا در آن میان حرکت تواند کرد و بدن را نیز از لباس
پشمین و پوستینهای مذکوره نیکو پوشیده دارند و هم

تریاقیتی ظ

وبینی را بعصابهای ملایم و کرم بربندند و خود را بحفیظ مطلق
سپرده دل با رحم الراحمین بسته راهی شوند و چون بمنزل فرود
آیند یکدفعه خود را بسیار کرم نپوشند و نزدیک آتش نروند بلکه
بتدریج چنان کنند و در مراعات تدابیر مذکوره تهاون
نورزند خصوصا که سواره بوده باشند خصوصا که در برف
ودمق سیر رفته باشند بلکه در برف واجبست که در پیش چشم حریرهای
سیاه و سبز و آسمان کون بیاویزند و نقاب بر رو بپوشند و
اکر کسی را برودت بجدا ضعاف قوا و اعضا و استحصاف جلد
اثر کرده باشد ناچارست از استعمال پوشیدن و کرم کردن
و مقاربت آتش و تناول اغذیهٔ مذکوره و مالیدن روغنهای
مذکوره و خوردن سیر خام درین باب بغایت نافع است
و بعد از اندک زمانی بحمام رفتن و ساعتی مکث کردن و در آب کرم
نشستن بعد از آن روغن شبت و مانند آن بر بدن مالیدن
و بر اثر روغن در درون حمام لباس پوشیدن و در بیرون
حمام در موضعی کرم ساعتی استراحت نمودن پس شوربای

کوشت

کوشت متوبل با دویهٔ حاره کمتر از حد سیری خوردن پس خود را
در پوشیده خواب طویل کردن از مضرت تاثیر برودة
خلاص مینماید و اکر از تاثیر برودة و دمق و برف بپایها سدة
باشد اول میباید که پاره پیاده رفتن تا دو پایها از آن حرکت
و ریاضت اندک حرارتی برانکیزد و حسی بدید آید پس
مالیدکی کنند تا کرم شود بعد از آن بروغنها که بالقوة و
بالفعل کرم باشد بسیار طلا کنند مثل مذکورات و اکر حاضر
نباشد زیت خصوصا که با فلفل و عاقرقرحا و فربیون و حلتیت
و جند مخلوط نموده باشند طلای سودمندست و اکر اطراف
از اثر برد ورم کرده باشد ولیکن هنوز بسیاهی و تعفن متغیر
نکشته باشد پس سزاوار انست که در طبیخ شلغم یا در طبیخ کاه
کندم یا در طبیخ کرنب یا شبت یا بابونج یا مرزنجوش یا سیسنبر یا
اکلیل یا درمنه یا تخم کتان یا حلبه یا نخاله یا مانند اینها و از دوا
مرکب نهادن و بستن و با ثفال اینها خصوصا شلغم ضماد
کردن پس از روغنهای مذکوره مالیدن و بتدریج و رفق بمقاربت

دمق [illegible]

آتش نمودن نافع باشد و گفته‌اند که پیچیدن پایها از بیخ ران تا سر
انگشتان چنانچه درد کند تدبیری نافع بود و در منع تاثیر
برودت پیاده رفتن تدبیری قوی بود و هرگاه پایها ورم
کرده و مایل بسیاهی و تیرگی گردیده باشد پس باید که بزودی
بنیشتر یا جند چنانچه نیشتر بعمق عضو برسد و در آب گرم
بگذارند تا خون منجمد گردیده نیکو سیلان یابد و بخودی
خود محتبس گردد پس گل ارمنی را با آب و سرکه و گلاب حل کرده
بر آن طلا کنند و ببندند بعد از یکشبانه روز با شراب نیم
نیم گرم یا با سرکه و آب نیم گرم بشویند و خشک نموده بهمان
طریق مذکور گل ارمنی طلا کنند بهمین تدبیر مداومت نمایند
تا عضو بحالت و رنگ و صلابت طبیعی سابق رجوع کند
و در فرجه‌ای آن گوشت بروید و خشک شود و قطران در آن نهند
و انتها مفید بود وچون بحد تعفن و نتن رسیده باشد در اسقاط
باید برگ خطمی خبازی عنب الثعلب نرم کوفته با روغن بنفشه
مخلوط ساخته گرم گرم بر عضو ضماد کنند و هر روز دو سه

مرتبه تبدیل نمایند ضمادی دیگر که همین فعل نماید اطراف
چغندر و کرنب در آب پخته و در روغن چند جوشی داده
گرم گرم بر عضو ضماد کنند و هر روز دو سه مرتبه تکرار کنند
تا آنکه گوشتهای فاسد بتمامی ساقط گردیده بگوشت صحیح برسد
پس بمرهم منبت علاج کنند و گاه باشد که فساد و تعفن بمرتبه
برسد که اگر قطع نکنند انگشتان بخودی خود فرو ریزد پس
در این وقت اگر قطع نکنند باعضای مجاوره صحیحه سرایت
کرده افساد نماید و هرگاه از شدت برودت و باد چشمها و
رم و درد کند و هیجان نماید سر بر بخار طبیخ کاه گندم یا مرزنجوش
یا بابونه یا شبت فرادا و مجموعه نگاه داشتن نافع بود و همچنین
اگر شراب بر سنگ آسیای تفسیده پاشیده سر بر بخار آن بدارند مفید
بود و گاه باشد که چشمها سرخ و پرخون گردد و احتیاج بفصد
قیفال شود و بعد از آن استعمال حمام و شرب شراب صرف و خواب را
نافع داشته‌اند وجه قوی که از کثرت نظر کردن برف و رجوع شعاع
شمس بچشم حادث میشود تقطیر طبیخ کاه گندم نیم گرم و دوشیدن شیر در

چشم واکتحال بعسل یا بعصاره سیر وضماد کردن بادام کوفته و بخار
طبیخ و برگ یا پوست بیرون سیر و زوفای خشک واکلیل و
بابونه داشتن سودمند بود وانچه در باب هیجان چشم از برودت
مذکور شده هم نافع بود وهمچنین اگر شراب بر سر تفسیده بپاشند
و سر بخار آن بدارند نافع باشد **مطلب هشتم** در متعلقات سفر
بحر بدانکه چون عزم سفر دریا کنند باید که قمر در بروج آبی بود
و آن بروج خالی بود از نحوس و باید که اوتاد مسعود باشند و
نباید که قمر متصل باشد بزحل پس چون بکشتی درآیند بعضی را
در اوایل سر بگردش درآید و غثیان و قی عارض گردد سزاوار است
که تا معده پاک نگردد حبس نکنند و چون بافراط انجامد شرب
شربت غوره و شربت انار منعنع و شربت سیب ترش و تمر هندی
و مکیدن نارنج ترش و به پخته و بوئیدن آنها مانع و نافع باشد و
باید که اغتذا بغذاهای ترشی کنند که مقوی فم معده و مانع
ارتفاع بخار بسر بوده باشد مثل عدس که در سرکه یا آب غوره
یا سماق مع اندک پودنه یا نعناع پخته باشند ولیکن اکتفا

نکنند و اسفیداج بر میان بینی بمالند و صندل و گلاب ببویند
و از نظر کردن باب اجتناب نمایند و اگر قدری از تخم کرفس
نرم کوفته قبل از حدوث غثیان و قی سفوف سازند مانع هیجان
آن گردد و بعد از حدوث ساکن گرداند خصوصا در مرطوبین
مطلب نهم در ادعیه متعلقه بسفر بدانکه چون کسی عزم سفر کند
در روزی که از خانه بیرون میرود اول باید که دو رکعت نماز
بگذارد و در رکعت اول بعد فاتحه قل یا ایها الکافرون و در رکعت
دویم بعد از فاتحه قل هو الله بخواند و بعد از سلام آیة الکرسی
سوره لایلاف بخواند و از روی سجاده برخیزد و بگوید اللّٰهُمَّ
اِلَیْکَ تَوَجَّهْتُ وَبِکَ اعْتَصَمْتُ اللّٰهُمَّ بِکَ اَصُولُ وَبِکَ اَحُولُ
وَبِکَ اَسِیرُ و چون از خانه بیرون آید بگوید آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَتَوَکَّلْتُ
عَلَی اللّٰهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ پس چهار مرتبه سوره اخلاص
بخواند یکی بر پیش روی خود بدمد و یکی بر سر خود بدمد و یکی بر
یمین و یکی بر یسار و گویند که اگر در محل سوار شدن روی خود بجانب
رجال الغیب کند و هفت قدم بجانب ایشان بر دارد و در هر قدمی

یکبار بگویند بسم الله الرحمن الرحیم اللهم صل علی محمد و آل محمد
السلام علیکم یا رجال الغیب المکتتمین من ورای الحجب
السلام علیکم یا قطب الاقطاب السلام علیکم یا ارواح
المقدسة اعینونی بقوة وانظرونی بنظرة یا رقبا یا
نقبا یا ابدال یا اوتاد یا اخیار یا احمد یا قطب یا غوث
اغیثونی بغوثة وانصرونی بنصرة وارحمونی برحمة
واعینونی علی جمیع مهماتی فی الدارین بحرمت محمد
صلی الله علیه وآله وسلم وجمیع انبیاء المرسلین و دست
آخر هفتم از روی خضوع و خشوع از ایشان استمداد و اعانت
بنمایند و بگویند که استظهار این کمینه بشماست نظر رحمت
و شفقت از من بازمگیرید بعد از آن پشت بجانب ایشان
کرده متوجه مرکوب شوند جمیع مقاصد در آن سفر بحصول
بپیوندد و چون بنزدیک مرکوب رسند تکبیر و تحمید و تسبیح را
هر کدام سه مرتبه و تهلیل یکمرتبه باید گفت پس از آن وآیات
باید خواند پس بسم الله باید گفت و پای در رکاب نهاد برجهن

درست سوار شوند بگویند الحمد لله سبحان الذی سخر لنا
هذا وما کنا له مقرنین وانا الی ربنا لمنقلبون اللهم
انا نسألک فی سفرنا هذا البر والتقوی ومن العمل ما تحب
وترضی اللهم هون علینا سفرنا هذا واطو عنا بعده
اللهم انت الصاحب فی السفر والخلیفة فی الاهل اللهم
انی اعوذ بک من وعثاء السفر وکآبة المنظر وسوء المنقلب
فی المال والاهل والولد و چون راهی شوند آیة الکرسی بسیار
بخوانند که معین و ناصر و حافظی از جمیع بلیات مثل آن نمی باشد
و نوشته در میان اجناس خود نیز بگذارند که از آفات دزد
وقطاع الطریق محفوظ می دارد و چون بمنزل فرود آیند اعوذ
بکلمات الله التامات من شر ما خلق و چون شب شود
خطاب بزمین کرده بگویند یا ارض ربی وربک الله اعوذ
بالله من شرک ومن شر ما خلق فیک ومن شر ما یدب
علیک واعوذ بالله من اسد واسود ومن الحیة والعقرب
ومن شر ما سکن البلد ومن والد وما ولد و در سفر

بیاره

این پنج سوره را باید خواند که جهت حصول مطالب بغایت مؤثرات
تبّت
و آن قل یا ایها الکافرون است و اذا جاء نصر الله و اخلاص و معوذ
تین
و در ابتدا و انتهای هر سوره بسم الله الرحمن الرحیم باید گفت و چون
قضای بشر آید و یا چون بدشمنی مقابل شوند باید گفت اللّهمّ
أنتَ عَضُدی و نَصیری بِکَ أحُولُ و بِکَ أصُولُ و بِکَ
أُقاتِلُ و چون شهری نمایان شود که خواهند داخل شوند این دعا
باید خواند اللّهمّ ربَّ السَّمٰواتِ السَّبعِ و ما أظْلَلْنَ
و ربَّ الأرَضِینَ السَّبعِ و ما أقْلَلْنَ و ربَّ الشَّیاطِینِ
و ما أضْلَلْنَ و ربَّ الرِّیاحِ و ما ذَرَیْنَ فإنّا نَسألُکَ خَیرَ
هٰذِهِ القَرْیَةِ و خَیرَ أهْلِها و نَعُوذُ بِکَ مِن شَرِّها و شَرِّ
أهْلِها و شَرِّ ما فیها و در حین دخول هر شهر سه مرتبه بگویند
اللّهمّ بارِکْ لَنا فیها و چون از سفر مراجعت نموده بشهر خود
داخل شوند بگویند اللّهمّ اجْعَلْ لَنا بها قَراراً و رِزْقاً حَسَناً
و چون در امری محتاج باعانت گردند سه مرتبه بگویند یا عِبادَ اللهِ
أعِینُونی و اگر مرکوب بگریزد ببانگ بلند بگویند أعِینُونی

یا عِبادَ اللهِ رَحِمَکُمُ اللهُ و چون راه گم کنند ببانگ بلند بگویند
یا صالِحُ یا أبا صالِحٍ أرْشِدُونا إلی الطَّریقِ یَرْحَمُکُمُ اللهُ
اما معرفت رجال الغیب که در هر روزی از روزهای ماه عربی در
کدام جهت از جهات عالم می باشند در این اشعار مبیّن مذکوردی
زید کب کط بشرقستان و کا کح جانب ایسان ح یر کر ل
شمال ه یح لی رکن بابد دان د یب یط کو سوی مغرب
د ی یز کد نویرت خوان ح یا یح کو جنوبی شد الطیو کد
تو بکنی دان هر حرفی از حروف مذکوره اشاره بروزی معینست
ولفظ ایسان عبارتست از مابین مشرق و شمال و باید مابین
شمال و مغرب و بیرت مابین مغرب و جنوب و بکنی مابین
جنوب و مشرق باشد و دیگر متعلقات سفر بسیارات
جهت خوف از اطناب برهمین مقدار اقتصار افتاد
مطلب دهم در کیفیت محافظت مرکوب و مداوای بعضی
امراض کثیرة الوقوع مراکب منتخب از کتاب بیطره که والد
صاحب جامع بفرمان تالیف نموده بدانکه بهترین ما یحتاج الیه

المسافر اسب خوش راه دونده توانائی آزموده است که خالی از
عیاب و علامات مشهوره باشد ولیکن در محافظت آن تقصیر
نباید نمود اولا قبل از سفر باید که مرکوب را از خامی بر آرند
پس اگر فرصتی و مهلتی بوده باشد چند روز قبل از سفر سواری
کنند چنانچه روز اول اندک مسافتی قطع کنند بعد از آن
ببندند در موضعی مایل به برودت و چیزی ندهند تا مدتی
از وقت مقرری علیق آن بگذرد بعد از آن ربع مقدار مقرری
آن اگر جو باشد اندکی بریان نموده بدهند و روز دیگر
دو برابر روز اول سواری کنند و روز سیم بیشتر بر همین
وتیره روز بروز در سواری بیفزایند و اندک اندک مقدار
علیقی را که کم کرده اند زیاده کنند تا در ده دوازده روز سواری
آن بحد یک منزل سفر برسد و علیق بمقدار مقرر سابق
قرار گیرد و اگر فرصت این تدابیر بنوده باشد در روزی که
سوار میشوند محل سحر که هوا مایل به برودت باشد اسب را در آب
سرد عمیق برانند که تا پشت اسب برسد و نگاه دارند تا برودت

تا
وعمیق

آب بر آن اگر ده اندکی بلرزد پس لحظه نیز در خارج آب بدارند
و سوار شوند و در منزل اول چون فرود آیند بعد از آنکه
آهسته آهسته گردانیده باشند و بمقتضای فصل بپوشانند
بر بندند تا عرق آن خشک گردیده حرارتش زایل شود و خنک
گردد پس از آن زین را برداشته و بمقتضای فصل بپوشانند
بعد ربع مقدار مقرر جو را بدهند و در منزل دویم نصف
و در سیوم سه ربع و در منزل چهارم بر همان مقدار مقرری
ایام حضر بدهند و نیز باید دانست که در هر منزلی چون سوار
شوند بعد از آنکه تخمینا نیم فرسخ راه را طی کرده باشند لحظه
ساکن شوند و تنگها را است کرده زین را حرکت دهند و
درست و هموار نموده تنگها را محکم کرده و سوار گردند راهی
و در سواری شرط است که خود را خصوصا پاها را حرکت بسیار
ندهند و پاها را از رکاب بیرون نیاورند و بی ضرورت
بچوب و تازیانه نرنجانند و ندوانند و چون در اثنای راه بمحل
آب دادن اسب رسند آب دهند و باید که بعد از آن لحظه

ساکن دارند و آهسته آهسته براه افتند **واما از جمله امراض اسب**
انچه کثیر الحدوث است از انجمله **تاثیر حرارت هواست** علامتش آنست
که چون حرارت هوا بر اسب اثر کند چشم پوشیده دارد و سر
پیش انداخته خاموش و غمکین باشد و زهارش بسوی پشت
منجذب کردد و سینه آن افکنده و سوبهای آن برخاسته و شکسته
و پوست بر تن آن خشکیده نماید **علاج** آن آرد جو را با بیخ
آن ریوند صلایه کرده با دوغ ممزوج نموده با یخ و برف سرد
کرده نصفی را بخورانند و نصف حقنه کنند **علاج تاثیر برودة**
هوا چون سرما بر اسب کارکرده بکیرند شبت و حلبه مغسوله
آهی دو رطل نیم کوفته با جو بیامیزند و بخوردش دهند سه و یا
روز متوالی **علاج ماندگی** مرکوب آنست که شکر و آرد جو
و آرد جو متساوی باب ممزوج نموده بحلقش بریزند و بعد از
لحظه اندکی بکردانند و یکمرتبه دیکر از همان شربت بخورانند
و ساعتی بر بندند پس دنبر لب در آب در آرند و دستها
و پاها و دم و مقعد و زهار و دهنش را بشویند پس بیرون

اورده

آورده دستها و پاها را خشک کرده پس روغن کاو و نمک
و شراب بهم ممزوج از زانوها تا سرهای سم بمالند و اگر
از افراط دویدن مانده شده باشد چون فرود آیند سینه
آنرا پوشیده چنان ببندند که موضع دستها بلندتر باشد
بعد از یک دو ساعت با روغن شیرج یا روغن کاو یا کوسفند
هر کدام حاضر باشد نیم رطل حقنه کنند بعد از آن یکمرتبه
دیکر باب سرد حقنه کنند **علاج ورم** پشت اسب که از کوفتن
زین و تنکلتو یا غیر آن حادث شده باشد باید که نمک را در
شیر کاو تازه جوشانیدن و خرقه در آن خیسانیده بر ورم کذاشتن
و سه روز بستن تا زایل شود **علاج جراحت** پشت اسب بکیرند
پست خشک کوفته و بیخته در آب بجوشانند تا مثل مرهم شود
و بر زخم بکذارند یا انکه سرکین خشک خر را صلایه نموده
بر آن ذرور سازند بعد از یکشبانه روز بشویند و مکرر نمایند
تا رفع شود **علاج اسب جو کیر** اکثر اوقات از جو دادن زود در
کرمی حادث شود اول باید که از رکهای دندانش خون بکشایند

وسرا باد در آب روان سرد براند چنانچه حرکات عنیف کند
ودهانش را بر که وآب گرم بشویند وچند عدد تخم
مرغ خام را شکسته بحلقش بریزند وعلاج سینه گیر نیز
بهمین نزدیکست ودو روز مطلق آب وعلیق ندهند
وچون در طلب اضطراب نماید علف بزاندك اندك
بدهند **علاج ضربه** وسقطه که بر مرکوب واقع شود
قطعه دنبه بر آتش دارند تا روغن از آن سیلان گیرد گرم
گرم بر عضو نهند ولحظه در آفتاب بدارند سه روز همچنین
چنین کنند تا الم آن زایل شود **علاج درد شکم اسب** بگیرند
آرد ارزن ودر آب بجوشانند پاره را بحلقش بریزند و
پاره ضماد کنند وسواره بگردانند تا اطلاقش شود **علاج
قولنج وحبس بول** اسب بگیرند خمر ودر روغن گاو ماهی یک رطل
ممزوج وگرم کرده بحلقش بریزند وسوار شوند واز جوهای
متوسط بجهانند تا فتح شود **علاج سرفه** کهنه نیز همان
شربتست **علاج جرب** که در دنب وپشت است حادث شود

وبمالد وبریزد بگیرند گنجد وبسوزانند وخاکستر از آن با
ممزوج نموده پشت ودنب از آن بشویند تا یک هفته واگر جرب
قوی بود در جمیع بدن باشد نمك وزرنیخ زرد را در روغن گاو
جوشانیده بمالند ودر آفتاب بدارند دو سه روز چنین
علاج شقاق اسب اول باید که نوره در آن موضع بمالند
تا موی آن برود پس نمك وسرکه بشویند وقطعه نمد بر آن
بپیچند وتا یک هفته هر روز بروغن پاچه چرب کنند **علاج
دیگر** که مجربست اول سه روز با آب گرم بشویند وخشك
کرده آرده گنجدی بمالند بعد از سه روز تا دوازده روز
دیگر هر روز با آب گرم شسته وخشك کرده بعد سفیداب
نقاشی وقندی زعفران با سفیده تخم مرغ آغشته بمالند
علاج خورده شدن وسوده گردیدن سم مرکوب از افراط
سیر انست که خطمی صحرائی را در آب جوشانیده وسم را با آن تر کرده
پس سم را هوا تراشیده چند دانه سیر پخته را بر بیرا میخته زیر دد

نمش بربندند واگر از شدت حرارت زمین حادث شده
باشد سیر نشاید بست وخون باید گشاید واگر در سم جرزها
بدید آمده باشد کندر کوفته را با پیه گوسفند آمیخته بر آن
جرز نهند و با چیز آهن گرم کرده بر بالای آن نهند تا گداخته
شود یا قطعهٔ شکر بر جرزه گذاشته آهن تفسیده بر آن نهند
تمامی سم را بروغن یا چیزیکه چرب دارند والله اعلم همین
قدر کافیست از علم بیطره تا این رساله خالی نباشد و
مسافر از آن منتفع گردد و نیز شاید که در نزد عوام کالانعام
که بر بیطره احوج از طب اند علم بیطره اشرف از طب نماید
و بعالم و مؤلف آن التفات زیاده کند اللهم احفظنا
عن سوانتهم فانها عذاب الیم **مطلب یازدهم** در بیان
بعضی ادویه منقوله از حضرات ائمه علیهم السلم **اول اینست** — اول تا لغت
که حضرت رسالت پناه ص باصحاب خود تعلیم داد جهة حفظ
قران وحدیث و فرموده که جهة تقویت حافظه و قطع بول و
بلغم بی نظیر است و تقویت باه نیز مینماید و فواید بسیار دارد

هفتاد کند

صفت آن کندر سفید قرنفل حرمل قند سفید اجزا مساوی
حرمل را با دست بمالند و آن سه جزو دیگر را کوفته و بیخته
مجموع المخلوط ساخته هر صبح ناشتا و هر شب وقت خواب
یکدرم تناول نمایند نافع باد **معجونی** که حضرت علی بن
ابی طالب ع از جهت ازدیاد قوة حافظه تالیف نموده و بغایت
مؤثر و نافعست **صفت آن** سنای مکی سعد هندی فلفل
سفید کندر سفید عود قاری زعفران با سه وزن
عسل علی الرسم معجون کرده شربتی یکمثقال **ایضا معجونی**
دیگر از کلام معجز نظام آنحضرت ع جهت قوة باه بغایت نافعست
صفت آن زنجبیل فلفل قرنفل کبابه چینی دارچینی نار
جیل مصطکی خصیة الثعلب دار فلفل بسباسه جوز بوا عاقر
قرحا با عسل معجون سازند از حضرت امام حسن علیه السلم
منقولست که اگر مردمان بر منافع هلیله زرد مطلع گردند بوزن
آن طلا بخرند بعد از آن بیکی از اصحاب خود فرموده که بگیر
یک عدد هلیله زرد و هفت دانه فلفل کوفته و بیخته بچشم کش

حفظ صحت چشم می نماید و دمعه را دفع میکند روغنی که جهت
درد گوش مجربست منقولست از حضرت امام حسین ع
که یکی از اصحاب خود فرموده بگیر کنجد غیر مقشر و خردل
اهی یک کف پس نرم کوفته روغن آنرا گرفته در شیشه و بجام
حدید مهر کن و در محل حاجت دو قطره نیم گرم بچکان و
پنبه در گوش نه سه روز چنین کن تا رفع گردد باذن الله تعا
دوائی نافع جهت یرقان و تب تند و کرم و حدوث مقدمات
سرسام و حرارت شدید و درد مثانه و احلیل منقولست
از حضرات ائمه علیهم السلم بگیر پوست خیار بادرنگ و
پوست بیخ کاسنی و در آب بجوشان پس صاف نمود با شکر طبرزد
شیرین کرده مقدار یک رطل بر ناشتا بنوش سه روز متوالی که نافع
و مجربست و از حضرت امام رضا ع منقولست که طبیخ پوست
خیار بادرنگ هر روز یک رطل جهت یرقان در خراسان فرموده
و بعد از سه روز موجب شفا گردید دوائی جهت رفع بلغم
منقولست از ابی عبد الله ع ملک رومی کندر صعتر نانخواه

شونیز از هر یک جزو علی الرسم با عسل معجون کرده هر صبح و هر شام
یک بندقه بخورند دوائی دیگر منقولست از علی بن موسی
الرضا ع که هر صبح با مسواک بر دهن و دندانها مالند دفع
بلغم و رطوبات کند و دهن را خوش بوی کند و دندانها
محکم گرداند پوست هلیله زرد عاقرقرحا از هر یک مثقالی
خردل دو مثقال کوفته و بیخته استعمال بکنند از حضرت
رسول ص منقولست که بنوشید کاشم را جهت درد خاصره
بغایت نافعست نقلست از حضرت موسی بن جعفر ع که
فرمود سید جمیع ادویه هلیله و رازیانه و سکوات میباید
سه ماه بهار سه ماه پاهیز در هر ماه سه روز از این هر سه
دوا سفوفی ساخته بنوشند و در سه ماه پاییز مکان
رازیانه مصطکی کنند منفعت این دوا آنست که در این سال
از جمیع امراض بتوفیق الله و برکت آن حضرت محفوظ میماند
سؤال کرده اند از ابوالحسن ع از بیماری مزمن فرموده که
بگیرید شونیز و نرم کوفته با عسل معجون کنند و هر صباح سه

مبلغ معصفر لعوق کنید و فرموده که این دوایی مبارکست که درد
شکم و قراقر را نیز دفع میکند سؤال کردند از ابو عبدالله ع
از آشامیدن بول شتر و گوسفند و گاو جهت دوا که آیا جایز
هست یا نه فرموده بلی هیچ باکی نیست بآن و همچنین فرموده
که باکی نیست بشرب شیر خر جهت دوا حضرت ابی جعفر
با قوم خود [illegible] فرموده که باکی نیست از مداوای نصرانی
و یهودی و مجوسی و ما تعدا ایشان و آنچه ایشان بسازند زیرا
که شفا بدست خداست بلکه ایشان سبب شوند شخصی
سؤال کرد از ابی الحسن ع از تریاق فاروق فرموده که باکی
نیست بلکه آنحضرت حضرت رسول ص فرموده که حضرت نوح ع
بملک علام از ضعف بدن شکایت کرد بدو وحی رسید
که گوشت گوسفند را در شیر تازه بپز و بخور که قوة و برکت
در آن نهاده ایم شخصی شکایت کرد بحضرت امام جعفر ع از زحیر
فرمود که بگیر گل ارمنی و بریان کن با تش ملایم و سفوف کن که
نافعست و نیز آنحضرت ص در باب زحیر فرموده که بگیر تخم

سفید و بزر قطونا و صمغ عربی و گل ارمنی متساوی و با تش
ملایم بریان کرده سفوف کنید شکایت کرد شخصی باما
بامام محمد باقر ع از تقطیر البول فرمود که بگیر حرمل و بشوی
مرتبه باب سرد و یکمرتبه باب گرم و بشوی پس خشک کن
در سایه و چرب کن بروغن کنجد خالص و هر صباح از آن
سفوف کن که زایل گردد منقولست از حضرت ابی جعفر بن رضا ع
که فرمود جهت ریح خبیثی که رو و چشم را بیکجهت مایل
گرداند که آن عبارتست از لقوه بگیر قرنفل پنج مثقال و در شیشه
خشکی کن و سر آنرا محکم کرده در گل بگیر اگر تابستان باشد
یکروز و اگر زمستان باشد دو روز پس بیرون آورده
نیکو سحق کن و باب باران خمیری رقیق کن پس علیل را
بپشت بخوابان و آنرا بر شق مایل طلا کن و آنقدر خوابیده باشد
تا آن قرنفل خشک گردد آن علت زایل شود شخصی بحضرت
اباعبدالله ص از وضح و بهق شکایت کرد فرمود که حنا بنوره
مخلوط ساخته در حمام طلا کن آن شخص قسم یاد میکند که من

بکرات تجربه کردم این مرض دفع شد یکی بحضرت امام جعفر صادق ع
شکایت کرد از بیاض چشم و درد دندان و ریاح مفاصل
فرمود که بگیر فلفل سفید و دار فلفل از هر یک دو درم نشادر
صافی یک درم کوفته و بیخته بر چشم سه میل بکش و بر سوزش
آن صبر کن تا یک ساعت چون ساکن گردد بآب سرد بشوی
و سه شب بکش که جمیع الالام مذکوره زایل گردد حضرت امام رضا ع
جهت تسکین خون فرموده که بگیر کشنیز خشک و سماق
از هر یک کف و در آب خیسانیده یک شب در زیر آسمان بگذارد
پس صاف کرده و نیم گرم نموده با یک سکرجه بنوشد که نافعست
و نیز فرموده که بهترین دواها جهت مغص مغز جو بریان
کرده است معجون کثیر المنفعت منقولست از حضرت ائمه علیهم السلام
که مقوی باه و مسخن کلیتین و دافع برودت مفاصل و دردهای
آنست و نافع است جهت درد خاصره و شکم و بادهای مخالف
و جهت کسی که بول کردن بر وشاق بود و کسی که ضبط بول نتواند
کرد و از جهت ضربان فواد و نفس عالی و نفخ و تخمه و کرمهای

شکم

شکم سودمندست و دل را جلا دهد و اشتها پدید کند
و درد سینه و زردی چشم و زردی لون و کثرت تشنگی را
دفع گرداند و جهت کسی که از چشمهای خود شکایت کند و
جهت درد سر و نقصان دماغ و تبهای لرز و از جهت جمیع
دردها و مرضهای قدیمی و جدیدی مفید و مجربست
صفت آن پوست هلیله زرد هلیله سیاه سقمونیا از هر یک شش
مثقال فلفل دار فلفل زنجبیل نانخواه خشخاش سرخ نمک هندی
از هر یک چهار مثقال نارمشک قاقله سنبل هندی شقاقل
عود بلسان سلیخه مقشر حب البلسان رومی عاقرقرحا دارچینی
از هر یک دو مثقال مجموع را سوای سقمونیا کوفته و بیخته و لیکن سقمونیا را
بکوبند و نبیزند مجموع مخلوط ساخته بعد از آن هشتاد و پنج
مثقال فانید سنجری را در پاتیل کرده با آتش ملایم بگدازند و
اجزا را بآن سرشته کف مال کنند پس با عسل منزوع
الرغوة معجون کرده در حقه سبزی کرده در محل احتیاج شربتی
از یک مثقال تا دو مثقال صبح بناشتا و هر شب وقت خواب باز شربتی

مناسب بنویسند که نافعست باذن الله تعالی و برکت رسوله
و اولیا نه و اوصیائه علیهم السلم و برهمین قدر از منتجبات طب
الائمه اقتصار افتاد والله اعلم مطلب دوازدهم در ذکر
بعضی ادعیه ماثوره منقوله از حضرت ائمه علیهم السلم
بدانکه سوره فاتحة الکتاب در شفای امراض بغایت
موثر و مجربست روایتست که جهة شفای امراض معضله
ده مرتبه سوره فاتحه بقصد شفا بخوانند و بر خود دمند
و یا شافی را بعدد در اورد بخوانند و بقدر استطاعت
چیزی تصدق کنند و سه روز روزه نذر کنند البته
شافی مطلق شفا کرامت کند و مجربست دعائی که خواندن
و نگاه داشتن آن جهت زوال جمیع اسقام مجرب و سریع
الاثر است بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ يَا مَنِ اسْمُهُ دَوَاءٌ وَذِكْرُهُ
شِفَاءٌ يَا مَنْ يَجْعَلُ الشِّفَاءَ فِي مَا يَشَاءُ مِنَ الْأَشْيَاءِ
صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْ شِفَائِي مِنْ هٰذَا الدَّاءِ
فِي اسْمِكَ هٰذَا يَا اللهُ يَا اللهُ الی اثنی عشر مرة و یا رب

الی تسعة مرة یا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ الی ستة مرات
جهت تسکین دردها دست راست بر محل درد بمالند و این
آیه بخوانند وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ از حضرت
امیر المؤمنین صلوات الله علیه منقولست که هر کرا
المی بجسد رسیده باشد این دعا بخواند أَعُوذُ
بِعِزَّةِ اللهِ وَقُدْرَتِهِ عَلَى الْأَشْيَاءِ أُعِيذُ بِجَبَّارِ
الْأَسْمَاءِ أُعِيذُ نَفْسِي بِمَنْ لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ دَاءٌ
أُعِيذُ نَفْسِي بِالَّذِي اسْمُهُ بَرَكَةٌ وَشِفَاءٌ
از حضرت ابی جعفر باقر علیه السلم مرویست که هر کرا
درد سر باشد دست بر سر مالیده هفت مرتبه بگوید
أَعُوذُ بِاللهِ الَّذِي سَكَنَ لَهُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ درد زایل
گردد نقلست از حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه
که از حضرت رسول صلعم روایت کرده که او فرموده این دعا
شافی جمیع امراضست يَا مُنْزِلَ الشِّفَاءِ وَمُذْهِبَ الدَّاءِ

انزل على وجعي الشفاء حضرت امام محمد باقر علیه السلم ورود
که هر علتی را که سوره الحمد و قل هو الله زایل نکرداند بچیزی
دیگر دفع نگردد و معوذتین نیز در ازالهٔ امراض موثرست
و نیز از آن حضرت مرویست که این کلمات از شر هوام
محفوظ میدارد بسم الله الرحمن الرحيم بسم الله وبالله
محمد رسول الله صلعم اعوذ بعزة الله اعوذ بقدرة الله
على ما يشاء من شر كل هامة يدب في الليل والنهار
ان ربي على صراط مستقيم نقلست که اگر کسی را مرضی
صعب که حذاق اطبا در معالجه آن بعجز و یاس معترف
باشند عارض گردد آیات شفا که در جمیع قرآنست در
ظرفی پاک نوشته شربتی در آن ظرف کرده بنوشند الله
حضرت شافی علی الاطلاق شفائی عاجل و صحتی کامل
کرامت کند و آن شش آیاتست ۱ ويشف صدور قوم
مؤمنين ۲ وشفاء لما في الصدور ۳ فيه شفاء
للناس ۴ وننزل من القرآن ما هو شفاء ورحمة

للمؤمنين

للمؤمنين ۵ واذا مرضت فهو يشفين ۶ قل هو للذين
آمنوا هدى وشفاء چون مقصود از ایراد این ادعیه
جلیله منتخب از کتاب طب الائمه بود که این رساله خالی
نباشد و با ادعیه و کلمات متبرکه آنحضرت علیهم السلم
ختم کرده بر همین قدر اقتصار افتاد والا از آیات و اسماء
و ادعیه که در کتب تفاسیر و احادیث و ادعیه جهت شفای
امراض مذکور و مسطور است لا تعد
ولا تحصی است اللهم احفظ جميع
المؤمنين والمؤمنات من
من جميع الآلام والأسقام
بالنبي العربي وآله
العظام الكرام
يا رب العالمين

٢٤٧ [illegible]

صاحب التذكرة [illegible] البيض والحبش والزنج [illegible]

وعلاج الجنون [illegible]

الغذاء على الدجاج [illegible]

من البندق [illegible]

والسكنجبين [illegible]

[illegible]

شرح حفظ الصحة شیخ

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد بیحد و سپاس افزون از عدد حافظی را سزاست که بسپرداری
حمایت کامله اش ارکان سست بنیان کاخ وجود کافه انسان
بی بقا و عاجزان بی دست و پا را از چنگ امراض صعبه نوایب
دهر رهایی بخشیده بر مسند تمکین و حصن حصین صحت و عافیت
می نشاند کریمی که از مائده انعام راتبه خواران عالم امکان
و دشت پیمایان بیدای شهور و اعوام را هر صبح و
شام بلکه علی الدوام روزی می رساند رحیمی که کافه بندگان بی منت
عاصی را بمحض حکمت کامله و رحمت شامله بارسال رسل و انزال

کتب و صحف از مرض جهل و علت کفر میرهاند صانعی که پیکر نوع
انسان را ملبس بحلیه خلقنا الانسان فی احسن
تقویم و زیور فاحسن صورکم ساخته بشایستگی وصول
باعلی مدارج کمال رسانید عادلی که بجهت حفظ صحت و تعدیل
مزاج انسانی چهار رکن بنای ترکیب او چهار ضد مختلف الطبایع
مؤتلف گردانید قادری که از خواص منافع و مضار اغذیه
و ادویه در هر جزئی از اجزاء بسیط و مرکب قدری لایق
بودیعت نهاد مدبری که قانون زمان زندگی را بفصول و
ابواب صبا و شباب و کهولت و شیخوخت ترتیب داد
حکیمی که بنا بر مقتضای حکمت بالغه اسباب بقای اشخاص و
انواع را از ضروریات تغذیه و تنمیه و تولید مهیا گردانید
و علامات توالی نور و ظلمت روز و شب و تناسب حرکت و

سکون افلاک و عناصر و تعاقب نوم و یقظه غیب و شهود
کسمه ضروریه هستی و بود عالم وجود مقدر فرمود
تعالی شأنه عن أن یبلغ الی کنهه العالمون
أو یحیط بوصفه الواصفون فیا أحسن
الخالقین وفّقنا لإدراك آثار حکمتك
ویا خیر الناصرین أرشدنا بنور قدسك
الی بلوغ معرفتك ونعتی افزون از حوصله عد و حصا
وثنای بیرون از حیطه حد و انتها سزاوار روضه رضیه
طبیب قلوب و شافع ذنوب یعنی امی لقب نبوت حسب
که بی خط و سوادی از دفتر فضایلش یک قلم است و شق
قمر از سر انگشت معجز نگارش یک رقم از پرتو انوار دبستان
عرفانش سواد معرفت انبیای سلف سلام الله علیهم روشن

وجناب رسالت مآب عیسوی را ادعای وأبرئ الأکمه
والأبرص از استشفا بآیات نبوتش میسر و مبرهن و بیمار
مرض گناه را بپشت گرمی شفاعتش عرق صحت از بدن
جاریست و عاصیان امت روسیاه را از فیض
دعوت روانبخش او حیات ابد امیدواری و سلام
من الرحمن نحو جنابه فان سلامی لا یلیق ببابه و وصی و ابن عم
مصطفی رافع لوای والای ولا منصوص بنص انما مخصوص بآیه هل اتی
اسد الله الغالب علی بن ابی طالب و یازده فرزند مطهر و
اسباط منور او که بر هر یک طبابت دار الشفای دین
مبین مسلم است و وجود فیض ورود شان واحداً بعد واحد
مثبت بقای عالم صلوات الله وسلامه علیهم
اجمعین اللهم وفقنا لولایتهم ومتعنا الی یوم الدین

فی الدارین بشفاعتهم واحشرنا فی زمرتهم
وبعد خامهٔ شکسته زبان در ساحت بیان بعرض این
مدعا صفحه آرا میگردد که هرگاه قادر مختار خواهد که یکی از
عباد را بقدر حوصله و فراخور قابلیت از سایر بندگان
ممتاز سازد و امور جمهور را بکف کفایت او گذارد و صرف
قلوب و همم بجوی که شاید و باید بجانب او میسازد و
پادشاهی عادل را که پیوسته مطمح نظر کیمیا اثرش تربیت
بندگان خاص و بقدر رتبه قامت قابلیت هر کس را
بخلعت والای برتری اختصاص داده است بر تربیت او
میگمارد و مصداق این مقال بعبارات احوال فرخنده صادرات احوال
مآل امیر اعظم عدالت توام جلالت و متانت شیمت که
از برکت همت والانهمت نظر تربیت اعالی حضرت پادشاه

جمجاه ملایک سپاه گردون بارگاه گیتی ستان بلند
شان دارا دربان ظل اللهی لازالت سفینة دولته جاریة
فی بحار اللیالی والایام وآثار معدلته ساریة فی اقالیم الشهور
والاعوام نهال همت بلندش از آب رحمت الهی در نشو و نمای
برومندی و سرافرازیست و طایر عزم آسمان سیرش در
فضای نیکنامی بال گشای عرش پروازی شهد لطف
خطابش با طبیعت زمانه سازگار و حدت قهر و عتابش
مصلح مزاج روزگار کشادگی جبین دولت قرینش
مقدمه جنود فتح و نصرت و روشنی رای خورشید
آیینش انجمن افروز عرصه دین و دولت هنگام
رزم از برق تیغ معدلتش دشمن جان سوخته ملک و
ملت دل میبازد و در وقت بزمش ابر سخا نیسان احسان

کف دریا نوالش صدف دامان سایلان البرز کوه بنیاد
نخل برومند طبع مسعودش تربیت یافتهٔ چشمه سار شفقت
شاهنشاهی جوهر فطرت فیض درودش آب و رنگ
پذیرفتهٔ آفتاب مرحمت ظل اللهی دست قابلیتش کلید آیینه
بند کمالات انسانی نظر غیبتش براحراز سعادات دو جهانی
پرتو چراغ دودمان بزرگ نژادی مراعی طرز و طور نکو
دلی و درویش نهادی جوهر تیغ بسالت و شجاعت عماد
کاخ متانت و مناعت آناقهٔ افسر شوکت و فر قاید لشکر
فتح و ظفر فیروز جنگ معرکهٔ نام و ننگ مقام شناس آهنگ
طیش و درنگ معمار بنای عدالت و داد صف آرای میدان
غزا و جهاد اعنی المختص بالطاف اعظم الملوک و السلاطین
الملحوظ بعین عنایت افخم الاکاسرة و الخواقین المذکور بحسن الذکر

فی الآفاق والاقطار رستم خان سپهسالار لازال مستمداً
من تأیید الملک الجبار و مصونا عن نوائب اللیل و النهار
که با وجود اشتغال مقررهٔ مناصب عظیمه و اهتمام تمام در تمشیت
مهام جسیمه که لازمهٔ قرب آستان ملایک پاسبان و جان
فشانی در راه دین و دولت ابد اقتران است همواره
مجلس آن والا قدر بهی الاقبال محط رحال افاضل رجال
و مجمع انس ارباب کمال بوده ذکر نکات دلپسند حقایق و حل
رموز غامضهٔ دقایق بر السنه و افواه سایر و دایر میگردد
و از جملهٔ ابیاتی که این معتکف زاویهٔ وحدت گزینی عبدالکریم بن محمد یحیی
القزوینی در زمرهٔ حاضران آن محفل دلنشین و از خرمن فوائد
آن مجلس پر رنگ و بوی خوشه چین بود بتقریب ذکر اشکال حفظ
اعتدال مزاج و احتراز از امراض بطئ العلاج این کمترین وجازت

مبانی و کثرت فواید و معانی رساله در النفس للشیخ الرئیس را که
در خصوص این مطلب سمت تألیف یافته معروض داشت اگرچه
باعتبار طبع دقیقه شناس حقایق اقتباس عالی و فطرت
جبلی متعالی ایشان بتتبع احادیث و سایر کتب علمیه بلغت تازی
آشنا و مربوطند لیکن بحیثیت آنکه نظر التفات عالی بر رساله
مذکوره بسبب انتفاع فارسی زبانان نیز گشته از فواید مخفیه آن ستر
مکتوم بهره ور گردند بمطالعه ترجمه آن رغبت و این صادق العقیده
را بتقدیم این خدمت مأمور فرمودند لهذا با قلت بضاعت
و عدم استطاعت امتثالا للامر العالی این چند کلمه تلفیق و تنمیق
پذیرفت و چون ذات ملکی صفات عالی که مرجع اصاغر و اعاظم است
پرورده آب و هوای چمن همیشه بهار متابعت شریعت غرای
نبوی و پیوسته نشاه یاب باده بجار رحیق مثوبات

اخرویست فضلی را که مؤلف رساله در بیان کیفیت شرب ام
ایراد نموده بود قابل نظر التفات ندانسته اسقاط نموده چون
مصنف این رساله را بر سیزده باب مبتنی کرده و احوال و — ابواب صح
کیفیات آب را که فی الحقیقه بنا بر مضمون آیه شریفه وَجَعَلْنَا
مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ آب حیوة میتوان گفت
اهمال و تکیه بر تصانیف مدونه دیگر خود نموده درین رساله
ایراد نموده بود مناسب دید که قدری از احوال میاه جاریه
و راکده و عیون و انهار و منافع و مضار آنها بر سبیل الایجاز
و اختصار از کتب موثوق بها نقل نماید که هم تیمنا عدد ابواب
موافق عدد حضرات معصومین چهارده شود و هم رساله خالی از
آب و رنگ نباشد و چون هوا از جمله سته ضروریه بقا بود
مناسب دید که مجمل احوال آن را نیز در تلو احوال آب ذکر کرده ختم

رساله بآن نماید امید که مستحسن نظر فیض منظر عالی و ناظرین دیگر و
سبب انتفاع آن والاشان و سایر مؤمنان گردد و توقع از
اخوان دینی آنکه اگر بر خللی یا زللی مطلع گردند باصلاح آن منت
نهند والله خیر موفق و معین **الباب الاول** فی ذوی الکیفیات
الی آخره باب اول در بیان صاحبان کیفیات بدانکه اول کیفیات
که الله تعالی بحکمت بالغه خود مدار کیفیات دیگر را بران گذاشته
و مبدأ امور ساخته چهار است حرارت و برودت و رطوبت
و یبوست و این چهار کیفیت را طبایع مفرده مینامند و از
اجتماع و امتزاج ایشان مرکبات حاصل میشود مثل آنکه آتش
گرم و خشک است و هوا گرم و تر و آب سرد و تر و خاک سرد و
خشک **الباب الثانی** فی ذکر الاعتدال و تقدمه علی سایر الطبایع
و الفصول الی آخره باب دویم در بیان معنی اعتدال و تقدم آن بر سایر

بیان صاحبان کیفیات اربع

بیان معنی اعتدال و تقدم آن بر سایر طبایع و فصول

طبایع

طبایع و فصول بدانکه افضل و بهتر از حیثیت نشو و نما ازین طبایع
چهارگانه مذکوره آنست که معتدل باشد باین معنی که حرارت
و رطوبت آن بافراط نباشد که متعفن گردد و بسیار سرد و
تر نباشد که تخدیر نماید و بسیار سرد و خشک نباشد
که منجمد سازد و بسیار گرم و خشک نباشد که بسوزاند بلکه
بهتر آنست که از هر کدام بقدری داخل شود که مقاومت ضد
خود تواند نمود و ترکیب چنینی را معتدل حقیقی مینامند و همچنین است
فصول و ازمنه پس بهتر و افضل فصول و ازمنه فصل بهار است
بسبب اعتدال روزگار و ابتدای نشو و نما و استعداد علوق در
حیوانات و تساوی روز و شب و نمو درختها و گیاهها
و ظهور برگها و شکوفها و این اعتدال مذکور سبب تفضیل و تقدیم
او بر فصول دیگر است و تحقیق که چون اشاره اجمالی کردیم بر

معنی اعتدال حقیقی پس شروع مینماییم در ذکر حال ابدان انسان
و چیزی که اگر حفظ نمایند آن زاد ایم ماند صحت ایشان

ذکر ابدان و محتاج الیه حفظ صحت

الباب الثالث فی ذکر الابدان وما یحتاج الیه لحفظ الصحة ذکرا
مجملا الی آخره باب سیم در ذکر ابدان و آنچه محتاج الیه حفظ صحت است
مجملا چون ابدان بنابر آنچه الله تعالی بحکمت بالغه خود از طبایع
بر آن قرار داده است و دائمة التحلل است باین معنی که حرارت
غریزیه را در بدن انسان خلق کرده و هوا را نیز بر بدن انسان
محیط ساخته و این هر دو بتدریج تحلیل میبرند اجزاء بدن
انسان را پس لابد و ناچار است انسان را از بدل ما یتحلل که قایم
مقام آن تواند بود و سبب نشو و نما و بقاء اعتدال
طبایع باشد چندانکه باقی تواند بود قوت انسان مراد آخر
عمر است و این اعتدال تمام بدو چیز حاصل میشود یکی غذایی که

موافق طبع و بنیه و عادت و فصل باشد و غذا را بقدر
احتیاج از آنچه طبع او بآن راغبتر باشد میل نماید
مراد اینست که خواهش طبع را در گوارش غذا و صحت حفظ صحـ
فی الجمله دخلی هست و دیگری اخراج فضول متولده در بدن زیرا
که اگر فضول اخراج نشود خواهش غذا و اشتهای صادق
بهم نرسد و بدن انسانی باین سبب از اعتدال منحرف و علل
و امراض متولد میشود و ما بیان میکنیم جمیع آنچه محتاج الیه حفظ
صحت است ان شاء الله تعالی بدانکه حذقه اطبا جهت حفظ
صحت معاجین و تراکیب بسیاری تألیف نموده اند و اکثر آنها
با جمیع امزجه موافقت ندارد و چیزی که اسهل از همه و با اکثر
مزاجها موافق و تجربه شده است چنانچه صاحب جامع بغدادی
در کتاب خود ذکر کرده از حضرت آدم علی نبینا و علیه السلام

نقل نموده و سایر اطبا نیز در کتب مدونه خود نقل کرده‌اند
آنست که از اول نزول شمس ببرج حمل تا نزول آن ببرج سرطان
هر روز یکدرم رازیانه با یکدرم قند کوبیده سفوف نمایند
که در ان سال از جمیع امراض محفوظ و حواسش صحیح میماند
و باصره را تقویت عظیمی میکند و محلل ریاح غلیظه و مفتح سدد
و نافع از گزیدن حیوانات گزنده و مدر بول و نافع از وجع کلیه
و مثانه است و اطبا منافع بسیاری از برای رازیانه
نقل نموده اند و این مختصر گنجایش آن ندارد الباب الرابع
فی تدبیر کل یوم الی آخره باب چهارم در تدبیر هر روزه واجبست که
بر خود لازم سازد که چون صبح شود و بعد از آنچه الله تبارک و تعالی
بر او واجب ساخته از نماز و وضو و مسواک بهترین چوبها که سنت
سنیه پیغمبر است صلی الله علیه و آله و سنون آن نافع بجمیع امراض

دندان و دهن و لثه که مناسب آن مرض و فصل باشد
و ماذکر آنها خواهیم نمود و وقتیکه برسیم بموضعش و بعد از نماز
و تسبیح و اوراد و شکر آنچه الله تعالی انعام فرموده تأمل نماید
در آنچه ظاهر میشود در دهن او که اول اشیاست بر آنچه در معده
او هست از زیادتی و کمی اخلاط پس اگر خوشبو و خوش مزه
باشد دلالت میکند بر صحت بدن و غایت اعتدال و اگر مزه
دهن مایل بتلخی باشد دلالت میکند بر زیادتی صفرا پس مناسب
و سزاوار آنست که گلقندی که با قند ساخته شده باشد
میل نماید و بعد از آن قلیلی آب گرم میل نماید تا سبب انحدار ماده
صفرا باسفل معده شود و اگر بیابد خشکی در دهن یا بخار سوخته
دلالت میکند بر زیادتی حرارت در معده پس صواب آنست
که سکنجبین ساده سرد شده و یا نخ یا مثل آن میل نماید و اگر

بیان منافع مسواک کردن و درختهائی که چوب آن مسواک نمودن مناسبست

بباید با آنچه مذکور شد از خشکی خشونتی در حلق و سینه پس میباید
که بپاشامد نبات گلاب یا شربت بنفشه و اگر آب دهن
خود را زیاده بپند قدری مصطکی اضافه نماید با گلقند عسلی و اگر
با این حال آروغ ترشی ظاهر شود جوارش کمونی یا نارمشک
یا جوارش عود میل نماید و بقدر یکساعت حرکت نماید پیاده یا
سواره هر کدام مقدور شود و بعد از ان آنچه رغبت داشته
باشد میل نماید **الباب الخامس** فی المسواک ای باب پنجم در بیان
مسواک و منفعت آن و اشجاری که بجهت مسواک مناسبست
و سنونی چند که نافع است بهر مزاجی و منافع آن پاک کردن
دندانست و سفید کردن آن و پاک کردن گوشت بن دندان و منع
کردن بخارات متصاعد از معده بدندان که انواع امراض از ان
متولد میشود اما اشجاری که بجهت مسواک مناسبست اولا چوبیست

سنون مناسب مزاج دموی

سنون مناسب مزاج صفراوی

سنون مناسب مزاج بلغمی

که آنرا شوک الیمانیه میناممند بعد از ان چوب زیتون و شاخ
خرما و چوب غرب و اصل السوس و چوب بید و چوب هلو
یا شفتالو و مانند آن و موافق قول شیخ در قانون بهترین آنها
و معتبر در چوب مسواک آنست که در ان تلخی و قبضی باشد و چوب
اراک این دو صفت را دارد و آن چوبیست که در مکه معظمه
زادها الله شرفا و تعظیما بهم میرسد و از آنجا باطراف میبرند
و آنچه از سنونات مناسب هر مزاجی باشد مثل آنکه صاحب
مزاج دموی باید سنونش از عدس مقشر و نمک و عود و عفص باشد
و صاحب مزاج صفراوی از اسپغول و زبد البحر و جلنار و بورق
و عود و عروق السوس داشته و در قانون چنین است که
اگر برودت بر مزاج مستولی باشد مناسب چنان است که
بعود و دار چینی و زوفا و سعد و پرسیاوشان و مصطکی و زرآوند

مدحج و امثال اینها سنون نماید **الباب السادس** فی الریاضة

ومنفعتها وکیفیة استعمالها وما یجب ان یستعمل عندتر کها الی آخر

باب ششم در ریاضت و منفعت آن و چگونگی بعمل آوردن آن و

آنچه واجبست که کسی که آنرا تمام کرده باشد بعمل آورد بدانکه ریاضت

را بهرهٔ عظیمی در حفظ صحت هست و دخل عظیمی در آن دارد و اول

آنکه هر گاه بیابد که در معدهٔ او چیزی از طعام روز گذشته یا شب

گذشته باقیست که قوت هاضمه از هضم آن بر نیامده و آنچه دلالت

بر این معنی نماید پنج چیز است اول کسالت دویم سستی سیم تمطی که آن

عبارت از خمیازه و تمام بدن است چهارم کمی اشتها پنجم زیادتی

آب دهن پس باید که در ینوقت ریاضت بهد بدن خود را ببازی و

رفتن یا سواری کردن و چوگان باختن یا انواع بازی کردن یا غیر آن

از ریاضات تا برانگیخته شود حرارت غریزی و نازل شود آن بقیه

ذکر ریاضت و منافع آن و آنچه بعد از ریاضت بعمل باید آورد

بیان وقت ریاضت

حد ریاضت

طعام روز گذشته از معده دویم از منافع ریاضت امتحان

مردو اسب و سوار و غیر ذلک است و حد ریاضت آنست

که بدن عرق کند و ثقل و سستی که پیش از آن داشته بر طرف شود

و خواهش صادق بغذا بهم رسد پس ترک ریاضت نماید و بحمام

رود و آب بسیار بر بدن خود بریزد و روغن گل سرخ بر بدن بمالد

و در رود و بیرون آید و طعام بخورد **الباب السابع** فی هیئة الحمام

ومنفعته الخ باب هشتم در هیأت حمام و منفعت آن و چگونگی

استعمال آن و تدابیر چندی که واجبست در آن و بعد از

بیرون آمدن از آن بدرستی که بنای حمام مشاکل بنیهٔ آدمیست

باینمعنی که چنانچه اساس آدمی که سبب حیوة اوست مرکب

از سه چیز است استخوان و اخلاط و روح اساس حمام

نیز مرکب از سه چیز است سنگ و آب و هوا و بهترین حمامات

بیان ماهیت حمام و منافع آن و آنچه در وقت درآمدن و بیرون آمدن باید بود

بیان فضل هیات حمام

حمامی است که سقفش مرتفع و پوشش وسیع باشد و بر روی زمین
ساخته شده باشد و روزنه بسیار خصوصا بر طرف مشرق
داشته باشد و آب و هوای آن خوب باشد و از حمامی که بغیر این صفات
باشد اجتناب نماید و گرم کنند حمام را در فصل بهار بچوب کنجد
و چوب بنه و چوب عدس و اجتناب نماید از حمامی که گرم شده باشد
بخاشاک و سرگین و تدبیر دخول حمام از برای مزاج معتدل
آنست که روغن بر بدن بمالد و سابقا مذکور شد که روغن گل
بهتر است و نوره بکشد اگر خواهد و اندک حرکتی پیش از دخول
حمام و مکث نماید در هر خانه از خانهای حمام مکث معتدلی مخفی نماند
که مراد اینست که چون اطبای سابق بنای حمامات را بر نحو
میکذاشته اند که سه خانه داشته خانه اول حرارت کمی داشته
و ثانی از آن بیشتر و ثالث از همه گرمتر میبوده و فعلا بخانه ثالث نزد

تدبیر دخول حمام صاحب مزاج معتدل

گنده

بلکه در خانه اول و دویم اندک مکثی نماید تا بدن فی الجمله استعداد تحمل
مقاومت حرارت بیت ثالث بهم رساند انتهی با این دستور
عمل مینماید کسی که خونش صاف باشد و اگر خونش صاف نباشد
و محتاج نباشد بفصد یعنی کدورت آن بمرتبه نباشد که تنقیه
آن بفصد لازم باشد پس مناسب اینست که آب نیم گرم بر بدن بریزد
و بدنش را با پارچه بمالد و اگر محتاج بفصد باشد بیرون نماید فضول را
بعرق و فصد و روغن مالیدن اگر تب نباشد و اگر ماندگی بیا
از سواری داشته باشد روغن گل بر بدن بمالد چه کار روغن
مذکور اینست که ماندگی را برطرف میسازد و بشوید سر را با آب برگ
مورد تازه یا لعاب بزرقطونا یا طین نجاحی خیسانیده شده
با آب برگ مورد یا گلاب پس اگر یابد در بدن خود یا سر خود حرارت
یا خارش بسیاری پس بر بدن خود بمالد لعاب بزرقطونا و گل خطمی

علاج ماندگی

علاج حرارت سر و خارش بدن

فیسانیده ولعاب به دانه واگر محتاج به تنویر باشد ازین لعابهای
مذکوره واخل نوره نماید وبعد از بر آمدن از حمام بخور نماید باعودی که
در میان کافور تربیت یافته باشد یا مشک و بر بدن خود بپاشد
قدری از صندل سرخ و سفید و عود و کافور و بروغن بنفشه نیز تدهین
نماید و بعد از حمام شربت انار و شربت عناب یا شربت غوره میل
نماید و از طعامهایی که با عدس پخته شده باشد یا عدس و اخل آغشته
باشد و سرکه و زعفران یا شوربایی که با چغندر پخته شده باشد
یا قلیهٔ نار که ادویهٔ حاره داشته باشد و با کردن بر پخته شده
باشد میل نماید و اگر خواب داشته باشد برهنه نخوابد بلکه خود
را بپوشاند و اندک خواب کند و بعد از آن بحمام رود و آب
نیم گرم بسیار بر بدن بریزد و بر آید مخفی نماند که از جملهٔ اوقاتی که
اجتناب از حمام واجبست حالت امتلای معده است و شیخ

درین رساله ذکر آن نموده و بحسب حدیث نیز احتراز از آن
لازمست چنانچه شیخ صدوق رحمه الله در کتاب من لا یحضره الفقیه
روایت مینماید باسناد خود از امام جعفر صادق علیه السلام که
ثلث یهدمن البدن وربما قتلن دخول الحمام علی البطنة والغشیان
علی الامتلاء ونکاح العجائز یعنی سه چیز است که خراب میکنند بدن
انسان را و بسا باشد که این سه چیز بکشند آدمی را یکی دخول
حمام بر حالی که چیزی پر خورده باشد و مجامعت بحال امتلای
معده و مقاربت زنان پیر الباب الثامن فی اکل الطعام ووقت
وضاره ونافعه وتقدیمه وتاخیره وترتیبه باب هشتم در میل
نمودن طعام و وقت آن و مضار آن و نافع آن و آنچه از اغذیه
باید مقدم خورده شود و آنچه باید مؤخر خورده شود و ترتیب اغذیه
واجبست آنکه در وقتی خورده شود که معده از غذای سابق

طعام

خالی باشد واشتهای صادق بهم رسیده باشد واگر بخلاف آن
باشد اجتناب واجبست تا رغبت بهم رسد چه اگر خواهش بجا نشده
ومعده ممتلی باشد امراض متولد میشود واز جمله امتلا معده
مثل صرع وسکته وغیر آن ودوم واجبست در میل نمودن طعام تقدیم
طعام سریع الهضم چرا که آنچه سریع الهضم است هرگاه در آخر [بر طعام بطی الهضم]
میل شود زود طبخ می یابد وآنچه بطی الهضم است در قعر معده
مانده وهنوز منهضم نشده مانع خروج آنست لابد متغیر وفاسد
میشود وبفساد او ما تحت آنهم فاسد میشود وسبب امراض میشود
پس واجبست تقدیم آنچه لطیف تر است بران غذایی که
غلیظ تر است مثل آنکه اول ماست یا شیر یا آنچه نزدیک
بآن باشد از غذاها میل شود بعد از آن میل نماید واز
گوشتها هم بدستور آنچه لطیف تر باشد مقدم دارد واز حلوا

آنچه از شکر وآرد مرتب شده باشد مقدم دارد بر آنچه از
نشاسته باشد باعتبار ثقلی که در نشاسته هست و
همچنین نشاسته را بر حلوایی که از خرما پخته شده باشد مخفی
نماند که شیخ صدوق رحمه الله در کتاب من لا یحضره الفقیه روایتی
از حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله نقل نموده که عمل بمقتضای آن دخل
عظیمی دارد در حفظ صحت وارد وایراد آن درین مقام مناسب
می نماید وآن اینست که قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ
وَآلِهِ مَنْ اَرَادَ الْبَقَاءَ وَلَا بَقَاءَ فَلْیُبَاکِرِ الْغَدَاءَ
وَلْیُجَوِّدِ الْحِذَاءَ وَلْیُخَفِّفِ الرِّدَاءَ وَلْیُقِلَّ مُجَامَعَةَ
النِّسَاءِ قِیلَ یَا رَسُولَ اللهِ مَا خِفَّةُ الرِّدَاءِ قَالَ
قِلَّةُ الدَّیْنِ یعنی گفت رسول الله صلی الله علیه وآله که کسی که
خواهد باقی ماند وحال آنکه نیست بقائی یعنی از برای غیر الله تعالی

پس باید که زود چاشت کند و خوب کند کفش خود را ظاهر آنست
که کفش کنایه از زوجه باشد چنانچه مفهوم اکثر علماست از این
عبارت و سبک نماید ردا از خود را و معنی سبکی ردا را از
حضرت پرسیدند آن حضرت بکمی قرض تفسیر فرمودند و باید که
کم کند مقاربت زنان را و مضمون این حدیث با زیادتی از حضرت
امیر المؤمنین صلوات الله و سلامه علیه بنظر رسیده و حاصل
معنی آن اینست که کسی که خواهد بقا را پس باید خوب کند کفش خود — و صال اکثم بن صیفی ع م
را یعنی زن خوب بگیرد و باید وقتی غذا بخورد که معده از غذا
خالی باشد و آب بیاشامد در وقتی که تشنگی صادق بهم رسیده
باشد و آب کم بیاشامد و بعد از چاشت کردن و اکثر بعد
از تعشی راه رود و نخوابد تا بخلا رود و داخل شدن حمام در حین
امتلای معده بدترین علتهاست و حمام تابستان بهتر از حمام

زمستان است و خوردن گوشت قدید در شب معین بر پشت
و نزدیکی با زن پیر خراب کننده عمر دوستان است و حقیقت
اینکه ترتیب طعام من اوله الی آخره برین مثال باشد که ابتدا کنند — ذکر ابتدا نمودن طعام بنمک
اول با نان و نمک بجهت متابعت سنت سنیه خیر البشر
که فرموده است فیه شفاء لکل داء مخفی
که در احادیث ائمه اطهار صلوات الله و سلامه علیهم مادام
اللیل و النهار نیز وارد شده است که لو یعلم الناس
ما فی الملح لما داووا امراضهم الا به و مرویست — در خبر امیر المؤمنین ع م
که فرموده ابدؤا بالملح فی اول الطعام فلو علم
الناس ما فی الملح لاختاروه علی التریاق المجرب
یعنی ابتدا کنید بنمک در اول طعام پس اگر بدانند
مردم چیزی را که در نمک است هر آینه اختیار میکردند آنرا

نمک ده

مجمل قواعد اکل حافظ صحت

بر تریاق مجرب انتهی بعد از نان با سفیدباجات یعنی شوربا که
کم ترشی نداشته باشد بعد از آن آنچه در آن اکثر ترشی باشد بجهت
برانگیختن خواهش طعام بعد از آن قلیه‌ها و بعد از آن حلواها که
چون حلوا ثقیل و بطی الهضم است آخر اغذیه باشد مجملا قوانین
اکل جمعی که خواهند حفظ صحت نمایند تا بامراض صعبه گرفتار نشوند
چهار است اول اختیار نوع غذا باعتبار کیفیت آن یعنی آنچه
میل مینماید از اغذیهٔ حقیقیهٔ معتاده باشد نه دوائیه
و غریبه و مقدار آن نسبت بهر کسی مختلف میباشد پس هر
کس را باید که بمقدار قوت هاضمه و عادت سابقه غذا میل نماید
دویم رعایت وقت غذا و آن وقتی است که معده از هضم غذای
سابق فارغ شده باشد اشتهای صادق بهم رسیده باشد
چه اگر اشتهای صادق نباشد مورث امراض صعبه مثل

صرع و سکته و غیره میگردد سیم رعایت ترتیب غذا چنانچه
سبق ذکر یافت چهارم تدارک خطایی که از عدم رعایت
این امور واقع شود و این تدارک یا بقی کردن شود و یا بتجویز مسهلی که
اعانت بر خروج نماید مثل گلقند و اطریفل و غیر آن یا بجوع
یا بگرسنگی **الباب التاسع** فی شرب الشراب اگرچه
هرچند در مقدمه بذکر سبب اسقاط باب کیفیت شرب آن
که ارتکاب آن نامرضی طباع اولوا الالباب است اشارهٔ
اجمالی سبق ذکر یافت لیکن درین مقام بدل ارتکاب ترجمهٔ
عبارت صاحب رساله چنان مناسب نمود که بایراد شمهٔ
از آنچه عقلاً و نقلاً دلالت بر رداءت و ضرر آن دارد
مبادرت رود که چنانکه این رساله بر ذکر ضوابط صحت
ابدان متضمن است بر تتمه مسئله از قواعد حفظ ایمان نیز محتوی باشد

اما دلیل عقلی آنکه هر چند اطبا را از آنجا که مقصود ایشان منافع
اشیاست قطع نظر از اباحت و حرمت شرعی کرده منافع
را که بران مترتب میگردد ایراد نموده اند اما ارباب تحقیق ایشان
تصریح باین معنی نیز فرموده اند که منافع آن مشروطست بشروط
متکثره از اقتصار بر حد خاص و شرب آن بوضع مخصوص و رعایت
تدبیراتی که در حالت شرب و قبل از آن و بعد از آن بحسب اختلاف
اسباب داخله و خارجه از امزجه و اسنان و فصول و بلاد
و غیر ذلک و از خواصی که مطلقا بر شرب شراب مترتب میگردد
آنست که عقل را مغمور و اختیار را مقهور نموده از کثرت
آشامیدن آن رغبت نماید بر رغبت می افزاید و طبیعت را
مجبور بتجاوز از قدر معتد و رد شروط مقرره می نماید و بدان
سبب سورث احوال ردیه و امراض مزمنه مثل ضعف دماغ

و سستی اعصاب و لقوه و رعشه و فالج و غیر ذلک میشود
و بر تقدیر آنکه آنچه از منافع آن بشروط مذکوره ذکر نموده اند
اثر بادهٔ تقرب جویی و سستند بمزاج کوکویی بوده باشد
شخص که جزئی که عقل و اختیار را باطل و منفعت خود را زایل
سازد از نظر اعتبار ساقط و از درجهٔ قبول بالطبع خواهد
بود و دلایل نقلی از قرآن و احادیث اهل بیت اخبار بر حرمت
این دختر نابکار افزون از شمار و بیرون از حوصلهٔ
گفتار مثل بحر بیکنار است و چون ظرف این مختصر گنجایش
تقریر و تحریر آن ندارد بآیهٔ شریفهٔ اِنَّهُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّیطانِ
فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ اختصار می نماید
پس هوشیار عاقل باید که زنگ مرآت دل را بصیقل
متابعت شریعت غرّا و محجهٔ بیضا زدوده مداومت

اطهار مو

بر شراب طهوری که از ائمه علیهم السلام ما دام اللیل و النهار نصیب
نماید تا از لوث تعلقات باطل او را پاکی حاصل گشته چهره
حقایق و معارف در و جلوه گر گردد و بدانکه شیخ جلیل القدر و
المنزلة ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی قدس الله سره و زاد
فی حظایر القدس انسه در کتاب اطعمه و اشربه کتاب کافی بابی عقد
کرده در بیان صفت شراب حلال و احادیث بسیاری نقل
فرموده از آنجمله بترجمه یک حدیث اختصار مینماید که باسناد خود از
اسمعیل بن فضل هاشمی روایت مینماید که گفت شکایت کردم بخدمت
حضرت امام جعفر صادق علیه السلام از قراقری که میرسید مرا
در معده من و ناگواری طعام فرمودند که چرا اخذ نمیکنی نبیذی را
که ما میخوریم آنرا و آن گوارا میکند طعام را و قراقر را و باد را
از شکم برطرف میکند را آدمی گوید پس گفتم با آن حضرت که وصف

صفت شراب حلال

کن

آنرا بجو

کن آنرا برای من فدای تو گردم پس فرمودند که میگیری صاعی
از مویز پس پاک میکنی آنرا از دانه آن و چیزی که در آنست پس
میشویی آنرا به آب شستنی پاکی پس میخیسانی آنرا در مثل آن از آب
یا آنقدر که بپوشد روی آنرا پس میگذاری آنرا در زمستان سه
روز و در تابستان یک روز و یک شب پس هرگاه بگذرد بر آن

و سه شب هم

اینقدر زمان صاف میکنی و صاف آنرا میگیری و میگذاری
آنرا در ظرفی و میگیری اندازه آنرا بچوبی پس طبخ میکنی آنرا طبخ
همواری تا برود دو ثلث آن و باقی بماند یک ثلث آن پس میریزی
بر آن نصف رطل عسل و میگیری اندازه آنجا عسل را بعد از آن
میریزی تا برود این زیادتی پس میگیری زنجبیل و خولنجان و دارچینی
و قرنفل و مصطکی و میکوبی اینها را در پارچه و می اندازی آنرا

و میگذاری اینها را ساعتی

در آن و میجوشانی آنرا جوشانیدنی پس پایین می آوری آنرا پس

هرگاه سرد شود و صاف کنی آنرا و میگیری از آن در صبح و شام یعنی
در هر صبح و شام قدری از آن بخوری ای آدمی گوید پس کردم این را
که حضرت فرموده بود پس برطرف شد از من آنچه می یافتم از آزار و
این شراب پاکیست که متغیر نمیشود هرگاه بماند ان شاء الله تعالی

بیان ماهیت خواب و منافع و کیفیت آن

الباب العاشر فی ماهیة النوم و منافعه و کیفیة استعماله باب
دهم در بیان ماهیت خواب و منافع آن و کیفیت خواب کردن
خواب عبارتست از سکون حواس پنجگانه که آن باصره و سامعه
و لامسه و شامه و ذایقه باشد و اشتغال طبیعت و مشاهده روح
چیزی را که در قعر بدن است از مواد و اخلاط و غیر آن چنانچه در فصل
هشتم از تعلیم سیم از کلیات قانون شیخ در علامات غلبه اخلاط
بیان نموده که از جمله علاماتی که دلالت بر غلبه هر یک از اخلاط
می نماید اینست که صاحب آن خلط زاید در خواب چیزهایی بیند

بیان استعلام زیادتی اخلاط از رؤیا

علامت غلبه خون

که باعتبار رنگ مناسبتی با آن خلط زاید داشته باشد مثلاً
هرگاه در خواب چیزهای بسیار سرخ بیند مثل خون و اشیای
سرخ رنگ این دلالت دارد بر زیادتی خون و همچنین در خواب دیدن

علامت غلبه صفرا

چیزهای زرد دلالت دارد بر زیادتی صفرا و همچنین آب و برف و

علامت غلبه بلغم

باران و خنکی دلالت مینماید بر آنکه در مزاج آن شخص رطوبت و بلغم
غالبست و دیدن چیزهای سیاه و تیره و خوفناک و بالجمله خوابهای

علامت غلبه سودا

موحش دلالت مینماید که سودا بر مزاج بیننده آن غالبست همگی

سبب تولد خواب

و تولد خواب از بخار رطب حار رطبیست که مرتفع میشود از
معده بسوی دماغ پس میپوشاند دماغ را و منع میکند آنرا
از فعل خودش مثل بخاری که صعود میکند از زمین بهوا که حایل است

بیان درازی و کوتاهی خواب

در میان ماه و روشنی آفتاب که منع میکند این روشنی را
از کامل کردن فعلش و بقدر ارتفاع این رطوبت بخاری مر آنرا

خواب و کوتاهی اوست یعنی درازی و کوتاهی خواب تابع ارتفاع آن
رطوبت بخاریست و نمی‌باید که قیلوله در بهار و تابستان بیشتر باشد
از قیلوله‌ها در پاییز و زمستان و این از راه درازی روزها و کوتاهی
شبهاست فی الجمله می‌باید که خواب کردن بقدر احتیاج و عادت
باشد و همچنین باید که بعقب ریاضت چوگان بازی که از اقسام
ریاضتست باشد و باید که خواب بعد از رسیدن طعام با معده
باشد و باید که بخوابد در مکان معتدل الهوا در کیفیات اربع یعنی
گرمی و [illegible] تری و سردی و خشکی و همچنین معتدل در تاریکی و روشنی
و تاریکی اولی و اولا میخوابد بر جانب چپ بقدر دو ساعت یا سه
ساعت پس اگر حاجتی او را بگشاند بگردیدن بجانب دیگر پس
میگردد و اگر تشنه شده باشد پس بعد از بیداری زود نباید
آب باشامد بلکه میخورد معتدل المزاج آب مخلوط بسکنجبین و صاحب

باید قیلوله در تابستان بیشتر

وقت مناسب خواب

ذکر حالتی که در خواب [illegible]

در خواب [illegible]

صفرا آب انار ترش و شیرین و آب سیب و آب ریباس و صاحب
سودا آب عسل و صاحب بلغم آب عسل با ادویه حاره و شیخ
در قانون گفته که هرگاه تشنه شوی در شب اولا آب مخور
بلکه بیرون کن پای خود را از لحاف که اگر تشنگی کاذبست برطرف
میشود و میل بآب نمیشود و اگر تشنگی بعد از آن باقی باشد آب بخورد
و مخفی نماند که شیخ در کلیات قانون بیان نموده که افضل هیأت
نائم آنست که ابتدا بر جانب راست بخوابد و بعد از قدر زمانی
برگردد بر جانب چپ و بر جانب راست ختم خوابیدن موافق احادیث
وظاهرش اینست که درین رساله سهوی یا اسقاطی از کاتب
ناشی شده باشد والله اعلم الباب الحادی عشر فی الفصد و
الحجامة الخ باب یازدهم در فصد و حجامت و منفعت آنها و دلایل موجب
آنها و اختیار ایام و مواضع برای آنها و چیزی که باید خورد

تدبیر تشنگی در خواب

ذکر آنچه متعلق است بفصد و حجامت

از اطعمه و اشربه عقب فصد و حجامت پس اگر بدن قوی باشد
و فصد ضرور باشد در ترک فصد یکساعت خطر عظیمی هست
زیرا که باعث علل و امراض میشود و دلالت میکند بر زیادتی
خون هیجان آن حرارت بدن و سرخی و ثقل عضوها در وقت هیجه
و سرخی روی و گونه و چشمها و شیرینی مزه دهن پس اگر این
علامات در تمام بدن باشد باید که فصد بدن کنند و اگر این
علامات مذکوره در اعلای بدن مثل سر و چشم و رو باشد
فصد قیفال میکنند و اگر در اسافل بدن یا در کبد یا در ریه باشد
فصد باسلیق میکنند و شیخ در کتب دیگر بیان عروقی که فصد میکنند
نموده و درین رساله حواله بآنها نموده و اختیار میکنند برای فصد
روز معتدلی را در گرمی و سردی و باید که نزد او انواع ریاحین
باشد و قمر در روز فصد باید که در برج هوائی متصل بکوکب سعد

دلایل غلبه خون

اختیار ایام جهت فصد

و ناقص

و ناقص النور باشد و بیان آن خواهد آمد ان شاء الله تعالی
در اختیارات اعمال در جای خود و باید که موضع فصد را مالید
تا سرخ شود و یا آب نیم گرمی مکرر بر و ریخت تا پوست نرم شود
و کمتر درد کند و باید که نیشتر بسیار تیز باشد و بازو را باید بست
بالای موضع فصد بقدر چهار انگشت و باید که بسیار محکم نبندد
پس اگر محتاج باخراج خون بسیار باشد یا خون تیره باشد
باید که موضع فصد را گشاد کرده و اگر خواهد که خون بقدر ضرورت
آید باید که رگ فصد را گشاد و گشودن معتدلی تا باسانی خون
فاسد دفع شود و باید که دستمال را با گلاب و کافور تر کنند
تا سبب تسکین حرارت موضع فصد شود و بعد از فصد باید که آب
انار و سیب بخورد و پرهیز کند از خوردن سکنجبین که سبب غشی
میشود و از تخم نیمبرشت و کباب و ماء اللحم و آنچه عادت قبل از فصد

کیفیت فصد

بخور بد احتراز نماید که سبب تخمه میشود و باید که در روز فصد اکتفا
کند بر تناول قلیه انار و مزورات ترش یا ترش و شیرین و
حجامت که سنت است و استعمال آن در دردسری که از
غلبه خون باشد یا درد دندان شدید و ورم لثه که با برخی
چشم باشد و غیر آن مناسبست و باید که دست حجام بسیار
درشت نباشد و اطراف حجامت ناهموار و بد نباشد و موضع
حجامت را اولا بسیار بکند تا موضع حجامت تخدیر بهم رساند
و کم درد کند و بعد از فارغ شدن از حجامت گل سرخ خشک
کوبیده با صندل بموضع حجامت بکند ارند الباب الثانی عشر فی الاسهال
و منفعته و تدبیر کل استفراغ باب دوازدهم در اسهال و منفعت آن
و تدبیر هر استفراغی و هر خلطی و علامت آنچه دلالت بر زیادتی
صفرا مینماید زردی رنگ بشره است و دوار و خشونت صادر و قت

ذکر حجامت

ذکر اسهال و منفعت آن و تدبیر هر استفراغی

دلایل غلبه صفرا

غلای

غلای معده و تلخی دهن و فاریدن بدن و خشکی و غشی و آروغ
دخانی که از حلق متصاعد میشود و درد سر و کمی رغبت بغذا و
بسیاری تشنگی و خشکی دهن و بسیاری این علامات و کمی آن
دلالت بر بسیاری ماده و کمی آن مینماید پس هرگاه بسیار شد
این علامات جوشانیده باین صفت مسهل نمایند هلیله زرد بلیله
۱۰ درم ۳ درم
شاهتره آمله اجاص عناب تمرهندی فلوس خیارشنبر
۷ درم ۳ درم ۲۰ دانه ۳۰ دانه ۴ درم ۷ درم
ترنجبین یا گلقند بنفشه موافق دستور بپزند و اگر خواهند خورد
۳۰ درم ۳ درم
شربت آلو یا شربت گل مکرر یا شربت تمرهندی مسهل نماید
و اکتفا نماید بر اطعمه و اشربه که در باب تب ذکر کردیم دلایل
مره سودا کمودت رنگ بشره و بد مزگی دهن و ترشی آن و فکرهای
غیر متعارف بد و هم و غم و اهتمام زیاد در امور بغیر سبب
و یا غنی و دیدن خوابهای بد و هرگاه این علامات مذکوره بسیار

ذکر جوشانیده که [illegible]

دلایل غلبه سودا

در بیان تدبیر کسی که مزاج او سوداوی باشد

شود جوشانیده باین صفت میل نماید هلیلج کابلی افتیمون
ترنجبین مویز طائفی اگر تواند خورد حبی ازین اجزا بسازد و میل
نماید افتیمون ترنجبین غاریقون ایارج و غذای او از شوربای
ساده و قلیه ها و ماء اللحم باشد و از ترشیها اجتناب لازم داند
و همچنین از چیزهائی که از شیر پخته شده باشد مثل شیر برنج و دوغ
و غیره و گوشتهای بسیار ثقیل و گوشت اقسام ماهیها خصوصا ماهی
شور و از جمله حبوب از ماش و از جمله سبزیها از گندنا و کرفس اجتناب
لازم داند و آنچه دلیل زیادتی بلغم است کسالت و سستی اعضا

دلایل زیادتی بلغم

و سفیدی رنگ و نرمی و بسیاری رطوبت دهن و کمی تشنگی و بسیاری
خواب که زیاده از قدر طبیعی باشد و کسی که این علامات مذکوره
درو بسیار باشد باید ازین شربت میل نماید هلیلج سیاه هلیله زرد

شربت مناسب مزاج بلغمی

ترنجبین مویز طائفی اصل السوس و اگر تواند خورد حبی ازین اجزا

ترتیب داده میل نماید ایارج ترنجبین تخم الحنظل غاریقون و اگر
غذای صاحب این خلط باید از قلیه های جوجه مرغ و گنجشک و تیهو و کبک و
و سایر طیور بری باشد که ادویه حاره داشته باشد و از
غذاها و شربتهای سرد و تر اجتناب لازم داند چندانکه این
علامات مذکوره بلغم با او باشد بدین دستور عمل نماید و چون آنچه
از ضروری حفظ صحت است بیان کردیم مناسبت آنکه بیان
کنیم از نجوم ایامی را که مناسب هر کاری باشد الباب الثالث

اختیارات ایام در اعمال

عشر فی ذکر اختیارات الایام باب سیزدهم در ذکر اختیارات
ایام بهترین ایام در جمیع اعمال از احکام نجومی [illegible] که
قمر در درجات و بروجی باشد که موافق عمل و متصل باشد بسعود
یعنی مشتری و زهره و بری باشد از نظر منحوس پس هر گاه
از نظرات منحوس یعنی مریخ و زحل بری باشد چنین وقتی

اختیار شود در نهایت جودت و خوبی خواهد بود و اگر بخلاف این
باشد ردی خواهد بود و دلالت میکند بر فساد امر و انتقاص
اول پس در فصد و حجامت بهتر اوقات وقتی است که قمر در بروج
هوائیه یعنی جوزا و میزان و دلو باشد سوای جوزا و بوده باشد
ناقص النور یعنی از وسط ماه تا آخر باشد و در اوایل ماه نباشد
و جوزا از برای حجامت خوبست و از برای فصد خوب نیست و در مسهل
خوردن خوب بهتر اوقات وقتیست که قمر در حمل و ثور باشد و
در امساک بطن که ضد اسهالست بهتر اوقات وقتیست که قمر در بروج
ذوات الاجساد و بدنین یعنی جوزا و سنبله و قوس و حوت باشد سوای
سنبله و در ناخن چیدن باید که قمر در خانه زهره یا مریخ باشد
و در داخل شدن حمام باید که قمر در بروج ذوات الاجساد نباشد
بعد از آنکه بوده باشد مسعود و در سواری جهت صید وقتی مناسبست

ایام مناسب فصد و حجامت
ایام مناسب مسهل
ایام مناسب امساک
ایام مناسب ناخن چیدن
ایام مناسب دخول حمام
ایام مناسب سواری صید و شکار و چوگان بازی و غیران

که قمر منصرف باشد از زهره و متصل باشد بمریخ و بوده باشد
مریخ سلیم از رجوع و احتراق و در چوگان بازی و غیر آن از انواع
بازیها باید که قمر در یکی از بروج منقلبه یعنی حمل و سرطان و میزان و
جدی باشد **الباب الرابع عشر** ~~فی احوال المیاه~~ باب چهاردهم
در بیان احوال آبها و نیک و بد و منافع و مضار آن بدانکه آب اگر
چه غذا نیست اما بدرقه و سبب نفوذ و مصلح قوام غذاست
و بهترین آبها آب چشمه ایست که جاری باشد از غیر اراضی معادن
ردیه که رایحه یا مزاج آن را تغییر دهد مثل کبریت و مجرای آن خاک
سرخ یا سنگ باشد و از مواضع مرتفعه آید و آن بسیار و مکشوف
و منبعش دور و وزنش سبک باشد و طریق دانستن سبکی و سنگینی
آب را اطبا به سه طریق بیان کرده اند اول آنکه ظرف معینی را
پر کرده از هر یک از آبها و بمیزان وزن نمایند هر کدام که سبکتر است

ذکر آبها و نیک و بد و منافع و مضار
کج و ...
طریق دانستن سبکی و سنگینی آبها

بهتر است دوم آنکه پارچهای پنبه که مساوی باشند با آبهای مختلف
که در وزن مساوی باشند تر کرده بعد از خشک شدن بکشند
وزن هر کدام که سبکتر است آبش بهتر است سیم آنکه یک شخص معین بعد از
غذای معین از هر یک از آبها بقدر معین بیاشامد هر کدام از آبها
که گواراتر و سبکتر است در معده او بهتر است و حق این طریق
آخر است چه دو طریق اول دلالت میکند بر اینکه اجزای ارضیه آب سبک
کمتر است و مجرد همین دلالت بر خوبی آب نمیکند کما لا یخفی و دیگر علامت
بهتری آب آنست که رو بجانب مشرق یا شمال باشد یا بدو آبی که رو
بجانب مغرب یا جنوب آید خوب نیست و همچنین آبهایی که منجمد میشود
ردی و بد است و بهترین و لطیف ترین آبها آب بارانست خصوصا
باران نیسان علی الخصوص بارانی که با رعد باشد و طریق گرفتن باران
نیسان چنانکه سید جلیل متورع ابن طاوس اسکنه الله فی الجنان نقل کرده

در وزن صح

دعای گرفتن آب باران نیسان

در کتاب

در کتاب مهج الدعوات ایراد کرده است منقول است از کتاب زاد
العابدین تصنیف حسین بن ابی الحسن بن خلف کاشغری ملقب بفضل
~~و در آن کتاب اسناد روایت کرده باین~~ مجمل مضمونش
ملخصا آنکه راوی گفت که نشسته بودم با بعضی از صحابه که حضرت
رسول صلی الله علیه و آله داخل شد و سلام کرد ما جواب گفتیم حضرت
فرمودند که آیا تعلیم کنم شما را دوایی که تعلیم کرده است مرا جبرئیل
علیه السلام چنانچه احتیاج بطبیب و دوای او نباشد پس حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام و سلمان فارسی رضی الله عنه و غیر آنها گفتند
که چیست آن دوا پس حضرت رسول صلی الله علیه و آله بحضرت علی
علیه السلام فرمودند که میگیری از آب باران نیسان و میخوانی بر آن
فاتحة الکتاب و آیة الکرسی و قل هو الله احد و قل اعوذ برب الفلق و
قل اعوذ برب الناس و قل یا ایها الکافرون هر یک هفتاد بار و در

روایت دیگر که منقول است از حضرت رسول صلی الله علیه و آله یا علی
هست و آن اینست که بخواند سوره انا انزلناه را و الله اکبر و لا اله
الا الله میگوید و صلوات بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و آل او بفرستد
هر کدام هفتاد بار و هر آشام از آن آب در صبح و شام هفت
روز متوالی حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود بحق آن خدایی که
فرستاده است مرا بحق به پیغمبری براستی که جبرئیل علیه السلام
گفت که بدرستی که بر میدارد و از کسی که باشد از این آب هر
دردی که در جسد اوست و عافیت میدهد او را و بیرون میبرد
درد را از رگها و جسد و استخوان و جمیع اعضای او و محو میکند
گناهان او را از لوح محفوظ و قسم بخدا که اگر فرزند نداشته باشد
و فرزند خواهد و ازین آب بخورد فرزند بهم میرسد و اگر زن نازا
و ازین آب بخورد خدای او را فرزندی عطا کند و اگر مرد عنین باشد

و بخورد و ازین آب قدرت بر جماعت بهم میرسد و اگر خواهی که زن
آبستن شود و پسر یا دختر میشود و اگر صداع داشته باشد و بخورد
ازین آب ساکن میشود صداع او و اگر درد چشم داشته باشد این آب را
در چشم بچکاند و بخورد و ازان و بشوید چشم را بآن که خوب میشود
چشمش باذن خدا و بیخ دندانها را محکم میسازد و دهن را خوشبو
میکند و باعث این میشود که از بیخ دندانها لعاب سیلان ننماید و تخمه
نمیشود هرگاه طعام بسیار بخورد و از هوا آزاری باو نمیرسد و
نمیرسد او را فالج و تشنج در دهن نیاید و نمیرسد او را ازکام و درد
دندان و شکایت نمیکند از معده و نمیرسد او را قولنج و محتاج نمیشود
بحجامت و نمیرسد او را ناسور و نه خارشتی و نه آبله و نه جنون و نه
جذام و نه برص و نه رعاف و نه قی و نمیرسد او را کوری و نه لنگی و نه
لالی و نه کری و نمیرسد او را چشم او را آب سیاه و نمیرسد او را

دردی که باعث فساد نماز و روزهٔ او بشود و نه وسوسه از جن و
از شیطان و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمودند که جبرئیل علیه السلام
فرمود اینکه کسی چهل بامداد ازین آب بوده باشد و سوره همه کوفتها
که میرسد بمردمان پس بدرستی که این آب شفاست از برای او از
جمیع کوفتها پس گفتم ای جبرئیل آیا نفع میکند در غیر چیزی که گفتی از دردها
جبرئیل علیه السلام فرمود قسم بحق کسی که فرستاده ترا بحق به پیغمبری که
کسی که بخواند این آیات مذکوره را برین آب پر میکند خدا تعالی دل
او را از نور و روشنی و می اندازد الهام را در دل او و جاری میگرداند
حکمت را بر زبان او و پر میکند دل او را از فهم و بینایی چیزی را که نداده
و عطا نکرده مثل آنرا باحدی از عالمیان و میفرستد بسوی او هزار
آمرزش و هزار رحمت و بیرون میبرد غش و خیانت و غیبت و
حسد و ظلم و تکبر و بخل و حرص و غضب را از دل او و همچنین بیرون

زیر عدم تعفن آب باران

می برد از دل او عداوت و بغض و سخن چینی و بدی مردمان گفتن
و این شفاست از هر دردی انشاء الله و آب باران زود متعفن میشود و علاج
زبونی آب چاه

آن آنست که بجوشانند تا زود متعفن نشود و آب چاه و قاطبه بد است
و آب قنات نسبت بآب چشمهٔ موصوف با بقا خوب نیست اما به از آب جاری
نقل آب ایستاده

آب ایستاده متغیر بوده بلغم

چاه و آب ایستاده است و آب ایستاده از هر قسم که باشد بد
ثقیل است و اگر تغییری از ایستادن در مزهٔ آن بهم رسیده باشد
مولد بلغم است و باعث مرض استسقا و غیر آن از امراض صعبه میگردد
مضار و منافع آب گل آلود

و آب گل آلود مولد سنگ مثانه است اگر لابد آشامیده شود
در عقب آن باید از مدرات مثل انار یا غیر آن خورده شود لیکن آب گل
زبونی آب معادن سوای معدن آهن

آلود بجهت کسی که تسکین زیادتی در طبعش باشد نفع دارد بسبب بطؤ
انحدار و آب معادن مطلقا بجهت آشامیدن بد است الا معدن آهن که
آن تقویت جمیع احشا و قوای شهوانیه میکند و آب معدن نوشادر

طبیعت را ادرار میکند و نشستن در آن آب و حقنه کردن همین
خاصیت دارد و آبی که از معدن شب یعنی زاج آید عکس آن در
حابس است و تدبیر آبهای غلیظ برین نحو نوشته اند بود که بجوشانند تا ثلث
بماند که نفخش کم میشود و زود از معده منحدر میشود و فاضل خجندی در لوایح
که یکی از مصنفات اوست در باب حفظ صحت در فصل کیفیت آب
عبارتی که ترجمهٔ آن اینست بیان نموده که جوشانیده شدهٔ از آب بنا
بر آنچه شهادت داده اند علما کم نفخ‌تر و زودتر از معده میگذرد و جاهلان
از معالجین گمان میکنند که بسبب جوشانیدن آب اجزاء لطیفهٔ آب
منقلب بهوا میشود و کثیفهٔ آن باقی میماند و نمیدانند که بسبب کثافت
آب نیز زیادتی کیفیت سردی است یا مخلوط بودن اجزای صغار آنچنانکه
که قوت صبر کردن انفصال آب ندارند که بآن قوت از جوهر آب جدا
شوند و بدرستی که هر یک از آنها جدا میشود بطبخ اما اول که عبارت

تدبیر لطیف نمودن آبهای غلیظ

در منافع آب جوشانیده

اینرا

از کم نمودن کیفیت بارده آب باشد خود ظاهر و محتاج ببیان نیست
و اما ثانی بجهت آنکه طبخ متخلخل میسازد اجزاء آب را آنچنان
تخلخلی که آسان میشود بسبب آن جدا شدن اجزاء کثیفه که در آن
آبست و نیز چنانچه بعضی از اجلهٔ اطبا گفته اند که سه پیاله
من شاه آب انقوز یا در دیگ آهن یا دیگ سفال یا در ظرف
شیشه بجوشانند تا یکمن باقی ماند و بعد از آن از بالای آتش بردارند
و لحظه بگذارند و بعد از آن بریزند در آن بخدرم قند یا یکدانگ
افیسون کوفته و زمانی بگذارند تا اجزای ارضیهٔ کثیفه که در آنست
ته نشیند و بعد از آن بهواری صاف نموده بعد از سرد شدن
بیاشامند و آب گرم مفسد هضم است و تشنگی را نمی‌نشاند
و مواظبت بر آن مؤدی بدق و استسقا میشود و اگر نیم گرم باشد
غثیان می‌آورد و اگر گرم‌تر از آن باشد اگر ناشتا بیاشامند

تدبیر نافع لطیف جهت اکثر آبهای غلیظ

مضار و منافع آب گرم

منافع آبی که در آفتاب گرم شده باشد

مضار و منافع آب شور

معده را میشوید و طبیعت را نرم میسازد و اگر آب بسیار گرم باشد فضول بلغم را
تحلیل میدهد و بادها میشکند و آبی که بتابیدن آفتاب گرم شده باشد
مناسب جمعیتی که کوفتهای بلغمی داشته باشد مثل صرع و مالیخولیا
و مانند اینها و آب شور در اول که بیاشامند طبیعت را نرم میکند و
و بعد از آن می بندد و بسبب خشکی که در آنست مولد حکه و جرب است
و آب سرد اگر آشامیده شود کمتر از قدر خواهش بجهت صحت بدن و
قوت معده و هضم طعام و کمی بول بهترین و موافق ترین آبها است
لیکن در سرد کردن آب با یخ و یا برف از داخل و خارج اختلاف است
شیخ را اعتقاد آنست که اگر یخ از آب صاف پاکی گرفته شده باشد
که مذکور شد تفاوتی ندارد و فاضل خجندی را اعتقاد آنست که
آب پرورش یافته میان برف یا یخ بسیار بهتر است و میگوید که آب
برف و یخ مثل آب ایستاده ثقیل است و آنچه مذکور شد متعلق است

بجو

وقت آشامیدن آب

تدبیر کسی که شرب سموم نموده باشد

بجوهر آب اما وقت آشامیدن آب پس آن زمانیست که تشنگی صادق
بهم رسیده باشد و منع نکند از آن مانعی یعنی حالات و عوارضی که منافی
شرب آنست متحقق نباشد و اما مقدار آب پس باید که آشامیده
شود بقدر آنچه بدرقگی غذا و تسکین حرارت نماید و هر که در مزاج او
حرارت بیشتر باشد او را احتیاج بآب بیشتر است و کسانی که بر مزاج
ایشان برودت مستولی میباشد میباید که بقدر امکان از آن احتراز
نمایند و اگر عیاذاً بالله کسی را شرب سموم اتفاق افتاده باشد
از شرب آب احتراز نماید چه آب بسبب سرعت نفوذ و لطافتی که
دارد سبب انتشار سم در بدن میشود مگر آب نیم گرم که سبب قی و دفع
سم میگردد و باید که روغن کنجد و روغن زیتون در آب نیم گرم داخل
سازند که قی بسهولت ممکن شود و یا طبیخ تخم انجره و مسکه و روغن گاو
استفراغ نمایند و طعام بسیار باید خورد که اگر سبب قی شود فهو المطلوب

والا سبب کمی مضرت سم میشود و نیز مناسبت که حب الغار و گل
مختوم را ساوی هم با روغن زیتون سرشته یک درم بخورند و بعضی گفته‌اند
که اگر مسموم فضلهٔ خروس را با آب نیم گرم بیاشامد فوراً سبب برون
آمدن سم میشود و بعد از آنکه در قی استقصا کرده باشند قدری شیر خورده
باز قی نمایند و اگر در زیر شکم اثری محسوس شود حقنه باید کرد و اگر
معلوم باشد که کدام زهر است باوی به مخصوصه معالجه باید نمود چنانکه
در مطولات مذکور است و گاه اتفاق می‌افتد که مسافر بمنزلی یا بلدی آید
که غیر آب شور و تلخ و بدمزه و ثقیل یافت نمیشود پس مناسب مینماید که در بیان
تدبیر شیرین نمودن آب و لطیف ساختن آن از برای سبیل ایجاز و اختصار ذکر
نماید و این چند طریق ممکن است و دو قسم آن از رشحات فیوض امواج
بحار ذخیرهٔ الهی متفکرین در آثار ملکوت سموات و ارضین و مستنبطین از
غرایب حکم و صنایع خالق زمان و زمین با ابیاری الهام رب العالمین

در تدبیر شیرین و لطیف نمودن آب شور

استنباط و تجربه نموده‌اند که چنانکه حکمت ازلی و مصلحت لم یزلی بخار متصاعد
از بحار را بغایت عذب و شیرین و بکام و زبان خشک لبان آتش
جان و نباتات و درختان میرساند ممکن است که اگر سوخته جانی عاجز
و بینوا و تشنه لبی بیچاره و بیدست و پا در دریا مگر بیابان نورد دشت
جولان و یا در صحرا در بحر عمیق بهر رفع تشنگی چون گرداب سرگردان
باشد مگر آسمان سیرش از سحاب رحمت الهی تعلیم کرده بدستیاری آتش
جگر سوخته آبی بروی کار آورده مصدوقهٔ هذا عذب فرات را بکام
تشنه لبان رساند یکی از آن دو قسم بطریق قرع و انبیق است بدستور
انبیق صحیح متعارف و دیگر که اسهل و قلیل المؤنه‌تر است که هر یک از میاه ردیه
را که خواهند لطیف و شیرین نمایند ظرف سرگشاده را از آن مملو ساخته
چندپاره چوب پاکیزه بر سر آن ظرف گذارند و قدری پشم پاکیزه بر بالای
چوب بگذارند و در ته ظرف آتش افروزند و بعد از گذشتن اندک زمانی

آن چشم را بر داشته بیفشرند از آن آب لطیف و شیرین بهم رسد
در غایت عذوبت و آنچه در ظرف بماند بمرتبه تلخ و شور و کثیف است
که چشیدن آن مقدور احدی نیست و از جمله ضروریات بقاء و اسباب
حفظ صحت هوا است که کار آن دو چیز است یکی ترویح زیرا که چون مزاج
روح را بسبب احتباس حرارت تغیر عارض میشود و هوای خارج باستنشاق
و تنفس بجوف میرسد و تعدیل و اصلاح آن مینماید دویم تنقیه بدن از
فضلات دخانیه زیرا که در وقت رجوع هوا بعد از جذب آن بسبب
او اجزای دخانیه بیرون میرود و پر ظاهر است که اگر هوا را بسبب
عوارض غریبه فساد عارض شود بسبب اختلاط که با روح دارد فساد
آن بروح سرایت مینماید و اسباب فساد هوا آنست که مخلوط شود
بآن بادهای متعفنه و بخارهایی که در نیستانها و دریاها و خندقها و صحراها
خالی از آب و گیاه بهم میرسد خصوصا که در آنجا معدن کبریت و زاج

ذکر هوا و آنچه منسوبست بآن

اسباب فساد هوا

ومثل

و مثل آنها باشد یا درختانی باشد که خبیث الجوهرند مثل درخت گردو
و انجیر و غیر ذلک پس در هر صورت ملاحظه صلاح و فساد هوا نمودن
و اجتناب فرع و مضار آن مطلع بودن از جمله ضروریات حفظ صحت است
و تغیر هوا یا طبیعی است مثل انتقال از فصلی بفصلی دیگر و در فصول حرارت
هوا هرگاه بمرتبه شدت نرسد چنانکه در بهاران بسبب غلظت خون
و اگر بمرتبه اشتداد رسد چنانکه در تابستان است سبب غلبه صفرا و تشنگی و
زیادتی عرق و قلت ادرار بول میشود و در فصل خریف خلط سودا و در
زمستان خلط بلغم بر بدن انسان غالبست و هوای بارد باعث احتباس و تسدید
مسام و حبس حرارت معین است بر هضم پس بر حافظ صحت لازم است
که در هر فصلی از اغذیه و اشربه که باعث زیادتی آن خلط فاسد میشود
احتیاط و بتدبیرات مناسب آن فصل عمل نماید و یا غیر طبیعی است و این
را اسباب مختلفه میباشد مثل اینکه آبهای متعفن مجاور هوا یا منقلب بهوا

تغیرات هوا

سبب وبا و طاعون و دفع آن

شود و بالجمله هرچه سبب رداءت کیفیت هوا باشد و تعفن هوا سبب
وبا و طاعون و غیر آن از امراض عفنیه میگردد و زیرا که هوای متعفن اخلاط
را فاسد و متعفن میگرداند و تعفن اخلاط سرایت بدل و از دل سرایت باعضای
بدن میکند و درین وقت مناسب اجتناب است یعنی که اگر در جایی باشد
که خارج ازین بلیه باشد داخل نشود و اگر داخل باشد و فرار مقدور
و ممکن باشد فرار نماید و الا بقدر مقدور هوای مجاور خود را تعدیل نماید و تنقیه
بدن از اخلاط ردیه و احتراز فواکه رطبه و مجففات و ترشیها و اغذیه
محموده که مورث اخلاط ردیه نباشد مداومت نماید و هوای خانه را بکافور
و مشک و عود و سیب و به و نارنج و ترنج و گلاب مطیب نماید
والله اعلم بالصواب و الیه المرجع و المآب قد وقع الفراغ
من تنمیقه و اتفق جفاف القلم عن تسطیره بیمن مؤلفه و مترجمه
المحتاج الی عفو ربه الغنی عبد الکریم بن محمد یحیی القزوینی

فی الشهر الثالث من السنة الخامسة من العشر الاول من المائة
الثانیة من الالف الثانی و المرجو من کرم الاخوان طلب
الغفران و الصفح عما زلت به
القدم او طغی فیه القلم و الحمد
لله اولا و آخرا و
الصلوة علی محمد
و آله
م

شروع رابع

بسم الله الرحمن الرحیم

نحمدک یا من اسمه شفاء للقلوب و حمده دواء للذنوب و نستلک
البرء من علل الصدور و نستعیذ بک من مکاره الدهور و نقر
بقصور الالسن عن بلوغ ثنائک کما یلیق بجلالک و عجز العقول
عن ادراک کنه جمالک و نبتهل الیک فی ان تصلی علی حبیبک
و امین وحیک الذی انزلت علیه القرآن شفاء للصدور
و اوجبت طاعته ما توالت الایام و الشهور محمد و آله مصابیح
الدجی و اعلام الهدی ما تعاقبت العلل و الشفاء و بقی الارض
والسماء و بعد نگاشتهٔ صفحهٔ بیان و رقم پذیر خامهٔ اطلاع و

اعلان میگردد که چون حسب الاشاره بالبشاره نواب مستطاب
فلکجناب قدسی القاب رفیع قباب جمشید بزم رستم رزم
نور باصرهٔ جاه و جلال نور زاهر حدائق دولت و اقبال غلام
باخلاص سلطان عادل سحاب ممطار دریا دل رکن رکین سلطنت
و جهانداری رونق افزای مملکت نیکنامی و نامداری برازندهٔ
مسند عظمت و افتخار رستمخان سپهسالار لازال اعلام دولته
منشورة و بارح اعداء الدین بسطوته مقهورة ترجمهٔ رسالهٔ
در النفس للشیخ الرئیس بعلم نگاشته رقم کمترین ثابت قدمان وادی
صداقت آیینی عبد الکریم بن محمد یحیی القزوینی تحریر یافت
بخاطر ناقص رسید که بعد از ذکر قوانین حفظ صحت که موضوع
رسالهٔ مذکوره است اشاره بتدبیر رفع بعضی از امراض را
علاوهٔ آن کرده لهذا ترجمهٔ رسالهٔ برء الساعة که در غایت

لفظ و عبارت معنی در بر فواید و معالجات تجربه مبتنی است از مؤلفات
محمد بن زکریا طبیب رازی قدس الله سره و زاد فی حظایر القدس انسه که
از جمله حذقه و مهره اطبای زمان خود بوده و معالجات بسیار غریبه
می نموده سبب درت سیره که تحفه محفل علما و مجالس مشغله کرده تا مقبول
الکه منظور نظر گردد والله الموفق و الهادی للصواب و الیه المرجع و المآب
محمد بن زکریا رازی طاب ثراه نقل مینماید که من روزی در خانه وزیر
ابوالقاسم بن عبدالله بودم و جمعی از اطبا نیز بودند و در حضور او حرف
طب مذکور میشد هر یک از اطبا بقدر علم خود سخنی میگفت بعضی از
ایشان میگفتند که مرض و علتی که از مواد بمرور زمان جمع شده
باشد نمیتواند بود که در یکساعت برطرف شود بلکه میباید که
همان قدر زمان بگذرد تا آنکه رفع آن مرض توانند شد و مطلب ایشان
آن بود که مردم را با ایشان رجوع باشد و احتیاج داشته باشند

قبول

پس وزیر یافت و وزیر این را که از جمله علتها بعضی هست که جمع میشود تا
آن در چند وقت و معالجه یکساعت برطرف میشود پس اطبا تعجب کردند
یعنی انکار قول او کردند پس وزیر بمن گفت که تألیف کنم درین باب
کتابی که مشتمل باشد بر جمیع امراض آنچنانی که در یکساعت علاج
میشود پس من بخانه خود رفتم و این کتاب را نوشتم و اهتمام تمام
نمودم در آن و نامیدم این کتاب را برء الساعة مثل کتاب من
الأبرار بواسطه آنکه این کتاب دستور طب است و الله تعالی است
توفیق دهنده صواب و او بس است ما را و خوب وکیلی است بدان
بدرستی که دستور من در تألیف کتاب بهار آنست که بیان کنم کوفتها
را که عارض انسان میشود از سر تا قدم و این چنین نیست که جمیع امراضی
که از سر تا قدم انسان میباشد از حیثیت همه او در یکساعت بر
طرف شود پس باین سبب ترتیب اعضای انسانی را که دستور

من بوده در تصانیف منظور نداشته معالجهٔ بعضی از اعضا را
ترک نموده اقتصار بعضی نمودم الصداع درد سر هرگاه بوده
باشد در مقدم راس و آنجایی که نزدیک به پیشانی است پس بدرستی
که میباشد این از زیادتی خون علاجش آنست که خونی کم کنند
یا بحجامت یا بفصد پس بدرستی که آن در همان ساعت ساکن میشود
یا ببوید اندکی تریاک مصری الاصل بسیار خوب و اندکی از آن
تریاک به بینی و شقیقه های خود بمالد یا قدری عناب با شربت عناب
بخورد یا شوربای عدس یا اندکی کشنیز خشک میل نماید پس بدرستی
که در ساعت ساکن میشود درد سر او و اگر بوده باشد درد
در وسط سر این دلیل حرارت است و نفع میکند درین وقت اینکه
پارچهٔ کتانی برابر روغن گل و سرکه که از شراب حاصل شده باشد
آغشته نموده بر سر بگذارند یا پارچه با شیر دختر و خل خمر تر کنند

در روغن گل داخل کنند و بر سر بگذارند پس بدرستی که در ساعت
ساکن میسازد درد را یا آنکه ببوید گل نیلوفر را یا آنکه بخورد خیار
را که در سرکه گذاشته باشند در سرکهٔ بسیار تند یا بخورد قدری
از رستنیهای ترش آنچنانی را که کار آن اینست که صفرا را فرو
مینشاند پس بدرستی که در ساعت ساکن میکند درد را یا آنکه
کف پاهای خود را بروغن بنفشه و نمک بمالد پس بدرستی که ساکن
میسازد درد او را در ساعت و اگر درد در عقب سر باشد نزدیک
بگردن پس بدرستی که این از بلغم میباشد و علاجش آنست که قی
با سکنجبین و آب ترب و بخورد آب شبت را اما اینکه بیرون آید آنچه
در شکم اوست از بلغم و جهد نماید که این دواها را با آب گرم بخورد پس
بدرستی که در ساعت درد او ساکن شود یا آنکه بخورد قدری اهلیلهٔ کابلی
پرورده یا آمله پرورده پس بدرستی که ساکن میشود درد در ساعت

مالیدن و خوردن [illegible] از صداع [illegible]

باغرغره نماید با بارنج فیقرا پس فی الحال درد برطرف میشود **سحاب العین**
یعنی ابرکی که در پیش نظر بهم میرسد مثل ابرکاه حادث میشود این سحاب از
راه رفتن در آفتاب علاجش آنست که ببوید افیون مصری او بزد در چشم
بمالد و گاه میباشد که این علت از نشستن پیش آتش بهم میرسد پس اگر در آن
وقت غذائی که مولد بلغم باشد بخورد دوازده بلیله کابلی سر بکشد همان وقت
برطرف میشود این آزار **فی الزکام** علاج زکام الخناني که آن صعبتر
آزارهاست در یکساعت باین روش میشود که صاحب زکام
را امر نمایند با اینکه آب گرم شدید الحرارة بر سر بریزد پس وقتی که
احساس حرارت در دماغ خود نماید در ساعت برطرف میشود علاج دیگر زکام
اینست که پارچه کتانی را با آتش بسیار گرم نمایند و بگذارد زیر یافوخ و آن
موضعیست از سر که نرم میباشد در اطفال پس وقتی که احساس حرارت میکنند زکام
ساکن میشود همان وقت و این مکرر بتجربه رسیده **فی وجع الاسنان** درد دندان

علاجش اینست که صاحب آزار را امر نمایند که دو دانه مویز را
بگیرد و بپیچد در پنبه و با آب تر نماید و بکوبد با سنگ و بگذارد در بر دندانی
که درد میکند پس بدرستی که در ساعت ساکن میشود یا بگیرد یک قیراط
از سکر العشر و در پنبه بپیچد و بر دندان بگذارد و پس بدرستی که
ساکن میشود و دواهای دیگر نیز بسیار میکنند مثل غالیه و قطران و داغ کردن
دندان با آتش **فی قلع الاسنان بغیر حدید** در کندن دندان بدون آلت
عاقرقرحا را در میان سرکه که از شراب حاصل شده باشد یکماه بگذارد
در میان آن سرکه مثل خمیر نرم شود و بگذارد در بر دندانی که اراده
کندن آن دارد در ساعت کنده میشود یا بگیرد آب ریشه توت سیاه
را و خشک نماید در آفتاب در میان جامی و بگذارد و از آن بر دندانی
که اراده کندن آن دارد کنده میشود **فی البخر** یعنی بد بوئی دهن
علاجش اینست که مویز طائفی یا هراتی را با برشاخهای رز بکوبند

بشنو از کتب [illegible] بارهای [illegible]
سیاه لاغاثه [illegible]
خواستند [illegible] المؤمنین
در [illegible] التحفه

وجعهای بزرگ بسازند و بخورند همان وقت بخزر را بر طرف مینماید

فی الخوانیق خناق علاجش آنست که غرغره نماید برب توت و خره کلب پس

بدرستی که به میشود و برود وی فی العلق هرگاه زلو بحلق کسی چسپیده باشد

علاجش آنست که غرغره نماید بسرکه یا بگیرد دیکدرم مکسی که در چوب یا قلا

میباشد و در میان سرکه که از خمر بهم رسیده باشد حل نماید و غرغره نماید

بآن بدرستی که در ساعت پایین میآید باذن الله تعالی فی الشقیقه

درد شقیقه علاج آن آنست که بخور نماید بعرطنیثا پس بدرستی

که بر طرف مینماید درد را همان وقت پس اگر بوده باشد این وجع شقیقه

بسیار شدید علاج کرده میشود باین طریق که یک کف جو را در زیر خم

یا جای دیگر که آب بر بالای آن بچکد بگذارند تا نرم شود بعد از آن

بیفشرند و آب آن را بگیرند و حل نمایند در آن نیم دانگ از اشق و

یکدانگ م یکدانگ از جاوشیر و به بینی بچکانند یا دو دانگ از زنبق اگر

سری حادث شود از ین بر سر آب سرد بریزند خواه زمستان

باشد و خواه تابستان درد سر همان وقت بر طرف شود فی الصرع

علاج صرع آنست که بگیرند افتیمون و عاقرقرحا و اسطوخودوس و

و بسفایج را مساوی و بکوبند و بپزند و با مویز طائفی خمیر نمایند و بخورند

بقدر گردوئی قبل از گرفتن نوبه صرع بدرستی که در آن معجنه که این دوا

را خورده باشد صرع نمیآید باذن الله تعالی فی الدوی و الطنین

دوی و طنین صدائیست که گاهی در گوش آدمی بهم میرسد بدون سببی از

خارج و علاج آن آنست که حل نمایند افیون مصری خوب را در آب گرم

و بگوش بچکانند بدرستی که ساکن میشود در همان وقت فی الرعاف

خون آمدن از بینی علاجش آنست که شب یمانی بکوبند و با پنجه بجوف

دماغ بدمند یا آنکه حجامت آتشی بآن طرف که خون میآید بگذارند

بدرستی که ساکن میشود همان وقت فی البواسیر علاجش آنست که

بخور نماینده بلوف شامی مجرب است که همان وقت ساکن میشود و اگر آماس باشد
از لوف شامی و بکدانک مثقل داخل آن نماید و بخور بردارد و در تسکین وجع
ابلغ خواهد بود **فی النواسیر** علاجش آنست که بپاشند زنجار و توتیای اخضر
باهندی مجرب است که قطع آمدن چرک مینماید در همان وقت **فی الجراحات**
العسرة العتیقة جراحتهای کهنه آنچنانی که چرک از آن منقطع نشود و یکسال
یا بیشتر علاج آن آنست که بگیرند از روغن گاو که سی سال بر آن گذشته باشد
یا بیشتر و فتیله بسازند از پنبه و آن روغن گاو فشرده و بزنند و بمیان جراحت
بگذارند پس آن نفع میکند چرک را همان ساعت ان شاء الله و بعد از علاج
در سه روز جراحت گوشت میآورد و **فی الجراحات الطریة** در جراحات تازه
علاج آن آنست که بگذارند در آن صمغ درخت بلوط و المیسکه کابلی که سائیده
باشند مثل سرمه یا مار الکافور پس بمالد بآن جراحت روغن با عسل
خام پس مجرب است که ساکن میشود همان ساعت ان شاء الله تعالی **فی السقطة و الضربة**

و از جمله

و از جمله چیزهایی که برطرف میکند وجع را از اعضایی که از افتادن یا از زدن
عارض شده باشد آنست که بگیرند اقاقیا و صبر و ماش و مغاث و گل ارمنی
و بکوبند همه را و ترکنند باب مورد تازه و طلا کنند یا پر مرغ پس آن
ساکن میکند وجع را همان وقت و کبودی را که از آن بهم رسیده باشد
برطرف میکند **فی حرق النار** در سوخته شدن عضوی از آتش که گاهی عارض
میشود از سوختن آتش وجع شدیدی علاجش آنست که بگیرند مرداسنج
اصفهانی و بوره و گل سرخ کوبیده و حنا از هر کدام جزوی و ترکنند
را بروغن گل خالص پس از این ادویه بر آن بپاشند پس ساکن میکند وجع
را ان شاء الله تعالی و تمام بر به در کمتر از سه روز میشود **فی قروح المقعد**
علاجش آنست که بگیرند سم گوسفند و شاخ آن را پس بسوزانند آنها را
و بکوبند و بیزند و مخلوط کنند بآن جفت و گلنار و شب و مازو و گل سرخ
کوبیده و پوست مازو و مورد تر از هر کدام قدری و با اندک آبی طبخ نمایند

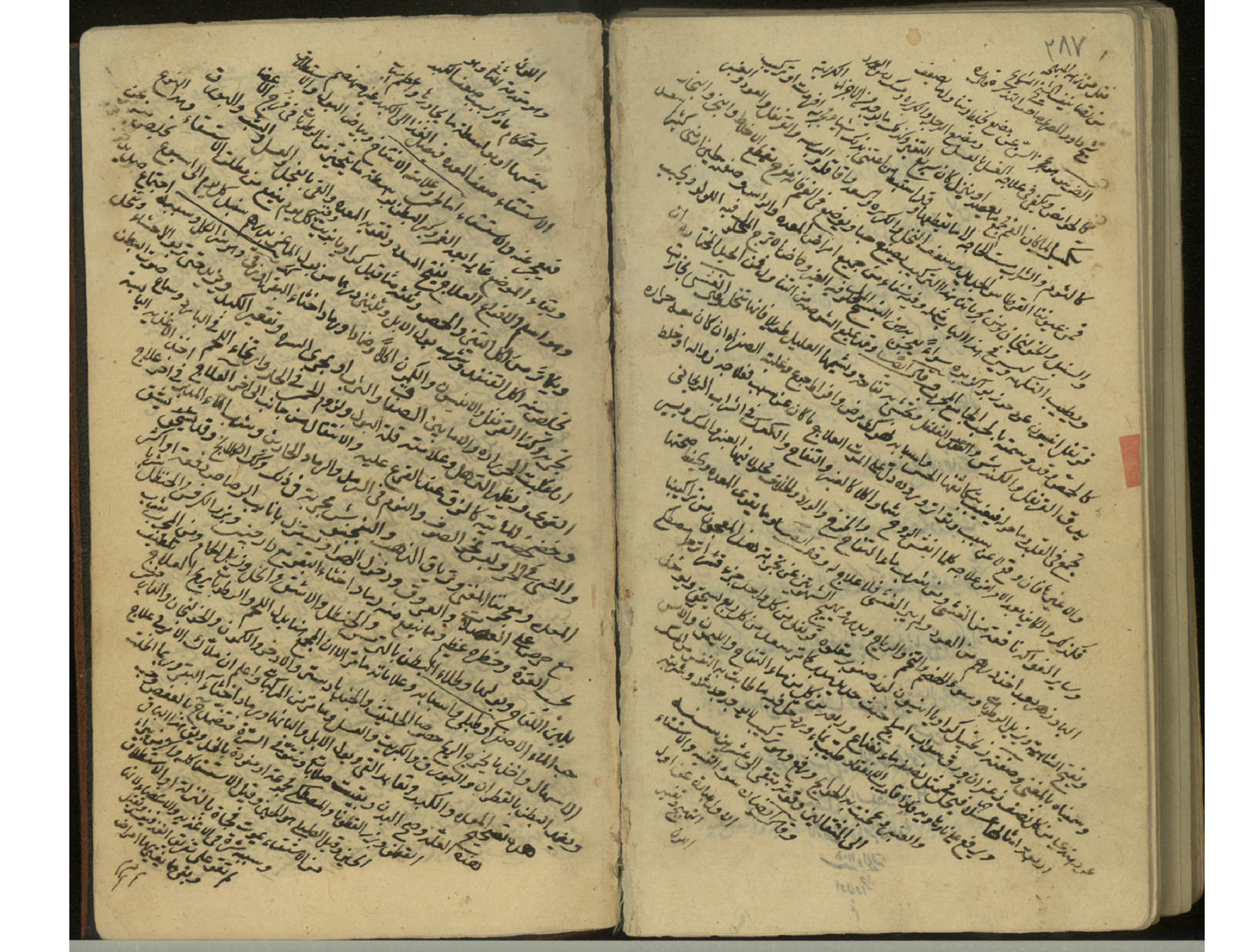
تا قوت ادویه بیرون آید بعد از ان بنشیند دران طفل علیل هر کاه بزور
اکر بیرون آید مقعد او یا ضماد میکنند با آن پس میکذارند آن را بجایش
پس در همان ساعت ثابت میشود و دیگر بیرون نمی آید هرگز
فی القولنج علاجش آنست که یکدانگ از معجون بلوکی میل نماید پس
بدرستی که تخفیف میدهد قولنج را یا اینکه بگیرد شحم الحنظل و باد دست
بیکدیگر بچسباند اجزای آنرا قدر یک نخودی و فتیله از ان ساخته
صاحب قولنج بخود بردارد پس بدرستی که قولنج را بتحلیل میبرد همان
وقت بدون سستی اما کرب عجمی و بحثی بهم برساند در شکم علاج
آن بحثش آنست که بگیرند یک کف کشنیز و قدر کمی از کمونی کرده
و یک کف از سعتر و الجذان خالص و یک کف از حب الرمان و طبخ
نمایند این اجزا را طبخی که خوب پخته شود و بعد از ان نیم رطل از آن
و یک وقیه تری بران بپاشند و برهم زنند و بیاشامد صاحب آنرا

بی

پس بدرستی که در همان وقت ساکن میشود آن بحکم باذن الله تعالی
فی الخلفه خلفه اسهالی است که اکثر در اطفال بهم میرسد
مایه بزرا با شیر دایه اش بدهند همان وقت تمام برطرف میشود
و نفع میبخشد اینکه صندل و کافور بر شکمش ضماد نمایند و آب برگ
سیاه بر شکمش بمالند مالیدن خوبی و اگر قرص کنند ربی که در
کفایه منصوری در باب خلفه ذکر شده بدهند نفع دارد فی زحیر
العتب بچش اطفال حب الرشاد یکمثقال وزن به چهار دانک
بکوبند و با روغن گاو کهنه معجون نمایند و با شیر دایه اش بدهند
زحیرش برطرف میشود و اگر مایه بزرا با شیر دایه اش بدهند نیز
ساکن میشود فی عرق النساء این علتی عظیم و کثیر الخطر است
و خلقی کثیر ازین کوفت تلف شده اند از ندانستن اینان
این کوفت را و آن میباشد در طرف حشی از عصعص که آن

که آن سستیهای مفصل را نیست تا قدم بتحقیق که بهتر آن بود که ما میگوییم در
منفعت آن قول بسیطی لیکن غرض ما درین کتاب ایجاز و
اختصار است در اینجا ازان غرض خود منبسط کنیم و مختصر بنمائیم
علاجش آنست که بگیرند صبر اسقوطری ۴ مثقال یکدرم هلیله زرد و یکدرم ۲ مثقال
سورنجان مصری و بکوبند اجزا را و بیزند و حب نمایند و نیم مثقال
بخورند از اینج دست با شش دست عمل نماید همان وقت
برطرف میشود و تحقیق که معالجه کردم باین دوا مرد پیری را
که یکسان بود که نه قدرت برخواستن داشت و نه گردیدن
از جانبی بجانب دیگر پس برطرف شد آزار و بیرون آمد باذن
الله تعالی فی الاعیاء و التعب گاه میباشد که انسان پیاده
میرود ده فرسخ یا بیشتر پس میرسد او را تعبی بسیار شده
و عارض میشود او را خشکی مفاصل و قدرت برخواستن نمیدهد

اصلاً علاجش آنست که ناخنهای او را روغن بمالند هر روغنی
که باشد پس بدرستی که ساکن میشود ماندگی او همان وقت و ممکن
میشود او را راه رفتن باذن الله تعالی و نفع میکند او را اینکه بایستند
تا زانو در آب سرد اگر تابستان باشد و در آب گرم اگر زمستان
باشد بدرستی که بیرون میبرد این فعل ماندگی و تعب را همان وقت
باذن الله تعالی فی حکة الاطراف هرگاه عارض شود خارشی در
دست و پا در زمستان وقتی که میشوید دست خود را با آب سرد
پس علاج چنین خارشی آنست که آب گرم شدید الحرارة
را یک کف نمک داخل نماید و دست و پای خود را بگذارد
در آن بقدر یکساعت همان وقت ساکن گردد
میشود خارش او باذن الله تعالی تم بعون الله و حسن
توفیقه فی دار السلطنة اصفهان
لا زال مصونا عن الحدثان فی
سنة ۱۱۰۵ و الحمد لله
اولا و آخرا
تم

[illegible] حتى تنعقد [illegible]

من نصف رطل [illegible] الشيخ [illegible]

[illegible] النفع [illegible] مثله [illegible]

[illegible] صاحب العرق [illegible]

[illegible] والحاصل [illegible]

ثم يرجع الغلام الجلاب ويجمع الحب [illegible] الاشنان [illegible] والتحليل [illegible] النخلة [illegible]

اخضارها [illegible] في الشرج [illegible] المذكور [illegible]

وكذا [illegible] السباطه [illegible] والنطرون [illegible] الاظفار [illegible] الورد

مستقيما [illegible] ويقلع [illegible] وينضج [illegible] السكنجبين [illegible]

كسفرة البيرا [illegible] الشعر [illegible] الشعير [illegible] الجلاب [illegible]

يغسل بماء [illegible] العسل [illegible]

في الحنا [illegible] البصل [illegible] الزيت

[illegible] الملح [illegible] الاظفار

[illegible] الزيت [illegible] الطبيعة [illegible]

[illegible] الشمع [illegible] النحاس [illegible]

[illegible] القطع [illegible]

[illegible] الشمع والشيرج [illegible] النيلة [illegible]

[illegible] الشمع [illegible] والعفص

[illegible]

وان [illegible] على

بالت [illegible] الماء [illegible]

[illegible] واما الاطفال [illegible] ثلثة دراهم [illegible]

مطلقه [illegible] حتى يستوي والقيء [illegible] الشمع

الربيع حتى يغسل [illegible] في العشر [illegible] من الدهن [illegible]

فذكر [illegible] الادويه [illegible] في العشر [illegible] الابيض [illegible]

[illegible] حتى يستوي ويكيف [illegible] كعب [illegible]

ويلعب [illegible] الهاون [illegible] فان [illegible] عليه

الصحيح العصارات في [illegible] غير مدقوقة في السوق [illegible] القدر [illegible]

والنصف [illegible] حتى [illegible] في الشكل متساوي [illegible]

[illegible] معلوم [illegible] الجاريه

[illegible]

[illegible]

[illegible]

مثله [illegible] الثاني [illegible] العرق [illegible]

الى مقدار [illegible] من اصل الهندي [illegible] بخمسه [illegible]

حافظ الاطفال [illegible] اذا ضعف [illegible] ويترك [illegible]

[illegible] والاحيان والانبات [illegible] الادويه [illegible] المنية

من كل واحد [illegible] الداخله [illegible] الفاعلي مع [illegible]

الاولى [illegible] الواحد [illegible] في حل [illegible] زعفران

في [illegible] الباطن [illegible] مصري وخمسة دراهم [illegible]

ضعيفه ثم [illegible] وعشرة دراهم [illegible] ويعجن [illegible]

ثم [illegible] ومثله [illegible] مقدار [illegible] في ظرف زجاج [illegible] الحشيشة

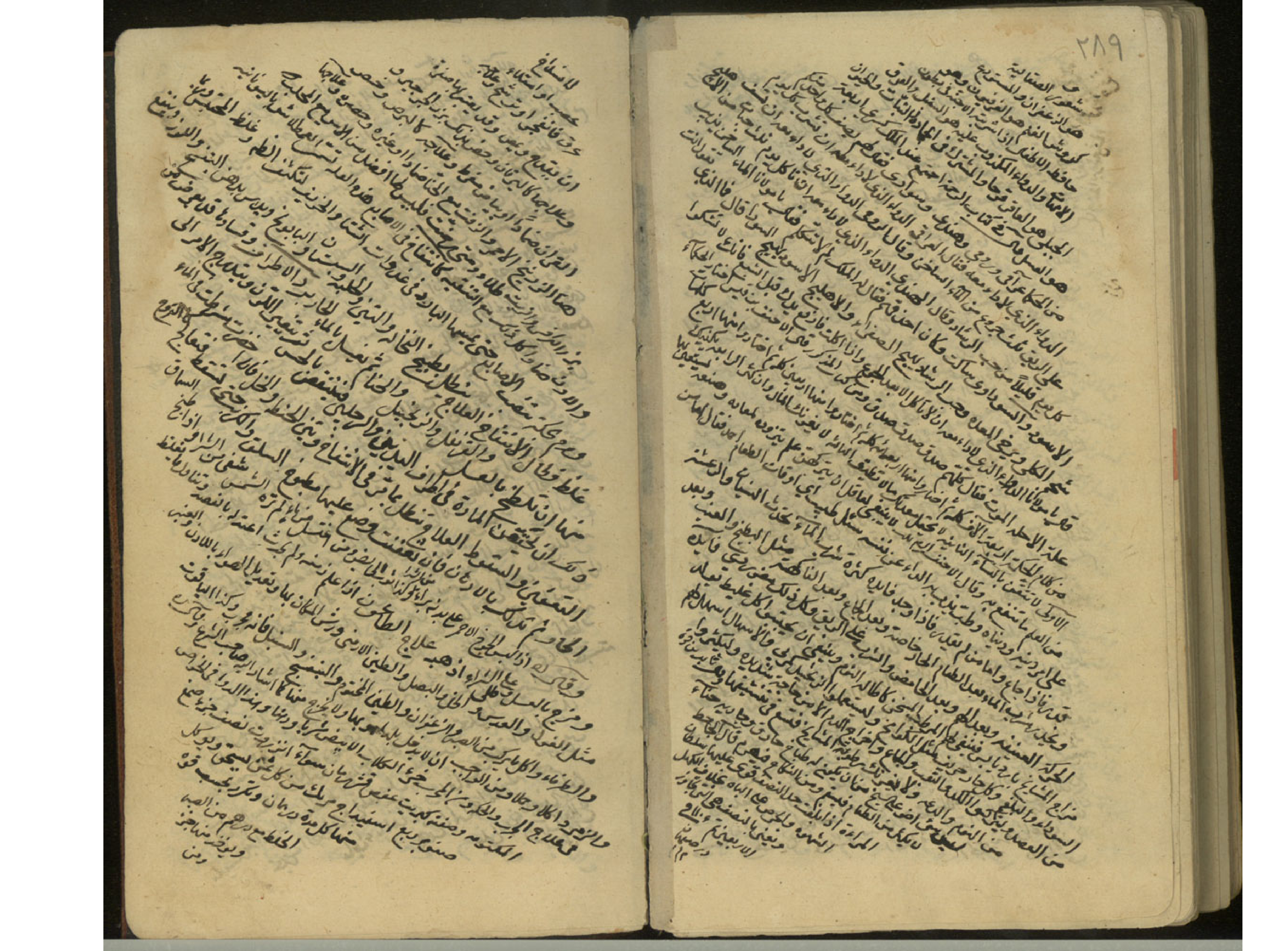
[illegible] العسل الصافي ويجعل في ظرف زجاج [illegible] والدموع

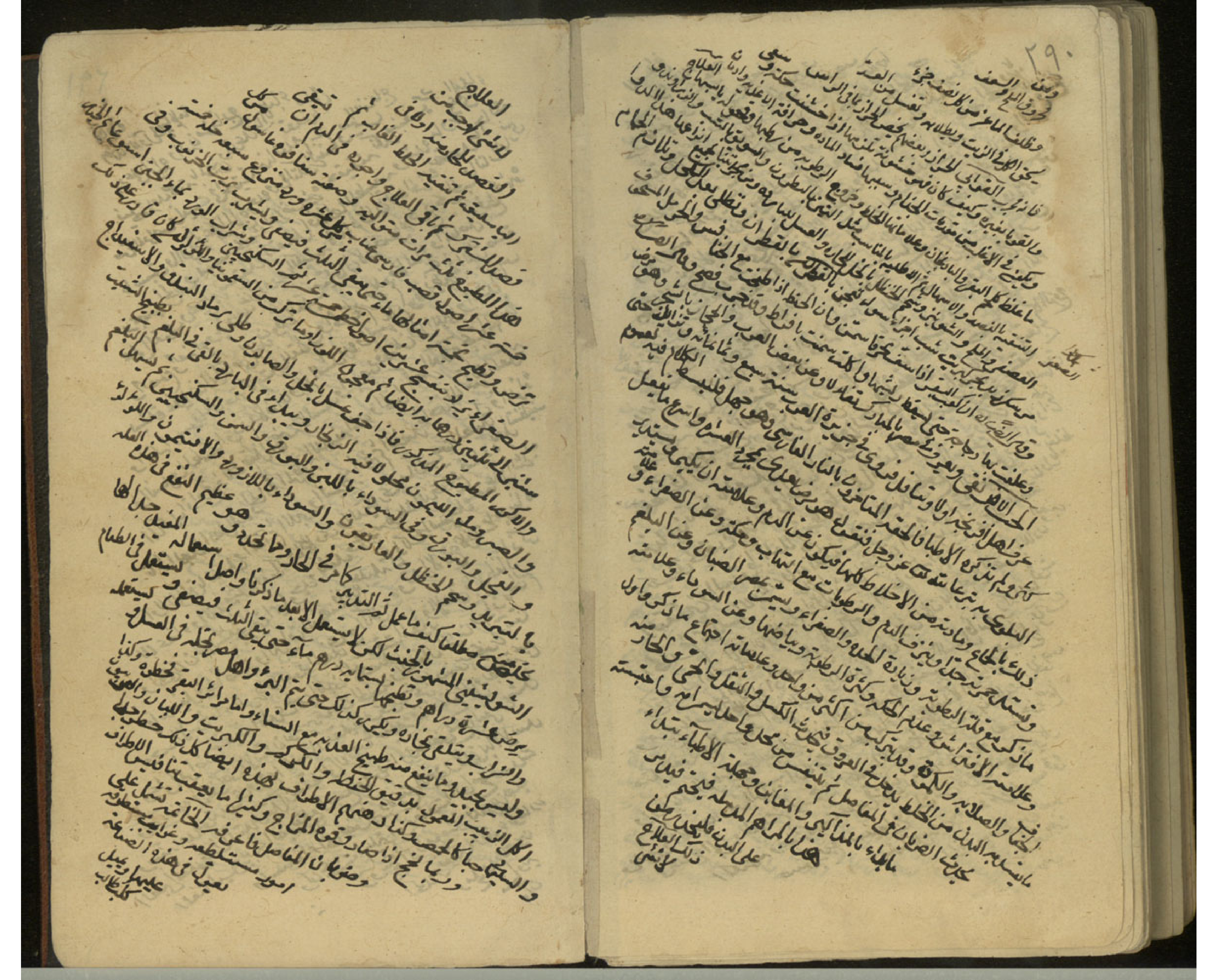
ومن [illegible] خداعة الرجال هي البنج [illegible]

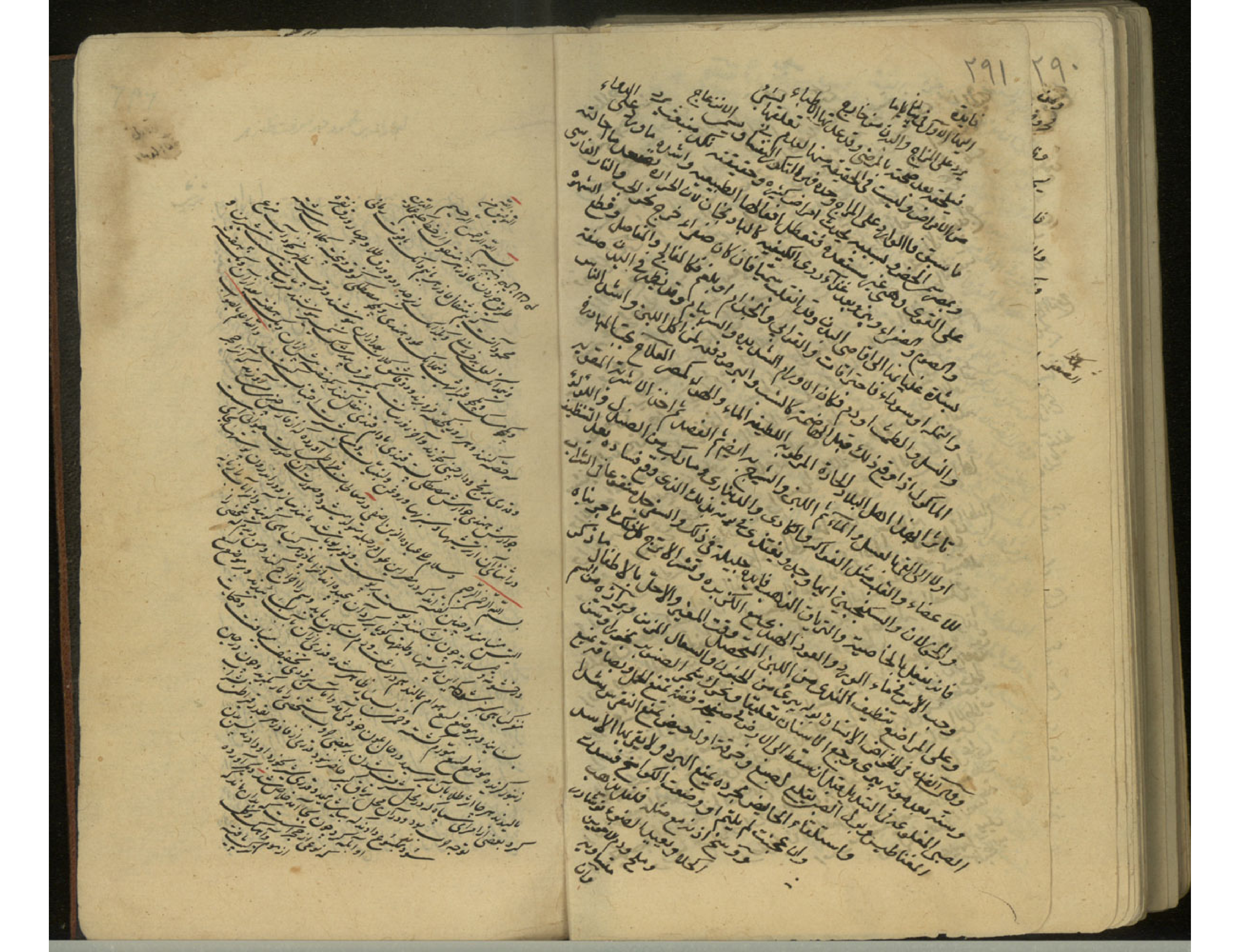
[illegible] الجارية [illegible]

هو الافيون

و

کرده اند و بعضی از ملوک را دیدم [illegible] بر موضع [illegible]

[illegible] آن سنگ را [illegible] بسیار عزیز دارند [illegible]

[illegible] و آورده اند که فادزهر [illegible] در شکل و اندام [illegible]

[illegible] سنگ [illegible] چون [illegible] بود [illegible]

[illegible] زرد رنگ [illegible] و بعضی [illegible] حاصل شود [illegible]

[illegible] این سنگ [illegible] چون [illegible] بود و دودی زند [illegible] برآید

لعماد الدین محمود در معرفت فادزهر

[illegible] فادزهر [illegible] سنگ [illegible]

[illegible] حیوانی [illegible] و آورده اند [illegible]

[illegible] از خراسان [illegible] فادزهر [illegible]

[illegible] و ظاهر [illegible] زرد رنگ [illegible]

[illegible] و طریق خوردن آن [illegible]

رساله [illegible] افیونیه

[illegible] وازارسطاطالیس نقل کرده [illegible] و بعضی [illegible]

[illegible] بسیار [illegible] و بعضی [illegible]

[illegible] وخاصیت آن آنست که فایده [illegible] بوزن دوازده شعیر ازان [illegible]

[illegible] وازرازی نقل کرده که [illegible] والله اعلم

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم

[illegible] کمال الدین حسین بن [illegible] رازی [illegible]

[illegible] ابن شعبان [illegible] ابن قضیب [illegible] فصد [illegible]

[illegible] داخل معجون کنند [illegible] مزاج واداده او باشد والله اعلم بالصواب

۵۵

و دست در آب گرم نهند آنقدر که خون باز ایستد و این دوازده عرق است اما رگهایی

که در زانو [illegible] دیگر مابض دیگر صافن [illegible] دیگر مابض [illegible] ظاهر شود [illegible] جمله [illegible] زانو [illegible] بر ساق [illegible] در ساق و در آن [illegible] دیگر عرق النسا [illegible]

[illegible] در دو عرق النسا [illegible] بر پای [illegible] خون [illegible] زانو [illegible] و از پایین [illegible] ظاهر شود و جهد [illegible] بیرون آید [illegible] بعد از آن [illegible] در آب گرم نهند [illegible] و پای [illegible] ظاهر شود

[illegible] و فراخ باید گشود و نشتر زیاده فرو نباید برد که درین موضع

گوشت نرم است و او را در سه موضع میتواند

گشود بالای کعب یا میان کعب میان خنصر و

بنصر است عروق منفصود [illegible]

نفند آن مشهور است

والله اعلم

بالصواب

تم

[illegible]

[illegible]